

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET

Roman Domović

Informacijske operacije u medijskom prikazu Domovinskog rata

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2015.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF PHILOSOPHY

Roman Domović

**INFORMATION OPERATIONS IN MEDIA
REPRESENTATION OF CROATIAN WAR OF
INDEPENDENCE**

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2015.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET

ROMAN DOMOVIĆ

INFORMACIJSKE OPERACIJE U MEDIJSKOM PRIKAZU DOMOVINSKOG RATA

DOKTORSKI RAD

Mentor: Prof.dr.sc. Miroslav Tuđman

Zagreb, 2015.

Zahvaljujem na pomoći i susretljivosti pri izradi disertacije:

mentoru prof.dr.sc. Miroslavu Tuđmanu

dekanici Tehničkog veleučilišta u Zagrebu prof.dr.sc. Slavici Čosović-Bajić.

Također zahvaljujem institucijama koje su pomogle u izradi disertacije:

Hrvatski državni arhiv

Hrvatski memorijalno dokumentacijski centar Domovinskog rata

Muzej Brodskog Posavlja

Tehničko veleučilište u Zagrebu.

Sažetak na hrvatskom jeziku

Od početka raspada Jugoslavije i Domovinskog rata, u javnom informacijskom prostoru odvijaju se informacijske operacije kojima je cilj konstruirati izmijenjenu, lažnu realnost događaja koja treba postati sastavni dio korpusa javnoga znanja o Domovinskom ratu. Takve operacije dio su informacijskog rata putem kojeg ne samo agresor i neki međunarodni čimbenici, već i određene političke grupacije, interesne skupine i pojedinci hrvatskoga društva pokušavaju ostvariti dominaciju svojih teza u javnom informacijskom prostoru. U javni informacijski prostor plasiraju se pogrešne obavijesti i protuobavijesti koje nastaju raznim tehnikama manipuliranja informacijama. U ovoj doktorskoj disertaciji dokazuje se postojanje informacijskih operacija u medijskom prikazu Domovinskog rata, određuje se teorijski okvir vođenja informacijskih operacija u javnom informacijskom prostoru, prikazuju tehnike manipuliranja informacijama te analiziraju primjeri informacijskih operacija u medijskom prikazu Domovinskog rata.

Ključne riječi: Informacijske operacije, mediji, Domovinski rat, javni informacijski prostor, dezinformacije, specijalne operacije, upravljanje percepcijom, korpus javnog znanja.

Summary

Since the beginning of break up of Yugoslavia and Croatian war of independence, in public information space information operations are carried out with the aim to construct a modified, false reality of events, that needs to become an integral part of corpus of public knowledge about Croatian war of independence. Such operations are part of information warfare by which not only the agressor and some international factors, but also certain political groups, interest groups and individuals of Croatian society are trying to dominate their thesis in public information space. In public information space misinformation and disinformation are placed, which arise by different techniques of manipulating informations. This doctoral dissertation proves existance of information operations in media representation of Croatian war of independence, defines theoretical framework of conducting information operations in the public information space, shows techniques of manipulating informations and analyze examples of information operations in the media representation of Croatian war of independence.

Keywords: Information operations, media, Croatian war of Independence, public information space, disinformation, special operations, perception management, public knowledge corps.

Sadržaj

UVOD	1
1. Informacijske operacije	6
2. Dezinformacije	12
3. Teorijski okvir provođenja informacijskih operacija u medijskom prikazu Domovinskog rata	16
3.1. Nositelji informacijskih operacija	16
3.2. Provođenje informacijskih operacija.....	20
4. Primjeri informacijskih operacija u medijima.....	27
4.1. Globusove karte o podjeli Bosne i Hercegovine	27
4.1.1. O sastanku u Karadorđevu	27
4.1.2. Manipulacija kartama – prvi članak	30
4.1.2.1. Manipulacija naslovom u odnosu na tekst	33
4.1.2.2. Prezentiranje jedne moguće opcije iako ih ima više	33
4.1.2.3. Nagađanje prezentirano kao činjenica.....	34
4.1.2.4. Logičke pogreške	34
4.1.2.5. Tehnike informacijskih operacija – Weasel words	40
4.1.2.6. Podjela Bosne i Hercegovine kao nepostojeća činjenica	42
4.1.2.7. Primjena uočenih tehnika manipulacije informacijama	42
4.1.3. Manipulacija kartama – drugi članak	43
4.1.4. Manipulacija kartama – treći članak	46
4.1.5. Karte u knjizi	47
4.1.6. Prva potvrda informacijskih operacija	47
4.1.7. Druga potvrda informacijskih operacija.....	48
4.1.8. Treća potvrda informacijskih operacija.....	49
4.1.9. Zaključak	50
4.2. Stajališta predsjednika republika SFRJ o ustavno-pravnoj krizi na pregovorima od ožujka do lipnja 1991.	51
4.2.1. Stjepan Mesić - vodeći širitelj teze o dogovoru Tuđmana i Miloševića o podjeli Bosne i Hercegovine	52
4.2.2. Šest sastanaka predsjednika republika SFRJ od ožujka do lipnja 1991.....	58
4.2.2.1. Prvi sastanak: 28.3.1991. – Split, vila „Dalmacija“	59
4.2.2.2. Drugi sastanak: 4.4.1991. – Beograd	75
4.2.2.3. Treći sastanak: 11.4.1991. – Brdo pri Kranju	76
4.2.2.4. Četvrti sastanak: 18.4.1991. – Ohrid	82
4.2.2.5. Peti sastanak: 29.4.1991. – Cetinje	89

4.2.2.6. Šesti sastanak: 6.6.1991. – Stojčevac kod Sarajeva	103
4.2.2.7. Trojni sastanak u Splitu od 12.06.2014. – predsjednici Tuđman, Izetbegović i Milošević	113
4.2.2.8. Sastanak predsjednika Tuđmana i Kučana s predsjednikom SIV-a Antom Markovićem od 19.6.1991.	114
4.2.3. Što se vidi iz transkripata	120
4.2.3.1. Traženje mirnog rješenja	120
4.2.3.2. Suprotna stajališta Tuđmana i Miloševića	120
4.2.3.3. Neodrživost teze o nužnosti napada na JNA za vrijeme sukoba u Sloveniji	121
4.2.3.4. Prvi razlog	127
4.2.3.5. Drugi razlog	130
4.2.3.6. Treći razlog	136
4.2.3.7. Što se dobilo odgađanjem napada	138
4.2.3.8. Je li plan za napad na vojarne uopće postojao?	141
4.3. Teza o prodaji / izdaji Vukovara	141
4.3.1. Primjer 1: manipulacija „Optužnicom“	142
4.3.2. Primjer 2: manipulacija tonskim zapisom i transkriptima	151
4.3.3. Usporedba priloga i cjelovitih razgovora	152
4.3.3.1. Manipulacija 1	152
4.3.3.2. Manipulacija 2	153
4.3.3.3. Manipulacija 3	156
4.3.3.4. Manipulacija 4	159
4.3.4. Reakcije u medijima	168
4.3.5. Izjave ostalih sudionika bitke za Vukovar	179
4.3.5. Montirane snimke razgovora Dedakovića i državnog vrha	181
4.3.6. „Optužnica“ koju je pročitao Siniša Glavašević	188
4.3.7. Zaključak	202
4.3.8. Teza o prodaji/izdaji Vukovara	204
4.4. Mit o „200 obitelji“	211
4.4.1. Kratka kronologija navođenja različitog broja obitelji tijekom devedesetih	211
4.4.2. Od 2000. do danas barata se brojem od 200 obitelji	215
4.4.3. Korištenje sintagme u znanosti	218
4.4.4. Korištenje sintagme u publicistici	221
4.4.5. Korištenje sintagme u političkom spektru traje i danas	224
4.4.6. Negiranje sintagme	226
4.4.7. Moguća ishodišta sintagme „200 obitelji“	229
4.4.8. Zaključak	233

4.5. Teza Ive Josipovića da je prepolovljen broj Hrvata u Bosni i Hercegovini zbog hrvatske politike devedesetih	235
4.5.1. Je li broj Hrvata u Bosni i Hercegovini prepolovljen?.....	237
4.5.2. Stvarni razlozi izbjeglištva	244
4.5.3. Naknadne procjene broja Hrvata u Bosni i Hercegovini.....	251
4.5.4. Razrada.....	254
4.5.5. Zaključak	256
5. Zaključak	257
Popis kratica	265
Popis slika	268
Popis tablica	269
Izvori i literatura.....	270
Prilozi	277
Prilog 1 (slika 7).....	277
Prilog 2 (slike 8 i 9).....	278
Prilog 3 (slike 10, 11 i 12).....	279
Životopis autora.....	282

UVOD

Zbog ostvarivanja svojih interesa, pojedinci, grupe, političke stranke, tvrtke i ostali domaći društveni čimbenici te međunarodne organizacije i strane sile, putem javne diplomacije i prikrivenih operacija pokušavaju ostvariti svoju dominaciju u javnom informacijskom prostoru. Ostvariti takvu dominaciju znači nametnuti svoje viđenje realnosti nekog prošlog ili sadašnjeg događaja. Dominacija informacija može se ostvariti nametanjem fragmentarnih istina ili pak neistinitim prikazivanjem događaja, odnosno stvaranjem virtualne stvarnosti. Bitno je da se s vremenom falsificiranje istinitih događaja sve više prihvaća kao istinito, s tendencijom da postane dominantan obrazac pamćenja u društvu. Takva dominacija postiže se tehnikama informacijskog ratovanja, odnosno tehnikama manipuliranja informacijama.

Iz dosadašnjih analiza hrvatskih medija može se zaključiti da u hrvatskom društvu postoje različite skupine koje imaju potpuno oprečne ocjene događaja iz suvremene hrvatske povijesti. Problem za istraživače javnoga znanja i strategija za oblikovanje javnoga znanja propagandne su i medijske operacije koje za cilj imaju falsificiranje istine o Domovinskom ratu i tadašnjem državnom vodstvu, poglavito uloge prvoga hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana i njegove obrambene i međunarodne politike. Ako aktualno dominantno društveno znanje o konkretnom događaju ili viđenje konkretnog događaja otežava ostvarenje ciljeva interesne skupine, onda ta skupina mora ostvariti dominaciju svoje teze u informacijskom prostoru. Mora nametnuti svoje viđenje istine i promijeniti društveno znanje o tom događaju da bi takva izmijenjena realnost postala sastavni dio korpusa javnoga znanja. Ako ta nametnuta istina ne odgovara činjeničnoj istini, onda je na djelu inverzija istine. Istina postaje laž, a laž postaje istina. To se ostvaruje putem medija raznim tehnikama manipulacije znanjem.

Hipoteza istraživanja: u javnom informacijskom prostoru provode se informacijske operacije koje konstruiraju izmijenjenu, lažnu realnost događaja iz Domovinskog rata koja treba postati sastavni dio korpusa javnoga znanja o Domovinskom ratu.

Cilj istraživanja: potvrditi hipotezu, postaviti teorijski okvir vođenja informacijskih operacija vezanih uz Domovinski rat u javnom informacijskom prostoru, prikazati tehnike manipuliranja informacijama i primjere informacijskih operacija u medijskom prikazu Domovinskog rata.

U svrhu istraživanja prikupljena je i obrađena velika dokumentarna građa:

- pisane publikacije o Domovinskom ratu (knjige, znanstveni i stručni časopisi, doktorske disertacije, magistarski radovi, zbornici radova, referati s kongresa, monografije, enciklopedije, rječnici pojmova, transkripti, službeni dokumenti, dnevne i tjedne novine od 1991. do 2015. - Večernji list, Vjesnik, Jutarnji list, Novi list, Slobodna Dalmacija, 24 sata, Glas Slavonije, Slobodni tjednik, Globus, Nacional, Feral Tribune, Tjednik,...),

- video materijali (snimke televizijskih kuća, snimke iz privatnih kolekcija, Youtube i ostali internetski video servisi),

- audio materijali (radijske snimke radijskih i radiotelevizijskih kuća, tonske snimke sastanaka, razgovora i vojnih zapovijedi),

- internetski portali koji objavljuju vijesti i komentare (Index.hr, Net.hr, T-portal, Jutarnji.hr, Vecernji.hr, 24sata.hr, Dnevno.hr, Dalje.com...)

Ispitanici:

- neposredni i posredni sudionici vojnih, političkih i medijskih događaja iz vremena Domovinskog rata.

Metodologija koja je korištena u istraživanju: sistematsko prikupljanje i obrada novinskih članaka, intervjua i kolumni iz dnevnih i tjednih novina, internetskih portala te dostupnih audio i video materijala od 1991. do 2015. godine kako bi se prikupila građa za proučavanje. Klasifikacija pojava i događaja pronađenih u prikupljenom materijalu. Intervjuiranje neposrednih i posrednih sudionika vojnih, političkih i medijskih događaja iz vremena Domovinskog rata te nakon njega sve do danas u svrhu prikupljanja još više korisnih

informacija. Usporedba prikupljenog materijala sa službenim dokumentima, objavljenim znanstvenim i stručnim djelima te rezultatima vlastitog istraživanja. Selekcija prikupljenog materijala kako bi se dobio relevantan materijal za dokazivanje hipoteze. Analiziranje i sintetiziranje selektiranog relevantnog materijala u svrhu dobivanja argumenata kojima se podupire hipoteza i dokaza kojima se ona dokazuje. Dokazivanje istinitosti hipoteze i opovrgavanje neistinitih tvrdnji nastalih utvrđenim informacijskim operacijama.

Plan istraživanja:

1.) Prikupljanje građe koja je potrebna za istraživanje na sljedeći način: iskoristiti dostupnu publiciranu građu Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata i novinski arhiv Nacionalne sveučilišne knjižnice u potrazi za relevantnim materijalom objavljenim u dnevnim i tjednim tiskovinama od 1991. do danas. U istu svrhu pretražiti stranice internetskih portala koje su dostupne putem njihovih dostupnih arhiva, a one koje više nisu dostupne pronaći putem arhivskih *web* servisa. Pretražiti Youtube i ostale audio/video servise na internetu kao i pokušati doći do arhive HRT-a. Intervjuirati domaće i strane osobe koje su neposredni i posredni sudionici vojnih, političkih i medijskih događaja uz obilazak prostora događaja (ratni teren, političke institucije, medijske kuće). Znanstvenom metodologijom obraditi materijal i dobivene rezultate istraživanja.

2.) Prikaz suvremene teorije o vođenju informacijskog ratovanja i organizacijskih formi za provođenje informacijskih i medijskih operacija.

3.) Prikaz aktera informacijskih operacija u medijima (pronalazak obrasca plasiranja dezinformacija o određenom događaju i primjeri).

4.) Analiza uspješnih informacijskih operacija.

Očekivani znanstveni doprinos istraživanja je dokazivanje hipoteze o postojanju informacijskih operacija u medijskom prikazu Domovinskog rata, postavljanje teorijskog okvira za provođenje informacijskih operacija u javnom informacijskom prostoru, prikaz

tehnika manipuliranja informacijama i primjeri informacijskih operacija u medijskom prikazu Domovinskog rata.

Nažalost, do većine željenih dokumenata nisam uspio doći zato što Vlada RH nije dala odobrenje. Također, neke osobe koje su izravni ili neizravni sudionici obrađenih događaja nisu imale volje podijeliti svoja vrijedna svjedočanstva i doprinijeti kvaliteti istraživanja.

Kao uvodni, ali i ogledni primjer informacijske operacije usmjerene protiv istine o događajima iz Domovinskog rata može poslužiti članak novinara Nacionala Srečka Jurdane koji je u jednoj svojoj kolumni sažeo osnovne teze koje se primjenom znanstvene metodologije pokazuju besmislicama:

„Dr. Tuđman je 1991. sklopio posttitoističku polutajnu nagodbu s Miloševićem u Karađorđevu koja idealno objašnjava cjelokupan tijek rata u Hrvatskoj i Bosni.“
„Kad je preuzeo vlast, odmah je bez ikakvih uvjeta požurio u Beograd iako se mnogima u Hrvatskoj činilo da bi za početak pregovora Milošević morao platiti nekakvu cijenu, primjerice u obliku prekida kninske pobune. Fasciniran prividnom snagom JNA odmah je napustio ideju o hrvatskoj državi na temelju koje je osvojio vlast, i Miloševiću ponudio konfederaciju. Koncept podjele Bosne - 70 posto Srbiji, 30 posto Hrvatskoj koja će usput “urazumiti” Muslimane - uz etničko čišćenje “krajine”, dočekao je i s oduševljenjem. Smatrajući da je dogovorom zaustavio rat sa Srbijom, u Hrvatskoj je odmah suspendirao sve pripreme za obranu od napada; zabranio je emitiranje vijesti o prvim hrvatskim žrtvama pokolja na i Baniji; otpustio je iz službe zagovornike odlučnoga odgovora; sporazumom u Igalu kolovoza 1991. prekinuo je opsadu vojarni JNA, osigurao izvlačenje njezinih vojnih efektiv iz Hrvatske na bosanska i brda, odakle će početi rat protiv Muslimana, te u istočnu Slavoniju; u jesen 1991. prerano je, bez realnoga razloga, zaustavio zapadnoslavonsku i oslobodilačku ofenzivu; zabranio je nastavak oslobodilačkoga prodora od Marinaca prema Vukovaru čime je predstojeću ratnu pobjedu nad JNA pretvorio u nepotrebno višegodišnje mučenje nacije s UNPROFOR-om; Srbima je, po dogovoru, 1992. prepustio već oslobođenu

bosansku Posavinu; u apsurdnome ratu s Muslimanima Hrvatskoj je oduzeo status žrtve i doveo je na kraju u Haag...“¹

U samo jednom članku vide se ključne lažne teze koje se informacijskim operacijama nameću kao istina:

- dogovor Tuđmana i Miloševića o podjeli Bosne i Hercegovine,
- Tuđmanovo podvlađivanje Miloševiću,
- Tuđmanov strah od JNA zbog kojeg je napustio ideju o samostalnoj Hrvatskoj nauštb konfederacije,
- etničko čišćenje „Krajine“,
- namjerno Tuđmanovo opstruiranje obrane Republike Hrvatske,
- nenapadanje JNA loš je potez
- prodaja/izdaja Vukovara,
- prodaja Bosanske Posavine.

U radu je dokazano da su navedene teze neargumentirane besmislice.

¹ Srećko Jurdana. Kabinetski general na brisanome prostoru. Nacional br. 92, zadnja stranica od 20.8.1997.

1. Informacijske operacije

U ljudskoj zajednici oduvijek postoji nadmetanje. Do njega dolazi zato što neki pojedinac ili neka skupina ljudi želi ostvariti svoju nadmoć nad drugima radi ostvarenja nekih svojih interesa. Ostvarivanje nadmoći često je u vojnom, političkom i gospodarskom svijetu gdje tome teže pojedinci, tvrtke, korporacije, političke stranke, ideološke skupine pa čak i cijele države. U današnje doba, razvoj tehnologije doveo je do različitih metoda upravljanja informacijama: prikupljanja, skladištenja, obrade, korištenja i razmjene informacija. Informacije koje određenom subjektu donose korist mogu se pretvoriti u slabost ako se s njima ne rukuje na pravilan način. U današnjem svijetu odvija se nemilosrdna borba za prevlast na tržištu i geopolitičkoj sceni, a prava informacija dobivena u pravo vrijeme i iskorištena na pravi način može donijeti prednost ili čak konačnu pobjedu. Zbog toga je izrazito važno pravilno upravljati informacijama kako bi se iz njih izvukla maksimalna korist te koristiti mjere obrane od gubitka informacija koje bi pomogle konkurenciji. Posebno je bitna zaštita informacija koje mogu utjecati na tvrtku odnosno poslovni uspjeh ili na državu odnosno nacionalnu sigurnost. Informacija je u današnjem svijetu postala kritičan faktor za opstanak poslovnih organizacija, oružanih snaga pa i čitavih država. Zbog toga je informacija postala meta svakog sudionika u borbi za prevlast, bilo na tržištu, bilo na unutarnjepolitičkom planu neke države, bilo na geopolitičkoj karti svijeta. Informacija danas nije samo moć, već oružje na svim razinama: strateškoj, taktičkoj i operativnoj.²

Kada je riječ o unutarnjepolitičkim nadmetanjima unutar neke države ili vanjskopolitičkom nadmetanju dvije ili više država, veliku ulogu igra vještina diplomacije. Provođenjem diplomatskih operacija pokušava se ostvariti utjecaj u prostoru u kojem se vodi nadmetanje, ali i oko njega u svrhu prikupljanja podrške neutralnih ili naizgled neutralnih promatrača čije uključivanje u nadmetanje može donijeti ili odnijeti prevagu. Širenje utjecaja srce je diplomacije i ono zajedno s razinom sposobnosti i mogućnosti upravljanja informacijama predstavlja alat ili oružje za ostvarivanje dominacije. U doktrini američkih oružanih snaga, informacijske operacije definirane su kao integrirana uporaba sposobnosti i mogućnosti upravljanja informacijama u suradnji s ostalim linijama djelovanja da bi se utjecalo na

² Hutchinson & Warren: Information Warfare : Corporate Attack and Defence in a Digital World, 2001.

donošenje odluka protivnika i potencijalnih protivnika odnosno da bi se njihovo donošenje odluka poremetilo, pokvarilo ili preotelo, a za to vrijeme zaštitilo svoje.³ Informacijska superiornost prema istom izvoru operativna je prednost dobivena iz mogućnosti prikupljanja, obrade i diseminacije neprekinutoga toka informacija za vrijeme iskorištavanja ili negiranja neprijateljevih mogućnosti da napravi isto.

Ove radnje odvijaju se unutar informacijskog prostora koji predstavlja skup individualaca, organizacija i sustava koji skupljaju, obrađuju i diseminiraju informacije ili djeluju sukladno njima. Informacijski prostor sastoji se od tri povezane dimenzije koje su u neprestanoj interakciji s individualcima, organizacijama i sustavom. To su fizička, informacijska i kognitivna dimenzija. Fizička dimenzija sastoji se od upravljačko-kontrolnih sustava, donositelja ključnih odluka i prateće infrastrukture koja omogućuje stvaranje učinaka (telefonske i računalne mreže, telefoni, računala, računalna oprema, televizijsko i radijsko emitiranje itd). Informacijska dimenzija određuje gdje i kako se informacije skupljaju, obrađuju, diseminiraju i čuvaju. Spoznajna dimenzija obuhvaća misli onih koji prenose i primaju informacije, odgovaraju na njih i djeluju sukladno njima.

Pod „sposobnosti i mogućnosti upravljanja informacijama“ spadaju alati, tehnike ili radnje koje utječu na bilo koju od tri navedene dimenzije informacijskog prostora.⁴

Pojam „informacijske operacije“ potječe iz 1990.-ih i veže se uz američko Ministarstvo obrane koje je taj pojam izvelo iz pojmova „informacijsko ratovanje“ (eng. *information warfare*) i „zapovijedanje i vođenje“ (eng. *command and control* ili C2). Njegove osnovne građevne jedinice starije su od tog doba: psihološke operacije, vojne obmane, sigurnost operacija, elektroničko ratovanje i operacije na računalnim mrežama. Postoje i pojmovi poput „strateško komuniciranje“, „javna diplomacija“ i „propaganda“, ali to nisu istoznačnice za informacijske operacije. Njima se služe civilne institucije jer informacijske operacije inicijalno spadaju pod djelovanje američkog Ministarstva obrane.⁵ No budući da se karakteristike informacijskih operacija mogu raspoznati i u djelovanju raznih strana koje nisu

³ Joint Chiefs of Staff: Information Operations, 2012.

⁴ Isto.

⁵ Crhistopher Paul: Information Operations - Doctrine and Practice: A Reference Handbook, 2008.

američko Ministarstvo obrane, budući da taj pojam u potpunosti opisuje radnje koje se odvijaju u okviru tog djelovanja i budući da se u međuvremenu informacijska tehnologija snažno razvila i postala dostupna i civilnom društvu širom svijeta, pojam „informacijske operacije“ može se izvući iz okvira američkog Ministarstva obrane i njime se može opisati svačije djelovanje koje ima karakteristike informacijskih operacija. Uglavnom je to poslovno (korporativno) odnosno marketinško djelovanje i političko djelovanje, ali može biti vezano i uz znanost, kao na primjer pseudoznanstveno djelovanje koje pod krinkom znanosti, ali zaobilazeći odnosno ignorirajući znanstvenu metodologiju, pokušava nedokazane i neprovjerene tvrdnje nametnuti kao (znanstvene) činjenice. Navedeni „civilni“ pojmovi u tom slučaju spadaju pod metode kojima se informacijske operacije provode.

Kada se u istoj rečenici ili kontekstu spominju pojmovi „vojska“, „ratovanje“, „operacije“ i slično, logično je pomisliti na ostvarivanje dominacije putem takozvane *tvrde moći*, odnosno prijetnjama vojnom silom. S vremenom se ustanovilo da se isto može postići i bez prijetnji uporabom vojne sile. Budući da se pojedine zemlje žele razvijati prema uzoru na druge, uglavnom razvijenije zemlje, potrebno je postaviti program koji će ih privući jer smatraju da će putem njega ostvariti svoje ciljeve. Takav oblik ostvarivanja dominacije putem vlastitog utjecaja nazvan je *meka moć*, odnosno postizanje da drugi za sebe putem određenih promjena žele ishod koji odgovara onima koji žele ostvariti dominaciju. Umjesto tjeranja nekoga da napravi nešto, isti cilj postigne se kroz suradnju. Meka moć oslanja se na mogućnost da se oblikuju prioritete drugih.⁶ To se ne odnosi samo na dominaciju neke države nad nekom drugom državom ili državama. Nye navodi primjer iz poslovnog svijeta gdje uspješni rukovoditelji znaju da rukovođenje nije samo stvar izdavanja zapovijedi nego rukovođenje putem vlastitog primjera (eng. *leading by example*) gdje na taj način rukovoditelj postaje primjer koji njegovi zaposlenici žele slijediti i onda on može utjecati na njihove odluke u svoju korist. Nye također naglašava da meka moć nije isto što i utjecaj. Utjecaj se može ostvariti i putem tvrde sile. Meka moć je primamljiva, privlačna moć.

Prema Miroslavu Tuđmanu, godine 1995. u svijetu prestaje dominirati doktrina sukoba visokog intenziteta u kojem je primarna vojna opcija, a informacijske operacije samo su

⁶ Joseph Nye: *Soft Power : The Means of Success in World Politics*, str. 5, 2004.

pomoćna sredstva da se lakše ostvare vojni ciljevi.⁷ Tuđman uvodi pojam specijalnih operacija pod koje svrstava psihološki rat, propagandu, politički rat, agitaciju, ideološko ratovanje, ideološku agresiju, ideološku diverziju, indoktrinaciju, ispiranje mozga, širenje glasina, subverziju, diverziju itd. Cilj takvih specijalnih operacija je plasiranje dezinformacija u medije ili redove protivnika što znači da je plasiranje dezinformacija rezultat specijalnih operacija. Razlika između informacijskih i specijalnih operacija leži u ciljevima te strategiji nastupa. Cilj informacijskih operacija je globalni: trajno ili što dulje utjecati na promjenu sadržaja i organizacije korpusa javnoga znanja protivnika. Cilj specijalnih operacija je partikularni: plasirati dezinformaciju da bi se trenutno zavarao protivnik što se najčešće odvija tajno ili prikriveno.⁸ Specijalne operacije nazivaju se i „upravljanje percepcijom“ (eng. *perception management*), a definirane su kao akcije za prenošenje ili odbijanje odabranih informacija i pokazatelja slušateljstvu u svrhu utjecaja na njihove emocije, motive i promišljanje, kao i na izvještajne sustave i njihove čelnike svih razina da bi se utjecalo na njihove službene procjene, što bi u konačnici rezultiralo ponašanjem i potezima koji su povoljni za ciljeve onoga koji provodi upravljanje percepcijom. Na različite načine upravljanje percepcijom kombinira projekciju istine, sigurnost operacija, zaklon, obmanu i psihološke operacije.⁹ U današnje doba više nije dovoljno biti informacijski stručnjak koji prikuplja, evaluira i diseminira informacije, nego treba biti informacijski strateg koji postavlja smjer strategije putem kojega se dolazi do cilja.¹⁰

Zajednička stavka svim navedenim akcijama u okviru upravljanja percepcijom ili specijalnih operacija je vršenje utjecaja na nekoga pa ih se skupno može nazvati i operacijama utjecaja. Budući da se plasiranje dezinformacija odvija u nekom trenutku, u nekom trenutku se uspješno zavarava protivnik ili se u tome ne uspije. Ako se protivnik uspješno zavarava, onda to znači da je upravljanje percepcijom uspješno obavljeno. U tom trenutku protivnik je zavarano. Budući da napadač za cilj ima promjenu protivnikova stajališta na način da donosi odluke u korist napadača, to je cilj da trenutno stanje postane trajno stanje ili barem prolongirano stanje. S obzirom na to da se upravljanjem percepcijom odnosno specijalnom operacijom

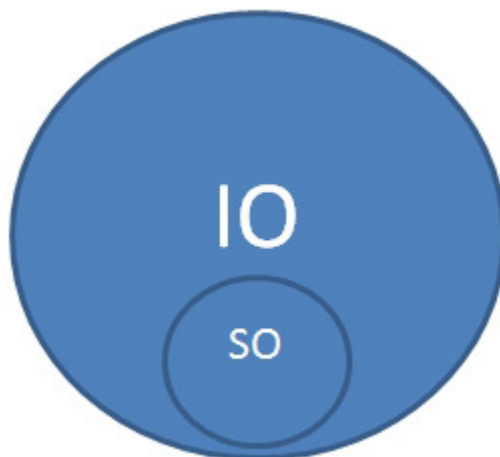
⁷ Miroslav Tuđman: *Informacijsko ratište i informacijska znanost*, str. 136, 2008.

⁸ Isto, str. 137.

⁹ Andrew Garfield: *The Offence of Strategic Influence: Making the Case for Perception Management Operations*, str. 31, 2002.

¹⁰ Patricia A H Williams: *Information Warfare: Time for a redefinition*, str. 42, 2010.

može postići i učinak informacijske operacije, može se reći da su specijalne informacije (SO) dio informacijskih operacija (IO) odnosno njihov podskup: $SO \subseteq IO$ (slika 1).

Slika 1: Odnos informacijskih i specijalnih operacija.

Prema Gordanu Akrapu, uspješno isplanirane i provedene informacijske operacije mogu stvoriti uvjete u kojima malobrojniji i tehnički inferiorniji protivnici mogu uslijed postignute informacijske nadmoći u informacijskom prostoru steći dodatne prednosti koje u konačnici mogu voditi njihovoj pobjedi. Istovremeno informacija i informacijski sustavi koje koriste naručitelji, planeri i provoditelji informacijskih operacija, mogu postati mete protivničkih napada te ih je potrebno posebno oprezno i učinkovito štititi. Iz toga proizlazi i Akrapova definicija informacijskih operacija:

„Skup mjera, radnji i djelovanja poduzetih prema protivničkim informacijama, informacijsko-komunikacijskom sustavu, osobama i kognitivnim procesima s ciljem uništavanja, onemogućavanja i usporavanja njihovog djelovanja ili pak preuzimanja nadzora nad njihovim djelovanjem, uz istovremeno osiguravanje primjerene razine zaštite vlastitih informacija, kognitivnih procesa, informacijsko-komunikacijskih sustava i osoba“.¹¹

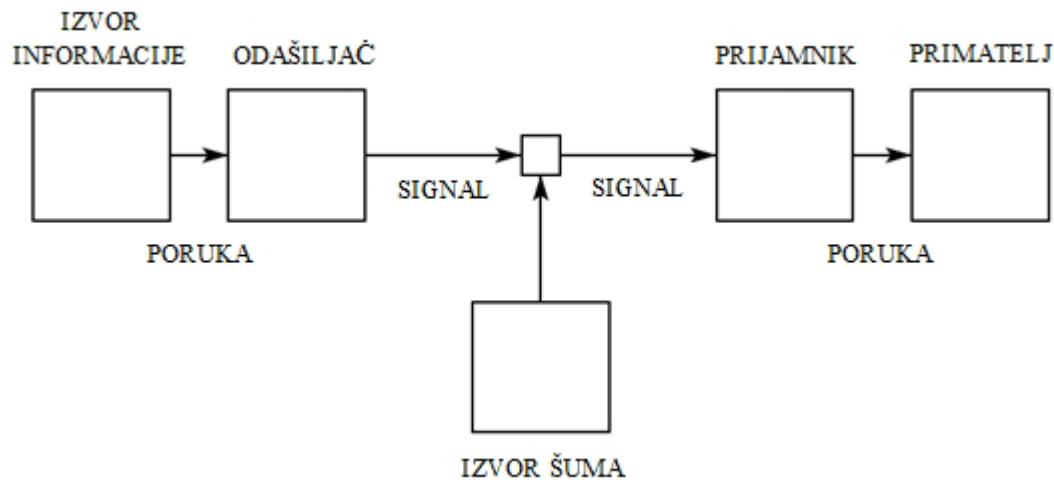
¹¹ Gordan Akrap: Informacijske strategije i operacije u oblikovanju javnog znanja, str. 42, 2011.

Informacijske operacije medijski je moguće provesti kombinacijom tri čimbenika: operacijama utjecaja, kontrolom pristupa medijima i kibernetičkim operacijama.

Operacije utjecaja mogu se provesti ako su dostupni mediji putem kojih se one mogu plasirati i ako se dostupnost medija brani protivničkoj strani. Takve medije treba fizički zaštititi od objektivnih havarija poput fizičkoga kvara neke sklopovske komponente sustava, ali i subjektivnih poput unutarnje ili vanjske diverzije kojom se namjerno može oštetiti sklopovlje i programi ili narušiti integritet podataka koji služe za provođenje operacija utjecaja.

2. Dezinformacije

U komunikacijskom procesu kakvim ga je odredio Claude Shannon¹² izvor poruke šalje poruku preko komunikacijskog kanala prema primatelju (slika 2). Cilj je da poruka na odredište stigne sigurno, prvenstveno u smislu da stigne u originalnom obliku kakava je i poslana tj. da joj je očuvan integritet. No, komunikacijski kanal podložen je šumovima, tj. vanjskim utjecajima na poruku koji je mogu izmijeniti.

Slika 2. Shannonov shematski prikaz komunikacijskog procesa (izvor: Claude Shannon, 1948.).

Ako netko želi da do primatelja stigne poruka u obliku kakav njemu odgovara za postizanje njegovih ciljeva, onda on poruku izmijeni na način da smanji originalni informacijski sadržaj ubacivanjem svojeg informacijskog sadržaja, ali tako da originalnu poruku ne promijeni u potpunosti.

Takve promjene originalnog sadržaja poruke odvijaju se uz pomoć raznih tehnika manipulacije informacijama. Osnovna tehnika manipulacije informacijama – vađenje fragmenata iz konteksta, može se vidjeti pomoću jednog citata iz Biblije. Tehnikom fragmentarnog prikaza događaja i vađenja određenog dijela argumentacijskog materijala iz konteksta, može se argumentirati u svoju korist iako to ne bi bilo tako kada bi bio prikazan cjelovit materijal u pravom kontekstu. Na primjer, osoba koja nekoga uvjerava da nema Boga,

¹² Claude Shannon: A Mathematical Theory of Communication, str. 2, 1948.

primjenom ove tehnike kao argument može navesti i samu Bibliju. Ona može uvjeravati da nema boljeg argumenta koji ide u prilog toj tezi od Biblije u kojoj piše da nema Boga.

Tvrdnja: *I u Bibliji piše: „Nema Boga“.*

Objašnjenje: točno je da to piše u Bibliji, međutim ovo je selektivno odabran fragment onoga što piše, izvučen iz konteksta. Cjeloviti citat daje drugačiju sliku:

„Bezumnik reče u srcu: 'Nema Boga'.“ (Psalam 14,1; Jeruzalemska Biblija).

Ovakvim manipulacijama proizvode se dezinformacije – namjerno pogrešne informacije plasirane sa svrhom obmane primatelja tj. da se primatelja dovede u zabludu. Dezinformacija se sastoji od fragmenta istine na koji se nadoda lažna konstrukcija i onda se sve prezentira kao cjelovita istina. Bitno je da je fragment istine temelj dezinformacije i da je provjerljiv jer to daje mogućnost obrane dezinformacije. Osim dezinformacije kao namjerno plasirane pogrešne informacije, postoji i pogrešna informacija koja je kriva, ali ne mora nužno nastati s namjerom da zavede primatelja. Za dezinformacije (eng. *disinformation*) mogu se koristiti i termini protuobavijest, kontraobavijest, kontrainformacija te antiinformacija, a za pogrešnu informaciju (eng. *misinformation*) pogrešna obavijest, pseudoobavijest ili kvaziobavijest.¹³

Iako se dezinformacije najčešće nalaze u obliku izgovorenih tvrdnji i pisanom obliku plasirane putem nekog teksta, one mogu biti i u drugim oblicima poput lažiranih karata¹⁴ ili obrađenih ili krivo prezentiranih fotografija poput fotografije u prilogu 1¹⁵.

¹³ Miroslav Tuđman: Prikazalište znanja, str. 53, 2003.

¹⁴ Detalje o informacijskoj operaciji poznatoj pod imenom „Tuđmanova salveta“ pročitati Miroslav Tuđman: Priča o Paddyju Ashdownu i Tuđmanovoj salveti, 2002.

¹⁵ Večernje novosti iskoristile su u korist ratne propagande umjetničku sliku „Siroče“ Uroša Predića iz 1888. godine i prikazali je kao aktualnu fotografiju srpskog dječaka iz okoline Srebrenice čiju su familiju pobili muslimani. Tekst ispod slike: "BOLNO PODSEĆANJE: Najveće žrtve ratova su deca. Tako je i u ovom, najnovijem, u kojem srpski narod ponovo brani svoj goli opstanak. Slika koja je pre godinu i po dana obišla svet, sa groblja kod Skelana, na kojoj ovaj dečak - siroče očajava nad grobom oca, majke i ostale rodbine koju su u ofanzivi pobili muslimani, i dalje potresa sve koji znaju šta je dečja patnja. Dečaka sa slike u međuvremenu usvojila je jedna porodica iz Zvornika, i sada je on učenik prve godine srednje vojne škole."

Namjeno pogrešna informacija koja je plasirana s ciljem da nekoga dovede u zabludu usko je vezana uz pojam laži. Međutim nisu sve lažne informacije dezinformacije, kao što ni svaka plasirana laž ili manipulacija nije informacijska operacija. Na primjer, ako netko ispriča vic u kojem se nalazi neka laž, nacrtu karikaturu koja ne prikazuje istinito lik neke osobe ili nacrtu šaljivi strip u kojem se nekome daju karakteristike kojih u stvarnosti nema, to nije dezinformacija jer bit toga nije dovesti nekoga u zabludu. Jednako tako, ako je laž plasirana u standardnom obliku izjave ili napisane rečenice i pritom nema namjere da se nekoga obmane, onda je to pogrešna informacija, a ne dezinformacija.

Postoje teoretičari provođenja informacijskih operacija koji ističu da u medijskim odnosima nema mjesta lažima, odnosno ima mjesta samo za istinu. Laganje je neprihvatljivo i kontraproduktivno te uništava kredibilitet na dugo razdoblje. Budući da je laganje takvo, uvodi se pojam *spin* koji nije laganje nego „gledište istine koje se želi iskomunicirati“.¹⁶ Želi se reći da je percepcija istine važnija od istine same i da je to svrha spina.¹⁷

Ovdje se postavlja pitanje koji je odnos spina, dezinformacija i laganja. Laganje u svrhu dovođenja nekoga u zabludu jest dezinformiranje. Kod spina nema laganja nego se istina prezentira selektivno u određenom okruženju (odnos dva događaja gdje se događaj A prikazuje u manjem ili većem opsegu od događaja B s ciljem davanja veće ili manje važnosti, naglašavanje manje bitne ili sporedne stvari, isprazne rečenice iz kojih se ne može dobiti potpuna slika itd.). Kao i kod dezinformacije, spin se provodi pomoću tehnika manipulacije i cilj mu može biti da se nekoga dovede u zabludu. Iako je laganju, dezinformiranju i djelomično spinu zajednička karakteristika dovođenje nekoga u zabludu, ta tri pojma nisu jednaka. Razlika je u tome da kod spina nema laganja odnosno nije prisutna negacija istine s ciljem da se nekoga zavarava odnosno dovede u zabludu. Prema tome, spin nije ni laganje niti dezinformacija već doista „gledište istine koje se želi iskomunicirati“.

Laž je dezinformacija samo ako postoji namjera da se nekoga dovede u zabludu. Može se prihvatiti i formulacija da dezinformiranje ne zahtijeva da izvor zavaravajuće informacije ima

¹⁶ R.P.Reid: *Waging Public Relations: A Cornerstone of Fourth-Generation Warfare*, str. 53, 2002.

¹⁷ John Hughes-Wilson: *Military Intelligence Blunders*, citirano prema R.P.Reid, str. 53.

namjeru dovesti ljude u zabludu, nego zahtijeva najmanje to da izvor zavaravajuće informacije predvidi da će ljudi biti dovedeni u zabludu.¹⁸ Za dezinformacije se kaže i da su to oblici agresije koji nastoje proći neopaženo.¹⁹

¹⁸ Don Fallis: A Conceptual Analysis of Disinformation, 2009.

¹⁹ P-H Cathala, 1991.; citirano prema Florentin Smarandache, Stefan Vlăduțescu i Adrian Nicolescu: Disinformation as an intentional and legal failure of communication, str. 12, 2014.

3. Teorijski okvir provođenja informacijskih operacija u medijskom prikazu Domovinskog rata

3.1. Nositelji informacijskih operacija

U Hrvatskoj postoje pojedinci i interesne grupe koje se bave stvaranjem lažne realnosti o događajima iz Domovinskog rata s posebnim osvrtom na ulogu predsjednika Tuđmana. Nositelji takvih akcija prvenstveno su ljudi navodno lijevoliberalnog svjetonazora, proizašli iz političkih i javnih struktura bivše Jugoslavije, zatim ljudi koji su im svjetonazorski bliski prvenstveno po pitanju pozitivnoga gledišta na Jugoslaviju i Josipa Broza Tita te plaćenici. Osim njih tu su i malobrojni predstavnici krajnje desnice koja je početkom devedesetih pokušala rehabilitirati NDH uvođenjem njezinih simbola i težnjom za proširenjem granica Republike Hrvatske te grupacije (mahom takozvane „nevladine organizacije“) i pojedinci koji su iz nekakvih svojih razloga neskloni predsjedniku Tuđmanu. Sklonost komunističkih struktura diljem svijeta za revizijom povijesti kako bi se ideološki oblikovala nacionalna memorija opisana je i u stranoj literaturi. Iskrivljavanje povijesti koje je objekt političkih kontroverzi i sukoba provodi se uglavnom namjernim zanemarivanjem ili sakrivanjem bitnih činjenica i dokaza te nečasnim pristupom interpretaciji povijesnih događaja.²⁰ U aktualnom hrvatskom slučaju može se pretpostaviti da su oni razočarani raspadom Jugoslavije, rušenjem mitova o Titu i tendencijom da se putem znanstvenog i javnog diskursa Jugoslavija odredi kao totalitarna država, a Tito kao komunistički diktator, ratno-poratni zločinac i masovni ubojica. Budući da je Domovinski rat pokazatelj da takva država ne može postojati, da predstavlja konačni raspad Jugoslavije, temelj suvremene samostalne i neovisne Hrvatske te da je predsjednik Tuđman bio uspješni začetnik i provoditelj političke platforme o samostalnoj i neovisnoj Hrvatskoj, upravo te dvije točke predstavljaju glavne mete njihovih napada. U neformalnim razgovorima i medijima može se čuti da su te strukture uspjele zauzeti ili povratiti položaje koje su imale i da sada ponovno vrše utjecaj. Međutim one ih nikada nisu ni izgubile već su ih zadržale zbog toga što je Hrvatska bila izložena vanjskoj agresiji pa se nije moglo posvetiti njihovom unutarnjem djelovanju. Osim toga, neki dijelovi tih struktura bili su potrebni u obrani od srpske agresije nošene velikosrpskom ideologijom budući da je u

²⁰ John Lenczowski: Cultural Diplomacy, Political Influence, and Integrated Strategy, 2008.

kratkom vremenu trebalo uspostaviti elemente države poput izvještajnog i kontraizvještajnog sustava. U početku procesa raspada Jugoslavije postojala je težnja za očuvanjem Jugoslavije ne samo unutar Hrvatske nego su i vanjski čimbenici bili za to, na čelu s vodećom svjetskom silom – Sjedinjenim Američkim Državama. Sjedinjene Američke Države u početku su bile za očuvanje Jugoslavije, ali nisu podržavale očuvanje Jugoslavije silom.^{21 22 23} Nakon što je postalo jasno da se Jugoslavija ne može održati, počele su se javljati ideje o obnovi Jugoslavije u nekom novom obliku. Nova (Clintonova) američka administracija takve je ideje ranije Busheve administracije nazvala apsurdnim.²⁴ Početkom dvijetisućitih počela je dominirati ideja „Zapadnog Balkana“ odnosno „regije“ što predstavlja čvrstu povezanost država bivše Jugoslavije, ali bez formiranja nove države. Ideju je opisao Charles Crawford, zamjenik političkog direktora Foreign Officea i glavni britanski strateg za jugoistočnu Europu, iz čijeg je opisa novinar koji ga je intervjuirao konstruirao sintagmu koja opisuje realizaciju te ideje: „bratstvo bez jedinstva“:

„U bivšoj Jugoslaviji je postojao termin “bratstvo i jedinstvo”, danas jedinstvo više ne postoji, ali mislim da narodi u regiji moraju početi izgrađivati bratstvo kao način normalnih dobrosusjedskih odnosa i poštivanja svih ljudi bez obzira na njihovu različitost. Po svemu sudeći, nova hrvatska vlast hrabro je ušla u ovaj program.“²⁵

Nositelj ovog programa i njegov glavni operativac u Hrvatskoj postao je 2000. novoizabrani predsjednik RH Stjepan Mesić.²⁶ Politička platforma regije „Zapadnog Balkana“ zamah je

²¹ Warren Zimmermann: *Origins of a Catastrophe : Yugoslavia and its destroyers*, str. 73, 1999.

²² Thomas L. Friedman. *Baker urges end to Yugoslav rift*. New York Times, 22.6.1991. URL: <http://www.nytimes.com/1991/06/22/world/baker-urges-end-to-yugoslav-rift.html> . Pristup 15.6.2015.

²³ Carole Hodge: *Velika Britanija i Balkan : od 1991. do danas*, str. 25 i 59, 2007.

²⁴ Minutes of the Meeting between President Franjo Tuđman, Richard Holbrooke, General Wesley Clark and Peter Galbraith, 18 August 1995. ICJ: *Case Concerning The Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia) : Reply of the Republic of Croatia : Volume 5* : Annex 145, str. 200.

²⁵ Robert Bajruši. Račanova vlada ima punu podršku Velike Britanije koja će joj pomoći da što brže pristupi EU i NATO-u: Uvjereni smo da će Hrvatska postati pokretač pozitivnih promjena u cijeloj jugoistočnoj Europi. Nacional br. 222 od 16.2.2000.

²⁶ Govori i izjave Stjepana Mesića dostupni su na njegovoj internetskoj stranici preko poveznice <http://www.stjepanmesic.hr/>. Pristup 16.6.2015.

dobila 1999. putem „Pakta o stabilnosti“²⁷, a učvršćena je baš 2000. na takozvanom „Zagrebačkom skupu“²⁸. Konceptu „Zapadnog Balkana“ protivio se predsjednik Tuđman pa su zagovaratelji toga koncepta njegovu vladavinu proglasili autoritarnom, izjednačavali s Miloševićevom i pokrenuli niz medijskih operacija za svrgavanje predsjednika Tuđmana s vlasti. Kao što su provoditelji ovih operacija sami pisali u nizu izvješća kao što je npr. Rhodesovo izvješće, „mediji su postali glavni fokus napora da se zemlju oslobodi čvrstog stiska Tuđmanove nacionalističke stranke HDZ. Potpora medijima razgradila se izgonom stranke 2000.“²⁹ Medijske operacije provodile su se od početka devedesetih, a financirali su ih pokrovitelji koji su tražili rezultate. Podrška oporbenim medijima transparentno posvećenim promjeni vlasti bila je formulirana kao podrška „nezavisnim medijima“ koji građanima prezentiraju „istinu“ da bi „bili bolje informirani o objektivnoj stvarnosti“, kao protuteža emitiranju propagande pod utjecajem vlasti tj. nadoknada utjecaja državnih medija.³⁰

Kao istaknute primatelje donacija za provođenje ovih operacija Rhodesovo izvješće navodi Radio 101, Feral Tribune, Arkzin i Erasmus. Kako je izgledala ta „demokratska“ borba protiv „autoritarnog režima“ u okviru takvih medija objasnio je tadašnji novinar Arkzina Boris Rašeta:

„No, vec u toj ranoj fazi, u redakciji lista pojavili su se ozbiljniji sukobi. Jedna frakcija zagovarala je rigidan pristup stvarima. Kada kazem "rigidan" onda prije svega mislim na jednu, po mom misljenju, za novine nedopustivo sektasku uredjivacku politiku. Za fanzin mozda prikladnu, za novine nedopustivo preusku. U Arkzinu se nisu smjeli pojavljivati politicari ili intelektualci bez lijevog predznaka, nista sto ne bi bilo po volji demokratskom lobiju okupljenom oko nekoliko feministickih udruzenja i sl.“³¹

²⁷ Ylber Sela i Lirim Shabani: The European Union Politics in the Western Balkans, 2011.

²⁸ European Commission: Zagreb Summit 24 November 2000 : Final Declaration.

²⁹ Aaron Rhodes: Ten Years of Media Support to the Balkans : An Assesment, str. 17, 2007.

³⁰ Isto, str. 18.

³¹ Boris Rašeta: Sve što ste oduvijek htjeli znati o Arkzinu, a niste imali koga pitati.

URL: <http://arkzin.net/wia/Boro18.htm>. Pristup 24.6.2015.

Donacije su primali i portal Index te Hrvatski helsinški odbor. Vlasnik Indexa Matija Babić tako je napisao:

„Svijet sam promatrao u bojama Feral Tribjuna, crno-bijelo. Sve vezano uz Tuđmana bilo je crno, sve protiv Tuđmana bilo je bijelo. Moja vizija svijeta kasnije se pokazala djetinjastom i pogrešnom, barem u ovom drugom dijelu.

U osnovnoj i srednjoj školi bio sam propalica. Jedva sam se iz trećeg pokušaja upisao na faks, jedino što me zanimalo, politologiju. Prvu godinu završio sam s nekih 4.7, i shvativši da nisam baš toliki idiot koliki sam mislio da jesam, odlučio sam napustiti faks i pridružiti se borbi protiv zla - Tuđmanovog režima.

Moj doprinos rušenju HDZ-a nije bio ne znam kako golem, ti moji sajтови, ali osjećao sam da radim ispravnu stvar. Pare me nisu zanimale, radio sam to jer me je nešto gonilo da to radim.

Ali pare su došle.

I to doslovno ovako: jedan dan nazvali su me iz Otvorenog društva (notorni Soros, je li) i zamolili da dođem na sastanak. Pitali su koliko ti para treba. Ja sam pitao da li nešto traže zauzvrat. Oni su rekli samo radi to što radiš.

Ja sam i dalje radio to što sam radio, pare su sjele.“³²

Soroseve donacije spominju se i na suđenju hrvatskim generalima Ante Gotovini, Mladenu Markaču i Ivanu Čermaku u Haagu. Tadašnji predsjednik Hrvatskog helsinškog odbora Žarko Puhovski svjedočio je kao svjedok tužiteljstva da je HHO dobivao novac od Georga Sorosa i to 500.000 američkih dolara godišnje, da su donori za te novce tražili rezultate, da su bili zadovoljni rezultatima i da je kao rezultat financiranja objavljeno konačno izvješće o zločinima koje su počinile hrvatske oružane snage za vrijeme i nakon operacije „Oluja“.³³ Žarko Puhovski osim što je bio predsjednik HHO-a bio je i urednik tog izvješća HHO-a pod

³² Matija Babić: Povijest Indexa. 1.12.2006. URL: <http://matijababic.blogger.index.hr/post/povijest-indexa/1111039.aspx>. Pristup 24.6.2015.

³³ ICTY: Predmet br. IT-06-90-T. Transkript svjedočenja Žarka Puhovskog od 17.2.2009.

naslovom „Vojna operacija Oluja i poslije“³⁴ koje je na suđenju sa strane tužiteljstva prezentirano kao dokazni materijal. Izvješće se pokazalo kao činjenični falsifikat. Sud ga je odbacio već u prvostupanjskoj presudi kao nevjerodostojno i neupotrebljivo:

„50. Dokazni predmet P2402 je izvješće pod naslovom “Vojna operacija Oluja i poslije”, koje je objavio Hrvatski helsinški odbor i uredio Žarko Puhovski. Izvješće sadrži izjave koje nisu potkrijepljene izvorima i dvostruke unose. Nadalje, tijekom ispitivanja Puhovskog u sudnici postalo je jasno da u knjizi ima grešaka. Iz tih razloga, Raspravno vijeće je odlučilo da se ne osloni na dokazni predmet P2402 u pogledu u njemu opisanih informacija kad nisu bile potkrijepljene drugim dokazima.“³⁵

I prije i poslije ovoga svjedočenja Žarka Puhovskog u Haagu, falsificirani podaci HHO-a korišteni su u medijima za falsificiranje istine o Domovinskom ratu, kao npr. od strane Vesne Teršelić i njezine udruga Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću.³⁶

3.2. Provođenje informacijskih operacija

Provođenje informacijskih operacija može se odvijati pomoću jedne ili više kompleksnih kombinacija specifičnih elemenata da bi se postigao cilj. Informacijske operacije provode se prema određenim shemama. Uobičajena je mrežno-piramidalna struktura s autoritetom na vrhu i mrežom glasnika prema nižim razinama što je *shema spuštanja* odozgo prema dolje (eng. *top-down; descending scheme*). U takvoj shemi na vrhu se nalazi autoritet (jedna ili nekoliko društveno istaknutih osoba poput predsjednika države, premijera, članova Vlade itd.), koji u medije plasira dezinformaciju. Ispod njega može se nalaziti još okomitih razina, npr. djelatnici njegova ureda prema urednicima medija, urednici medija prema svojim novinarima itd. U određenom trenutku vertikalna os pretvara se u vodoravnu na kojoj više

³⁴ Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava: Vojna operacija Oluja i poslije : izvještaj, 2001. URL: http://www.jugiliks2.com/index_html_files/ante%207.pdf. Pristup 24.6.2015.

³⁵ ICTY: Predmet br. IT-06-90-T. Presuda – svezak I od II, str. 30 od 15.4.2011.

³⁶ Renata Rašović: Branitelji trebaju ustrajati u zahtjevima, a Documenta je spremna posredovati. Večernji list od 17.1.2015. , str. 12-13.

nema hijerarhije nego članovi mreže koja provodi informacijsku operaciju (novinari, političari koji nisu na najvišim pozicijama, nevladine organizacije, civilni aktivisti itd.) djeluju s iste razine, bilo koordinirano, bilo autonomno. Shema može biti i obrnuta, tako da informacije idu s dna prema vrhu – *shema penjanja* (eng. *bottom-up; climbing scheme*). U tom slučaju horizontalna os niske razine prva plasira dezinformacije u javnost, a u nekom trenutku te dezinformacije potvrđuju autoriteti s viših razina. U oba slučaja stvara se vertikalno-horizontalna integracija komunikacijskog procesa u kojem se u javnost plasiraju dezinformacije. Budući da u provođenju informacijskih operacija ključnu ulogu imaju dezinformacije, poželjno je raspršivanje izvora dezinformacija na više točaka. Taj koncept definira se u ovom radu i naziva **granulacija dezinformacijskih točaka**. Granulacija dezinformacijskih točaka sukladno shemi po kojoj se provodi može biti vertikalna, horizontalna, vertikalno-horizontalna ili horizontalno-vertikalna.

Uvijek postoji mogućnost da informacijska operacija bude razotkrivena. U tom slučaju i sudionici informacijske operacije mogu biti razotkriveni odnosno javno kompromitirani. To ih može dovesti u neugodnu situaciju npr. da izgube podršku javnosti, da izgube utjecaj, da izgube političku ili medijsku moć, da budu optuženi itd. Da bi se zaštitilo *vrh* (na vrhu može biti pokretač ili naručitelj informacijskih operacija), u provođenju informacijskih operacija angažiraju se *posrednici*.³⁷ Posrednici prikrivaju vrh i služe kao paravan za provođenje informacijskih operacija. Oni mogu biti pojedinci, grupe, različite profitne ili neprofitne udruge, vladine ili nevladine organizacije, tvrtke u mješovitom ili privatnom vlasništvu koje mogu biti stvarne ili fiktivne te razne međunarodne institucije. Djelovanje posrednika može se razlikovati prema vrsti posrednika i vrsti publike:

- različiti posrednici mogu djelovati prema različitim publikama,
- različiti posrednici mogu djelovati prema istoj publici,
- isti posrednici mogu djelovati prema različitim publikama,
- isti posrednici mogu djelovati prema istoj publici.

³⁷ Gordan Akrap: Informacijske strategije u oblikovanju javnog znanja, str. 31, 2011.

Pritom se posrednici mogu nalaziti na području koje je predmet i cilj informacijske operacije, mogu se nalaziti neposredno uz njega i mogu se nalaziti potpuno izvan područja.³⁸ Ako su angažirani posrednici koji se nalaze izvan područja, time se dodatno postiže viši stupanj zaštite vrha i doprinosi se većoj prikriivenosti informacijske operacije.

Informacijske operacije koštaju tako da moraju imati i jednog ili više *pokrovitelja* odnosno *donatora*. Pokrovitelji mogu biti bogati pojedinci, bogate tvrtke, vlade stranih država koje sudjeluju u informacijskim operacijama i financiraju ih preko veleposlanstava ili nevladinih organizacija.

U provođenju informacijskih operacija bitnu ulogu ima distribucija materijala. Materijali su podaci koji se plasiraju putem audio i video kanala i pisani dokumenti. Svi oni mogu biti:

- autentični i očuvanog integriteta,
- neautentični i očuvanog integriteta,
- autentični kojima je narušen integritet,
- neautentični kojima je narušen integritet.

Autentičan materijal je onaj kojem je poznat izvor i sigurno je da potječe baš od njega. Neautentičan materijal je onaj kojem je izvor nepoznat ili nije sigurno da potječe od izvora kojem se pripisuje. Materijal očuvanog integriteta je materijal kojem je sadržaj nepromijenjen. Materijal narušenog integriteta je materijal kojem je sadržaj obrisan, dodan ili izmijenjen (narušavanje integriteta može obaviti sam autor materijala ili bilo tko tko je s njim rukovao).

Neovisno o tome kakav je tip materijala, on može biti:

- istinit,
- djelomično istinit,
- lažan.

³⁸ Isto.

U praksi se događa da točno određeni dijelovi mreže (posrednici) kao npr. točno određeni medij dobivaju „ekskluzivna“ prava na informaciju, često u vidu „dosad neobjavljenih“ dokumenata, transkripata, audio ili video zapisa. Takvi „provjereni mediji“ osiguravaju pouzdanost u prijenosu informacije na ciljanu publiku jer je prenesu na način koji odgovara provoditelju informacijske operacije, a taj način uglavnom nije istinit prikaz nekog događaja nego dezinformacija. Također, provoditelji informacijskih operacija dobivaju „ekskluzivan prostor“ u medijima. Poželjno je da im je mreža razgranata po vodećim medijima tako da se mogu pojavljivati u udarnim terminima ili na udarnim stranicama. Pritom se osigurava da jednak tretman nemaju svi oni koji bi mogli pružanjem na uvid nekih drugih informacija kompromitirati informacijsku operaciju i njezine operative, a poglavito vrh.

Dulja prisutnost dezinformacija u vodećim medijima i udarnim terminima ili stranicama prenesena od strane utjecajnih osoba ili organizacija osigurava trajnost i sigurnost u provođenju informacijskih operacija. Povećava se učinkovitost vlastitih informacijskih operacija, prevenira se pokušaj njihova razotkrivanja i omogućava se provođenje obrane od protivničkih informacijskih operacija.

Da bi se informacijske operacije mogle provesti, mora se osigurati fizička infrastruktura kojom se prenose informacije. Idući korak je odabir cilja, odnosno ciljana publika koju se želi obmanuti. Budući da šira javnost koja ne spada u znanstvenike ili istraživačke novinare ne proučava događaje iz Domovinskog rata i po širini i po dubini na znanstveno-istraživački ili novinarsko-istraživački način pa im nedostaje brojni materijal na temelju kojega bi stvorili objektivnu sliku o nekom događaju, bazen s takvom populacijom idealan je za provođenje informacijskih operacija.

Da bi provođenje informacijskih operacija bilo uspješno, mora se provesti kontrolirana dostupnost informacija. Mora se okupirati javni medijski prostor. U današnje vrijeme to su vodeće odnosno najčitnije novine i televizijski programi te određeni internetski portali. Cetnri političke moći rasporede ljude iz svojega kruga ili ljude istoga svjetonazora na uredničke pozicije i novinarska mjesta. Oni zatim raznim tehnikama manipulacije informacijama mogu vršiti upravljanje percepcijom javnosti. Na početku provođenja neke informacijske opracije ili specijalne operacije u medijima, može se provesti takozvana

„medijska priprema“. Radi se „probnom balonu“, puštanju neke (dez)informacije u javnost i praćenje reakcija publike i oponenta. Ako se (dez)informacija uspješno plasira u javnost, pogotovo ako nema dovoljno jakih i dovoljno artikuliranih pokušaja suzbijanja uspješnog plasiranja iste u javnost, operacija se može nastaviti. Nastavak se može odvijati jednakim, manjim ili većim opsegom i intenzitetom, ovisno o procjeni. Iako javnost zbog razvoja tehnologije, ponajprije interneta, ima mogućnost doći do velike količine podataka koja može biti dostatna za objektivno zaključivanje o nekom događaju iz Domovinskog rata, nije realno očekivati da će ljudi provoditi dane i sate istražujući sav dostupan materijal. Zato je kontrolirana dostupnost informacija putem najčitanijih i najgledanijih medija obavezna. Poželjno je da što više javnosti sazna ono što im se plasira, a što manje ono što im se ne plasira odnosno da javnost vjeruje u plasirano umjesto da zna na temelju što više informacija. Medije, medijske djelatnike, znanstvenike i političare koji pokušavaju opovrgnuti plasirano i ponuditi materijal koji nije izašao u javnost nastoji se ljudski i profesionalno obezvrijediti kako bi u percepciji javnosti postali nerelevantan izvor informacija.

Metode za uspješno plasiranje informacijskih operacija ili njihovog podskupa specijalnih operacija odnosno upravljanja percepcijom su:³⁹

- zauzimanje pozicija u političkim centrima moći, medijima, raznim civilnim organizacijama, prvenstveno nevladinim,
- uspostava teme za dezinformiranje i područje djelovanja,
- priprema zavaravajuće poruke na način da se pronađe fragment istine koji je u temelju pridržava, a onda slaganje lažne konstrukcije povrh toga raznim tehnikama manipulacije informacijama (selektivni prikaz događaja, isticanje točno određenih fragmenata poruke koji idu korist, zanemarivanje činjenica koje ne idu u korist, logičke i činjenične pogreške, korištenje riječi koje daju privid argumentacijske snage koju zapravo nemaju, izmišljanje likova i događaja, podvaljivanje lažnih dokumenata, falsificiranje raznih video, zvučnih i pisanih zapisa, bombastični naslovi

³⁹ Djelomično prema Florentin Smarandache, Stefan Vlăduțescu i Adrian Nicolescu: Disinformation as an intentional and legal failure of communication, 2014.

koji nemaju podlogu u tekstu, miješanje različitih događaja u jedan događaj, neodređene izjave, promjena konteksta događaja, lokacije ili vremena itd.),

- određivanje pogodnog trenutka za odašiljanje poruke u javnost,
- cirkuliranje poruke po granuliranim dezinformacijskim točkama ovisno o odabranoj shemi (međusobna usklađenost operacije i način pristupa ovisi o temi operacije),
- praćenje efekata koje će takva poruka izazvati u određenom razdoblju,
- držanje medijskog fokusa na temi operacije u duljini ovisnoj o trenutnom uspjehu operacije,
- predstavljanje osoba iz vlastitih redova koje provode operacije kao iznimno utjecajnih da bi im se povećao ugled u javnosti (stalna prisutnost u medijima, traženje upravo njihova mišljenja, isticanje njihove važnosti, javno nagrađivanje od strane utjecajnih političara itd.).
- obrana od kontranapada suzbijanjem kritičkog mišljenja suprotne strane o poslanoj poruci i temi operacije putem narušavanja ugleda i profesionalnoga kredibiliteta,
- obrana od kontranapada putem optuživanja suprotne strane da radi ono što radi provoditelj informacijske ili specijalne operacije,
- obrana od kontranapada ubacivanjem sumnje u sve što suprotna strana napravi ili kaže,
- obrana od kontranapada u slučaju otkrivanja izvora informacijske ili specijalne operacije prebacivanjem odgovornosti na neku manje važnu ili manje uglednu osobu,
- obrana od kontranapada zatrpavanjem informacijskog prostora velikom količinom nebitnih informacija da bi se skrenula pozornost s bitnih stvari,
- obrana od kontranapada prilagođavanjem protivničkih izjava tako da ispadaju korisne za provoditelja operacija,
- obrana od kontranapada pojednostavljivanjem i reduciranjem protivničkih izjava,
- obrana od kontranapada postavljanjem javnih pitanja protivniku za koja se očekuje da protivnik nema odgovor,
- odabir najslabije karike kod protivnika u javnim raspravama da bi se pokazala intelektualna nadmoć i kroz to istinitost poslano poruke te istovremeno izbjegavanje jakih karika kod protivnika koliko god je moguće, a da javno ne ispadne izbjegavanje,
- plasiranje pomoćnih poruka koje bi ili podržale osnovnu poruku ili skrenule kontranapade s osnovne poruke na njih,

- korištenje šokantnih slika ili priča kojima se utječe na emocije javnosti,
- stvaranje psihoze u javnosti ubacivanjem glasina u javni informacijski prostor, prvenstveno o mogućim lošim potezima protivnika koji mogu utjecati na život javnosti.

Iako informacijske operacije imaju strateški cilj i pomno se planiraju, njihovo izvršavanje, pogotovo na razini specijalnih operacija odnosno operacija utjecaja, ne mora uvijek biti posljedica i rezultat strateškog planiranja sukladno doktrini provođenja informacijskih operacija. Uvijek se može dogoditi da situacija na terenu zahtijeva *ad hoc* rješenja, ili da sustav iz određenih razloga prestane funkcionirati usklađeno, ili da dijelovi sustava koji provodi informacijske operacije djeluju autonomno i nezavisno sukladno vlastitoj procjeni, ili da je na „vrhu“ procijenjeno da dijelovi sustava rade prema vlastitom nahođenju. Primjeri takvih *ad hoc* djelovanja postoje i u organizacijama koje su začetnici informacijskih operacija ili imaju razrađen sustav za njihovo provođenje, a to su vojska Sjedinjenih Američkih Država i NATO savez. Jedan takav primjer je provođenje informacijskih operacija za vrijeme operacije „Saveznička sila“ (eng. *Allied Force*) iz 1999. odnosno NATO-voga bombardiranja Savezne Republike Jugoslavije.⁴⁰

⁴⁰ Kristina Riegert: *Know Your Enemy, Know Your Allies: Lessons Not Learned from the Kosovo Conflict*, str. 81, 2002.

4. Primjeri informacijskih operacija u medijima

U ovoj doktorskoj disertaciji analizirano je pet primjera medijskih slučajeva za koje se može zaključiti da predstavljaju informacijske operacije ili specijalne operacije/upravljanje percepcijom kojima se želi zlonamjerno utjecati na javno znanje o Domovinskom ratu. U izradi disertacije otkriveno je još slučajeva, ali odabrano je baš ovih pet jer su to tematski istaknute odnosno udarne operacije koje se u kontinuitetu koriste u javnom informacijskom prostoru od 1991. do danas.

4.1. Globusove karte o podjeli Bosne i Hercegovine

Globusove karte o podjeli Bosne i Hercegovine⁴¹ objavljene tijekom 1991. i početkom 1992. godine primjer su manipulacije događajima iz Domovinskog rata. U tri članka u razdoblju od šest mjeseci, karte koje je nacrtao Globusov ekspertni tim koji je sastavljen da bi analizirao „dogovor u Karađorđevu“, pomoću manipulacija informacijama postale su karte s pregovaračkoga stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova eksperata o mogućnostima podjele Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije, koje su se pojavile u političkim kuloarima. Da bi se ova informacijska operacija u cijelosti prikazala, potrebno je vratiti se do samoga sastanka u Karađorđevu i Globusovih članaka o njemu nakon što je održan.

4.1.1. O sastanku u Karađorđevu

Sastanak u Karađorđevu održao se 25.3.1991. Dostupne informacije i činjenice o mitu zvanom „Dogovor u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine“ mogu se pročitati u knjigama: *Vrijeme krivokletnika* Miroslava Tuđmana i *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. – 1992.* Ive Lučića, tako da se ovaj rad time ne bavi. Rad se bavi informacijskim operacijama, odnosno tehnikama manipulacije informacijama kojima je kartama kroz tri članka objavljena u razdoblju od šest mjeseci izostavljeno odnosno promijenjeno pravo autorstvo i čime se čitatelje navodi na krive zaključke.

⁴¹ Država o kojoj je riječ zove se Bosna i Hercegovina. U Globusovim člancima uglavnom se govori o „podjeli Bosne“, a ne podjeli „Bosne i Hercegovine“. Zbog pravilnog imenovanja te države, u radu se koristi pravo ime „Bosna i Hercegovina“ osim u dijelovima teksta koji su citati, parafraze ili bilo koji drugi oblik prenošenja izvornog teksta iz članaka, gdje se koristi ime „Bosna“ odnosno termin „podjela Bosne“.

Tjednik Globus svoj prvi komentar o sastanku u Karađorđevu objavio je 28.3.1991. pod naslovom *Javne tajne tajnog sastanka*.⁴² U tom komentaru nijednom riječju ne spominje se podjela Bosne i Hercegovine. Propitkuju se razlozi sastanka i nagađa se njegov sadržaj. U drugoj rečenici napisano je da se ne zna o čemu se na sastanku razgovaralo:

„Osim šturoga službenog saopćenja, s toga sastanka nije objavljen ni jedan jedini detalj koji bi jasno pokazivao o čemu se razgovaralo i zašto uoči plenarne sjednice jugoslavenskih delegacija o sudbini zemlje.“

Kao mogući razlog za sastanak spominju se nepoznati ciljevi vrha JNA čiji su Tuđman i Milošević taoci, što je izvedeno iz reakcije slovenskoga predsjednika Milana Kučana:

„Ukratko, nisu li, na svoj način, i Tuđman i Milošević taoci zasad nepoznatih ciljeva vojnog vrha? Jer, sudeći po vehementnoj reakciji slovenskoga vođe Milana Kučana, on je, pronicljivo, shvatio da taj sastanak sluti na nešto sudbonosnije nego što se na prvi pogled čini, tj. na stvaranje kakve-takve koalicije Zagrebe-Beograd, iz koje se on osjetio isključenim i, možda, podcijenjenim.“

Kao mogući sadržaj sastanka navode se:

- razgovori o položaju Srba u Srbiji i Hrvatskoj:
Iz slabo obaviještenih krugova bliskih hrvatskoj i srpskoj državnoj delegaciji cure samo maglovita nagađanja, premda utemeljena na zdravu razumu. Prije svega, misli se da se razgovaralo o ključnom problemu Slobodana Miloševića: o položaju Srba u mnogonacionalnoj Srbiji (osobito na Kosovu i Vojvodini), kao i o položaju Srba u Hrvatskoj, gdje su oni formirali zasad jedinu stvarnu opoziciju hrvatskome vrhovništvu, ponekad radikaliziranu do otvorene oružane pobune.
- razgovori o jačanju svojih političkih opcija unutar republika i jačanju osovine Beograd – Zagreb:

⁴² Javne tajne tajnog sastanka. Globus br. 16 od 28.3.1991. Str.4.

Uostalom, prije ili poslije, ti se pregovori ionako ne bi mogli izbjeći, pa su zacijelo, i Milošević i Tuđman procijenili da bi oni ne samo u svojim sredinama nego i u cijeloj Jugoslaviji učvrstili šanse svojim opcijama ako se najprije odluče na bilateralno ispipavanje mogućnosti da se izađe iz brutalnoga jugoslavenkog živog pijeska.

Da je, vjerojatno, posrijedi pokušaj da se ojača osovina Beograd-Zagreb, zarđala još od banovinskih vremena, možda daju naslutiti i neki znaci da je i jedna i druga strana spremna žrtvovati jedinoga čovjeka koji je u ime Jugoslavije mogao komunicirati sa sve ravnodušnijim svijetom: Antu Markovića, predsjednika i dušu SIV-a, pokraj Armije jedinu saveznu instituciju koja je još donekle oličavala staru koncepciju predvišestranачke Jugoslavije.

Sastanak u Karađorđevu nakon toga spominje novinarka Jasna Babić 12.4.1991. u članku o situaciji u Kninu, ali bez ikakvih ulaska u razloge i sadržaj sastanka:

Naravno: Franjo Tuđman koji u kolektivnim predodžbama kninskih Srba nije izgubio demonska svojstva ni nakon polutajnog susreta s njihovim političkim idolom u – kako je to procurilo u javnosti – Karađorđevu.⁴³

Dana 17.5.1991. pojavljuje se članak o masovnom preseljenju naroda na području bivše Jugoslavije u kojem se spominje sastanak u Karađorđevu kao ishodište te ideje:

Može li preseljenje velikih grupa stanovništva biti jedno od rješenja državne krize nespostojeće zemlje Jugoslavije? O toj se ideji, koja samo na prvi pogled zvuči senzacionalistički i iluzorno, ako ne i fašistoidno, raspravlja i u najvišim krugovima bivše federacije. Dr. Šime Đodan izjavio je ovih dana suradnicima „Globusa“ da je „razmjenu stanovništva“ predložio Milošević, i to na sastanku s dr. Franjom Tuđmanom u Karađorđevu. Ideja raseljavanja Jugoslavije je dakle politička činjenica s kojom treba računati.⁴⁴

⁴³ Jasna Babić. Knin: grad u bankrotu. Globus br. 18 od 12.4.1991. Str. 10-11.

⁴⁴ Dubravko Grakalić. Masovno preseljenje Srba i Hrvata. Globus br. 23 od 17.5.1991. Str. 9.

Od sastanka u Karađorđevu do spomenutoga članka, u Globusu je objavljen jedan intervju⁴⁵ sa Šimom Đodanom, no u njemu nema spomena ni o razmjeni stanovništva niti sastanku u Karađorđevu, dok Bosnu i Hercegovinu Đodan spominje tek u svojim viđenjima budućeg uređenja država na prostoru bivše Jugoslavije. U istom razdoblju nije objavljena ni bilo kakva Đodanova izjava na tu temu, tako da ispada da ti suradnici Globusa ovakvu bitnu izjavu nisu javno objavili, iako bi takvo saznanje, s obzirom na opisivanu tajnovitost sastanka u Karađorđevu, bila prvorazredna vijest za objavu. Iako je moguće da je Đodan suradnicima Globusa u nekom ranijem trenutku spomenuo da je Milošević u Karađorđevu predlagao preseljenje stanovništva, autor članka Dubravko Grakalić nije naveo tko su ti suradnici Globusa te kada i gdje se to dogodilo, tako da je vjerodostojnost ove izjave upitna. Šime Đodan u Globusu otvoreno spominje preseljenje stanovništva tek u intervjuu danom 3.4.1992. i to kao svoje viđenje mogućeg raspleta situacije na prostoru bivše Jugoslavije, a ne kao prijedlog Slobodana Miloševića.⁴⁶ Sastanak u Karađorđevu ni u tom intervjuu nije spomenut.

4.1.2. Manipulacija kartama – prvi članak

Novi članak o sastanku u Karađorđevu pojavljuje se 14.6.1991.⁴⁷ U njemu se prvi puta spominje podjela Bosne i Hercegovine kao sadržaj sastanka, a naslovnica tog broja Globusa donosi naslov – *Ekskluzivno: Materijali s pregovaračkog stola Hrvatske i Srbije. Karta za podjelu Bosne!* U tom članku *Globusov ekspertni tim* donosi „Globusove kartografske projekte 'podjele Bosne' na temelju analize određenih događaja.

U ovom slučaju bitno je ishodište iz kojega se krenulo u takve analize, a to je sastanak u Karađorđevu. Iako članak počinje korektno s mogućnošću da tvrdnje o podjeli Bosne i Hercegovine mogu biti glasine ili „glasine“, u njemu se po prvi puta u Globusu nalazi manipulacija u vezi s „podjelom Bosne i Hercegovine u Karađorđevu“. Neki dijelovi teksta ne sadrže bitne detalje za ovu analizu, tako da se citiraju samo oni dijelovi s bitnim detaljima. Najprije treba pročitati uvodni dio teksta:

⁴⁵ Gordana Simonović, Davor Butković, Dubravko Grakalić. Marković štiti kradljivce 20 milijardi dolara. Globus

br. 22 od 22.5.1991. Str. 9-10.

⁴⁶ Tihomir Dujmović i Gordana Simonović. Dr. Šime Đodan nudi jedino rješenje bosanskog pitanja: razmjena stanovništva! Globus br. 69 od 3.4.1992. Str. 12-13.

⁴⁷ Bosna šaptom pade. Globus br. 27 od 14.6.1991. Str. 3-6.

GLASINE ili „glasine“ o podjeli Herceg Bosne javile su se u jugoslavenskoj javnosti već nakon prvog sastanka Tuđmana i Miloševića u Karađorđevu, na mjestu najnezgodnijem podjednako i za Hrvatsku kao i za liberalne Srbijance (Latinku Perović, Marka Nikežića i ine).

Dalje u tekstu spominje se hrvatsko-srbijanska pregovaračka grupa čija je „zavjera šutnje bila neprobojna“. Članovi Globusova ekspertnog tima pokušavali su „koristeći razne informacijske kanale“ doznati pregovara li grupa i o mogućnosti „podjele Bosne“, ali na kraju nisu „mogli doznati čak ni to kakvu su im 'početnu pregovaračku poziciju' zadali hrvatsko vrhovništvo i predsjednik Tuđman osobno“. Zaključuje se da „tijek događaja u posljednjih nekoliko dana pokazuje da je „podjela Bosne“ sasvim realna opcija“ te da „mnoge, a dvije posebno, izjave političara ukazuju na to“. Ispod podnaslova „Podjela je dogovorena“, Globusov ekspertni tim napisao je i koje su to izjave:

*Muhamed Filipović javno je ustvrdio da **pouzđano zna** da su Tuđman i Milošević, ne samo pregovarali o podjeli Bosne već su se „... o njevoj podjeli i dogovorili“. Još je važnija izjava Milana Kučana na tiskovnoj pričaonici u Ljubljani 6. lipnja 1991. (nakon sastanka u Stojčevcu): „Postoji mogućnost mijenjanja republičkih granica, ali bi se to u svakom slučaju moralo učiniti sporazumno i uz suglasnost tamošnjeg stanovništva“.*

Te dvije izjave ekspertnom timu bile su dovoljne da ih uvjere u podjelu Bosne i Hercegovine pa su zaključili da im tajni izvori informacija više nisu potrebni da bi objasnili „misteriozne događaje“ u vezi s tim:

Nakon tih izjava, da bismo sebi i čitatelju objasnili neke „misteriozne“ događaje vezane uz projekt zvan „Podjela Bosne“, tajni izvori informacija više nam nisu bili potrebni.

Od „tijeka događaja u posljednjih nekoliko dana“ naveli su samo dva događaja, ona za koja smatraju da su najvažnija: osipanje pregovaračkoga tima Šentija – Bilandžić – Lerotić i demisija Josipa Šentije s mjesta glavnoga političkog savjetnika Predsjednika Republike. Kao razlog za to naveli su: „ključni razlog za obje 'misterije' vjerojatno jest komadanje Bosne“. Također su naveli da je „očito da ni Šentija ni Bilandžić na takvu rabotu nisu htjeli pristati“, a navode se i razlozi odustanka i ostalih članova hrvatskog pregovaračkog tima.

Potom su napisali da su zbog manjka autentičnih informacija okupili vlastiti ekspertni tim koji će izraditi kartografske projekte „podjele Bosne“ prema određenim kriterijima:

*Svjesni činjenice da ne možemo doprijeti do informacija o dijeljenju Herceg-Bosne iz prvih usta (o toj su temi u Karađorđevu i poslije njega Tuđman i Milošević razgovarali u četiri oka), okupili smo vlastiti ekspertni tim sastavljen od pet stručnjaka različitih profesija (dva demografa, jednog bivšeg političara, jednog povjesničara i jednog politologa) i zadužili ga da izradi **Globusove** kartografske projekte „podjele Bosne“ .*

Prvo: Rezultati popisa stanovništva (etnička-narodnosna i religijska struktura) 1981. i prethodni rezultati popisa 1991.;

Drugo: Analiza teorijskih stavova dr. Franje Tuđmana o Bosni, Mislimanima i srpsko-srbijansko-hrvatskim odnosima; naš je analitički tim analizirao sabrana Tuđmanova djela publicirana 1990. u izdanju Matice hrvatske;

Treće: Analiza političkih stavova Slobodana Miloševića (prije svega o pravu Srba da žive u jednoj državi) i Alije Izetbegovića.

Naši su stručnjaci analizirali i teorijske radove profesora Ive Baučića i dr. Stanka Žujića koji su zasigurno - kao strukovno nadležni Tuđmanovi savjetnici - bitno određivali početne maksimalne i minimalne pregovaračke pozicije Hrvatske o „podjeli Bosne“.

Na kraju su naveli da je jednomjesečni rad rezultirao „vrlo vjerojatnim“ kartama o „podjeli Bosne“ te su otisnute dvije karte koje predstavljaju dvije moguće varijante „podjele Bosne“:

Jednomjesečni rad našeg tima stručnjaka, kao i mnogobrojne stručne konzultacije, rezultirali su izradom nekoliko političkih karata-opcija koje je hrvatska strana vrlo vjerojatno zagovarala pri raspravama o „podjeli Bosne“ . Ovdje ih nudimo u grafičkoj obradi našeg stalnog suradnika.

Analizom ovoga članka otkrivaju se razne tehnike manipulacije informacijama pomoću kojih se pokušava utjecati na mišljenje i stavove čitatelja.

Djelomična razrada argumentacije Globusova ekspertnog tima i prikaz tehnika manipulacije informacijama dodatak su osnovnoj problematici Globusovih članaka – promjeni autora karata o podjeli Bosne i Hercegovine u svrhu navođenja čitatelja na krive zaključke. U razradi je ukazano na neke pogreške u argumentiranju da bi se vidjelo koliko je niska razina argumentacije Globusova ekspertnog tima.

4.1.2.1. Manipulacija naslovom u odnosu na tekst

Manipulacija kartama o podjeli Bosne i Hercegovine vidi se već u naslovu: „Ekskluzivno: Materijali s pregovaračkog stola Hrvatske i Srbije. Karta za podjelu Bosne!“. Ovakav naslov poručuje javnosti da Globus donosi autentične materijale koje su na stolovima koristili pregovarački timovi, među kojima je i karta za podjelu Bosne i Hercegovine. To se može smatrati zavaravanjem javnosti i potencijalnih čitatelja, budući da je u tekstu napisano da je karta u dvije varijante zapravo projekcija Globusova ekspertnog tima, a ne materijal s pregovaračkog stola Hrvatske i Srbije kako piše u naslovu. Da su to Globusovi kartografski projekti, u tekstu je istaknuto i podebljanim slovima. Osim toga, u članku nema nijednog drugog materijala, iako naslov tom imenicom u množini sugerira da ih ima više od jednog.

4.1.2.2. Prezentiranje jedne moguće opcije iako ih ima više

Globusovi eksperti izostanak autentičnih informacija iz prve ruke nazvali su zavjerom šutnje. Prema rječničkoj bazi Hrvatskog jezičnog portala koja je nastala na temelju rječničkih i leksikografskih izdanja Novoga Libera, *zavjera* je „tajni plan više osoba da se počini zločin ili napravi šteta; čin organiziranja takvoga plana“, a *zavjera šutnje* je dogovor više osoba da se ništa ne govori.⁴⁸ Globusovi eksperti nude takvo objašnjenje izostanka autentičnih informacija, iako postoje i druge mogućnosti kao na primjer da se s informacijama ne izlazi u javnost jer se radi o povjerljivim informacijama čija bi objava mogla ugroziti sigurnost i interese Republike Hrvatske ili da razgovori nisu gotovi pa zbog toga nema smisla objavljivati informacije.

⁴⁸ Hrvatski jezični portal. URL: hjp.novi-liber.hr. Pristup 4.12.2013.

4.1.2.3. Nagađanje prezentirano kao činjenica

Globusovi eksperti napisali su da nisu „mogli doznati čak ni to kakvu su im 'početnu pregovaračku poziciju' zadali hrvatsko vrhovništvo i predsjednik Tuđman osobno“. Unatoč tome, u daljnjem tekstu objašnjavaju zašto se osipao pregovarački tim tj. da Šentija i Bilandžić očito nisu htjeli pristati na takvu rabotu tj. „komadanje Bosne“. Kako je moguće da Globusovi eksperti znaju razloge zašto se raspao pregovarački tim i predočuju ih kao *očite* ako ne znaju kakve je taj tim imao pregovaračke pozicije i nemaju nikakvu informaciju iz „prvih usta“ o čemu se razgovaralo? U tome nema nikakve logike. Radi se o nagađanju koje je prezentirano kao činjenica.

4.1.2.4. Logičke pogreške

Tvrdnje se prezentiraju da bi postale nove spoznaje o subjektu tvrdnje. Da bi tvrdnja imala smisla i bila pouzdana, treba je argumentirati. Ako tvrdnju ili spoznaju ne podupire nikakav neprijeporan dokaz odnosno argument, onda to nije spoznaja i ne može se prihvatiti.⁴⁹

Do novih spoznaja dolazi se procesima: *dokazivanja* na temelju teza/tvrdnji i argumenata te *zaključivanja* na temelju premisa/pretpostavki. Postoji razlika između dokazivanja i zaključivanja. Proces dokazivanja ide obrnutim redom nego kod zaključivanja. Kod zaključivanja zaključak se poznatim postupkom izvodi iz premisa, a kod dokazivanja je poznat zaključak, a trebaju se naći prikladne premise i postupak. Ono što su u zaključku premise, u dokazu su to argumenti, a u zaključku što je zaključak, to je u dokazu tvrdnja ili teza.⁵⁰

Teze odnosno tvrdnje su iskazi/sudovi čija se istinitost dokazivanjem utvrđuje, a argumenti su iskazi/sudovi na osnovi kojih se utvrđuje istinitost neke tvrdnje ili teze.⁵¹ Argument se sastoji od jedne ili više premisa i zaključka. Premisa je izjava koja može biti istinita ili lažna. Premise se obično izabiru imajući na umu zadani cilj.⁵² Ako su argumenti irelevantni, besmisleni ili neistiniti jer su im takve premise i zaključci, onda su i tvrdnje koje se pomoću njih argumentiraju irelevantne, besmislene i neistinite i ne mogu se prikazivati kao činjenice.

⁴⁹ Ratko Zelenika. Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Str. 64.

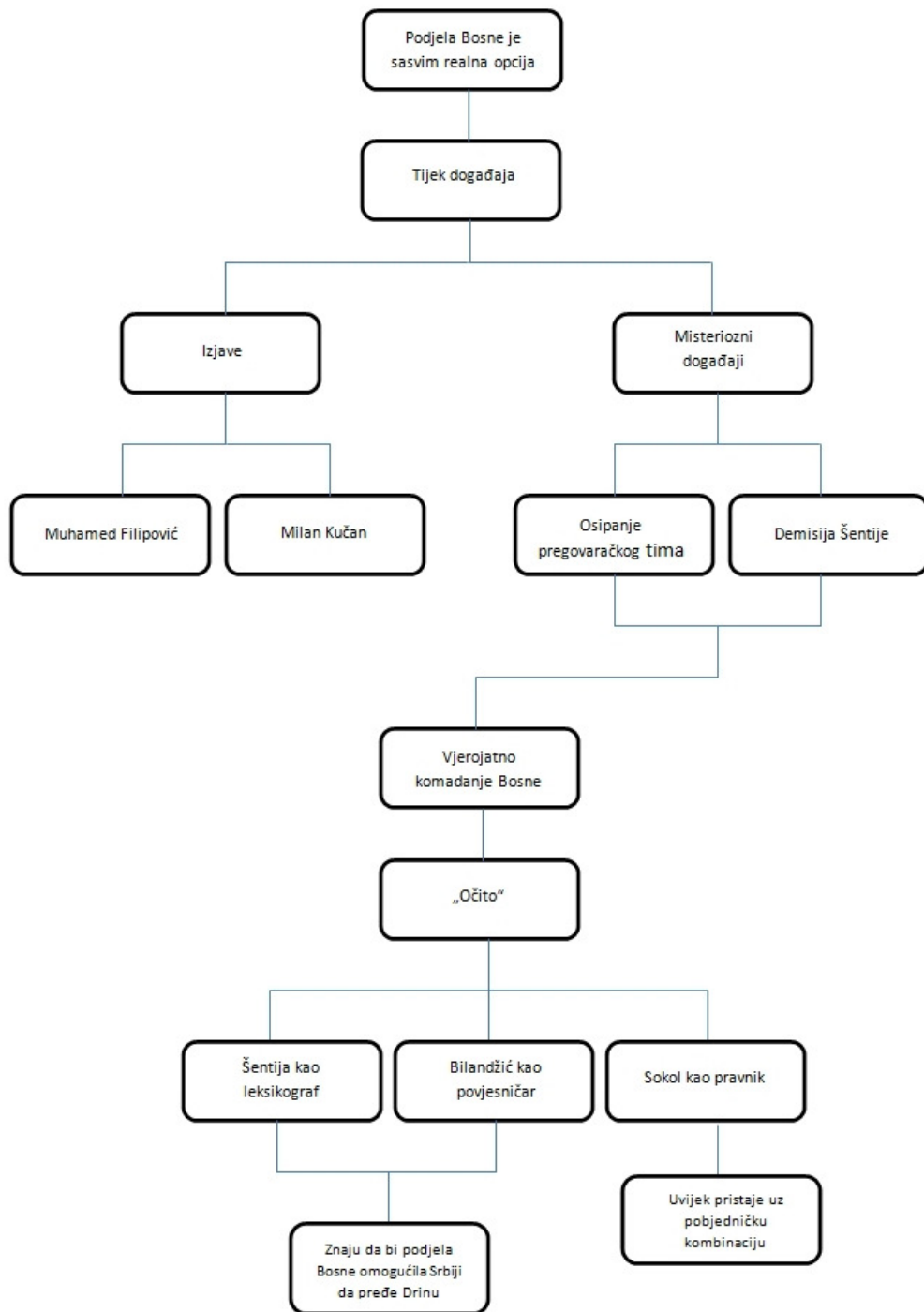
⁵⁰ Isto. Str. 119 i 120.

⁵¹ Isto.

⁵² Leigh S. Cauman. Uvod u logiku prvog reda. Str. 10.

U novinarskim člancima, navedeni procesi imaju za cilj uvjeriti čitatelja u istinitost onoga što je napisano. Novinarski članak nije ni znanstveno ni stručno djelo i ne mora imati jednaku strukturu ni po formi niti po sadržaju kao znanstveni ili stručni članak, ali ovaj članak potpisao je *ekspertni tim*. Za očekivati je da je to doista tim eksperata, dakle stručnjaka, tako da njihov članak nadilazi formu običnog novinarskog članka. Iz tog razloga može se smatrati da su autori članka trebali obratiti pozornost na razinu argumentacije. Od eksperata se očekuje stručnost, pouzdanost, preciznost i sustavnost. U ovom članku toga nema. Osim toga, nije navedeno ni tko su članovi Globusova ekspertnog tima koji stoji iza članka, niti tko su članovi njihova ekspertnog tima kojega su sami okupili radi izrade karata. To dovodi u sumnju ekspertnost oba tima. Nameće se dvojba jesu li sve to doista odradili eksperti koji ne žele imenom i prezimenom stati iza svoje stručnosti i stručnih analiza ili je termin *ekspertni tim* samo paravan iza kojega stoje Globusovi novinari ili kolumnisti suradnici.

Bez obzira na to tko su stvarni autori ovoga članka, koliko im je argumentacija besmislena može se vidjeti iz analize njezine strukture. Budući da članak ima puno teksta pa je i analiza opširna, struktura argumentacije osim tekstualno prikazana je i u obliku dijagrama da bi se lakše mogao pratiti njezin tok (slika 3).

Slika 3. Dijagramski prikazana struktura argumentacije Globusova članka.

Konačan zaključak je na vrhu strukture, a to je da je podjela Bosne i Hercegovine sasvim realna opcija. Taj zaključak poduprt je tijekom događaja koji to pokazuje.

Tijek događaja ima dva pravca Na jednom pravcu pod te događaje spadaju izjave Muhameda Filipovića i Milana Kučana. Obojica nisu bili na sastanku u Karađorđevu, nisu članovi pregovaračkih timova Hrvatske i Srbije i obojica s tim pregovorima nemaju nikakve veze. Oni u najboljem slučaju mogu biti izvor iz kolokvijalno rečeno „druge ruke“, a kao političari koji sudjeluju u nastanku i razvoju novostvorenih samostalnih država na području bivše Jugoslavije, imaju i vlastitih političkih interesa za širenje raznih priča.

Što se tiče Muhameda Filipovića, ako su članovi ekspertnog tima Globusa „koristeći razne informacijske kanale“ pokušali doći do bilo kakve informacije o sadržaju sastanka i nisu uspjeli, ne mogu onda zdravo za gotovo vjerovati Muhamedu Filipoviću da je došao do informacija i to praktički do one najvažnije. Njegova izjava sadrži tvrdnju da su Tuđman i Milošević u Karađorđevu dijelili Bosnu i Hercegovinu. Filipović nije rekao kako je došao do te informacije ni na temelju čega smatra da je vjerodostojna. Ona nije podržana ni sa kakvim materijalnim dokazom u vidu pisanoga dokumenta, audio ili video zapisa. Budući da ta tvrdnja ničim nije argumentirana, nije ispravno koristiti je kao argument u utvrđivanju istinitosti, pogotovo iste takve tvrdnje. Radi se o varijanti logičke pogreške cirkularnog argumentiranja (lat. *Circulus in demonstrando*) prema kojoj se tvrdi da je A istina zato što je A istina, a ne navodi se na temelju čega je A istina (A je u ovom slučaju podjela Bosne i Hercegovine dogovorena u Karađorđevu). Muhamed Filipović spomenutu je izjavu dao novinaru beogradskoga političkog tjednika Vreme u kojem je objavljena 10.6.1991.⁵³ Ovdje se nameće pitanje o radu Globusova ekspertnog tima. Napisali su da je jednomjesečni rad tima stručnjaka rezultirao izradom nekoliko političkih karata-opcija. Ako je članak u kojem se pozivaju na izjavu Muhameda Filipovića objavljen 14.6.1991., a ta je izjava objavljena 10.6.1991. što je razmak od četiri dana, u kojem je to roku analitički obrađena izjava Muhameda Filipovića koja je jedan od glavnih argumenata Globusova ekspertnog tima? U obzir treba uzeti i vrijeme koje je potrebno od završetka pisanja članka do tiskanja i objave novina, a u tom slučaju je i vrijeme od četiri dana kraće. Sudeći po tome, analiza događaja koja je dovela do lijevoga kraka argumentacije trajala je jedan do tri dana, a ostatak vremena

⁵³ Ivo Lučić. Karađorđevo: politički mit ili dogovor? Str. 18.

do navedenih mjesec dana odnosi se na desni krak argumentacije. To dovodi u sumnju istinost napisanog da se radi o jednomjesečnom radu i mnogobrojnim stručnim konzultacijama.

Što se tiče Milana Kučana, u citatu njegove izjave dane nakon sastanka u Stojčevcu ne spominju se ni Karađorđevo, ni Tuđman niti Milošević pa se prema tome njegova izjava također ne može uzeti kao glavni argument jer se sadržajno ne poklapa s tvrdnjom da se Bosna i Hercegovina dijelila u Karađorđevu između Tuđmana i Miloševića. Globusov ekspertni tim ovdje je napravio i logičku pogrešku prebrze generalizacije ili pogrešku prividne općenitosti kod koje se prebrzo skače ka općoj konkluziji. Naime, na sastanku u Stojčevcu pokraj Sarajeva na koji se odnosi Kučanova izjava, sudjelovali su predsjednici svih šest država s prostora bivše Jugoslavije i to je bio jedan u nizu takvih sastanaka. Iako Kučanova izjava dana nakon tog sastanka može imati veze sa sastankom u Karađorđevu, ona također i ne mora imati veze s tim. U ovom slučaju članovi ekspertnoga Globusova tima kontekstualno su pridružili Kučanovu izjavu Filipovićevoj i na taj način napravili navedenu pogrešku jer ispada da se svaka izjava u kojoj se spominju termini *podjela*, *promjena granica* itd. odnosi na podjelu Bosne i Hercegovine dogovorenu u Karađorđevu.

Na drugom pravcu postoje „misteriozni događaji“, a to su osipanje pregovaračkoga tima Šentija – Bilandžić – Lerotić i demisija Josipa Šentije s mjesta glavnoga političkog savjetnika Predsjednika Republike. Članovi Globusova ekspertnog tima u ovom argumentu kombiniraju vjerojatnost s činjeničnim prikazom:

Ključni razlog za obje misterije vjerojatno jest podjela Bosne. Ni Šentija ni Bilandžić očito na takvu radotu nisu željeli pristati, ni zbog profesionalnih vrlina (ili predrasuda – to će vrijeme pokazati), ni zbog njihove naravi.

Ako je ključni razlog za obje misterije vjerojatno „podjela Bosne“, kako onda može biti očito da oni na *takvu radotu* nisu željeli pristati?

Ovdje je napravljena i logička pogreška *Poslije toga, dakle zbog toga* (lat. *Post hoc ergo propter hoc*) prema kojoj se tvrdi da je događaj *A* uzrokovao događaj *B* zato što se događaj *B* dogodio nakon događaja *A*, odnosno da je slijed dviju pojava siguran dokaz uzročno-posljedične veze među njima. Tvrdi se da su se osipanje pregovaračkoga tima Šentija – Bilandžić – Lerotić i demisija Josipa Šentije s mjesta glavnoga političkog savjetnika

Predsjednika Republike dogodili zbog podjele Bosne i Hercegovine. Dakle prvo je bio razgovor o podjeli Bosne i Hercegovine (događaj *A*), a onda su se zbog toga dogodili osipanje pregovaračkoga tima i demisija Šentije (događaj *B*). Da bi mogli tvrditi da je navedeni događaj *A* uzrokovao događaj *B*, članovi Globusova ekspertnog tima moraju imati direktan dokaz za to jer je moguće da je događaj *B* posljedica nekoga drugog događaja (događaj *A_n*) ili slučajnosti. Međutim, oni nemaju dokaz nego ovu tvrdnju potkrijepljuju s riječju „očito“ koja nema argumentacijsku težinu nego služi kao privid argumentacijske snage i kojom se maskira nedostatak argumenata. U podlozi „očitog“ nalaze se profesionalne kompetencije članova pregovaračkoga tima u kojima Globusov ekspertni tim sasvim proizvoljno, fikcijski i ponovno bez ikakve suvisle argumentacije nalazi razloge za izlazak iz državnih pregovaračkih ekspertnih timova:

Šentija, kao leksikograf, i Bilandžić, kao povijesnik, predobro znaju da bi sporazum o podjeli Herceg-Bosne omogućio Srbiji da prvi put u povijesti – metafizički rečeno – pređe Drinu. Odgovornost za tako važnu odluku – bez obzira na njenu eventualnu političku razboritost – leksikograf i povijesnik nisu mogli na sebe preuzeti.

Dakle, prema Globusovu ekspertnom timu to što je netko leksikograf ili povijesnik dovoljan je razlog da se zaključi da zbog toga ne može na sebe preuzeti odgovornost za podjelu Bosne i Hercegovine. S druge strane, Zvonku Lerotiću, za kojega smatraju da prihvaća podjelu Bosne i Hercegovine, njegova profesija – politologija, dovoljan je razlog za suprotno, to jest on zbog svoje profesije može na sebe preuzeti odgovornost za podjelu Bosne i Hercegovine:

Drukčija je stvar s politologom-pragmatikom Zvonkom Lerotićem. On predobro zna da je u kaotičnoj postkomunističkoj politici znatno važnije biti „gore“ i (barem trenutno) u pravu, nego li biti dosljedan i etičan. Zato je on, na ulogu „zadnjeg Tuđmanova pregovarača“ sa srbijanskom vlašću, lako pristao.

Ova dva citata još su jedan pokazatelj da članovi Globusova ekspertnog tima ne mogu kvalitetno argumentirati svoje tvrdnje pa im se u argumentacijskim akrobacijama potkradaju logičke pogreške. U navedenom primjeru radi se o logičkoj pogrešci poznatoj pod latinskim nazivom *Dicto simpliciter* prema kojoj se članu nekoga skupa daje karakteristika koja je

stereotip ili generalno pravilo za sve članove skupa kojem on pripada. Problem u tome je što izjava o nekom članu može biti istinita, ali to ne mora biti istinito za svakoga člana istoga skupa, odnosno stereotip ili generalno pravilo o svim članovima nekoga skupa ne mora biti istinito. U ovom primjeru to je izvedeno pomoću skrivene premise. Skrivena premisa je da leksikografi i povijesnici posjeduju neimenovanu pozitivnu karakteristiku temeljem koje na sebe ne mogu preuzeti određene odgovornosti za određene odluke (u ovom slučaju podjelu Bosne i Hercegovine i srpski prelazak Drine). Šentija i Bilandžić su leksikograf i povijesnik i kao takvi imaju tu karakteristiku pa ne preuzimaju te odgovornosti. Suprotno tome, Lerotić ima karakteristike svoje profesije politologije, zbog čega je neetičan i nedosljedan pa iste odgovornosti prihvaća. Strukturu argumentacije u oba slučaja pojačava riječ *predobro* kojom se iskazuje razina njihova znanja (zato što je netko nešto, predobro zna) koja im pomaže u odluci.⁵⁴

Proizvoljno dodijeliti karakteristike nekoj profesiji, to preslikati na osobu koja se tom profesijom bavi i onda iz toga izvlačiti zaključke tko je za što odgovoran, tko neetičan i nedosljedan pragmatik te tko je na kojoj razini znanja i slično, potpuna je besmislica. Samo na temelju profesije ne može se o tome zaključivati. Svaka profesija zahtijeva visok stupanj odgovornosti. Odgovorno obavljanje nekoga posla podrazumijeva savjesnost, zahtijeva visoku razinu znanja, usvojene vještine, ustrajnost, pripreme i druge kompetencije. Osoba je odgovorna ako uz profesionalne ima i visoke moralne i etičke vrijednosti, neovisno o profesiji.

4.1.2.5. Tehnike informacijskih operacija – Weasel words

Budući da ne postoje argumenti na temelju kojih bi se moglo tvrditi da se podjela Bosne i Hercegovine u Karađorđevu doista dogodila, njihov nedostatak zamijenjen je riječima i frazama koje stvaraju privid argumentiranog i logičnog zaključivanja, ali to su zapravo riječi i fraze pomoću kojih se maskira nedostatak argumenata. U engleskom jeziku takvi izrazi

⁵⁴ U tekst između dvojca Bilandžić – Šentija i Lerotića, autori članka smjestili su i Smiljka Sokola navodeći za njega da „ustavni pravnik uvijek pristaje uz pobjedničku kombinaciju“.

nazivaju se *weasel words*.⁵⁵ U hrvatskom jeziku nema naziva za njih, ali moguće je opisati njihove karakteristike.

Weasel words su riječi i fraze pomno odabrane da stvore privid snažne, jasne i argumentirane komunikacije, ali su zapravo semantički nejasni i mogu navesti na pogrešno mišljenje. Pomoću njih neka izjava kojom se na nešto ukazuje djeluje uvjerljivije nego što u stvarnosti jest. Neargumentirana tvrdnja pokušava se prikazati mjerodavnom. Autori na taj način pod dokaz podvaljuju svoje mišljenje i stavove koji nisu u skladu s činjenicama nego su proizvod njihova svjetonazora i to na način da zvuče vjerodostojno. Uglavnom ih koriste marketinški stručnjaci, stručnjaci za odnose s javnošću, političari i komentatori u medijima u nedostatku činjenica tj. istine, zatim u svrhu nametanja svojeg viđenja realnosti, lažnog prikaza nekog događaja ili pri pokušaju da se stvari ili događaji prikažu ljepšima i prihvatljivijima nego što stvarno jesu. Takvi izrazi smatraju se namjernim utjecanjem na mišljenje publike kojim bi ono prevagnulo na stranu onoga koji ih koristi, iako ne nudi nikakve dokaze za to što tvrdi. No takvi izrazi zapravo slabe argumentaciju jer ne nude nikakve vjerodostojne informacije ili bilo kakve dokaze kojima bi se poduprlo izneseno. Ako u nekom tekstu ili govoru postoji puno takvih izraza, može se posumnjati u namjere pisca ili govornika jer obično činjenice ne podupiru stajališta onih koji se takvim izrazima služe.

Uporaba takvih izraza ne mora uvijek biti namjerna ili za cilj imati obmanjivanje ili manipuliranje čitatelja ili slušatelja. Moguće je da neki argumenti pokazuju podatke koje prezentira osoba koja ih izgovara. No da bi tvrdnja imala vjerodostojnost, uz nju moraju biti prezentirani konkretni dokazi, podatci ili izvori koji ukazuju na vjerodostojnost onoga na što se autor poziva. Oni se mogu nalaziti u tekstu koji sadrži tvrdnju, a mogu se nalaziti i izvan njega, primjerice u fusnoti, kao dodatni opis, podatak ili pojašnjenje. Zbog toga takve izraze treba izbjegavati ako iza njih ne stoje provjerljivi podatci iz pouzdanih izvora.

Primjeri takvih izraza su: *očito*, *zasigurno*, *vrlo vjerojatno*, *mnogo*, *rečeno je* itd. Da bi takvi izrazi imali vjerodostojnost, oni moraju biti potkrijepljeni informacijama koje ih pobliže opisuju, moraju biti izmjereni ili kvantificirani: (*očito* – na temelju čega, *zasigurno* – prema

⁵⁵ Cambridge dictionary online. Weasel Words. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/weasel-words>. Pristup 29.1.2014.

Merriam-Webster. Weasel words. URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/weasel%20word>. Pristup 29.1.2014.

čemu, *vrlo vjerojatno* – kolika je ta vjerojatnost i zašto, *mного* – približno ili točno koliko, *rečeno je* – tko je rekao, kada i u kojem kontekstu, *studije pokazuju* – koje studije, *postoje dokazi* – koji dokazi, *poznato je* – na temelju čega je poznato i zašto je to relevantno itd.).

4.1.2.6. Podjela Bosne i Hercegovine kao nepostojeća činjenica

Kroz cijeli članak čitateljima se sugerira da se u Karađorđevu dijelila Bosna i Hercegovina, kao na primjer u ovoj rečenici gdje Globusov ekspertni tim sam sebe dovodi u kontradikciju:

Svjesni činjenice da ne možemo doprijeti do informacija o dijeljenju Bosne iz prvih usta (o toj su temi u Karađorđevu i poslije njega Tuđman i Milošević... razgovarali u četiri oka)...

Iako na početku rečenice piše da su svjesni činjenice da ne mogu doprijeti do informacija o dijeljenju Bosne i Hercegovine iz prvih usta, o samom dijeljenju govori se kao o činjenici – („o toj su temi...“). Činjenica se može definirati kao rezultat prosudbe donesene na temelju spoznaja o nekoj pojavi, zbivanju, događaju ili stanju stvari. Činjenica je sinonim za istinu iskazan u formi rečenica.⁵⁶ Dijeljenje Bosne i Hercegovine predstavljeno je kao rezultat prosudbe sastanka u Karađorđevu. Na temelju kakvih je spoznaja donesen taj rezultat prosudbe? Treba se sjetiti navoda Globusova ekspertnog tima o tome: akteri razgovora razgovarali su u četiri oka, a članovi ekspertnih timova imaju „zavjeru šutnje“ zbog koje se „koristeći razne informacijske kanale“ nije moglo doznati pregovara li grupa o mogućnosti „podjele Bosne“ pa čak ni „početnu pregovaračku poziciju“. Prema tome, nema spoznaja o sadržaju razgovora, ali ima spoznaja koje ukazuju na to da se ne zna o čemu su Tuđman i Milošević razgovarali u Karađorđevu. Ako se ne zna o čemu su razgovarali, onda se ne može kao činjenicu prezentirati da su razgovarali o podjeli Bosne i Hercegovine jer ne postoje spoznaje koje bi na to mogle ukazivati.

4.1.2.7. Primjena učenih tehnika manipulacije informacijama

Kada se provodi manipulacija čitatelja, onda je jedan od ciljeva manipulacije da ona bude što uvjerljivija pa će u jednoj takvoj operaciji biti prisutno što manje uočljivih i nevješto primijenjenih tehnika da bi se postigla što veća uvjerljivost.

⁵⁶ Miroslav Tuđman. Prikazalište znanja. Str.137.

U pojedinim dijelovima članka postoje tehnike koje su dovoljno dobre da zavaraju čitatelja koji ne raspolaže s dovoljno informacija o temi pa da razotkrije podvalu, a pritom ne zahtijevaju dubinsko poznavanje određenih logičkih i semantičkih struktura te visoku koncentraciju autora kod pisanja teksta. Zato ih je lako ubaciti u tekst pa prema tome smatram da je to napravljeno namjerno. To su: manipulacija naslovom u odnosu na tekst, prezentiranje jedne moguće opcije iako ih ima više, nagađanje prezentirano kao činjenica, činjenične pogreške i korištenje riječi kojima se maskira nedostatak argumentacije – *weasel words*.

Pored toga, u pojedinim dijelovima članka uočava se nevješta kombinacija logičkih pogrešaka kao manipulativnih metoda. Korištenje logičkih pogrešaka kao namjernih manipulativnih metoda zahtijeva njihovo izvrsno poznavanje i usavršenu primjenu. Budući da to ovdje nije slučaj, njihova pojava može biti posljedica nedostatka znanja i argumentacijskih vještina autora članka. To bi značilo da članovi ekspertnog tima Globusa nisu svjesno koristili takve tehnike, pogotovo ne na način da su za pojedini dio teksta razmišljali koju bi tehniku tu namjerno primijenili. Smatram da se u tim slučajevima uglavnom radi o slučajnoj podudarnosti dijelova teksta s logičkim pogreškama kao tehnikama manipulacije.

Izneseno je interpretacija naznaka koje upućuju na namjeru ili nenamjeru u korištenju navedenih tehnika manipulacije informacijama. Na temelju tih naznaka nije moguće donijeti pouzdan zaključak o tome.

4.1.3. Manipulacija kartama – drugi članak

Iste dvije karte na stranicama Globusa ponovljene su 19.7.1991. u intervjuu s Muhamedom Filipovićem.⁵⁷ U članku naslovljenom *Kako bi Hrvatska i Srbija podijelile Bosnu* koji prati karte, nije navedeno da se radi o kartama koje su nacrtali članovi Globusova ekspertnog tima, nego piše da „Globus ponovno objavljuje karte s pregovaračkog stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova eksperata o mogućnostima podjele Bosne između Hrvatske i Srbije“ te da bi „prema tim kartama Bosna i Hercegovina prestala postojati kao samostalna država“. Naglašava se i da se razlike između dvije varijante podjele Bosne uočavaju tek pomnijim promatranjem, a „sporne su prema prijedlozima hrvatskih eksperata općine Brčko, Gradačac i Modriča (uz Savu), Bosanski Novi, Sanski most i Prijedor (na muslimanskom zapadu Bosne)

⁵⁷ Marko Barišić. Tajna nagodba Tuđmana i Miloševića? Globus br. 32 od 19.7.1991. Str. 34-36.

te Sarajevo i općine sjeverno od Sarajeva, također s muslimanskim većinskim stanovništvom“. Također se ističe da „dobro upućeni tvrde da postoji i treća varijanta podjele Bosne i Hercegovine“, ali da „Globus ne raspolaže informacijama da je takva varijanta podjele iznesena na pregovorima hrvatskih i srpskih državnih pregovaračkih timova“.

U samom intervjuu, odgovor Muhameda Filipovića na pitanje o kartama podjele Bosne i Hercegovine, prikazivanje tih karata autentičnim materijalom s pregovaračkih stolova čini besmislenim. To pokazuje postavljeno pitanje i dijelovi odgovora:

- *Profesore Filipoviću, više ste puta spominjali da se na sastancima Tuđman-Milošević razgovaralo o podjeli BiH i da su postojale neke karte. Jeste li vidjeli te karte, tko ih je ponudio i kuda je išla podjela?*

- S različitih strana i iz različitih izvora došli su ti glasovi, Prvo, došli su glasovi od učesnika razgovora, zatim od nekih savjetnika koji su u tome učestvovali, zatim od nekih eksperata koji su bili angažirani da razmatraju razne varijante eventualne podjele. To su, naravno, glasovi i izvještaji kojima se mora pokloniti najveća pažnja, ali koji nisu eksploatabilni u smislu nekog dokumenta ili nekog osnova za davanje ocjene ili izjava.

Muhamed Filipović čije je izjave Globusov ekspertni tim u prvom članku koristio kao jedan od dva glavna argumenta koja ukazuju da se u Karadžiću dijelila Bosna i Hercegovina, ovdje izjavljuje da se glasovi o tome ne mogu uzeti kao osnova za davanje ocjena o tome. On o tome govori kao o glasovima, a ne stvarnom događaju. Ovdje se vidi i kako se Globusovi eksperti i Muhamed Filipović vrte u krug. U prvom članku oni su se pozivali na njega, a sada se on poziva na njih. Kaže da su glasovi o kartama između ostalog došli i „od nekih eksperata koji su bili angažirani da razmatraju razne varijante eventualne podjele“.

Muhamed Filipović u jednom dijelu istog odgovora objašnjava što su o „dogovoru u Karadžiću“ rekli članovi hrvatskog vodstva i kakva je reakcija njegove strane:

Mi smo, naravno, tražili odmah kod Tuđmana i Mesića razjašnjenje i dobili smo uvjeravanja da to nije politika hrvatskoga vodstva, i mi smo ta uvjeravanja prihvatili, pogotovu što su ona bila snažno potpomognuta i

izjavama Kljujića, koji je tvrdio, i dosada nije ni u jednom momentu odstupio od toga ni u praktičnoj politici ni u izjavama, da oni čvrsto stoje na stanovištu suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine. Mi smo, naravno, spremni da uvažimo činjenicu da se nešto u razgovorima pojavi i da se onda o tome daju mišljenja. Razlikujemo razmjenu mišljenja od političkoga stava, pogotovo od političke, pa zatim i državne odluke. I u tome pogledu mi nećemo praviti problem, samo hoćemo da razjasnimo jasno našu poziciju.

U ovom članku izostavljena je bitna informacija da su karte nacrtali članovi Globusova ekspertnog tima te da su one produkt njihove analize, a ne pregovaračkih timova Hrvatske i Srbije. Štoviše, umjesto toga dana je informacija da su to karte s pregovaračkog stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova eksperata o mogućnostima podjele Bosne između Hrvatske i Srbije. Ovdje je manipulirano na više načina:

1. Prikriveno je pravo autorstvo karata čime je čitatelju koji nije pročitao članak u kojem su prvi puta objavljene karte ili ga se ne sjeća, prezentirano njihovo krivo autorstvo. Dobiva se dojam da se Globus dokopao autentičnih karata s pregovaračkih stolova.
2. Upotrijebljena je riječ „ponovno“ što daje do znanja da su te karte već bile objavljene i da se mogu objaviti opet jer ih nitko nije osporio. Međutim, kako nije navedeno da se radi o kartama koje su nacrtali članovi Globusova ekspertnog tima, tako čitatelj ne zna da su bile objavljene s drugačijim prikazom njihova izvorišta odnosno autorstva.
3. Opisuju se razlike između dviju varijanti karata, iako je u prvom članku rečeno da članovi Globusova ekspertnog tima nisu mogli doznati čak ni to kakvu su početnu pregovaračku poziciju pregovaračkim timovima zadali hrvatsko vrhovništvo i predsjednik Tuđman osobno te da ne mogu doprijeti do informacija o „dijeljenju Herceg-Bosne iz prvih usta“. Budući da ni u razgovoru s Muhamedom Filipovićem niti u tekstu koji je dodan uz karte nisu navedene informacije koje su pristigle od članova državnih pregovaračkih timova, može se zaključiti da su naglašene razlike produkt Globusovih eksperata, što znači da je čitateljima podvaljena dezinformacija.
4. Suptilno se povećava broj mogućih karata iz „dobro upućenih izvora“, ali i ograđuje od istinitosti takvog navoda.
5. Tekst uz karte u suprotnosti je s odgovorom Muhameda Filipovića o kartama, a oboje je dio istoga članka. Muhamed Filipović o tim kartama govori da su neeksploatabilni

glasovi došli od nekih eksperata koji su bili angažirani da razmatraju razne varijante eventualne podjele, a autori članka pišu da je riječ o kartama s pregovaračkog stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova.

4.1.4. Manipulacija kartama – treći članak

Dana 24.1.1992. u Globusu je objavljen i treći članak uz koji su otisnute iste dvije karte o podjeli Bosne i Hercegovine.⁵⁸ Ispod podnaslova *Kad bi Hrvatska i Srbija podijelile Bosnu* nalazi se tekst koji predstavlja karte koje su otisnute ispod njega:

U političkim kuloarima pojavile su se dvije karte hrvatsko-srpske podjele HercegBosne. Prema tim kartama Muslimani bi izgubili državni suverenitet.

U samom tekstu te karte uopće se ne spominju. I u ovom slučaju prikriven je pravi izvor karata, a podvaljeno je da su se karte pojavile u „političkim kuloarima“ što bi im trebalo dati na vjerodostojnosti. Nije jasno je li autor članka, demograf Mladen Klemenčić, dodao kartu s takvim opisom u svoj tekst ili je to napravio netko od urednika članaka u Globusu bez njegova znanja. Ako je dodao Mladen Klemenčić, onda on ili nije provjerio autentičnost i izvor karata ili je namjerno promijenio tu informaciju. Postoji i treća opcija, a to je da su karte dodali Globusovi urednici i da je on znao za to, ali nije htio ili nije mogao promijeniti takvu odluku.

Ako su karte u članak dodali Globusovi urednici, onda je moguće ili da je to namjerna podvala ili da je to uradio netko tko nije znao kako su karte nastale. Budući da se radi o razmaku od šest mjeseci, izglednije je da se dogodila prva varijanta i da je autorstvo karata namjerno izmijenjeno, tim više što se to već dogodilo u slučaju drugoga članka koji je izašao mjesec dana nakon prvog, a i na naslovnici broja Globusa u kojem je objavljen prvi članak piše da su to karte s pregovaračkih stolova, a ne projekcija Globusova ekspertnog tima. Ako je to tako, onda ispada da je težnja da se nedokazana podjela Bosne i Hercegovine javnosti nametne kao činjenica jača od stručnosti i novinarske etike.

⁵⁸ Mladen Klemenčić. Slom Velike Srbije u Bosni. Globus br. 59 od 24.1.1992. Str. 15-17.

4.1.5. Karte u knjizi

Globusove karte o podjeli Bosne i Hercegovine proširile su se i izvan samoga Globusa. Njih je upotrijebio Anto Valenta u svojoj knjizi *Podjela Bosne i borba za cjelovitost*. U prvom dijelu knjige Valenta iznosi „neke demografske podatke koji su u vezi s idejama o podjeli Bosne“. U drugom dijelu knjige Valenta opisuje neke varijante podjele Bosne i Hercegovine u prošlosti „koje se kao 'primjenjive koncepcije' spominju i danas“.⁵⁹

Karte su objavljene pod naslovom da se radi o podjeli po nadopunjenom sporazumu Cvetković – Maček (I. i II. varijanta) i tekstom da se radi o nadopuni Sporazuma iz 1939. na temelju suvremenih saznanja (prilozi – slike 5 i 6).

U dosadašnjem dijelu rada prikazano je da su „suvremena saznanja“ zapravo fikcije Globusova ekspertnog tima.

4.1.6. Prva potvrda informacijskih operacija

Ove karte ponovno su se u Globusu pojavile nakon osam i pol godina kada je podjelu Bosne i Hercegovine spomenuo predsjednik Uprave Europapress Holdinga Ninoslav Pavić u razgovoru povodom 500. broja Globusa.⁶⁰ On je tada rekao:

Globus je prvi objavljivao puno stvari koje su se kasnije pokazivale sudbinskima za Hrvatsku. Baš sam uoči ovog razgovora listao 'Globuse' iz onog vremena i vidio, primjerice, da smo mi Tuđmanov plan o podjeli Bosne objavili i napali punih šest mjeseci prije nego što se o tome igdje drugdje počelo govoriti.

Ispod razgovora objavljena je kronologija s najznačajnijim člancima koje je Globus objavio u svojoj povijesti pa je tako kao jedan od najznačajnijih članaka naveden i onaj prvi članak u kojem su se pojavile karte o podjeli Bosne i Hercegovine:

⁵⁹ Anto Valenta. *Podjela Bosne i borba za cjelovitost*. Str. 39-41.

⁶⁰ Nebojša Taraba. Često upozoravam svoje novinare da je toljaga koju držimo u ruci vrlo opasna! Globus br. 500 od 7.7.2000.

14. lipnja 1991. broj 27, Globusov ekspertni tim objavljuje kartu za podjelu Bosne i istražuje 'rješava' li eventualni sporazum Itzetbegovića, Miloševića i Tuđmana o podjeli Herceg-Bosne državnu krizu u Jugoslaviji.

Tako su te fikcijske karte za podjelu Bosne i Hercegovine dobile pečat s vrha Europapress Holdinga čije je Globus izdanje, u guranju teze da se u Karadorđevu dijelila Bosna i Hercegovina. Interesantno je da je Pavić u tom razgovoru rekao da je „lako vidjeti da je Globus neke stvari krivo procijenio, ili ih je prenamaglasio ili je, jednostavno, površno i nepromišljeno ulijetao u teme koje su zahtijevale drugačiji pristup“ te da „mora priznati da je upravo taj dio priče o Globusu najteže proživljavao“. S obzirom da je Globusove karte za podjelu Bosne i Hercegovine istaknuo kao pozitivan primjer Globusova rada, prema njemu ta manipulacija čitatelja ne spada u stvari koje je Globus krivo odradio.

4.1.7. Druga potvrda informacijskih operacija

Ranije u ovoj analizi slučaja objave karata o navodnoj podjeli Bosne i Hercegovine izražena je sumnja da je prvi Globusov članak u kojem su se pojavile karte djelo tima stručnjaka. Opravdanost sumnje nalazi se u knjizi *Obećana zemlja* Slavena Letice. Ta je knjiga skup njegovih članaka objavljenih u raznom tisku. U njoj postoji kompletan prvi članak iz Globusa u kojem su se pojavile karte, zajedno s pretiskom tih karata. Letica je u toj knjizi napisao da je on autor članka i objasnio zašto je članak potpisan s „ekspertni tim“, a ne s njegovim imenom i prezimenom. On je 1.3.1991. napustio Ured Predsjednika Republike i tada je sam odlučio, shodno nepisanim pravilima savjetničke profesije, stotinu dana javno šutjeti, posebno o vrlinama i manama vlasti i demokracije u Hrvatskoj. Prvi članak iz Globusa u kojem su se pojavile karte objavljen je unutar tih stotinu dana pa Letica stoga ovako opravdava potpisivanje članka s „ekspertni tim“ umjesto svojim imenom i prezimenom:

Ovaj sam tekst napisao unutar stotinu dana šutnje, tako da je objavljen pod „pseudonimom“ – Ekspertni tim.⁶¹

Ako je Slaven Letica doista sam pisao taj članak, a članak je potpisan sa „Globusov ekspertni tim“ i još se u članku čitateljima objašnjava da je Globusov ekspertni tim okupio svoj vlastiti

⁶¹ Slaven Letica. *Obećana zemlja*. Str. 241 i 249.

ekspertni tim koji je sastavljen od pet stručnjaka različitih profesija (dva demografa, jednog bivšeg političara, jednog povjesničara i jednog politologa), onda je cijela operacija plasiranja ovakvoga članka u javnost podvala za koju su odgovorni Slaven Letica i tadašnje uredništvo Globusa.

4.1.8. Treća potvrda informacijskih operacija

Potvrdu da je autorstvo karata namjerno izostavljeno tj. promijenjeno u člancima nakon prvog, dao je novinar Denis Kuljiš, glavni urednik Globusa od 1990. do 1995. On je 2008. na svom blogu opisao kako su urednici Globusa opremali tekstove i pridodavali im karte:

U "Globusu" od 14. lipnja 1991., dakle ubrzo poslije tikveškog sastanka Tuđman-Milošević (održanog 15. travnja 1991.) u članku na četiri velike stranice, "Globusov ekspertni tim", donosi pod egidom "OTKRIĆA" i pod nadnaslovom "Modaliteti podjele Herceg-Bosne s pregovaračkog stola predstavnika Hrvatske i Srbije" te s velikim, gromoglasnim naslovom "BOSNA ŠAPTOM PADE?" dug članak, opremljen s dvije karte dvije varijante podjele Bosne, koje je izradio mješoviti hrvatsko-srpski ekspertni tim sastavljen od savjetnika oba predsjednika (Šentija, Bilandžić, Sokol, Lerotić, Avramov, Markov).

Već 19. srpnja 1991. donosimo ovako opremljen članak: "Muhamed Filipović otkriva senzacionalnu podjelu Bosne i Hercegovine: TAJNA NAGODBA TUĐMANA I MILOŠEVIĆA?" Opet je tu ekspertna karta - bez ikakve Male džamahirije - te dug i precizan tekst o djelovanju oružanih nacional-političkih frakcija pod komandom iz Zagreba i Beograda, koje su na terenu već započele razudbu Bosne.⁶²

Ovdje, 17 godina nakon što je objavljen prvi Globusov članak s kartama, Denis Kuljiš podvaljuje da je riječ o kartama koje je izradio mješoviti hrvatsko-srpski ekspertni tim sastavljen od savjetnika oba predsjednika (Šentija, Bilandžić, Sokol, Lerotić, Avramov,

⁶² Denis Kuljiš. Još poneka o Miri Furlan : Odgovor Nikici Bariću. 4.3.2008.
URL: <http://blog.dnevnik.hr/vaseljena/2008/03/1624366920/denis-kuljis-jos-poneka-o-miri-furlan.html>.
(Pristup 24.2.2014.).

Markov), iako u članku Globusa od 14. lipnja 1991. na koji se referira, podebljanim slovima piše da su te karte Globusovi kartografski projekti koje je zbog nepostojanja autentičnih informacija izradio Globusov ekspertni tim na temelju vlastite analize. Kuljiš ne navodi ni da je pravi autor članka Slaven Letica, nego i dalje koristi pseudonim „Globusov ekspertni tim“.

4.1.9. Zaključak

Globusovim kartama o podjeli Bosne i Hercegovine kroz tri članka promijenjeno je izvorište odnosno autorstvo. U prvom članku prezentirane su kao rezultat analize Globusova ekspertnog tima. Navedeno je da su to karte koje je hrvatska strana „vrlo vjerojatno“ zagovarala pri raspravama o „podjeli Bosne“ te da ih nude u grafičkoj obradi njihova stalnog suradnika. U drugom članku ove informacije nisu navedene nego je napisano da Globus objavljuje karte s pregovaračkog stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova eksperata o mogućnostima podjele Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije. Na taj način kartama je promijenjen autor i otvoren je put izmišljenoj konstrukciji da je podjela Bosne i Hercegovine stvaran događaj. U trećem članku ponovno je izostavljen pravi autor ovih karata, a napisano je da su to karte koje su se pojavile u političkim kuloarima, što je dodatno prikrilo istinu i pojačalo tezu da su Tuđman i Milošević u Karađorđevu dijelili Bosnu i Hercegovinu.

Izostavljanjem informacije o pravom autorstvu karata i promjenom istog, u druga dva članka izmijenjen je kontekst događaja u kojem su nastale karte. Na taj način čitatelju se sugerira da se podjela Bosne i Hercegovine u Karađorđevu stvarno dogodila jer kako bi se inače pojavile karte s pregovaračkog stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova i to još u političkim kuloarima. Čitatelj koji nije pročitao članak u kojem su se prvi puta pojavile ove karte nikako ne može znati da su ih osmislili članovi Globusova ekspertnog tima, a grafički uredio Globusov stalni suradnik. Umjesto toga on će pogrešno zaključiti da su to autentične karte o podjeli Bosne i Hercegovine te samim tim i da je dogovor o podjeli Bosne i Hercegovine stvarni događaj. Vjerodostojnost toj lažnoj konstrukciji pokušao je dati predsjednik Uprave Europapress Holdinga Ninoslav Pavić koji je rekao da je ponosan na to što je Globus prvi objavio plan o podjeli Bosne i Hercegovine, referirajući se na prvi članak.

Širenjem mita o podjeli Bosne i Hercegovine u Karađorđevu, pojavio se prostor da osobe koje su radile na ovim člancima i kartama realiziraju svoju težnju da javnosti nametnu svoj svjetonazor u kojem je podjela Bosne i Hercegovine u Karađorđevu stvarni događaj. To se vidi već u prvom članku u kojem se argumentira ništavnom argumentacijom, a pogotovo

prikrivanjem autorstva karata u ostalim člancima i popratnim dijelovima teksta kojima se sugerira da su karte autentični materijal s pregovaračkih stolova hrvatskih i srpskih timova. Suradnik Globusa Slaven Letica potvrdio je da prvi članak nije djelo tima eksperata nego njegov rad. Bivši glavni urednik Globusa Denis Kuljiš opisao je kako su se opremali članci i pridodavale im se karte. Na temelju prikazane analize svega toga, može se zaključiti da je manipulacija autorstvom karata svjesno provedena informacijska operacija kojom se čitatelje treba uvjeriti da je podjela Bosne i Hercegovine u Karadorđevu stvaran događaj. Budući da je to je prva opširna i sustavna informacijska operacija na temu podjele Bosne i Hercegovine, može se reći da je ona zametak svih budućih informacijskih operacija na tu temu.

Što se tiče primjene raznih tehnika manipulacije informacijama, u argumentaciji „Globusovih eksperata“ postoje brojne takve tehnike od kojih su neke izrazito uočljive i koje poništavaju vjerodostojnost argumenata i kvalitetu argumentiranja. Namjeru korištenja određenih tehnika teško je dokazati. No s obzirom da se tu radi o uočljivoj i nevješto upotrijebljenoj kombinaciji raznih tehnika, bez obzira na namjeru ili nenamjeru korištenja, može se zaključiti da je njihova pojava posljedica neprofesionalnosti, neznanja i nestručnosti „Globusovih eksperata“

4.2. Stajališta predsjednika republika SFRJ o ustavno-pravnoj krizi na pregovorima od ožujka do lipnja 1991.

Od samih početaka Domovinskog rata u medijima se vodio informacijski rat koji je stvarao lažnu sliku realnosti o događajima iz Domovinskog rata. U kasnijoj fazi cilj informacijskih operacija, pogotovo od 2000. godine, bio je u javni informacijski prostor plasirati odabrane dokumenti iz arhive predsjednika RH Franje Tuđmana iz kojih su izvlačeni fragmenti. Ti fragmenti služili su kao temelj za stvaranje neistinitih konstrukcija koje su javnosti prezentirane kao stvarni događaji ili kao ključni argumenti za ocjenu pojedinih događaja. Na taj se način proizvodila lažna realnost o događajima iz Domovinskog rata. U stvaranju i plasiranju tih konstrukcija sudjelovali su medijski djelatnici i političari koji zastupaju sljedeće teze:

- da je hrvatska politika devedesetih zajedno sa Slobodanom Miloševićem dijelila Bosnu i Hercegovinu, prvenstveno na sastanku u Karadorđevu 25.3.1991.,

- da su pregovori koje je hrvatski predsjednik Franjo Tuđman vodio sa srbijanskim predsjednikom Slobodanom Miloševićem bili besmisleni pa čak i „apsurdni“ i „suludi“ ,
- da je predsjednik Tuđman trebao donijeti odluku o napadu hrvatskih snaga na JNA kada se JNA sukobila sa slovenskom teritorijalnom obranom,
- da predsjednik Tuđman nije tražio mirno rješenje nego da je imao jednako agresivna stajališta kao i Slobodan Milošević.

Mogućnost pristupa fondovima službenih dokumenata u svrhu znanstvenog istraživanja i objektivnog prikaza događaja iz Domovinskog rata vrlo je mala i rijetko se ostvaruje. Dostupnost službenih fondova i pristup klasificiranim dokumentima pretpostavka je znanstvenog istraživanja političkih i povijesnih prilika te spoznaji činjenica, koje otkrivanju neistine i razotkrivaju zagovornike plasiranih dezinformacija. Dosad nedostupni dokumenti i transkripti iz Ureda predsjednika republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, koje sam dobio u svrhu istraživanja informacijskih operacija vođenih u medijima s ciljem diskreditacije Domovinskog rata, dostatan su dokaz o neutemeljenosti navedenih teza.

4.2.1. Stjepan Mesić - vodeći širitelj teze o dogovoru Tuđmana i Miloševića o podjeli Bosne i Hercegovine

Jedan od vodećih širitelja teze o podjeli Bosne i Hercegovine je Stjepan Mesić koji je 1992. i 1993. govorio da ta teza nije istinita, a navedenu tezu zastupa i širi od 1994. do danas. Na primjer, 29.3.1992. govorio je na tribini HDZ-a u švicarskom gradu Buchsu. Jedan od sudionika tribine postavio mu je pitanje: „Da li su uopće istinite tvrdnje o dogovoru Tuđman – Milošević o teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine?“. Mesić je odgovorio: „Nisu! Nema nikakvih dogovora između Tuđmana i Miloševića. Mi smo razgovarali s Miloševićem jer morali smo znat' šta lupež želi“.⁶³ Prema pisanju Slobodne Dalmacije, Mesić je tada rekao i da nema ništa protiv pripajanja Bosne i Hercegovine Hrvatskoj: „Na pitanje zauzima li se on za pripajanje Bosne i Hercegovine Hrvatskoj, Mesić je kazao: – Što se mene tiče, nemam ništa protiv toga. Međutim, naš prioritet je da istjeramo četnike iz Hrvatske, a onda ćemo naše

⁶³ URL: <http://www.youtube.com/watch?v=g9pn-RsrqZ8&feature=related>. (Pristup: 31.5.2014.).

granice rješavati dogovorom“.⁶⁴ Iste godine, u intervjuu Globusu⁶⁵ Mesić je opet rekao da Hrvatska ne sudjeluje u podjeli Bosne i Hercegovine. Na pitanje novinara „kakvo je sad službeno stajalište hrvatske politike prema Bosni?“ i „ako Bosna bude primorana ostati u nekoj mini-Jugoslaviji, hoće li Hrvati tražiti svoji dio?“, Mesić je odgovorio: „Hrvatska ne traži podjelu Bosne, ona je principijelna i želi da se u sadašnjim granicama zadrže subjekti bivše jugoslavenske federacije pa tako i Bosne i Hercegovine. Na direktno pitanje „je li podjela Bosne odgovor na velikosrpsku agresiju?“ Mesić je odgovorio: „odgovor je internacionalizacija Bosne i Hercegovine uz pomoć europskih i svjetskih mehanizama“. Na pitanje „je li Hrvatska kadra pomoći Hrvatima u Bosni ako dođe do rata“ Mesić je odgovorio: „Mogu samo reći da u slučaju da Hrvati u Bosni budu napadnuti, Hrvatska neće sjediti prekrštenih ruku“. Rekao je i „da je za Hrvate jedino rješenje suverena Bosna i Hercegovina u postojećim granicama“ te da je to „osnovna demokratska linija HDZ-a“.

Tijekom 1993. u nekoliko intervjuu u Globusu Mesić je također tvrdio da cilj hrvatske politike nije bila podjela BiH nego cjelovita BiH. Na primjer:

„Mislite li da je politika Herceg-Bosne skrivila egzodus Hrvata iz srednje Bosne?

- To je trendovska simplifikacija koja se u posljednje vrijeme odviše često ponavlja u javnosti. Herceg-Bosna je omogućila, prije više od godinu dana, opstanak Bosne kao države. Ona je pomogla Muslimanima da se pripreme za obranu. Zahvaljujući organiziranosti Hrvata, održao se dobar dio Bosne i Hercegovine. A kad govorimo o sukobima Hrvata i Muslimana, i o egzodusu Hrvata, zanemaruje se glavni uzrok takvog stanja: srpska agresija, koja je potisnula Hrvate i Muslimane na pretijesne prostore, za koje se oni sada bore.

Je li bilo koji od vodećih hrvatskih političara predlagati podjelu Bosne?

- Službeno, takvih prijedloga nije bilo.

A neslužbeno?

⁶⁴ Anita Malenica: Mesić: Izbjegli Srbi ne mogu se vratiti, a mi možemo pripojiti BiH! Slobodna Dalmacija od 28.9.2000. URL: <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20000928/novosti.htm>. (Pristup: 31.5.2014.).

⁶⁵ Davor Butković. Stipe Mesić: Rašković je opet u igri. Globus br. 62 od 7.2.1992.

- *To je već izvan mog domašaja.*“⁶⁶

U jednom drugom intervjuu:

„Koliki je, po vašoj ocjeni, doprinos Republike Hrvatske nestanku bosanske države?

- Mislim da se ne može govoriti o hrvatskoj krivnji za nestanak Bosne i Hercegovine. Hrvatska je prva priznala Bosnu i Hercegovinu, Hrvatska je primila izbjeglice iz Bosne i Hercegovine. Hrvatska je pomagala otpor Muslimana protiv Srba, Hrvatska je na svim mogućim međunarodnim konferencijama isticala da ne želi promjenu granica

Hrvatska zajednica Herceg-Bosna stvorena je kao pokušaj odgovora na srpsku agresiju. Nitko ne može osporiti da je HVO doista očuvao velik dio BiH od Srba. Međutim, jedino će naši nasljednici moći točno reći tko je što skrivio u Bosni i zašto je došlo do rata Hrvata i Muslimana. Neprijeporno je da politika koja je vođena u Zagrebu – o tome ja kao suvremenik mogu posvjedočiti – nije težila ukidanju Bosne i Hercegovine. Drugo je pitanje jesu li nečije koncepcije o Bosni i Hercegovini bile ispravne ili posve promašene. Još je danas prerano da se o tome precizno govori..“⁶⁷

U kasnijim godinama pa sve do danas Mesić je promijenio priču i postao glavni promotor teze da je Hrvatska imala namjeru sa Srbijom podijeliti Bosnu i Hercegovinu. Tu tezu širio je po Hrvatskoj i svijetu u svojim službenim govorima odmah nakon što je postao predsjednik Hrvatske. Na primjer, za 2000. godinu, na *web* stranici Ureda Predsjednika RH, u dijelu koji se odnosi na bivšeg predsjednika Mesića, postavljeno je 18 njegovih govora. Od toga deset govora (55%) sadrži optužbe protiv predsjednika Tuđmana i njegove politike, poglavito prema Bosni i Hercegovini. U 2001. godini, od 25 govora, u 13 (52%) se nalaze optužbe protiv predsjednika Tuđmana i njegove politike. Pretpostavka je da bi ih bilo i više da 2001. godina nije dominirala tema o terorizmu, prvenstveno zbog napada na *World Trade Center* u New Yorku, tako da je sedam Mesićevih govora posvećeno borbi protiv terorizma. Vidljivo je

⁶⁶ Davor Butković. Javno me napadaju oni političari koji su se obogtili na svojim položajima. *Globus* br. 141 od 20.8.1993.

⁶⁷ Davor Butković. Herceg-Bosna ne bi se smjela priključiti Republici Hrvatskoj! *Globus* br. 158 od 17.12.1993.

da optužbe rastu u intenzitetu od prvoga govora koji je bio inauguracijski pa nadalje. Počelo je s blažim izjavama:

„Tako smo hrvatska Vlada, i ja kao predsjednik Republike, bitno redefinirali politiku prema susjednoj Bosni i Hercegovini, s kojom želimo izgraditi istinske partnerske odnose, što implicira potpuno i nedvosmisleno poštivanje njezinog suvereniteta i teritorijalnog integriteta, kao i transparentno financiranje institucija tamošnjih Hrvata.“⁶⁸

Nakon nekoliko ovakvih blažih izjava koje su uz neznatne izmjene ponavljane u raznim prigodama⁶⁹, Mesić je počeo otvoreno prozivati politiku predsjednika Tuđmana za podjelu Bosne i Hercegovine, kao i za druge stvari:

„Hrvatska je stvorena u granicama koje su na osnovama odluka Badinterove komisije kasnije priznate kao njene međunarodne granice. Moram, međutim, sasvim otvoreno reći da je politika vlasti Franje Tuđmana uključivala u sebi i aspiracije prema tuđim teritorijima. Zbog tog "istočnog grijeha" hrvatske politike, zbog njenog pokušaja da pripoji dio susjedne međunarodno priznate države, Bosne i Hercegovine, Hrvatska se dovela u praktičnu izolaciju u odnosu na međunarodnu zajednicu. A zato što je tu ambiciju pokušala ostvariti i silom oružja, u očima mnogih pretvorila se iz žrtve agresije - što je nesumnjivo bila - sama u agresora.

Što se mene tiče, ja sam zbog neslaganja s takvom politikom napustio i visoku državnu funkciju i stranku Franje Tuđmana i pošao drugim putem. Nije uvijek bio lak, ali bio je jedini kojim sam mogao ići.

Druga je tamna mrlja na režimu Franje Tuđmana odnos prema Srbima u Hrvatskoj. Iako je istina da su oni, izmanipulirani od Slobodana Miloševića i uz pomoć Jugoslavenske armije koja se raspadala i pretvarala u srpsku armiju,

⁶⁸ Stjepan Mesić: govor na sjednici Vijeća NATO-a u Bruxellesu od 17.07.2000. Govori Stjepana Mesića u funkciji predsjednika RH bili su dostupni na web stranici Predsjednik.hr. Nakon redizajna stranice govori više nisu dostupni, ali do njih se može doći preko internetskog arhivskog servisa Internet Archive – Wayback Machine.

⁶⁹ Govori Stjepana Mesića kao predsjednika RH na: Slobodnom međunarodnom sveučilištu društvenih studija "Guido Karli" u Rimu od 4.7.2000., redovnom zasjedanju Parlamentarne skupštine Vijeća Europe u Strasbourgu od 28.9.2000.

počeli otvorenu pobunu protiv Hrvatske, istina je i to da je Tuđman povukao mnoge poteze koji su naprosto morali antagonizirati Srbe u Hrvatskoj, a da je rat iskoristio za to da smanji njihov broj u skladu sa svojim zamislima da u Hrvatskoj ne treba biti više od 3% Srba u ukupnom korpusu stanovnika.

U tom kontekstu Hrvatska je imala i vrlo dubiozan odnos prema ljudskim pravima, a njena suradnja s Haškim sudom za ratne zločine, na koju se i posebnim zakonom obvezala, počela je zapinjati istog trenutka kada je otvorena perspektiva da se počnu istraživati, a potom i procesuirati zločini koje je počinila hrvatska strana - bilo u Bosni i Hercegovini, bilo u samoj Hrvatskoj.“⁷⁰

„Hrvatska je spremna suočiti se i s vlastitom prošlošću ma kako to bolno moglo biti, da bi mogla bez hipoteke ići naprijed, Hrvatska to naprosto mora učiniti.“⁷¹

„Hrvatska je stvorena u granicama koje su na osnovama odluka Badinterove komisije kasnije priznate kao njene međunarodne granice. Moram, međutim, sasvim otvoreno reći da je politika vlasti Franje Tuđmana uključivala u sebi i aspiracije prema tuđim teritorijima. Upravo zbog jedva prikrivenih pokušaja hrvatske politike da Republici Hrvatskoj pripoji dio susjedne međunarodno priznate države, Bosne i Hercegovine, mi smo se doveli u praktičnu izolaciju u odnosu na međunarodnu zajednicu.

A zato što je tu ambiciju pokušala ostvariti i silom oružja, u očima mnogih Hrvatska se pretvorila iz žrtve agresije u agresora. Što se mene tiče, ja sam zbog neslaganja s takvom politikom napustio i visoku državnu funkciju i stranku Franje Tuđmana i pošao drugim putem. Nije uvijek bio lak, ali bio je jedini kojim sam mogao ići. Jednako otvoreno moram progovoriti i o odnosu režima Franje Tuđmana prema Srbima u Hrvatskoj. Istina je, doduše, da je dio srpskog stanovništva, podlegavši manipulacijama Slobodana Miloševića i uz

⁷⁰ Govor Stjepana Mesića kao predsjednika RH na temu „Nastanak samostalne Hrvatske - demokratska Hrvatska“ – Widenmoosu u Švicarskoj od 2.11.2000.

⁷¹ Govor Stjepana Mesića kao predsjednika RH na svečanom primanju za članove diplomatskog zbora u Republici Hrvatskoj u Zagrebu od 15.1.2001.

pomoć Jugoslavenske armije koja se raspadala i pretvarala u srpsku armiju, krenuo u otvorenu pobunu protiv Hrvatske.

Ali, istina je isto tako da je Tuđman povukao mnoge poteze koji su naprosto morali antagonizirati Srbe u Hrvatskoj, a da je rat iskoristio za to da smanji njihov broj u skladu sa svojim zamislima da u Hrvatskoj ne treba biti više od 3% Srba u ukupnom korpusu stanovnika.

U tom kontekstu Hrvatska je imala i vrlo dubiozan odnos prema ljudskim pravima, a njena suradnja s Haškim sudom za ratne zločine, na koju se i posebnim zakonom obvezala, počela je zapinjati istog trenutka kada je otvorena perspektiva da se počnu istraživati, a potom i procesuirati zločini koje je počinila hrvatska strana - bilo u Bosni i Hercegovini, bilo u samoj Hrvatskoj.“⁷²

Stjepan Mesić bio je zaštićeni svjedok optužbe u procesu protiv Tihomira Blaškića na Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije. U iskazu danom haaškim istražiteljima rekao je da su susreti predsjednika Tuđmana i Miloševića „suludi“ i „apsurdni“.⁷³ Izvlačeći broj sastanaka iz konteksta u kojem su se oni događali i stavljajući ih u lažni kontekst dogovora o podjeli Bosne i Hercegovine, Mesić je falsificirao realnost tih događaja koji su se pokazali iznimno bitnim za: proglašenje neovisnosti i samostalnosti, međunarodni status Hrvatske u predratnim i ratnim vremenima, pripremu za rat, uspješan otpor srpskoj agresiji, međunarodno priznanje Hrvatske. Umjesto podrške događajima koji su bili prekretnica u nastojanju Hrvatske da postane slobodna i neovisna država, Mesić je vlastitu državu lažno optužio za dijeljenje Bosne i Hercegovine i pokretanje muslimansko-hrvatskog rata u Bosni i Hercegovini. Da je tome tako, može se doznati pregledom dosad nedostupnih dokumenata i transkripata iz Ureda predsjednika republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana koji se odnose na sastanke predsjednika šest jugoslavenskih republika povodom rješavanja ustavno-pravne krize SFRJ početkom devedesetih godina 20. stoljeća. Taj materijal daje puni kontekst i autentičan prikaz odnosa predsjednika Tuđmana prema samostalnosti Hrvatske i cjelovitosti Bosne i Hercegovine. Osim toga, pregled toga

⁷² Govor Stjepana Mesića u funkciji predsjednika RH na temu "Hrvatska - godinu dana poslije" u Beču od 21.2.2001.

⁷³ ICTY. Predmet IT-95-14-A. Witness Statement : Stjepan Mesić. Osim na internetskim stranicama ICTY-ja, dostupno u knizi Miroslava Tuđmana *Vrijeme krivokletnika*, str. 427-438.

materijala pokazuje i Mesićevu zlonamjernost pri prezentiranju lažne realnosti u vezi s tim događajima.

4.2.2. Šest sastanaka predsjednika republika SFRJ od ožujka do lipnja 1991.

Tijekom 1991. održan je niz sastanaka predsjednika republika bivše Jugoslavije s ciljem pronalaska rješenja za nastalu ustavno-pravnu krizu. Svakom sastanku domaćin je bio predsjednik jedne od šest republika, tako da je održano ukupno šest sastanaka:

- prvi sastanak – 28.3.1991. u Splitu (Hrvatska),
- drugi sastanak – 4.4.1991. u Beogradu (Srbija),
- treći sastanak – 11.4.1991. u Brdu pri Kranju (Slovenija),
- četvrti sastanak – 18.4.1991. u Ohridu (Makedonija),
- peti sastanak – 29.4.1991. u Cetinju (Crna Gora),
- šesti sastanak – 6.6.1991. u Stojčevcu kod Sarajeva (Bosna i Hercegovina).

U svrhu istraživanja informacijskih operacija u medijima vezanih uz to razdoblje, dobio sam odobrenje Vlade RH za deklasifikaciju i pregled određenih dokumenata iz arhiva predsjednika Tuđmana vezano uz te sastanke. Najvrijedniji materijal bili su transkripti sastanaka. Zajedno s pratećim dokumentima ukupno je bilo oko 1.000 stranica materijala koje je trebalo analizirati i sintetizirati. Dio ovdje citiranih tekstova iz transkripata prenesen je onako kako piše u izvorniku, a samo dio najgrubljih pogrešaka korigiran je radi ispravka gramatike, pravopisa i prijevoda pojedinih riječi. Greške u izvornim tekstovima posljedica su transkribiranja tekstova od strane osoba kojima hrvatski nije materinji jezik jer je svaki transkript djelo ljudi iz republike koja je organizirala sastanak. Iz raspoloživih podataka i sadržaja transkripata vidi se da su svi predsjednici republika bili suglasni sa snimanjem sastanaka te da je svaki pojedini sastanak snimala i transkribirala ona republika koja je bila domaćin. U sklopu dobivenih materijala nije bilo jedino transkripta sastanka u Beogradu. Nije mi poznato je li on postoji, a nije mi dan na uvid ili je u pitanju nešto drugo. Transkripti nisu autorizirani. Sudeći po postojanju u arhivu predsjednika Tuđmana transkripata ostalih sastanaka koje su snimale i transkribirale službe republike domaćina, opremi transkripata i tome da su sudionici na sastancima imali transkripte prethodnih sastanaka što se vidi u samim transkriptima, može se zaključiti da su svi predsjednici republika dobili transkripte sa svih sastanaka, osim možda beogradskog.

Sastancima predsjednika republika prethodili su neki raniji događaji. Dana 1.3.1991. održana je sjednica Predsjedništva SFRJ. Dana 11.3.1991., na temelju zaključaka s te sjednice održan je sastanak međurepubličko-pokrajinske ekspertne grupe Republike Hrvatske i Republike Slovenije na kojem je utvrđen zajednički prijedlog o funkcijama jugoslavenske zajednice u područjima gospodarstva, obrane i ljudskih prava, vanjskoj politici, međunarodnim odnosima i sigurnosti. Na temelju toga, Republika Hrvatska i Republika Slovenija sastavile su zajednički prijedlog o budućoj jugoslavenskoj zajednici.⁷⁴

Dana 18.3.1991. predsjednici Hrvatske i Slovenije Franjo Tuđman i Milan Kučan, poslali su predsjednicima ostalih republika poziv za sastanak na kome bi razmotrili nastalu situaciju i prijedloge za demokratski izlaz iz krize.⁷⁵

4.2.2.1. Prvi sastanak: 28.3.1991. – Split, vila „Dalmacija“

Prvi sastanak šestorice predsjednika republika održan je u Splitu⁷⁶, a sazvaio ga je kao domaćin predsjednik Tuđman te predstavio sljedeći dnevni red⁷⁷:

1. Rješenje društvenopolitičke krize SFRJ,
 - a) U dogovoru o savezu ili zajednici suverenih republika,
 - b) U sporazumu o razlazu
2. Način i program daljih razgovora i odlučivanja u ovisnosti od opredjeljenja za savez ili razlaz.
3. Uloga i sastav saveznih tijela u prijelaznom razdoblju u rješavanju ustavne krize i tekućih poslova:
 - a) razmotriti rad Predsjedništva SFRJ,
 - b) Savezne skupštine,
 - c) Savezne vlade odnosno SIV-a,

⁷⁴ HDA, UPRH: Zajednički prijedlog o budućoj jugoslavenskoj zajednici od 7.3.1991.

⁷⁵ HDA, UPRH: Poziv za sastanak predsjednicima republika od 18.3.1991.

⁷⁶ HDA, UPRH: Zapisnik sa razgovora gospodina dr. Franje Tuđmana, predsjednika Republike Hrvatske s predsjednicima republika i predsjednicima predsjedništava republika, održanog 28. ožujka 1991. u vili „Dalmacija“ u Splitu. Arh. str. 37-312, trans. str. 1-276. (Zbog financijske uštede, transkript sa sastanka u Splitu složio sam od dijelova transkripta iz HDA i dijelova istog transkripta koji je kolao internetom. Verzija s interneta ima numeraciju stranica iz ICTY-ja, nedostaje joj petnaestak stranica i ima sedamdesetak stranica s nečitim dijelovima teksta zbog lošega digitalnog očitavanja originalnog dokumenta. Usporedba svake stranice pojedinačno iz oba transkripta pokazala je da su izuzev grešaka u očitavanju transkripti jednaki.).

⁷⁷ HDA, UPRH: Prijedlog dnevnoga reda za 1. sastanak predsjednika (predsjednika predsjedništava) republika.

d) Jugoslavenske narodne armije.

4. Zajednička izjava o rezultatima i zaključcima sastanka.

U uvodnom govoru predsjednik Tuđman rekao je da se na tom sastanku ne mogu donijeti neka konačna rješenja, ali se od sudionika sastanka očekuju razborite odluke te najava mogućnosti rješavanja teškoća u smislu osiguranja slobode i mira za narode i republike koje predstavljaju. Također je rekao da su bili na rubu građanskog rata i oružanih intervencija, da su to bila pretjerivanja nekih ljudi u zemlji i svijetu, ali da su još uvijek suočeni s mogućnošću najgorih rješenja te je izrazio vjerovanje da će sastanak poslužiti kao jedan preokret u smislu „da će i našim ljudima, našim narodima, pa i svijetu nagovijestiti odlučan zaokret u smislu demokratskog rješavanja jugoslavenske krize“. Još je rekao da je „iz dosadašnjih rasprava proizašlo da je opstanak jugoslavenske zajednice u postojećim okvirima međunarodno priznatim i državnim okvirima moguć jedino u slučaju ako nađemo dogovor u Savezu suverenih republika“.

Slobodan Milošević pokušao je preusmjeriti glavnu temu sastanka na rješavanje ekonomske krize u Jugoslaviji kao preduvjeta za stvaranje „normalnog ambijenta“ za predviđene sastanke. U svom izlaganju, Milošević je govorio o „krahu postojećeg ekonomskog koncepta“, tj. „stanju ekonomske katastrofe“ u kojoj se nalazi Jugoslavija, a u koju ju je uvela „pogrešna politika koju vodi Savezna vlada“. Pritom je naveo podatke za 1990. i dio 1991. iz kojih se vidi kakvo je ekonomsko stanje tada vladalo u Jugoslaviji i koje je Republika Hrvatska osamostaljivanjem naslijedila:

1990. godina:

- inflacija je 130%, odnosno 10 puta veća od planirane,
- pad društvenog proizvoda je 7.5%,
- pad proizvodnje 11%,
- recesija je veća nego ikada u posljednjem desetljeću,
- svi oblici potrošnje su iznad svih projekcija,
- ni jedan važan postulat ekonomske reforme nije se realizirao,
- priljev inozemnog kapitala potpuno je izostao,
- ostvarena stopa izvoza je 12.5, a uvoza tri puta više, odnosno 37.9,
- trgovinski deficit najveći je u posljednjih 11 godina – 4 milijarde i 670 milijuna dolara u jednoj godini,

- deficit tekuće platne bilance 2 milijarde i 664 milijuna dolara,
- devizni priljev građana ima saldo od minus milijardu i 420 milijuna dolara, a u 1989. je bio plus milijardu i 478 milijuna dolara.,
- ostvaren je pad bruto investicija od 7%,
- ostvareni gubici u privredi i bankarstvu veći su od vanjskog duga Jugoslavije koji iznosi 17 milijardi i 791 milijun dolara,
- ostvaren je potpuni raspad finansijskog i bankarskog sustava,
- potpuno je suspendirano ili ograničeno tržište na pojedinim sektorima privrednog života,
- poljoprivreda je dovedena do potpunog kolapsa jer je izvršen enorman uvoz poljoprivrednih proizvoda za oko 2 milijarde dolara, a istovremeno je na zalihama u Jugoslaviji preko milijardu i 100 milijuna dolara poljoprivrednih proizvoda,
- unutrašnja konvertibilnost dinara potpuno je pala pa građani ne mogu podizati devize u bankama,

Projekcije za 1991. su:

- pad društvenog proizvoda za 10%,
- pad industrijske proizvodnje za 15%,
- pad izvoza za 9 do 10%,
- pad uvoza 11.7%,
- pad deviznih rezervi za 956 milijuna dolara,
- planirani deficit tekuće platne bilance je minus milijardu i 586 milijuna dolara,
- visoka eskalacija porasta nezaposlenih.

Rezultati za prva tri mjeseca 1991. gori su od projekcija:

- pad industrijske proizvodnje je preko 23%,
- pad deviznih rezervi za 908 milijuna dolara, a daljnje predviđanje za 6 mjeseci je 2 milijarde dolara,
- totalna akceleracija raspada finansijskog i prirodnog sustava u zemlji,
- kolaps deviznih rezervi i deviznih plaćanja prema inozemstvu,
- inflacija raste i predviđa se da mora preći stopu od 200 posto.

Zaključio je da „iz svega proizlazi da predviđena projekcija za 1991. godinu i ostvarena kretanja do 20. ožujka vode u potpuni kolaps i bankrot privrede Jugoslavije i nesagledive

socijalne posljedice po građane Jugoslavije“. Ovi podaci Miloševiću predstavljaju „prvu branu u stvaranju nekog osnovnog ekonomskog i socijalnog ambijenta“ u kojem bi se „imalo osnovne uvjete da se uopće može razgovarati o svim drugim političkim stvarima“. On misli „da bi bilo dobro da prvo razmotre te uvjete“, a onda „da razgovaraju o svim pitanjima koja svi zajedno smatraju da dolaze u obzir“ tj. pokušati „stvoriti jedan izdržljiv ekonomski i socijalni ambijent u kojem se uopće može rješavati jugoslavenska kriza“.

Predsjednik Tuđman nakon toga je rekao da je ove podatke dao na uvid svojim gospodarskim stručnjacima koji kažu da je što se Hrvatske tiče situacija u mnogo čemu još i teža. Unatoč tome, predložio je da se ide predviđenim redom jer iako su to „bitna pitanja za sadašnje prijelazno razdoblje, drugačiji će odnos prema problemu Vlade, Predsjedništva, Savezne skupštine, Armije itd. ipak biti u ovisnosti o načelnom dogovoru, da se sporazumijemo, da idemo na savez i kakav savez, znači u tom smislu da postignemo načelni dogovor“.

Nakon toga za riječ se javio Kiro Gligorov i osvrnuo na sastanak u Karađorđevu rekavši da je dobio priopćenje s bilateralnog sastanka Tuđmana i Miloševića na kojem se razmatralo smjenjivanje Vlade te određeni ekonomski potezi. Gligorov misli da „nije bilo uputno da se u priopćenju s bilateralnog sastanka upravo to daje međunarodnoj i svjetskoj javnosti kao praktično jedna konkretna stvar koja je zapisana u tom priopćenju“. Rekao je, najavivši još mnogo bilateralnih i drugih razgovora i sastanaka, i da pledira da se ne čine takve stvari jer „da treba voditi računa da stvari koje imaju veliki značaj i utjecaj na ukupnu situaciju i koje se tiču svih“ ne bude protumačeno kao da drugi praktično nemaju izbora jer su se dvije najveće republike već u tome sporazumjele i zauzele stav. U njegovom daljnjem izlaganju sastanak u Karađorđevu više se ne spominje, dakle ne spominje se ni navodna podjela Bosne i Hercegovine. U cijelom transkriptu nitko od šest predsjednika Republika ne spominje podjelu Bosne i Hercegovine ni u kontekstu sastanka u Karađorđevu, ni u bilo kojem drugom kontekstu, niti osuđuje održavanje toga sastanka.

Iz ovog izlaganja Kire Gligorova i reakcije ostalih u vezi sa sastankom u Karađorđevu, vidi se sljedeće:

- da održavanje sastanka predsjednicima Republika nije sporno,
- da se nakon sastanka odaslalo priopćenje,
- da se prema priopćenju na sastanku govorilo o Saveznoj vladi i ekonomskom stanju,
- da nema spoznaja o podjeli Bosne i Hercegovine na tom sastanku.

Predsjednik Tuđman ponovno je preuzeo riječ i zamolio da se razgovara o gledištima na izlaz iz državno-političke krize u smislu budućeg ustrojstva jugoslavenske zajednice jer je problem krize Vlade toliko složen da bi se o njemu moglo raspravljati danima, a da se onda ne spomene taj bitan razlog sastanka. Predložio je da se posvete tome u prvom redu, a da se u tom sklopu načelno razmotri i problem Vlade u prijelaznom razdoblju.

Nakon toga govorio je Alija Izetbegović. Rekao je da su podaci o ekonomskom stanju u Jugoslaviji koje je iznio Milošević u najvećoj mjeri vjerojatno točni jer tako stoji te da nije nimalo siguran „da smjena Vlade znači automatski i sprečavanje svih ovih tendencija u privredi“. Misli da bi se diskusije o budućnosti Jugoslavije zamijenile diskusijama o Vladi i ekonomskom stanju te da „možda ovo nije trenutak za takvu stvar“ te da treba krenuti na rješavanje pitanja viđenja buduće Jugoslavije, da se to pitanje razriješi.

Zatim je riječ uzeo Milan Kučan i rekao da treba početi kako je predložio domaćin predsjednik Tuđman, a završio Alija Izetbegović, tj. da se prvo razgovara o budućnosti zajedničkog življenja i uvjetima da bi se to ostvarilo, a onda o SIV-u i toj problematici. Istaknuo je da s tog aspekta treba zahvaliti upornosti predsjednika Tuđmana da je uzeo ulogu da bude domaćin ovog prvog razgovora te da je takva uloga nezahvalna jer su očekivanja jako velika. Sljedeći govornik Momir Bulatović također se pridružio riječima zahvalnosti predsjedniku Tuđmanu. Založio se za kupovanje vremena stvaranjem početnih pretpostavki za stabilizaciju općih ekonomskih uvjeta u zemlji. Dakle, priklonio se stavovima Slobodana Miloševića, na što mu je replicirao Kučan rekavši da postoji rok u kojem se s njima tj. Slovenijom treba dogovoriti jer će se inače stvari rješavati jednostranim aktom. Potom je riječ preuzeo Franjo Tuđman istaknuvši da bez obzira koliko gospodarska situacija bila od egzistencijalne važnosti, prema hrvatskom stajalištu ipak se treba riješiti prvo pitanje, dakle dogovor o savezu suverenih republika ili razlazu.

U ovom dijelu sastanka Tuđman je rekao i sljedeće:

„Ukoliko se stvari tako razvijaju da mi ne možemo postići dogovor o savezu suverenih republika da onda i Hrvatska donosi istovremeno odluku sa Slovenijom, a rekao sam, ponavljam i ovdje mi smo zainteresirani zbog toga što hrvatski narod ne živi samo u Republici Hrvatskoj, živi u Bosni i Hercegovini, živi i u Srbiji i Crnoj Gori, zainteresirani smo da nađemo rješenje

u okviru Saveza suverenih republika, ali ako se stvari tako razvijaju, da Slovenija donosi takvu odluku, a nije nikakva tajna, nego je javna tajna da za takvu odluku su Slovenci imali i poticaja iz krugova službene beogradske politike, pa među inim čak i armije jer na kraju nije slučajno što je u dane uspostave demokratske vlast u Hrvatskoj teritorijalna obrana Hrvatske potpuno razoružana, a u Sloveniji ne, nikakvi tehnički razlozi nisu itd. Prema, tome, suočeni sa takvom, situacijom u kakvoj jesmo (ja ponavljam da ne bi bilo nikakvih, to ne ovisi o mojoj subjektivnoj samovolji, nego isto tako o volji Hrvatskog Sabora, opće javnog mnijenja, prema tome,, moramo znati da jednostranog akta a izdvajanju samo Slovenije, ne može biti.“

Na ovu izjavu da je Slovenija imala poticaja za odlazak iz Jugoslavije iz krugova službene beogradske politike i armije, nitko od ostalih sudionika sastanka nije reagirao. Nakon pauze koja je uslijedila, Tuđman je iznio i stajalište Europske zajednice koja je za očuvanje Jugoslavije:

„Naime, ja sam vas upoznao da sam primio pismo od saveznog sekretara za inostrane poslove, u kojem nas izvještava da je vodio razgovore sa trojkom Europske zajednice. I pročitao sam vam deklaraciju o Jugoslaviji Europske zajednice u kojoj Europska zajednica izražava mišljenje kao demokratska Jugoslavija ima najbolje izgleda da se harmonično integrira u novu Europu. Ali izražava istovremeno i mišljenje, preporuča nam svima u Jugoslaviji da se ustavna kriza u zemlji razriješi putem dijaloga i pozivaju sve zainteresirane strane da se uzdrže od upotrebe sile i da u punoj mjeri se poštuju ljudska prava i demokratske principe u skladu s Pariškom poveljom o novoj Europi . Toliko da uđe u zapisnik, da smo dobili takove dokumente, da smo bili upoznati s time. Pročitali smo pismo i deklaraciju smo pročitali za vrijeme ručka.“

Nakon toga došlo je do sukoba s Miloševićem u vezi sa stanjem u Hrvatskoj. Tuđman je pročitao pismo ministra unutrašnjih poslova Josipa Boljkovca u kojem Boljkovac javlja da je došlo do „ponovnog ugrožavanja ustavnog i pravnog poretka Republike Hrvatske u Titovoj Korenici i Plitvičkim jezerima“. Oko 70 pripadnika milicije koje je zaposlio samozvani sekretar SUP-a Krajine Martić, od čega dio obučen u maskirne uniforme, stiglo je na Plitvice „s ciljem sprečavanja protestnog zbora zaposlenih radnika Nacionalnog parka Plitvice, a koji

je sazvan s ciljem suprotstavljanja njihovom pripajanju tzv. Krajini. Nasilnim načinom srušili su legalni poslovodni odbor, direktora i ostalo rukovodstvo, te uspostavili policijsku upravu“. Osim stanja navedenog u tom pismu, Tuđman je spomenuo i problem u Splitu gdje su neke grupe koje hoće sačuvati Jugoslaviju pripremile demonstracije protiv njega. Među njima su se našla i dva pripadnika KOS-a koje je hrvatska policija uhitila, snimali su ih, ali je policija istovremeno dobila anonimne telefonske informacije da ih odmah puste, jer ako ih ne puste, bit će nekih nezgodnih akcija. Dalje je Tuđman rekao:

„Kao što vidite, u takvim prilikama mi u Hrvatskoj živimo, radimo i pokušavamo biti krajnje obzirni, ali isto tako moram kazati da ćemo morati poduzeti i određene korake raščišćavajući stvari sa štabom vrhovne komande koji je davao, mislim na koje se poziva također ta teroristička grupa oko Knina itd. da stvari izvedemo na čistac, i da im to nećemo dopustiti jer se sada radi, već samo srpsko pučanstvo u tim krajevima nas poziva da stanemo tome na kraj i da rasčistimo evo i sa ovdje prisutnim gospodinom Miloševićem, pa i sa vojskom, da li oni stoje iza njih.“

Milošević je na to rekao da oni zaista ne mogu to što se događa u kninskoj krajini smatrati terorističkom grupom, „nego jednim oblikom zaštite interesa srpskog naroda koji tamo živi“. Tuđman mu je na to replicirao:

„Gospodine Miloševicu meni je drago da ste vi to kazali pa će ući u zapisnik da vi to ne smatrate terorističkom grupom, to znači da je istina da oni imaju oslonac u vama, a to je onda i za naše razgovore ovdje i inače veoma važno, i za raščišćavanje odnosa i u Hrvatskoj i u čitavoj Jugoslaviji.“

Navodeći neke primjere kojima dokazuje da je to teroristička grupa, Tuđman je Miloševiću rekao:

„Prema tome, ja bih vas molio da svoje strane primite k znanju da to zaista jeste jedna takva nepolitička, nego i zaista teroristička akcija koja je dovela do nenasnosne situacije u tom dijelu Hrvatske i koja ugrožava normalna rješavanja stvari u Hrvatskoj. Mi smo srpskom pučanstvu u praksi Ustavom, i zakonom zajamčili sva građanska i nacionalna prava.“

Navodeći još neke primjere, Tuđman je zaključio da je to „čisti terorizam“ i zamolio Miloševića da se u svrhu uspostave normalnih odnosa za razgovore u okviru Jugoslavije odrekne svake potpore tim ljudima. Nakon toga preložio je da se konkretno razjasni jesu li sudionici sastanka uopće za Savez suverenih republika ili ne, jer ako nisu onda moraju raspravljati o tome kako da se dogovore o postupku za razlaz. Nakon toga riječ je opet uzeo Milošević rekavši da ako bi se pošlo sa pozicije „tako ili nikako“ kako se predlaže, onda je teško govoriti o seriji razgovora te krenuo u obrazlaganje. Uslijedila je rasprava o definiranju točaka zajedničkog priopćenja u sklopu koje je došlo do novog sukoba Tuđmana i Miloševića, ovaj put u vezi s JNA. Nakon što je Milošević rekao da je „u armijskom saopštenju decidno rečeno da se armija ni u kom pogledu neće mešati u politička rešenja“, Tuđman je odgovorio da osim tog javnog priopćenja „postoji konkretno pismo, tajni dio toga stanovišta tog tzv. Štaba vrhovne komande gdje se kaže da ostaje obveza armije da štiti postojeći ustavni poredak SFRJ“ te da ima „konkretna spoznaja kako generali obilaze po Hrvatskoj i što rade i drugi predstavnici KOS-a“ tj. „KOS je preuzeo službe državne sigurnosti“ i „u Hrvatskoj u velikoj mjeri preuzeo one poslove Armije za koje uopće nije ovlaštena niti po Ustavu niti po zakonu, niti po naravi stvari spadaju u djelatnost armije“.

Milošević je potom izrekao svoje stajalište da narodi imaju pravo na samoopredjeljenje, a ne republike što je u suprotnosti s Tuđmanovim stajalištem da o tome trebaju odlučivati republike:

*„Ja predlažem da umesto postojeće tačke dva koja je, rekao bih, pregruba i ne odgovara našim stvarnim političkim odnosima može da stoji sledeći tekst:
Jugoslavija kao državna zajednica ravnopravnih naroda u međunarodno priznatim granicama postoji i bilo kakva promena njenog državnog uređenja moguća je jedino na osnovu slobodno izražene volje svakog njenog naroda ponaosob na referendumu, s obzirom na pravo svakog naroda na samoopredjeljenje uključujući i pravo na odcjepljenje.“*

Tuđman je na to postavio pitanje „da li se prihvaća da se rješenje državno političke krize može tražiti na preustrojstvu, na dobrovoljnom sporazumu republika?“. U okviru rasprave Kučan je rekao da Slovenija ne želi rješenje jednostranim aktom, ali će „na kraju biti kako stvari teku, biti prinuđeni da to urade jer iza tog stava stoji 88 posto glasova punopravnih građana Slovenije“. Kiro Gligorov rekao je da polazi od toga da je riječ o suverenim

državama te da je Makedonija donijela deklaraciju o suverenosti Makedonije i da je to činjenica na kojoj Makedonija gradi svoj interes „da se izgradi jedna nova jugoslavenska zajednica“. Predložio je da istovremeno i paralelno idu razdruživanje i izgradnja novog akta kojim se utvrđuju osnove i principi na kojima se zasniva buduća jugoslavenska zajednica suverenih republika jer bi to olakšalo cijelu stvar. To je predloženo umjesto opcije da se prvo konstituiraju samostalne nezavisne države, a da se o novoj zajednici suverenih država razgovara nakon toga. Alija Izetbegović smatra da je Bosna i Hercegovina suverena republika, a u pogledu buduće Jugoslavije, stav Bosne i Hercegovine je da joj „odgovara svako rješenje koje istovremeno odgovara Srbiji i Hrvatskoj“. Zatim je pojasnio što bi se događalo kada Srbija i Hrvatska ne bi našle zajedničko rješenje:

„To je sadašnji stav. Međutim, ako bi došlo do toga da konačno Srbija i Hrvatska ne mogu naći zajedničko rješenje za to onda naravno da bi morao izaći pred Skupštinu Bosne i Hercegovine i zatražiti da se konačno i mi opredijelimo jer tada postoje tri solucije, prihvatiti srpsko rešenje, srpsko-crnogorsko, prihvatiti slovenačko-hrvatsko ili neko treće za Bosnu i Hercegovinu koju ja u ovom trenutku ne vidim.

U ovom trenutku nama uz uslov priznanja suverenosti Bosne i Hercegovine odgovara svako rješenje buduće Jugoslavije koje odgovara republikama Srbiji i Hrvatskoj.

Prema tome, mi bi željeli da vidimo to, ako bi ovakvo rješenje odgovaralo Srbiji, a Hrvatskoj odgovara jer je već uputila, onda je to sa našeg stajališta gotova stvar. Nama bi naravno to odgovaralo uz uslov da odgovara i Srbiji i Crnoj Gori.“

Milošević je istaknuo potrebu i legetimno pravo srpskog naroda da živi u jednoj državi, u kojoj žive i drugi narodi. Prema njemu, treba postojati jugoslavenska zajednica s ravnopravnim republikama, a ako bi postojao međunarodni pravno priznati suverenitet različitih država, onda se u najtežoj situaciji nalazi srpski narod koji se drastično dijeli na više suverenih država. Tuđman je predložio da se prihvati formulacija Kire Gligorova, ali da se kaže da su republike i ta zajednica nositelji međunarodnog subjektiviteta i da imaju svoje oružane sile. To je manje nego što traže Slovenci, ali bi moglo biti prihvatljivo za pronalaženje definitivnog rješenja. Također, to ne bi bilo konačno rješenje, „ali bi bila neka

osnova smirivanja situacije i pred unutrašnjom i međunarodnom javnošću i dalo bi mogućnosti za traženje trajnih rješenja“. Tuđman je tu pokazao i stav potpuno suprotan od Miloševićeva:

„To je jedno od bitnih pitanja, to je bitno različito od onoga što je gospodin Milošević kazao da je samo zajednica nosilac međunarodnog subjektiviteta i da ima jedinstvenu armiju. To nije prihvatljivo sa hrvatskog gledišta.“

Složivši se s prijedlogom Kire Gligorova, Tuđman je još rekao da „taj proces mora teći usporedno, paralelno i razlučivanje i stvaranje nove zajednice“ te da je prema tome „neprihvatljivo sa stanovišta suverenosti republika kao država da se njihovi odnosi donesu nekim novim ustavnim aktom u toj i takvoj skupštini“. Konstatirao je da bi „danas morali utvrditi da li prihvaćamo tu novu zajednicu kao zajednicu suverenih republika“ i „da li prihvaćamo kao polaznu osnovu to da međunarodni subjektivitet bude i na republikama i državama i na zajednici“. Kučan se usprotivio prijedlogu Kire Gligorova smatrajući da proces razdruživanja i izgradnja novog akta kojim se utvrđuju osnove i principi na kojima se zasniva buduća jugoslavenska zajednica suverenih republika ne teku usporedno. Tuđman je predložio da se „danas“ inicira da teče. Kučan je odgovorio da je na slovenskom plebiscitu rečeno da kad Slovenija bude samostalna, onda će odlučiti hoće li i pod kojim uvjetima sklapati nove dogovore. Milošević je rekao da je Slovenija sada po njegovom samostalna, a Kučan ga je pitao kako je samostalna kad joj „prijeti vojni udar, prijeti se da nema svoje granice, ekonomsku politiku itd“. On predlaže razgovor o realizaciji slovenske plebiscitarne odluke, a ako drugi to ne prihvate, „onda su jednostrane odluke slovenske skupštine činjenica koju treba samo ostvariti sa svim posljedicama“ koje su za sve strane „vrlo neugodne“. Gligorov je pitao što Sloveniju smeta da istovremeno razgovara o tome koliko ima interesa za formiranje nove zajednice. Kučan je odgovorio da su oni svoje interese formulirali, objavili i svima poslali, ali odluku o tome „da li će ili neće“ nisu donijeli. Zatim su svi utvrdili da razgovaraju o različitim stvarima. Tuđman je preložio da kažu da „taj ugovor, dogovor, konstitutivni akt o novoj zajednici republike narodi donose kao samostalne suverene republike i države“ te da to onda može zadovoljiti Sloveniju. Kučan je rekao da je razlika u tome da je Slovenija odluku o svom razdruženju donijela, što nije napravila nijedna druga republika. Tuđman je na to odgovorio da to nije istina jer Hrvatska ima Ustav gdje je Republika Hrvatska definirana kao suverena država. Kučan je inzistirao da se dogovori s ostalima pod kojim su uvjetima ostali

spremni prihvatiti razgovore o ispunjavanju slovenskih obaveza prema sadašnjoj zajednici, pritom rekavši da Slovenija nije donijela odluku o ulasku u novu zajednicu. Tražio je da u zajedničkom dokumentu bude napisano da je uvjet za rješavanje krize priznanje prava svakom narodu, odnosno republici da ostvari svoje pravo na samoopredjeljenje. Milošević ga je pitao stavlja li znak jednakosti između naroda i republike. Kučan je odgovorio „da“, na što je Milošević rekao da ga on ne stavlja. Kučan mu je odgovorio da je u tome sada problem. Tuđman im je na to poručio da svi nisu načisto s gledištem Hrvatske te rekao:

„Gospodo, članak 2. Ustava Republike Hrvatske, suverenitet Republike Hrvatske neotuđiv je, nedjeljiv i neprenosiv, suverenitet Republike Hrvatske prostire se na njezinim, kopnenim, da ne čitam sve, itd, Hrvatski Sabor je samostalno, neposredno u skladu sa, ustavnim zakonom, o uređivanju gospodarskih pravnih itd, o očuvanju privrednog, o udruživanju u saveze s drugim državama, savez s drugim državama Republika Hrvatska sklapa zadržavajući suvereno pravo da sama odlučuje o prenesenim ovlastima i prava da slobodno istupa.

Članak 2. u temeljnim odredbama, a u prelaznim i završnim odredbama članak 140. Republika Hrvatska ostaje u sastavu SFRJ do novog sporazuma jugoslavenskih republika ili dok Hrvatski Sabor ne odluči drugačije.

Prema tome, mi smo obvezni, ja, Hrvatski Sabor, Hrvatska Vlada je obvezna svojim ustavom, da tu ne bude nekih nejasnoća i prema tome, nikakva veća, mi imamo veće obveze sa svojim Ustavom nego li vi čak sa svojim plebiscitom ili deklaracijom, i zato ja vas molim da pokušamo biti realni u tom smislu da se ne zavaravamo i da ovo bitno, bitne probleme, dakle da li smo za Savez suverenih republika i da li smo za tu formulaciju kao što smo kazali o ovom bitnom problemu da ili ne, drugo su sve sporedna pitanja o kojima se može raspravljati i treba raspravljati.“

Pozvao je sudionike sastanka da odluče hoće li dati nekakvu izjavu ili ne:

„Sada je šest sati. Ja mislim da moramo odlučiti o ovome, da li da dademo neko priopćenje, neku izjavu, mislim da bi ju trebali dati, da li se možemo usuglasiti o tome da smo zatražili rješenja u zajednici suverenih republika. Ako jesmo, dajmo, ako nismo onda preuzimamo odgovornost da taj sastanak nema

nikakvih rezultata, unosi još veću pomutnju i nervozu i u jugoslavensku javnost i u svijetsku.“

Milošević je na to rekao da je pozitivan odgovor na to pitanje apsolutno neprihvatljiv jer je to u stvari pitanje jesu li za to da se konstatira da Jugoslavija više ne postoji i da su uspostavljene suverene države, republike. Tuđman je na to replicirao:

„AVNOJ-evska Jugoslavija ne postoji od onda kad ste vi u Srbiji proveli one promjene. To je činjenica i kada se desilo sve ono što smo konstatirali i ustavom poslije Vas Ustavom Hrvatske i plebiscitom Slovenije, deklaracijom Makedonije itd. Prema tome, jesmo već u jednom prijelaznom razdoblju i ne možemo ga strpati. Osim toga, vi ste bili taj koji ste govorili i institucionalno i vaninstitucionalno itd. da mijenjate stanje i mijenjali ste. Prema tome, ne mogu se sada pokušati vraćati na to.“

Milošević je pitao zašto se ne govori o jednom slijedu događaja koji nastaju, „na primjer Srbija i Crna Gora kao Republike ravnopravne žele da nastave da žive u jednoj državi“ te „postoji sigurno i pretpostavka da i izvan Srbije i Crne Gore postoje građani, narodi koji žele zajedno s njima da žive u jednoj državi“. Nastavio je gurati svoj stav o zadržavanju neke jugoslavenske zajednice i onda u okviru nje rješavanju spornih pitanja. Tuđman je na to ponovno ušao u polemiku s Miloševićem dajući mu do znanja kakvo je hrvatsko stajalište:

Tuđman: *Gospodine Miloševiću, mi smo došli, mi se dovoljno natežemo. Mi smo došli do zaključka da je održanje jugoslavenske zajednice nemoguće na nekim drugim osnovama, osim zajednice suverenih republika. Ono što se je do sada zvalo ravnopravnim.*

Milošević: *Pa dobro, vi ste došli do tog zaključka, evo mi smo došli do drugog zaključka.*

Tuđman: *Dobro, vas dvojica ste došli do drugog zaključka.*

Zatim je Milošević prešao na situaciju u Bosni i Hercegovini rekavši da je tamo situacija vrlo složena. Tuđman je tada otkrio zašto hrvatska balansira između jednostranog akta o razdruživanju i osnutka nove zajednice suverenih republika:

„Gospodine Miloševiću, da dio hrvatskog naroda, startan (ovdje vjerojatno treba biti riječ „znatan“; op.a. RD) dio hrvatskog naroda ne živi izvan Republike Hrvatske, mi bismo već davno i prije Slovenije donijeli odluku kakvu Slovenija forsira da je donese u roku od 15 dana itd. Prema tome jasno je da je to složeno, ali kažimo ovo, na temelju sveukupnog iskustva da težimo da se jugoslavenska zajednica izradi na osnovama suverenosti, dobrovoljnog ugovora, dogovora suverenosti republika i ostavimo onda sva pitanja ova o kojima vi govorite da raspravljamo.“

Milošević ga je pitao zašto inzistira da se konstatira da Jugoslavija više ne postoji. Tuđman je odgovorio da nisu konstatirali da Jugoslavija ne postoji nego „kazali da državnu zajednicu jugoslavenskih naroda u sadašnjim međunarodno priznatim granicama moguće je održati na način da se preustroji dobrovoljni sporazum., savez ili zajednica suverenih republika“. Zatražio je i da budu određeni, da kažu „da su se sa konceptom, sa nacrtom zajednice suverenih republika suglasile Slovenija, Hrvatska, Makedonija i Bosna i Hercegovina, a Srbija i Crna Gora su zauzela gledišta - kažimo kakva“.

Nakon toga uslijedila je rasprava o Miloševićevu prijedlogu zajedničkoga priopćenja. Prvo o tome treba li u zajedničkom priopćenju pisati da se u obje opcije ne spori pravo na samoopredjeljenje i otcjepljenje narodima ili republikama. Milošević je inzistirao na pravu naroda, a Kučan je rekao da treba staviti „naroda, odnosno republika“.

Nakon toga uslijedila je rasprava o tome tko ima međunarodni subjektivitet, jugoslavenska zajednica ili republike. Miloševićev prijedlog bio je da međunarodni subjektivitet ima jugoslavenska zajednica. Kučan je rekao da suverenitet trebaju imati samo republike. Tuđman je iznio stav Hrvatske da je najviše na što Hrvatska može pristati formulacija koju je dao Gligorov, da suverenitet pripada i zajednici i republikama i da „ne dolazi u obzir“ da se prihvati Miloševićev koncept.

Zatim se krenulo na pitanje JNA. Tuđman je rekao da je „neprihvatljivo postojanje samo jedinstvene armije“. Bulatović je rekao da ne razumije što želi mijenjati u sadašnjem konceptu. Tuđman je odgovorio:

„Znate što mijenjamo, mijenjamo bitno to da će Hrvatska imati svoju vojsku pa će hrvatski čovjek biti i podoficir i časnik i smatrati to svojom vojskom, a ne

okupatorskom, vojskom. Isto se to radi o Sloveniji itd. Mijenjamo to da se ne može Jugoslavenska narodna armija javljati kao sada, kao zapreka za ostvarenje suvereniteta hrvatskog naroda,. To mijenjamo i u tome je problem.“

Bulatović je na to rekao da su teške riječi da je JNA okupatorska vojska. Zatim se rasprava ponovno vratila na koncepte razdruživanja i tko ima kakav stav, na što je Tuđman ponovno izrekao hrvatski stav:

„Čekajte, mi razgovaramo o tome da li vi pristajete na to da razgovaramo o zajednici suverenih republika, tu nema razlika između Slovenije i Hrvatske, nije stvar da procjeni. Znači, na temelju sveukupnog povijesnog iskustva, ne samo našeg, našeg od 1918. pa do danas ali i svjetskog ako hoćete došli do zaključka da je održanje ove zajednice moguće samo na tim. osnovama, i prema tome, ako se na tome ne možemo sporazumijeti onda idemo u razdruživanje.“

Nakon nove rasprave o tome i ostalim točkama priopćenja, ponovno su na vidjelo došle razlike između Tuđmana i Miloševića, ovaj puta o tome tko treba donijeti konstitutivni akt onih koji hoće novu zajednicu:

Milošević: *Dobro, ali valjda mi ne kažemo donijeti nego kažemo smatramo da treba da bude donijet na osnovu saglasnosti svih republičkih i predstavničkih tela, u Skupštini SFRJ, što drugo može biti“?*

Tuđman: *Može biti jer polazimo od toga ako su republike subjekti, a jesu, onda akt o budućoj zajednici mogu donijeti legitimni predstavnici ovlašteni predstavnici tih republika, to je bitna razlika.*

Milošević: *Kod toga se apsolutno ne možemo složiti.*

Tuđman: *Onda ga izbaci.*

Milošević: *Onda nema zajednice uopšte.*

Tuđman: *Kako nema,*

Kučan: *... u zajednicu osnivati federacija, nego će valjda Crna Gora, Srbija, Makedonija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Slovenija, neće valjda federacija osnivati.*

Tuđman (Miloševiću): *To je upravo prilaz, to je razlika. Vi polazite od toga da federacija i to takva federacija u kojoj vaš koncept ima pretegu da donese taj akt, ne, mi stojimo na stanovištu da taj akt treba da bude rezultat sporazuma, dogovora, ugovora između republika.*

Razlike između Tuđmana i Miloševića vide se i u još jednom odsječku razgovora o konceptu s kojim treba izaći u zajedničkom priopćenju:

Tuđman (Miloševiću): *Čekajte molim vas, zašto vas ne zadovoljava predložena formulacija. Državnu zajednicu jugoslavenskih naroda u sadašnjem, znači priznanje da postoji državna zajednica, to je u mojoj formulaciji državna zajednica jugoslavenskih naroda u sadašnjim međunarodnim priznatim granicama moguće je održati jedino na način da se ona preustroji u dobrovoljni sporazum, savez ili zajednicu suverenih država.*

Milošević: *Ne, to je sasvim onda druga koncepcija.*

Tuđman: *To je naša koncepcija.*

Milošević: *To je jasno, a ovo što mi govorimo nije naša koncepcija, nego jedno faktičko stanje sa koga mi polazimo, jer da je naša koncepcija mi bi onda rekli Jugoslavija postoji i može se konstituisati samo kao demokratska federacija.*

Do razlike je došlo i u pitanju na koji je način moguće mijenjati državno uređenje Jugoslavije. Milošević je inzistirao da to bude referendum, a Tuđman da se ne inzistira samo na referendumu jer Hrvatska u svom Ustavu ima i drugu mogućnost:

Milošević: *Referendum je jedina reč koju zaista mislim da je neophodno afirmisati.*

Tuđman: *Da kažemo načelno referendum.*

Milošević: *Šta znači načelno referendum?*

Tuđman: *To znači da može referendum, ali da može i odlukom Hrvatskog sabora, što piše u Ustavu.*

Milošević: *Znadete šta, mi da se sada ogradimo jedno po jedno, skidamo jednu po jednu ovde reč i na kraju će da bude kao da nema ništa.*

Tuđman: *Ali dragi gospodine Miloševiću, vi ste uzeli ovaj moj prijedlog pa ste izbacili sve ono što vam nije odgovaralo i stavili svoje. Prema tome molim.*

Milošević: *Onda ste vi uzeli ovaj prijedlog pa izbacili sve što nije odgovaralo i stavili svoje i malo pre smo to usaglasili. Sada idete dalje da menjamo stvari o kojima smo se već saglasili. Nemojte tako da razgovaramo.*

Izetbegović: *Ja mislim gospodine Tuđman da nije sporan referendum, sporna je jedna stvar, tko je na referendumu, građani republike ili narodi posebno. To je jedino sporno.*

Milošević: *Znadete šta, dajte ta sporna pitanja da raspravljamo na našim sledećim sastancima.*

Tuđman: *Kažimo onda jedino na osnovu slobodno izražene volje svakog naroda i točka.*

Milošević: *Na referendumu, a kako će drugačije narod da izrazi volju nego na referendumu.*

Tuđman: *Dragi gospodine Miloševiću, vi ćete biti jako iznenađeni referendumom u Republici Hrvatskoj.*

Milošević: *Tim pre treba da prihvatite.*

Tuđman: *Ja ga prihvaćam, vidite što, ja ga prihvaćam i imamo u Ustavu Hrvatske i referendum, ali imamo i odluku u završnim odredbama s obzirom na situaciju u kojoj se nalazimo da hrvatski sabor može donijeti i bez referenduma takvu odluku. Jer nećemo dopustiti nikakav diktat, niti prijetnju jugoslavenskom armijom.*

Na kraju sastanka, ponovno se povela rasprava o tome što će u priopćenju pisati o tome tko bi trebao izražavati slobodnu volju o budućem državnom uređenju. Tuđman, Kučan i Izetbegović zauzimali su stav da to treba biti narod, ali u smislu republičkih građana republike, dok je Milošević imao stav da to trebaju biti narodi u cjelini neovisno o tome gdje žive. Tu je opet došlo do vidljivog razmimoilaženja Tuđmana i Miloševića:

Tuđman: *Rekli smo da stavimo na osnovu slobodno izražene volje svakog naroda i točka.*

Milošević: *Ja zaista mislim da smo se dogovorili da treba da budemo korektni.*

Tuđman: *Što se mene tiče nismo se dogovorili.*

Milošević: *Što se mene tiče jesmo. Dobro, onda se ništa nismo dogovorili.*

Tuđman: *Fali republika kao subjekt.*

Zatim je Izetbegović pitao što bi ta odredba o kojoj se raspravlja značila Bosni i Hercegovini, tj. jesu li to građani republike ili narodi u nacionalnom smislu. Tuđman je predložio da formulacija bude: „državno uređenje moguće je mijenjati jedino na temelju slobodno izražene volje svakog njenog naroda, odnosno građana republike“. Tome su se usprotivili Milošević i Bulatović tvrdeći da u tom slučaju ne postoji jugoslavenski problem nego nacionalni problem. Tuđman je Miloševiću objasnio da Milošević želi varijantu da se posebno izjasne Muslimani, posebno Srbi i posebno Hrvati, a da se njegova formulacija „svakog njenog naroda, odnosno republike posebno“ odnosi i na jedno i na drugo. Kučan je rekao Miloševiću da je svojom formulacijom isključio Mađare, Albance, Bugare, Rusine i ostale. Milošević je na to rekao neka se i oni uključe, ali ga je onda Kučan pitao kako da se uključe kad Milošević traži referendum po narodima te mu rekao da on zapravo traži da se prekroji Bosna i Hercegovina. Izetbegović je naglasio da narod mora biti samo u smislu građana republike. Tuđman je na to ponovno rekao da treba pisati „na temelju slobode svakog njenog naroda, odnosno republike“ jer se time može obuhvatiti i jedne i druge te da takva formulacija omogućava neki konsenzus kojim se to pitanje može ostaviti za daljnju raspravu.

4.2.2.2. Drugi sastanak: 4.4.1991. – Beograd

Ovo je jedini sastanak sa kojeg u arhivu ureda predsjednika Tuđmana nema transkripta niti ikakve relevantne dokumentacije, odnosno barem ih nisam dobio. Prema navodima iz dostupne literature, tema toga sastanka bili su referendum i modaliteti razdruživanja. Tuđman i Gligorov predložili su savez suverenih i neovisnih država.⁷⁸

Između prijašnjeg i ovog sastanka, Narodna skupština Republike Srbije poslala je Predsjedniku Republike Hrvatske Deklaraciju u kojoj izražava „negodovanje zbog primjene nasilja od strane organa vlasti Republike Hrvatske nad srpskim narodom u općini Titova Korenica, kada je prolivena krv na veliki hrišćanski praznik mira – Uskrs.“ Pozivaju Predsjedništvo SFRJ i JNA da ne dozvole međunacionalne oružane sukobe i nasilje s bilo koje strane. Upozorava da upotreba sile protiv interesa srpskog naroda u Republici Hrvatskoj čini odgovornim isključivo rukovodstvo Republike Hrvatske za daljnji razvoj događaja. Odluke organa SAO Krajine i reagiranje srpskog naroda u cjelini posljedica su izbjegavanja Republike Hrvatske da omogući izjašnjavanje naroda putem referenduma, u okolnostima kada

⁷⁸ Miroslav Tuđman. Vrijeme Krivokletnika, str. 200.

kršeći Ustav Jugoslavije proklamira svoju odluku da se konstituiru u posebnu, suverenu državu u kojoj se bitno narušava ostvarenje nacionalnih, građanskih i drugih prava pripadnika srpskog naroda. Narodna skupština Republike Srbije i svi državni organi Republike Srbije pružit će svu potrebnu pomoć i podršku Srbima u Republici Hrvatskoj. Potvrđuje svoj stav da je očuvanje Jugoslavije od posebne važnosti za srpski narod, jer se time omogućava da živi nepodijeljeno i da ostvaruje svoje legitimne nacionalne interese. Povijesno je pravo i potreba srpskog naroda da živi u jednoj demokratskoj državi, stoga se to mora poštovati u svakoj varijanti rješenja jugoslavenske krize. Smatra nespornim pravo svakog jugoslavenskog naroda na samoopredjeljenje, uključivši otcjepljenje, koje se može koristiti samo na osnovi izjašnjavanja svakog naroda putem referenduma, a korištenje tog prava mora biti utvrđeno jedinstveno za sve jugoslavenske narode. Zahtijeva od nadležnih organa Republike Hrvatske da odmah povuku sve snage MUP-a koje su angažirane na području Plitvica i garantiraju da neće primjenjivati nasilje vlasti nad srpskim stanovništvom. Traži od Predsjedništva SFRJ da se JNA angažira u SAO Krajini i svim mjestima gdje živi srpsko stanovništvo, sve dok se ne postigne dogovor o rješenju nastalog stanja.⁷⁹

4.2.2.3. Treći sastanak: 11.4.1991. – Brdo pri Kranju

Prema transkriptu⁸⁰ ovoga sastanka, domaćin Milan Kučan predložio je da se sastanak usmjeri na tri bitna pitanja:

1. Način da se ostvari volja onih jugoslavenskih naroda odnosno republika koje su se odlučile za samostalnu i neovisnu državu, kao i volja onih koji žele živjeti u zajedničkoj državi.
2. Dogovor o načinu reguliranja prava dosadašnjeg života u SFRJ.
3. Dogovor kako provjeriti mogućnosti odnosno nastaviti diskusiju za formiranje zajednica država, onih koje su se odlučile da žive samostalno i za traženje mogućnosti sa sporazumom u tom kontekstu s onima koji bi željeli živjeti u jednoj državi.

⁷⁹ HDA, UPRH: Republika Srbija, Narodna skupština, 03 Broj 43. Deklaracija o mirnom rešavanju jugoslovenske krize protiv građanskog rata i nasilja. Beograd, 2.4.1991. (Originalni tekst na ćirilici, op.a. RD.)

⁸⁰ HDA, UPRH: Magnetogram sestanka predsednikov republik in predsednikov predsedstev republik na Brdu pri Kranju od 11.4.1991. Arh. str. 51-146.

Podsjetio je da je na sastanku u Beogradu posebno zamolio da svi pregledaju hrvatsku rezoluciju o razdruživanju, jer su tu zapisana polazišta za pregovore o osnivanju zajednice jugoslavenskih republika te da bi bilo dobro da danas to uvažavaju ako misle da su ti principi prihvatljivi, ili ih prošire ili skrate što će pokazati diskusija. Predsjednik Tuđman prvi je uzeo riječ i apelirao da se danas dogovore što će, tj. je li „moguća preobrazba sadašnje federacije u jednu zajednicu suverenih republika, suverenih država“ ili da se dogovore o „demokratskom razlazu“. Izrazio je pretpostavku da nitko nije „da se rješenje traži nedemokratski i nemirosljubljivim putem, intervencija, rata itd“. Ponovio je da je Hrvatska za „svoju suverenost i samostalnost, ali u isto vrijeme nudi ostalim republikama udruživanje u savez suverenih država, suverenih republika“. Rekao je da međunarodni čimbenici računaju na politiku savezne vlade, a da se Hrvatska na ekonomskom planu ne može složiti s takvom politikom. Također je rekao da se demokratska rješenja ne mogu tražiti ako se Srbija „ne bi ogradila od onih ekstremističkih elemenata koji nastupaju u politici neke velike Srbije u Hrvatskoj“.

Momir Bulatović pokrenuo je pitanje ekonomske situacije i rekao da „činjenice neoborivo dokazuju da doživljavamo jedan od najvećih privrednih slomova koji ima malo presedana u poznatoj svjetskoj ekonomskoj povijesti“. Kučan i Gligorov predložili su da se ostane na predloženim pitanjima. Milošević se složio da se razgovara o svim pitanjima, ali i predložio da se razmotri stvaranje vlade sastavljene od privrednika i ekonomskih stručnjaka svih republika s ciljem da se zaustavi privredni krah. Suglasio se da se nastoji razgovarati i o predloženim pitanjima koja su otvorena na prošlim sastancima. Izetbegović je rekao da danas razgovaraju „o eventualnom razlazu ili eventualnom dogovoru na jednim sasvim novim osnovama“ i da bi se dogovorom o novoj vladi spasila i ekonomska situacija.

Tuđman je rekao da je Hrvatska dala podršku vladi Ante Markovića „iz političkih razloga, zbog njezine orijentacije na reformu, pluralističku demokraciju i slobodno tržište“, ali da su mjere te vlade takve da je Hrvatska više ne može podržavati. Zbog njih je bila neprekidno pod pritiskom privrednih krugova. Zbog toga je on da se na sastanku pozabave s onim bitnim, a to je za što su kao republike. Je li moguća zajednica ili samostalnost i razdruživanje. Rekao je da se preko savezne vlade pokušavaju „nametnuti i politička rješenja, ne samo gospodarska koje privreda Hrvatske više ne prihvaća, koja također nisu prihvatljiva za moju republiku“.

Izetbegović je rekao da su se oni unaprijed opredijelili za „idejno stvaranje jedne zajednice koja će imati jedan broj kompetencija“, istaknuvši međunarodno-pravni subjektivitet. Ako toga nema, onda nema ni dogovora i onda se mora krenuti nekim drugim putevima. Dodao je i da pod „stvarnu zajednicu“ u „Bosni“ misle na zajednicu šest republika. Ako bi se ta zajednica iz bilo kog razloga smanjila na pet republika, onda će Bosna i Hercegovina redefinirati svoj stav. Tuđmanu nije bilo jasno o kakvih „ispod pet republika“ govori Izetbegović. Izetbegović je odgovorio da Slovenija ima ekonomskih interesa biti u novoj zajednici, dok Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Srbija imaju i nacionalne probleme koje Slovenija nema. Sudeći po tome, Izetbegović je ostavio prostor da Slovenija ne uđe u novu zajednicu, a ostali da ostanu pa da to bude pet republika. Njegovo izlaganje prekinuo je Tuđman:

„Oprostite, što prekidam, ali mislim ovako; ...

Ja bih vas molio da ne tumačite gledišta Hrvatske. Gledište Hrvatske je jasno: nema Hrvatske u nikakvoj (petoročlanovnoj ?). Hrvatska je za samostalnost, suverenost, i za savez republika.

Prema tome - i kazali smo određeno: ukoliko Slovenija izlazi; ako se ne postigne dogovor o tome da i Slovenija bude u savezu jugoslovenskih suverenih republika, i Hrvatska izlazi. Da se razumemo! Ne treba s time - to nije samo moje mišljenje! To je mišljenje Hrvatske. Prema tome, nemojmo polaziti od toga, jer se već na sve načine već više puta o tome raspravljalo. Znači, treba polaziti od takvog stajališta Hrvatske. Znači, sa stajališta Hrvatske. Hrvatska želi samostalnost, suverenost, i u savezu suverenih republika. Ako se takav dogovor ne može stvoriti, s obzirom na već plebiscitarnu odluku Slovenije, i, molim, ne samo za nas, za stolom, nego i za širu političku javnost je pomalo jasno da je na svoj način Slovenija dobila (privoljenje?) da ona može ići. U takvoj situaciji i prema tome, hrvatsko gledište je jasno, i tu ne može biti spora. Znači: ako ne možemo postići ugovor i dogovor o stvaranju - onda Hrvatska proglašava samostalnost i razdruženje.“

Kao i u Splitu, Tuđman je i ovdje rekao da je Slovenija dobila dozvolu da može izaći iz Jugoslavije što je pomalo jasno ne samo za sudionike sastanka nego i za širu javnost:

„...i, molim, ne samo za nas, za stolom, nego i za širu političku javnost je pomalo jasno da je na svoj način Slovenija dobila (privoljenje?) da ona može ići.“

Ni ovdje nitko od ostalih sudionika sastanka nije negirao tu spoznaju. Izetbegović je na ovu reakciju Tuđmana rekao da Hrvatska svoj ostanak uvjetuje ostankom Slovenije, a Bosna i Hercegovina svoj ostanak uvjetuje ostankom Hrvatske. Bulatović je rekao da je Crna Gora svima dostavila izjavu u kojoj su predložili „zreli politički kompromis“ koji ide na varijantu da se ide na suverene republike, ali unutar jedne državne zajednice. Gligorov je rekao da što se Makedonije tiče, oni polaze od suverene Makedonije, suverene republike i suverene države, ali da postoji interes da se dogovori oblik saveza suverenih država koji bi bio izraz zajedničkih interesa. Milošević je rekao da su na prošlom sastanku konstatirali što je Bulatović ponovio, da je njihov interes da sačuvaju kontinuitet Jugoslavije kao savezne države. Prema Miloševiću, „volja drugih za samostalnim državama je u koliziji“ sa prikazom Srbije i Crne Gore da sačuvaju „kontinuitet Jugoslavije kao savezne države“. Prema njegovom tumačenju, „republike u Jugoslaviji nisu ustavom Jugoslavije određene kao suverene države, već kao države zasnovane na suverenosti naroda ili države zasnovane na suverenosti naroda i na vlasti u samoupravljanju radničke klase. To je formulacija, koja postoji u sadašnjem ustavu Jugoslavije, sadržano u njegovom trećem članu“ te „čak ni ustav Hrvatske ne definiše Hrvatsku kao suverenu državu i za vlast proizlazi i pripada narodu“. Pročitao je pismo koje su mu uputili srpski poslanici Skupštine Bosne i Hercegovine, u kojem piše da „nema zakonitog načina, da itko BiH odvoji od Jugoslavije bez našeg pristanka, dakle promena federalnog statusa BiH može biti izvedena samo uz naš pristanak ili silom. Naš stav je da su nosioci suvereniteta građani i narodi te da se suverenitet ostvaruje delimično na nivou republike i delimično na nivou savezne države i ustavu i zakon je prioritet“.

Tuđman je na to rekao da je Hrvatska za poštovanje Bosne i Hercegovine:

„Ja vam iskreno mogu kazati, da sam ja dobio ne samo pisma, nego sam imao i ovaj čitave delegacije koji su postavljali probleme hrvatskog pučanstva u BiH. Čak što više, moram to otvoreno reći, da je bilo zahtjeva, da mi podupremo pokret zapadne Hercegovine za pripremanje Hrvatske. Mi smo za poštovanje BiH odnosno za rješavanje državno političke krize u cjelini, prema tome smo se

ozbiljali takve pojedinačne ovaj zahtjeve. Hoću reći, da se ne postavlja samo problem Srba u BiH, nego i Hrvatskog pučanstva.“

Osvrnuo se i na razloge za okupljanje hrvatskih i srpskih ekspertnih timova:

„Prema tome zaista bi, ne samo gospodin Izetbegović i gospodin Milošević nego i Hrvatska sa aktualnošću toga problema i osobito što je u Hrvatskoj potaknuta i krajina pa se onda govori o udruživanu i te kninske krajine sa bosanskom krajinom. To je bio jedan od razloga, zašto smo mi u Hrvatskoj prihvatili, za što smo se mi već dogovorili kod bilateralnih razgovora sa Srbima, tome da je potrebno sve te probleme temeljito razmotriti i zbog toga je i došlo do razgovora grupe eksperata ovaj sa Hrvatske i koji su započeli.“
(greške i nejasnoće u tekstu posljedica su slovenskog transkribiranja; op.a. RD)

Gligorov je rekao da on misli da oni za stolom predstavljaju republike i da se tako i zovu – predsjednici republika ili predsjedništava. Tuđman je na to rekao da bi se svi morali suglasiti s ovim što je rekao Gligorov i da treba poći od toga da su republike suverene, da su matične republike svojim narodima te da je to stvarnost koja se ne može mijenjati. Netko je na to rekao: „ali ne u državnompravnim smislu“ (u transkriptu nije navedeno tko je to izgovorio). Tuđman je na to odgovorio da su u državnompravnim smislu republike suverene. Na kraju prvog dijela razgovora, Tuđman je pozvao okupljene da si priznaju pravo na suverenost:

„Prema tome, priznajmo si međusobno pravo u ime demokracije, u ime svog povijesnog iskustva, u ime vremena u kome živimo, pravo na suverenost, na samostalnost i uredimo međusobne odnose onda u onom obliku u kome smo zainteresirani da se takav jedan savez na tom tlu formira. Inače, ako ne možemo to prihvatiti, ja se slažem sa takvom polaznom osnovom, onda treba poč sa stanovišta razdruživanja.“

Kučan i Gligorov su rekli da su sada ipak došli do te ključne razlike i ključnog pitanja – savez država ili savezna država. Tuđman je rekao da „praktično na temelju dosadašnjih razgovora vidi samo dvije solucije“, a Bulatović je na to rekao da postoji treća – da između sebe više nemaju kontakata. Tuđman je na to odgovorio:

„To je nemoguće, jer postoji zajednica koja formalno još postoji a de facto jedva postoji, prema tome moramo polaziti od te situacije. Kazali smo da ne

bismo produžavali i produbljivali i političku i gospodarsku krizu, moramo dati prijedloge kako da iz nje izađemo, iz političke i gospodarske krize i to brzo. Jer, to je u interesu svih. Prema tome, hoćemo li iz te situacije? Možemo da se složimo da preporučimo da se putem referenduma u svim republikama to pitanje riješi. To je jedno na čemu se možemo saglasiti.

Drugo, da nema drugog s obzirom na držanje nekih republika. To sam već rekao M. Kućanu i sada ću reći drugima, znači, što se tiče Hrvatske, ako ne postignemo sporazum o savezu suverenih država onda za nas nema druge mogućnosti. Možemo diskutirati o elementima, o sadržaju tog saveza suverenih država, ali ne možemo diskutirati o tome da to bude jedna savezna država. Od toga moramo poći, ne treba da se vrtimo stalno u krugu.

Znači, danas bi morali konstatirati te činjenice. Počinjati razgovor iznova, ispočetka, iznova je neproduktivno, jalovo, produbljuje krizu.“

Zatim je Tuđman predložio da zajednica suverenih država bude po uzoru na Europsku zajednicu, a referendum o osamostaljenju da se održi u okviru svake republike. Izetbegović je rekao da je stvar u tome ide li se na saveznu državu ili savez država i da je stvar dotjerana točno do mjesta gdje se razilaze. Tuđman je preložio da se u priopćenje za javnost ubaci da su uspostavljena dva koncepta, koncept savezne države i koncept saveza država te da su svi suglasni da se to prepusti referendumu građana. Bulatović je rekao da je spominjanjem treće mogućnosti da između sebe više nemaju kontakta testirao Tuđmana. Kućan je rekao da su došli do toga da bi priopćenje trebalo napisati, da su se izoštrila dva koncepta i da o njima treba odlučivati u republikama na osnovu sprovedenog referenduma. Tuđman je iznio hrvatsko gledište:

„Ja ću vam reći sada hrvatsko gledište. Mi irnamo šestnaestoga sabor. I ovo, što ste vi napisali ovdje, da vas obavezuje plebiscit, nas obvezuje ustav republike Hrvatske. Ukoliko mi ne postignemo dogovor o savezu suverenih država, mi smo radi izlaska iz političke i gospodarske krize isto tako pred obavezom, da donesemo odluku o osamostaljivanju. Prema tome, ako ostaje ovo za Sloveniju, ista ta formulacija, pozivam naš hrvatski ustav, mora ući ovdje. I to jeste činjenica, isto tako smo stavili rok do 30. lipnja.“

Bulatović je rekao da je to predložio i Kučan, da se kaže da Slovenija i Hrvatska imaju taj stav i da ga elaboriraju, da Srbija i Crna Gora imaju taj stav i da ga elaboriraju.

4.2.2.4. Četvrti sastanak: 18.4.1991. – Ohrid

Sljedeći sastanak u nizu bio je na Ohridu⁸¹. Prva točka dnevnog reda bila je zajednički interesi i funkcije iduće zajednice te pitanje organizacije referenduma. Podijeljen je papir koji je napravila nekompletna ekspertna grupa sačinjena od predstavnika četiri republike (dva predstavnika Makedonije i po jedan predstavnik Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine). Domaćin Gligorov predložio je da se prvo krene s temom referenduma. Izetbegović je predložio da se to ostavi za kraj, a da se prvo razmotre „neka prethodna pitanja“ kao npr. „međunarodni faktor“ i „problemi zajednice“. Tuđman je rekao da nije za to nego da se ide s referendumom kojeg bi trebalo provesti do kraja svibnja jer je to jedina konkretna točka koju su zaključili na zadnjem sastanku. Milošević je rekao da je tekst ekspertne grupe neprihvatljiv jer „u potpunosti zanemaruje činjenicu da Jugoslavija postoji“. Prema njemu, iako je tekst orijentiran na dvije političke opcije koje su dominirale u dosadašnjim razgovorima, razrješenje krize i postupak razrješenja ne može napustiti pozitivno-pravni teren i legalitet postojeće države jer „Jugoslavija postoji, a savez suverenih država ne postoji“. Milošević drži da „nitko ne može na silu zadržati bilo koji narod da ostane živjeti u Jugoslaviji, ali nitko ne može na silu bilo koji narod koji živi u Jugoslaviji iz Jugoslavije izdvajati“. Gligorov ga je pitao koje bi bile njegove sugestije za referendum. Milošević je odgovorio da ako se uvaži međunarodno-pravni legalitet i legetimitet Jugoslavije, onda se u republikama može odlučivati samo o republikama, a ne o Jugoslaviji. Može se govoriti jedino o „općem referendumu o Jugoslaviji koji nije isparceliran stavovima samo onih koji u republikama žive“. Tuđman je kontrirao Miloševiću:

„U izlaganju predsednika Miloševića ima jedna velika proturječnost. Kaže, mi smo za očuvanje ovakve Jugoslavije. To znači govori Srbija. Mi, recimo, Hrvatska, a mislim i neke druge, mi nismo za očuvanje ovakve Jugoslavije. Ovakva Jugoslavija, kakva je po sadašnjem Ustavu, više i ne postoji i već smo konstatirali da ona prije svega ne postoji više zbog djelovanja same Srbije, zbog konstituiranja prije svega Srbije, a zatim i svega ostalog.

⁸¹ HDA, UPRH: Magnetofonski beleški, Ohrid, 18.4.1991. Arh. str. 179-328, trans. str. 0-149.

Prema tome, ta fraza, „mi smo za očuvanje ovakve Jugoslavije“ sadrži u sebi nešto drugo, jedan pogled na Jugoslaviju kakvu Srbija želi, a kakvu je već Srbija narušila sadašnjom ustavnim poredkom i sa kakvim se mi ne možemo suglasiti. Prema tome, a onda se kaže da su i za priznanje naroda na samoopredjeljenje, na izdvajanje itd, što je očita proturiječnost u samom pristupu.

I treće, gospodin Milošević stalno govori, ako hoće netko da se izdvoji, a ostaje Jugoslavija, teorijski je moguće da se izdvoji svih pet republika, osim Srbije. To znači ako se sve druge izdvoje ostaje Srbija kao Jugoslavija. Očito nonsens a osim toga, i u raspravama dosada je rečeno da četiri republike, sa malim razlikama, su za traženje rješenja na osnovama suverenosti republika kao država.

Prema tome, treba polaziti od tih činjenica. Ako ne polazimo od toga što je već razjašnjeno i što je već rečeno itd, onda se vrtimo u jednom krugu bezizlaznosti, onda ostaje pitanje svrsishodnosti razgovora. Osim toga, meni se čini da u ovim uslovima pošto diskutiramo o načelu o ovim prijedlozima, ima nedorečenosti, to je u tom smislu. Jer kako je rečeno, gospodin Izetbegović je rekao, da smo se suglasili, da su ravnopravna oba stajališta za referendum: očuvanje Jugoslavije kao savezne države ili kao Savez suverenih država. Isto tako, od samog početka našeg razgovora, prisutno je, pa čak i u odluci slovenačkog plebiscita već naznačeno, a i u odlukama Hrvatskog sabora, pitanje razdruživanja u samostalne suverene države.

Znači, ako bi smo išli sa nekoliko pitanja, onda se i to, kao treće, postavlja. Tako da, apelirao bih na to da se ne vraćamo unatrag od onih zaključaka na koje smo pristali svi koje smo objavili, nego da pokušamo da nekako konstruktivnije tražimo rešenje za izlazak iz državne i ustavne krize. Toliko.“

Milošević je na to odgovorio da je Srbija za očuvanje Jugoslavije kao savezne države, ali ne ovakve kakva je sada sa svojim unutrašnjim uređenjem jer to očigledno nije najbolje rješenje. Treba doći do promjena u njezinom uređenju. Pod kontinuitetom Jugoslavije kao savezne države Milošević misli na „očuvanje kontinuiteta ovakve Jugoslavije kakva postoji po Ustavu od 1974.“. Ponovio je da se ne može zanemariti činjenica da Jugoslavija postoji. Gligorov je rekao da je referendum za sve onda nepotreban i da na njega trebaju ići samo oni koji se žele

izdvojiti. Kučan je u jednom trenutku rekao da je „racionalno sprovesti plebiscit u republici, počev od građana“ i „jedinka je građanin u republici i to je rezultat koji se utvrđuje“. Milošević je rekao da „s obzirom na višenacionalni karakter Jugoslavije i svih njenih republika, mora biti moguće da se kroz rezultate referenduma vidi i kakav je stav naroda koji žive u tim republikama, da bi se onda na osnovu toga mogao da vodi dalji politički dogovor o mogućem uređenju u odnosima, tokovima izdvajanja itd.“. Milošević je bio stava da se u Srbiji ne treba provoditi referendum jer Srbija nema nikakvu želju da se izdvoji pa onda ne mora ni rješavati pitanje izdvajanja. Izetbegović mu je odgovorio da oni uopće nisu definirali „za izdvajanje ili protiv izdvajanja“ nego žele li „federativni ili konfederativni princip“. Uslijedila je nova konfrontacija Tuđmana i Miloševića. Tuđman je rekao da je bit problema u tome što je „Srbija zainteresirana za održavanje ovakve ili još centralističke Jugoslavije“ te da bi bilo dobro vidjeti odgovor srpskog naroda na pitanje je li za saveznu državu ili prihvaća savez država jer „ako srpski narod ne prihvaća kao ni Milošević uopće ideju saveza suverenih država, onda bi to značilo da su iscrpljene sve mogućnosti za zajednički suživot“. Za Hrvatsku je rekao da „mi ni jednog momenta nismo odustali i u okviru referenduma od tog pitanja - prava na samoodređenje do samostalnosti, do suverenosti prema tome bez obzira što smo se složili da postavimo i ova pitanja za saveznu državu ili za savez država“. Predložio je da se preporuči republikama da provedu referendum do kraja svibnja, na način kako smatraju da će dobiti najispravnije gledište svoje republike za dalje razgovore.

Milošević je odgovorio da se pitanje „da li ste za savez suverenih država“ može postavljati tek ako se prethodno konstituiraju i definiraju te suverene države jer „ako nezavisne i suverene države ne postoje kako se može odgovarati na pitanje da li ste za njihov savez, to je svar najelementarnije logike“.

Tuđman mu je odgovorio:

„Slobodane, i po sadašnjem Ustavu republike su suverene države, broj jedan. Broj dva, mi se nalazimo u prijelaznom razdoblju, mi se nalazimo u kriznom razdoblju i čitava ova rasprava koju vodimo svodi se na to da bi smo trebali nekako ne produbljivati krizu još više nego što jeste nego u toj krizi naći neka rješenja koja će osigurati i suverenost repblika i po mogućnosti evo zadržavanje zajednice suverenih republika kao država ukoliko nađu zajednički

interes. A ja mislim da može biti zajedničkih ekonomskih interesa za sve republike, ne samo ekonomskih“.

Milošević je zatim rekao da se prema na prošlom sastanku „izloženim elementima jugoslavenske državne zajednice ne može izvući zaključak da je to centralizam“ i da „prema deset izloženih točaka nitko ne može izvući zaključak da se tu radi o želji da se stvori još centralističkija država od ove koja sad postoji“. Pitao je Tuđmana može li među tih deset točaka naći jednu jedinu koja govori o centralizmu. Tuđman je rekao primjer jedinstvene armije i da je to za Hrvatsku neprihvatljivo. Polemika se još nastavila:

Milošević: *Upravo se ta tačka odnosila da imamo i određene vidove i rodove vojske koja čuva državne granice i republičke oružane snage ali u funkcionalnom smislu to može u slučaju potrebe da funkcionise kao jedinstveno.*

Tuđman: *Ne, radi se da ta armija, znači, funkcionira po srpskim pogledima ispravno i bila bi u budućnosti, a po hrvatskim ne može funkcionirati. Mi želimo suvremeno pravo Republike Hrvatske da ima svoje oružane snage i naše suvereno pravo je da se dogovorimo kakvu ćemo zajedničku armiju imati. Kao što to molim vas, imaju svoj NATO ili savezničke snage a ne da im neko propisuje da li će Danska ili španjolska ili Grčka imati ovo ili ono, nego imaju svoje snage i zajednički dogovor. Prema tome to su potpuno različita dva pristupa. To moramo shvatiti, sve drugo je, oko referenduma i drugo, gubljenje vremena i zamagljivanje problema koji se ne mogu više zamagljivati, ne mogu se zamagljivati, od oružane sile do diplomacije, do monetarnog sustava, do svega.*

Polemika se nastavila nešto kasnije:

Tuđman: *Htjeli ili ne upućeni smo na dogovor. Ko je taj koji može silom nametnuti svoju volju, to ne može ni Jugoslovenska armija jer ni ona nije jedinstvena, jer je ona odraz ovog stanja. Osim toga, bilo je pokušaja, pa prema tome, budimo realni i pokušajmo da iz te krize izađemo što prije da ne bi smo trpjeli svi duže tako.*

Milošević: *Da bismo izbegli silu, dogovorili smo se da demokratski rešimo, ne treba preskakati ni jednu fazu u dolaženju do takvog cilja. I ne možemo da prihvatimo da se može poći od toga da je Jugoslavija ukinuta, pa, na toj osnovi, odlučivati o mogućem savezu njenih dosadašnjih delova. Moraju da se definišu ti suvereni međunarodno-pravni subjekti koji razmatraju mogućnost svog eventualnog saveza. Nedefinisani su.*

Tuđman: *Zar vi niste definirali Srbiju kao državu svojim Ustavom. Zar ste morali čekati da budete međunarodno priznati da idete u Atenu, to je stvarnost u Jugoslaviji.*

Gligorov: *Dobro. Kada bi mogli barem da završimo ovo pa da idemo na ručak.*

Tuđman: *Ja bih mogao da vodim raspravu još satima.*

Izetbegović je rekao da republike imaju suvereniteta, ali je pitanje koliki je on sada te da oni ne ukidaju Jugoslaviju nego je transformiraju. „Ona se transformacijom ukida“. Gligorov je iznio svoje viđenje aktualnog stanja:

„Nije to realnost, realnost je sljedeće: Hrvatska želi da ima svoju suverenost, Slovenija ju je već izglasala, slična je tendencija kod nas, gospodin Izetbegović govori o Savezu suverenih država.“

Milošević je na to rekao da „u Bosni i Hercegovini uopšte neće prihvatiti da žive u samostalnoj suverenoj državi“. Izetbegović je na primjeru izgradnje kuće slikovito objasnio da se radi o transformaciji što znači da se „ne treba sve razrušiti pa iz tog materijala praviti nešto drugo“. Tuđman je tada iznio hrvatsko gledište:

„Kad je već Alija uzeo to tako slikovito da prikaže, nama je u Hrvatskoj i podstanarskog i sustanarskog života odveć nepodnošljivo. Prema tome, ne želimo ni podstanarstvo, ni sustanarstvo, želimo svoj dom, pored drugih domova i želimo da onda između tih domova uredimo takve odnose, da to budu dobrosusjedski odnosi, da rješavamo zajedno ono što nam je u zajedničkom interesu kao što se to u svakoj zajednici rješava, takve odnose želimo među republikama i narodima, koji čine sadašnju Jugoslaviju.“

Nakon pauze krenulo se u definiranje referendumskog pitanja. Tuđman je opet iznio hrvatsko gledište:

„Ako je riječ o formulaciji pitanja, da ne bi bilo opet nekakvih nejasnoća, ako bi se u tom smislu dogovorili, onda bi u Hrvatskoj, pitanje moralo glasiti u smislu, jeste li za to da Hrvatska bude u Jugoslaviji kao saveznoj državi ili da Hrvatska bude u savezu suverenih država. Ja ne znam da li je predsjedniku Srbije i Crne Gore poznato do koje je mjere animozitet prema samom nazivu i ovakvom nekakvom postavljenom pitanju, o opstanku Jugoslavije, dakle, bi izazvao sasvim suprotne efekte na tlu Hrvatska mislim da je to slučaj sa da ne govorimo o Hrvatskoj. Prema tome, ako se već suglasimo da republički parlamenti donose odluku, onda će oni formulirati pitanja koje će imati smisao i svog opravdanja da se dođe do odgovora kako smo kazali.“

Milošević se tome suprotstavio rekavši ponovno da „nije moguće ići drugim putem do tog mogućeg opredjeljenja o nekom Savezu suverenih država, dok se prethodno one ne konstituišu i ne definišu“. Rekao je i da „mi nismo ni predlagali nikakav Savez suverenih država“ te da je ovaj prijedlog „da li ste za saveznu državu, ili Savez suverenih država faličan“, jer „implicitno sadrži stav o tome da su to na neki način dve alternative koje zanemaruju činjenicu postojanja Jugoslavije i njenog legaliteta“. S njim se slaže Bulatović.

Izetbegović je rekao da će oni najverovatnije postaviti pitanje „da li ste za to da se postojeći jugoslovenski sistem transformira na Savez suverenih država ili za to da se transformira u saveznu državu te da se koncepti mogu nazvati „hrvatsko-slovenski koncept“ i „srpsko-crnogorski koncept“.

Kučan je rekao da je referendum „verifikacija demokratstva, političkog opredjeljenja jedne republike u pogledu željene budućnosti te republike“. Tuđman se nadovezao: „da bi predstavnici republika onda raspravljali na temelju dokazane volje verificirane volje svojih građana“. Milošević je ponovio da prijedlog o neposrednom opredjeljivanju između savezne države i saveza suverenih država zanemaruje činjenicu da Jugoslavija postoji, a suverene republike ne. Tuđman mu je odgovorio da Republika Srbija postoji jer je Milošević kao njezin predsjednik bio jučer u Grčkoj, a Tuđman sutra kao predsjednik Hrvatske ide negdje drugdje te da republike postoje i prema sadašnjem ustavu. Kučan je napao Miloševića da nije dosljedan jer kad mu odgovara onda je on Jugoslavija, a kad mu ne odgovara onda Jugoslaviju ruši i budući da ju je srušio, onda neka se razgovara o toj činjenici da je ona

srušena i što će se uraditi po tome. Poručio mu je da vodi ilegalni rat protiv legalne vlasti u jednoj republici. Milošević se zatim ponovno jasno očitovao o svom i Bulatovićevom stavu:

„Mi smatramo da bi došli do izjašnjavanja o savezu suverenih država moraju prethodno da postoje subjekti tog saveza. To Momir i ja mislimo. Sasvim koncizno. Imamo pravo da to izrazimo. Stav mora da se razjasni.“

Nakon kraće rasprave u kojoj se opet ponavljalo jedno te isto, Kučan je rekao Miloševiću:

„Ako si na tom stavu onda ti molim uzmi tu Jugoslaviju i kaži da je to tvoja država a mi onda moramo kao argumentaciju zašto smo se odlučili da živimo sami jer ne želimo živjeti u takvoj Jugoslaviji kakvu ti praviš da postoji.“

Uslijedila je prepirka Kućana i Miloševića (isječki prepirke):

Kučan: *To je jednostavno. Slobodane za ovakvu vrstu razgovora nisi spreman. Ovaj čin razgovora smo obavili jedno tako tumačiš jedno drugačije. Na Brdu smo se dogovorili koje opcije predlažemo mi, koju ti predlažeš, odnosno koja je jedna koja je druga. Jedna je opcija savezna država sa tih devet točaka, druga je savez država koji bi se zasnivao na sjedećim principima. I rekli smo o tome treba odlučiti referendumom. Danas razgovaramo o tome kako sprovesti referendum i ništa više.*

Milošević: *Ali ima međufaza.*

Kučan: *O čemu bi po tebi trebao biti referendum?*

Milošević: *Pošto postoji ova alternativa o savezu suverenih država, prvo mora da bude referendum o tome da se republika konstituiše i definiše kao suverena država. A onda može da odlučuje o tome da li će da stupa u savez. A ne da govorimo o savezu nepostojećih republika.*

Kučan: *Oprosti ja se sa tim ne slažem.*

Tuđman je cijelo to vrijeme predlagao varijante referendumskih pitanja, kao npr:

„Znači, kazali smo, stavićemo sve te tri mogućnosti koje su, samostalna država, savez samostalnih država i savezna država. Stavimo svojim građanima na raspolaganje, vi dajte svoje. Nema više potrebe da...“

Milošević je kao primjer problema uzeo Bosnu i Hercegovinu, na što je Izetbegović po prvi puta jasno rekao da Bosna i Hercegovina nije za opciju potpuno samostalne i suverene države:

Milošević: *Uzmimo za primer BiH. Većina se izjasni da se recimo izjasni da se konstituiše kao nezavisna i suverena država. Znači potpuno samostalna nezavisna i suverena država. A Srbi u BiH neće da žive u samostalnoj suverenoj državi.*

Izetbegović: *U BiH ta opcija ne postoji, i to nije realna politička opcija koja postoji....*

...ne znam koliko je u Sloveniji i Hrvatskoj, ali u Bosni postoji samo dilema između jedne savezne države dosadašnjeg tipa i jedne zajednice u kojoj bi se suverenost države više osećala, ali koja bi ipak ostala u jednoj zajednici i sa nekim zajedničkim funkcijama. Inače Bosna uopšte ne razmišlja osim u nekom krajnjem slučaju nužde, o nezavisnosti i nekim događajima.

Milošević: *To otvara pravo naroda na...*

Izetbegović: *Mi ne postavljamo to pitanje na takav radikalan način, o tome se radi. Mi ga namjerno nećemo da postavimo. Mi znamo da bi neko drugi htio da nas nauči da ostavimo tako i da stvorimo rasep među građanima. U nas postoje samo dvije opcije, jedna je savezna opcija a i druga, u svakom slučaju da budu zajednice. U jednom slučaju u vidu savezne države, u drugom slučaju saveza država. To su dve opcije ali u oba slučaja se implicira zajednica, nikakva nezavisnost. Nezavisnost je jedna treća krajnja mogućnost koja bi mogla da postigne jedan iznuđeni potez u nekoj teškoj nevolji ili nekom razvoju događaja koji mi za sada ne vidimo.*

4.2.2.5. Peti sastanak: 29.4.1991. – Cetinje

Peti sastanak u nizu održan je u Cetinju u Crnoj Gori⁸². Domaćin Momir Bulatović predložio je da u okviru dnevnog reda posebnu pažnju posvete nastavku razmatranja pitanja referenduma. Rekao je da ima tu nesreću da je prisutan na sjednicama Predsjedništva SFRJ u

⁸² HDA, UPRH: Magnetofonske bilješke sa petog sastanka predsjednika predsjedništava i predsjednika republika, održanog na Cetinju 29.aprila 1991.godine. Arh. str. 2-98, trans. str. 0-96.

kojem sve više raste otpor prema ovakvim susretima. Nakon uvodnoga govora riječ je dao predsjedniku Tuđmanu koji je predstavio hrvatsku odluku o referendumu:

„Da kažem svoje i da onda poslije toga, ovako kako je domaćin, predsjednik Bulatović iznio problem referenduma je veoma zanimljivo, u pitanje su uključena sva bitna pitanja naših rasprava. No, opet treba konstatirati da se opet susrećemo sa jednom pojavom kao da referendumom tri puta diskutiramo i sve. nam novo nanovo. Međutim, mi smo se krajnje sporazumjeli da se sprovede referendum do kraja svibnja i bilo je riječ o sadržaju tog referenduma i ovi pokušaji da se nametne isti postupak isti dan i ista pitanja, i tako dalje, već unaprijed govore o jednom prilazu koji da se lapitarni izraz nema prolaz, koji ne vodi računa o realnostima republika.

S obzirom na ta iskustva, na dosadašnje dogovore, pa i na posebne okolnosti sa kojima se mi u Hrvatskoj susrećemo, mi smo donijeli odluku s kojom ste vjerojatno upoznati, no, ja ću vas ovdje i upoznati sa njome.

Ta odluka o referendumu Hrvatske glasi ovako:

U svezi s pregovorima o razrješenju državne krize u SFRJ, a radi utvrđenja i ostvarenja volje hrvatskog naroda i svih građana republike Hrvatske, temeljem članka 98. i 87. Ustava Hrvatske, članka 3. Zakona o referendumu, donosim odluku o raspisu referenduma.

Rimsko jedan. Raspisuje se referendum u Republici Hrvatskoj, drugo, referendum će se održati dana 19. svibnja 1991., treće rimsko, na referendumu će građani odgovoriti na pitanje:

Prvo, jeste li za to da Republika Hrvatska kao suverena i samostalna država koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama, prema prijedlogu Republike Hrvatske, Republike Slovenije, za rješenje državne krize SFRJ-ota. Odgovor da - ne.

Drugo, jeste li za to da Republika Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi, prema prijedlogu Republike Srbije i Socijalističke Republike Crne Gore za rješenje državne krize SFRJ-ota. Da - ne.

Četvrto, referendum će provesti republičke općinske komisije za promjenu referenduma, ustavnost i zakonitost republičkog referenduma nadzire Ustavni sud Republike Hrvatske.

Peto, ovu odluku objaviti u narodnim novinama. Predsjednik Republike Hrvatske, potpis predsjednik Vlade.

Prema tome to je odluka Hrvatske koja kod nje ostaje.

Mislim da smo udovoljili zajedničkom dogovoru da odgovorimo na pitanje jesu li građani za to da prihvate prijedlog da se ostane jedinstvene jugoslavenske države kao. savezne federativne države ili pak za to da se između suverenih samostalnih država ostvari savez.

Mi smo donijeli takva dva pitanja, unatoč tome što smo imali iz gotovo svih opozicionih stranaka prijedloge pa i pritisak da postavimo jedno jedino pitanje da li smo za punu samostalnost Republike Hrvatske za razdruženje sa Jugoslavijom. Smatrali smo da ovakvim pitanjima dajemo prilog zajedničkim naporima za rješavanje krize i da u biti dobivamo volju građana za daljnju politiku hrvatskog vrhovništva, s time što se nas u Hrvatskoj tiče završena rasprava o referendumu. Mi ga provodimo i očekujemo rezultate referenduma.“

Kučan je rekao da se slovenski stavovi nisu mijenjali od onoga što je bilo rečeno na Brdu kod Kranja i Ohridu odnosno da je plebiscit u Sloveniji proveden, a ako bi došlo do realnih izgleda za zasnivanje nove zajednice suverenih država, Slovenija bi vjerojatno i tu odluku stavila na novi plebiscit.

Izetbegović je rekao da će što se tiče Bosne i Hercegovine najvjerojatnije referendum organizirati tako da dobiju odgovore na dva pitanja: jeste li za suverenu i nedjeljivu Bosnu i Hercegovinu u sastavu jugoslavenske zajednice i kako građani Bosne i Hercegovine vide Bosnu i Hercegovinu u budućoj jugoslavenskoj zajednici. Dakle vide li je kao savez država ili saveznu državu.

Gligorov je rekao da sada ne može decidirano odgovoriti kako će glasiti definitivna formulacija pitanja jer to moraju utvrditi daljnjim konzultacijama u skupštini Makedonije. Rekao je i da pozdravlja način formuliranja pitanja u hrvatskom referendumu.

Milošević je opet zauzeo suprotnu poziciju i rekao da su danas daleko od onoga što se postiglo u Kranju pa čak i daleko od opredjeljenja da se ide na demokratski put s pregovorima. U Kranju je najvažniji postignuti rezultat bio da su svi bili suglasni da se o tako važnim pitanjima osigura izjašnjavanje referendumom, ali od tada do danas u Sloveniji, Makedoniji i Hrvatskoj stvorena je situacija koja ideju o neposrednom izjašnjavanju naroda i građana Jugoslavije dovodi u pitanje. On polazi od toga da se ne može odlučivati na drugačiji način nego na način na koji se mijenja Ustav Jugoslavije, donošenjem odgovarajućeg ustavnog zakona ili na sličan način. Za njega referendum ima smisao da građani i narod Jugoslavije ostvari svoje pravo da priopći svoj stav o pitanjima svoje budućnosti i da se onda polazeći od njihova stava u Ustavom predviđenoj proceduri taj stav u organima Jugoslavije pretvori u Ustavnu normu. Prema njemu, zamijenjene su teze na dva temeljna mjesta: tko se izjašnjava na referendumu i gdje se donosi odluka, odnosno izjašnjavaju li se građani ili jugoslavenski narodi, postoji li Jugoslavija, njezin Ustav i njezini organi i donose li se odluke u republikama. Osvrnuo se na govor koji je iznio Tuđman (isječki izlaganja):

„Ja sam zabeležio ovo pitanje, koje je izneo Franjo Tuđman i jednostavno jedan za sebe komentar. Ovde govorimo otvoreno. To Hrvatsko pitanje za referendum se obraća praktično samo jednom narodu, hrvatskom, a ostali su građani. Znači, drugim jugoslovenskim narodima, na ovakav način, u Hrvatskoj se ne priznaje ni to svojstvo, ni pravo na izjašnjavanje, ni pravo na samoopredjeljenje. Time bi se, po mom mišljenju, vršila jedna nacionalna majorizacija, što sigurno ne bi vodilo jednom mirnom i demokratskom putu razrešenja krize.

Dakle, po mom mišljenju, važna je dilema da li se izjašnjavaju građani ili narodi, jer se u suštini moraju izjašnjavati i građani i narod.

Ne može se dakle, pod parolom sprečavanja nacionalne majorizacije u Jugoslaviji, osporavati izjašavanje svih građana Jugoslavije, istovremeno zalagati za nacionalnu majorizaciju na nivou republike, na što se u suštini svodi nepoštovanje principa koje je Momir predložio.

Iz svih tih razloga, ja se od početka razgovora zalagao za referendum kao oblik neposrednog izjašnjavanja svih građana, i istovremeno pravo svakog jugoslovenskog naroda na samoopredjeljenje u slučaju da njegovim interesima ne odgovara odluka većine građana u Republici koji žive.“

Predložio je svoje varijante referendumskih pitanja:

„...bilo bi logično da pitanje bude da li ste za očuvanje Jugoslavije, kao zajedničke države ravnopravnih građana naroda i republika, ili ta vaša republika postane suverena i nezavisna država izvan Jugoslavije, s tim što bi ovo prvo moglo da se formuliše da li ste da vaša republika, tu se upotrebi ime Republike ostane ravnopravna republika u Jugoslaviji kao zajedničkoj državi ravnopravnih naroda i građana i ovo drugo, ili da vaša republika postane suverena i nezavisna država izvan Jugoslavije...”

Gligorov je rekao da oni u Makedoniji ne žele da pitanje glasi „jeste li za otcjepljenje“ nego da žele preuređenje sadašnje jugoslavenske zajednice u onom smislu u kojem se raspravljalo u Kranju.

Nakon pauze svoje stajalište iznio je Kučan (isječci izlaganja):

„Pa evo, ja bih ponovo predlagao ono što sam već danas predložio da mi ipak postavimo ovo pitanje referenduma i da idemo na pitanja koja ne možemo izbjeći, i koja ne možemo izbjeći i poslije sprovođenja ovih referenduma. Jer, slušajući sada predsjednika Miloševića, mislim potpuno jasno da to nije diskusija o referendumu. Nego, to je diskusija o našem razumijevanju Jugoslavije, smisla njenog postojanja i razloga za njen nastanak, a tu su razlike. Od svega početka i mislim, nema smisla na svakom pitanju do koga dođemo uvoditi to u diskusiju. Jer, u stvari, ako se pogleda dobro sadržaj te diskusije, diskusije kako sačuvati odnose u Jugoslaviji koji pogoduju interesima jednog naroda. I, što se Slovenije tiče, mi smo rekli da u takvim odnosima ne želimo više živjeti. I, ako je to tako, onda je bolje da razgovor o takvoj zajednici neopterećujemo mi svojim stavovima, jer mi interesa u takvoj zajednici živjeti nemamo.

I zato je moj predlog, iz principijelnih, iz ovih razloga političkog oportuniteta, da ostavimo mi diskusiju o Jugoslaviji za druga vremena i drugima, a da mi riješimo pitanje ove krize, naravno, ako je moguće sporazumjeti se oko toga što su danas republike. Ako se oko toga ne možemo sporazumjeti, onda naravno to je jalova diskusija. Jer me je iznenadilo na Ohridu odgovor posljednji Miloševića, da republike sada nisu suverene. Ja nemam ništa protiv toga. Ako

se u Srbiji smatra da Srbija nije suverena republika, ali mi smo Slovenci čitavo vrijeme, od 1974. godine, smatrali, kao i ranije, odavno da je Republika, suverena republika, koja dio svojih funkcija, u svom i zajedničkom interesu prenijela na saveznu državu i sada se radi o pitanju vraćanja tih funkcija natrag na republiku kao suverenu državu. Dakle, ako to nije jasno, onda ćemo i o drugim pitanjima razgovarati.“

Nakon toga riječ je uzeo Tuđman (cjelovit govor):

„Mi ne možemo ni jedno pitanje taknuti, a kamo li započeti razmatrati, a da se ne spotaknemo na biti problema. Šta je Jugoslavija, šta su republike u njoj? I, ako je već riječ o tome, onda, evo moram i ja, kao što je i sada predsjednik Kučan, reći nešto o tome. U prilazu gospodina Miloševića, predsjednika najveće jugoslavenske republike, stalno se polazi od toga, kako su republike nekakve administrativne, šta, pokrajine ili te oblasti, ili ne znam što. Zašto se ne postavi pitanje, zašto ni jedan nesrpski narod nije za dosadašnju Jugoslaviju, niti za tu i takvu Jugoslaviju, nego samo Srbi? Oni imaju, Crna Gora, ima ovo što čujemo, iako smo čuli od gospodina Bulatovića, na nekom prethodnom razgovoru da, ipak, treba i u Crnoj Gori provjeriti referendumom, zašto će se crnogorski narod opredijeliti.

Gospodin Milošević postavlja pitanje, gdje se donose odluke, u republikama ili na saveznom nivou. I stalno, i on kao i Jović u Predsjedništvu, predlaže i insistira u tome da su savezni organi ti, gdje se moraju donositi odluke o svim bitnim i važnim pitanjima za Jugoslaviju u cjelini, pa i za svaki pojedini narod. Moram podsjetiti na to, da nemamo pravo da zaboravimo spoznaje i odgovore, koje smo nažalost već povijesno dobili. Jugoslavija, nastala tek 1918., a ti narodi naši, koji su je stvorili, živjeli su do 1918., tisuću ili tisuću trisetina godina izvan nje. Oblikovali su se kao posebne, većina od njih, nacionalne individualnosti, što više, ne samo kao posebne nacionalne individualnosti, nego su proizašli iz potpuno različitih civilizacijskih sfera. I to je ona zla kob, s kojom se susrećemo do danas i koju moramo prebroditi u ovo doba. Ta i takva Jugoslavija nastala 1918., proživljavala je krizu - državno-političku krizu od 1918. preko 28., 29., 35, 38, 39, 41., i raspala se ne samo vojnički, nego

duhovno u drugom svjetskom ratu. I, gospodo, nije bilo ni jedne građanske stranke, niti građanske ideje, koja bi ponudila nacrt obnove te Jugoslavije, niti su međunarodni svjetski čimbinici bili za obnavljanje takve Jugoslavije, kakva je ona bila, zapravo, najprije Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, pa od 1929. Kraljevina Jugoslavije. Niko je nije želio obnoviti. I našao se komunistički pokret, Komunistička partija i to na čelu sa jednim čovjekom, izvan srpskog naroda, koji je osim komunističke utopije, imao i tu ideju, da je obnovi kao zajednicu ravnopravnih naroda. I po tim AVNOJ-evskim načelima pa do, i prvih, ustava su ti narodi određeni kao ravnopravni subjekti, i oni povjesni narodi, i ovi koji su se oblikovali, ako hoćete i u te dane u razdoblju od drugog svjetskog rata, do kraja kao što je slučaj sa makedonskim narodom, a u državno-pravnom smislu i slovenskim. I to pitanje nije bilo negirano ustavno-pravno, nego je bilo negirano jednostranačkim monopolizmom, ali su i ti tvorci, te obnove, znači, Jugoslavije na komunističkoj utopiji, na komunističkom internacionalizmu, ali, ipak, i na težnji da riješe taj „gordijev čvor“ međunacionalnih odnosa, došli 74. do spoznaje da je jugoslavenska zajednica, održanje jugoslavenske zajednice nemoguće bez konsenzusa, bez, znači, zapravo, konfederalnog puta. I sad se, nasuprot tome, susrećemo u prijedlogu Srbije i Crne Gore, sa vraćanjem, čak, unatrag.

Gospodo, nasuprot tome moram vam kazati, da što se tiče Hrvatskog naroda, je isto tako, nepodijeljeno mišljenje, da se u toj, i takvoj Jugoslaviji čak, kakva je do sada bila, po tim ustavima AVNOJ-evsko titoističkim, Hrvatska više ne može održati. A vi je želite vratiti još u gore centralističko zdanje, bez obzira pod nekakvom frazom moderne demokracije i pluralističke demokracije i slobodnog tržišta itd. Sve smo mi to na ovaj ili onaj način imali od 1918. do 1941. i sve to skupa. Prema tome, s obzirom i na naše spoznaje rekao sam Hrvati imamo iskustva življenja u zajednicama s drugim narodima i u personalnoj uniji i u realnoj stoljetnoj i sa Jugoslavijom, i prema tome Hrvatska je isto tako odlučna da ne može biti više rasprave - diskusije na temelju tih AVNOJ-evsko, titoističkih koncepata do sada, da su republike neadministrativne jedinice nego li da su one suverene, da one predstavljaju zajednicu ravnopravnih naroda u toj saveznoj državi do sada i da u tom

federalnom konfederativnom hibridu Hrvatska nije bila zadovoljna, niti je danas zadovoljna, izvojevali smo demokraciju u Hrvatskoj, donijeli smo novi Ustav i gospodo od toga natrag ne može biti. Pa povijest se dokazala i ranije i danas. Nema te sile s kojom bi Srbija mogla nametnuti svoju volju. I zbog toga kada se postavlja pitanje da Hrvatska sa ovakvim referendumom želi dobiti, da će dobiti volju hrvatskoga naroda a da se to ne priznaje drugima, oprostite gospodo. Da, dobićete odgovor i volju hrvatskog naroda, hrvatskog naroda koji je živio ne samo u tim granicama u kojima i danas Republika Hrvatska živi nego i šire. A kazali smo priznajemo i svima drugima i kulturnu autonomiju i sva građanska prava. I to je ono što nitko u slobodnom svijetu ne može osporiti, osim zaista jedne iracionalne ideje, da tamo gdje je jedan Srbin, da je to Srbija. Oprostite, to je nešto čime se dolazi u suprotnost sa stvarnošću na ovome tlu, sa stvarnošću ovoga svijeta i što nema prolaza što može izazvati teškoće, tragediju, ali bojim se tragediju već uza srpski narod.

Postavljate pitanje građana i naroda. Pa da li će Srbija pristati na to da da pravo, koliko imate Albanaca, (milion i po) da se ocijepe od Srbije, Mađarima, Hrvatima? Hoćete li preći preko svoje, staviti na raspolaganje svoj povijesni nacionalni identitet i teritorij? Ne, nećete, sasvim sigurno nećete. Ali vi postavljate drugi kriterij, druga načela za sebe a druga za druge narode. Vi govorite o tome da republike nisu suverene a sebi uzimate suverena prava i najprije ste narušili ta AVNOJ-evska i titoistička načela do sada stvorene održavanja Jugoslavije poslije Drugog svjetskog rata. Prema tome, nisu to administrativne granice, to su po Ustavu stvarne republičke granice. A osim toga treba se prisjetiti s kakvim smo granicama ušli u tu zajedničku jugoslavensku državu. To su činjenice koje su neoborive. Ti geopolitički momenti su od životne važnosti za svaki narod, ali te geopolitičke momente i priznaju i vode računa međunarodna javnost, pa i one silnice međunarodnog života koje utječu s našom voljom ili protiv naše volje i na stvaranje međunarodnog poretka na našem tlu. Prema tome slažem se sa Slobom da sadašnja, da se u sadašnjoj povijesti on kaže prevaziđeni ti zahtjevi za čistonacionalne države. Jesu. Ali onda kako, ta nacionalna istinita postavka je čisto iz suprotnosti sa svime onim što predlažete, što zahtijevate. Prema tome

ja bih molio da se jednom svedemo na stvarnost, na realne pozicije, da ne možemo jedan drugome nametnut svoju volju, svoju dominaciju i da pokušamo tražiti rješenja koja bi nas vodila iz sadašnje najdublje državno-političke krize u jedan demokratski način, u jedno stanje koje bi omogućavalo suživot naroda na ovome tlu, bez opterećenja koja nam je povijest objektivno ostavila i koja se umjetno održavaju. I zbog toga što se tiče Hrvatske, znači donijeli smo odluku u duhu zajedničkog dogovora, da damo odgovor da li smo za mogući savez suverenih država. Ali smo dali i to, u što smo uvjereni, kakav će ishod biti, da dobijete vi ostali odgovor i da vidite da vam ni većina Srba neće u Hrvatskoj glasovati, jer su ovi koji su pod insenaciji velikosrpske politike iz Beograda, koji teroriziraju, ti Martići i Babići, teroriziraju i obmanjuju i većinu srpskog pućanstva. Ni većina srpskog pućanstva vam neće dati odgovor koji vi očekujete. Prema tome, dajmo, pokušajmo da iz te krize, zbog toga da ne bismo upali u još veća zla, i zbog toga da bismo da gospodarski ne bismo doživjeli tako strahoviti slom, kakav ćemo onda godinama teško, pokušajmo naći rješenje, kažimo jesmo li za savez ili ako nismo, kažimo da smo za demokratski razlaz i priznajmo oko toga one fakticite, onu stvarnost koja je nepromjenljiva, postojanje tih naroda i postojanje tih naroda u odredjenim povijesnim granicama.“

Riječ je zatim uzeo Gligorov i rekao: „Prvo da kažem da smo mi zato da se sačuva jugoslovenska zajednica“. Tijekom obrazlaganja takvog stava, rekao je i da sve republike žele biti dio Europske zajednice, da je taj cilj prema uvjeravanju europskih i svjetskih faktora lakše postići kroz jugoslavensku zajednicu.

Izetbegović je potom rekao da je pažljivo saslušao Gligorova i da se „skoro od riječi do riječi“ slaže s njim. On smatra da s jedne strane moraju prilagoditi činjenicu suverenosti republika, a s druge strane prilagoditi imperativ održanja jugoslavenske zajednice te da se na te dvije činjenice treba bazirati rješenje. Smatra i da ih „nerazumna odbijanja da se jugoslavenska zajednica održi vodi na međunarodnom planu u teške probleme“. Zatražio je da se priznaju dvije činjenice i da se izlaz traži u tom pravcu: da su republike suverene države i da se treba sačuvati jugoslavenska zajednica.

Odmah mu je oponirao Tuđman da ne postoji imperativ očuvanja jugoslavenske zajednice (cjelovito izlaganje):

„Ja bih molio gospodina Izetbegovića da uzme u obzir da sa stanovišta Hrvatske, kao i Slovenije, ne postoji imperativ održavanja jugoslavenske zajednice. Naprotiv, sve iskustvo govori da iz svega toga šta je ta jugoslavenska zajednica donijela hrvatskom narodu, u cjelini, pa među inim i slabljenjem sastavnica hrvatskog naroda na tlu Bosne i Hercegovine govori da iz te zajednice bi hrvatski narod trebao što prije da izaći. Mi smo, međutim, da bismo dali mogućnosti demokratskog rješenja i da bismo učinili još jedan pokušaj traženja nekih zajedničkih interesa u duhu suvremenoga svijeta, kazali da je ta zajednica moguća, zamišljiva kao savez suverenih država. I o tom ne bi trebalo biti spora. Ako ne postignemo takav dogovor, o savezu suverenih država, što uključuje u sebi elemente i međunarodnog subjektiviteta i vlastitih oružanih snaga, onda za Hrvatsku nema, ne samo, imperativa, nego nema nikakvih mogućnosti opstanka u toj zajednici. Prema tome, molio bih sve čimbenike, sve nas koji sudjelujemo u ovim razgovorima, da se o tome vodi računa. Znači, pored onoga, one odluke o razdruživanju, da u tom pogledu ne bude nikakvih dvojbi o interesima i volji hrvatskog naroda, koja je očitovana i na prvim slobodnim izborima, i Ustavu koji smo donijeli.

Radi razjašnjenja, mislim kod ulaska u zajedničku državu, da su međunacionalni odnosi na tlu Bosne bili u onoj formuli 22, 33, 44, prema tome, mijenjanje je, kao što vidite, osjetno na štetu hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini. A u cjelini, kad pogledamo, onda je to daleko i u demografskom i u gospodarskom smislu, već neizdrživo za sam opstanak hrvatskog naroda, koji je i demografski i gospodarski doveden u ozbiljne ugroze, jer se najveći broj, u najvećem razdoblju zajedničkog suživota iz Hrvatske izvlačilo 8% nacionalnog dohotka, što nije ni iz kakvih kolonija izvlačeno. A demografski smo dovedeni dotle da je svaki drugi-treći Hrvat u svijetu. I dovedeni smo do stanja, kad smo i ovih dana, bili stavljeni pred dilemu da nam se postavlja ultimatum, da povučemo svoju posadu sa Plitvica, jer da će Armija uništiti, pa smo kazali ne. Takvu sam odluku morao sam donijeti, ali uz potvrdu čitavog naroda, ili, pak,

jučer ultimatum 5 minuta da povučemo iz Kijeva, pa smo rekli ne. To smo donijeli na temelju vlastite spoznaje, vlastitih prosudbi i položaja hrvatskog naroda i odnosa snaga u Jugoslaviji i svijetu i od spremnosti hrvatskog naroda da više nije spreman ni za kakv popuštanje u smislu dovođenja njegove sudbine i danas i sutra.

Drugim riječima, nema nikakvih argumenata, a nema ni sile, koja bi mogla spriječiti hrvatski narod kao jedan od najstarijih evropskih naroda da ostvari tu svoju suverenost koju je zadržao, svoju nacionalnu opstojnost tijekom cijele povjesti, a i u ovoj državi od 39 pa nadalje zadržavao i bila priznata i onoj obnovi AVNOJ-evskoj Jugoslavije i sada u demokratskoj preobrazbini, pravno-ustavno-pravno ustanovljivu i koju žele ostvariti. Oživotvoriti.“

Izetbegović je zatim u svom novom objašnjenju rekao da govori „samo da treba održati jedan vid jugoslavenske zajednice“ i „kakav, to je drugo pitanje“. Pojasnio je i svoje stajalište:

„Ja i dalje stojim na stanovištu da postoji takav imperativ s obzirom na nacionalne odnose koje imamo u zemlji, oni nam govore ne u korist razlaza, nego naprotiv da se traži nekakav modus vivendi zajedničkog života, jer smo jako pomiješani, osim Slovenije i nešto Makedonije i tako dalje, svuda postoji velika izmješanost stanovništva koja bi u slučaju razlaza stvorila ogromne probleme, skoro neriješive, naravno prije svega u Bosni i Hercegovini, stvorila bi ogromne probleme, i ja kao predstavnik Bosne i Hercegovine moram to da kažem, i nerado uopće razmišljam o razlazu, jer znam da bi tenzija bile vrlo velike, Hrvatska je isto tako djelimično zahvaćena tim nešto manjoj mjeri tim problemom. Mislim da je to jedna stvar. Druga stvar, odlaže se konsolidacija odnosa s inozemstvom, zbog toga što najvjerojatnije razlaz bi trajao godinama...“

Zatim je Kučan dao nekoliko opservacija o tom problemu:

„U toj diskusiji već nekoliko puta i na nekoliko tih sastanaka izgleda da se postavlja očuvanje Jugoslavije kao imperativ, i da tom cilju treba sve drugo podrediti. Što se Slovenije tiče, ja sam rekao nama ona imperativ nije, ali nam je od velike koristi. Prvo su nam ipak interesi Slovenije, a jugoslovenska

zajednica, ako je moguće ako postoji interes i kod drugih i mogućnost da se ona ostvari, a mi smo rekli za kakvu zajednicu bi imali interes i za kakvu bi bili spremni angažirati jer sva upozorenja o kojima je govorio Kiro i koja mi čujemo iz svijeta itd., onda su donekle opravdana, ali opravdano je i ne živjeti u ovakvoj zajednici kakva je danas.

...ne vjerujem da je iko od vas spreman živjeti dalje u braku a da ne znate kakva vam je pozicija.“

Nakon pauze Tuđman je predložio da budući da su se ostala četvorica izjasnili, da bi bilo dobro čuti što misle Srbija i Crna Gora o ovom referendumu. Bulatović je rekao da su razmišljanja u rukovodstvu Crne Gore da se predloži njezinoj Skupštini da raspiše i organizira referendum o političkoj budućnosti Jugoslavije. Precizirao je razmišljanja koja je predložio:

„Sad recimo da Crna Gora bude republika unutar Jugoslavije kao savezne države ravnopravnih republika naroda i građana, i drugo to je naravno sve u radnoj verziji, da Crna Gora postane suverena, nezavisna i samostalna država izvan sadašnje države Jugoslavije, uz mogućnost da se, ukoliko se odredi je li za pitanje broj dva, građani tada i izjasne da li ta nova država želi da pokrene postupak udruživanja u savez suverenih država. To su, naravno razmišljanja i radna verzija.“

Bulatović misli da je „neophodan period od tri do pet godina da se materijalni bilansi i neka nova praksa izvedu na čistinu“ jer „u ovom trenutku prosta ekonomska logika i računica pokazuje, da nema tog ekonomskog potencijala, koji može da izdrži sada pripadajući mu dio jugoslovenskih dugova“. S druge strane, „zabrinutost Evrope i svijeta, nije toliko usmjerena na pitanje, da li ćemo mi naći neka pravedna rješenja, nego ko će garantovati za sve te dugove. Ko će vraćati sve te obaveze“.

Pred kraj sastanka, ponovno je došlo do polemike u vezi s provedbom referenduma:

Tuđman: *Na kraju smo se dogovorili da referendum provedemo po republikama po dva ova osnovna pitanja. To je bilo dogovor na kraju.*

Milošević: *Znam, ali ta dva osnovna pitanja treba identično da se postave, inače kako ćemo mi da tumačimo rezultate.*

Kučan: *Meni nije jasno. Treba ustanoviti volju građana po republikama i ako pitanje u slovenačkom plebiscitu nije formulirano identično sa pitanjem koje će postaviti kako vidim Hrvatska ili kako čujem, kako bi mogla formulirati Crna Gora, ali je nesporno utvrđeno šta je volja velike većine Slovenaca. Dakle, taj je rezultat potpuno primjerljiv sa onim rezultatima koje ćete dobiti. Jedino ako ćete pitati da li ste za to da se ništa ne mijenja, pa i to je primjerljivo, jer tu je potpuno jasno po našem stavu da i to ne dolazi u obzir.*

Tuđman je ponovno izrazio stajalište predstavnika Hrvatske:

„...znači ovo što čujete sada od mene ili od drugih predstavnika Hrvatske pa predlažemo da jedina mogućnost zajedničkog života u budućnosti vidimo na uređenju novog dogovora, ono što je čak i Jović u ljeto prošle godine nazvao novim historijskim dogovorom, da ćemo čuti sada vjerojatno volju naroda. Znači da hrvatski narod, građani hrvatske mogu zamisliti znači kao savez suverenih samostalnih država. Ako toga nema ili ako se ne izjasne, jasno ako bi se izjasnili za saveznu državu, onda jasno, onda bi ja i vodstvo Hrvatske moralo odstupiti, promijeniti svoju politiku ili odstupiti, ali pretpostavljamo, jer smo izabrani na takvom programu kakvom sada i postojimo da će to biti tako, ako toga nema, onda sa našeg gledišta jedino pitanje je razlaz.“

Nešto kasnije opet su u polemici Tuđman i Milošević:

Tuđman: *U početku smo konstatirali, čak je to jedan Jović konstatirao, jel.*

Milošević: *Ne razumem šta to znači čak je jedan Jović konstatirao.*

Tuđman: *Zato što je Jović, kao političar, dopustite mi da kažem tu svoju ocjenu, jedan nekonzistentan čovjek koji, čak i u tijeku jedne sjednice, stvarima prilazi na ovaj ili onaj način. Ali je napisao i to postoji dokumenat, da je postojeće ustavno stanje nadiđeno da više Jugoslavija kakva je bila po Ustavu ne postoji.*

Milošević: *Ne da ne postoji, nego da ne može da funkcioniše, da treba menjati taj Ustav.*

Tuđman: *Prema tome i stvarnost slovom jednostavičkog sustava, taj Ustav je praktično stavljen van snage, i onim što ste vi donijeli prvi pa mi drugi,*

Slovinci itd. imamo novo stanje - jedno prijelazno stanje i, prema tome, pozivati se sada na nešto što je jedva prisutan mrtvac je iluzorno. Prema tome, nalazimo se i sučeljeni sa činjenicom da smo u prijelaznom stanju, da republike postoje, da imamo različite poglede i riječ je o tome da li možemo naći modus vivendi ili pak da se dogovorimo ajmo u brakorazvodnu parnicu.

Milošević: *E, pa tu je jedna od tačaka našeg razlikovanja, jer ja mislim na primjer da ne možemo da isključimo ni Ustav Jugoslavije ni savezne organe iz daljeg toga stvari, upravo radi potrebe održavanja legaliteta toka raspleta jugoslovenske krize.*

U raspravu se uključio Bulatović rekavši da ne vidi u čemu je problem da se ovaj postupak osamostaljivanja, razdruživanja, otcjepljenja regulira sa stajališta jedne norme ili Ustavom ili zakonom. On ne vidi u čemu bi bio interes bilo koga da bilo kome nameće što drugo nego upravo jedno inzistiranje na jednoj legalnoj proceduri.

Kučan je na to rekao da postoji interes da se to regulira i da je zato osnivačka Skupština i donijela tu rezoluciju o razdruživanju i upitala sve republičke skupštine slažu li se sa takvom procedurom. Odgovor su dobili samo od strane Sabora Hrvatske, uprkos uvjerenjima ostalih da će predložiti svojim skupštinama da o tome raspravljaju. Rekao je i da će „morati na kraju ući u jednostrano ostvarivanje volje građana Republike Slovenije, ne što mi želimo to, nego zato jer za drugi put ostvarivanja naše odluke nema spremnosti. A, mijenjati Ustav samo da bi se utvrdila procedura a pitanje da li će taj Ustav poslije toga još opstati i da li će se primjenjivati ne, to je za mene suvišan posao. Ja jesam da se ta procedura regulira, ali da se regulira istovremeno sa tim novim dogovorom koji će regulirati i druga pitanja“.

Sastanak su zatvorili Tuđman i Bulatović:

Bulatović: *Meni je samo žao što se neke paralele prave nedovoljno argumentovano. Ja uopšte nikada nijesam doživio i shvatio to što nam vi stalno govorite da mi predložimo neki model centralističke države. Mi samo predlažemo model države.*

Tuđman: *Vi predlažete, oprostite, predlažete jedinstvenu državu sa jedinstvenom vojskom sa jedinstvenim međunarodnim subjektivitetom. To je*

ono što je unatrag od Ustava 1974. godine od proklamiranih načela AVNOJ-a.

To je ono što čak jednostranački sustav nije mogao nametnuti.

Bulatović: Ja bih predložio da ovo završimo, da bismo mogli ići dalje.

4.2.2.6. Šesti sastanak: 6.6.1991. – Stojčevac kod Sarajeva

Šesti sastanak u nizu održan je u Stojčevcu kod Sarajeva⁸³. Alija Izetbegović kao domaćin predložio je za prvu točku dnevnog reda „Utvrđivanje zajedničkih interesa i funkcija buduće jugoslavenske zajednice – moguća rješenja“.⁸⁴ On i Gligorov izradili su jedan dokument nazvan „Platforma o budućoj jugoslavenskoj zajednici“.⁸⁵ U njemu su pokušali „identificirati zajedničke interese i funkcije buduće jugoslavenske zajednice“. Prema tom dokumentu, osnovno o čemu bi se trebali složiti je pitanje što su republike i što je buduća zajednica. Nema apsolutne suverenosti, a buduća zajednica je „makar akter državne zajednice“. Rekao je da ih europljani ponovno upozoravaju na to da „konačno učine neki konstruktivan korak, inzistiraju da se nađe mirno rješenje i da se ono konačno formulira“.

Taj dokument razmotrila je Vlada RH te izrazila svoje mišljenje u kojem ima niz primjedbi. Platforma je kompromis između hrvatsko-slovenskog prijedloga o konfederalnom ugovoru i srpsko-crnogorskog o modernoj federaciji. U mnogome je nedorečena, neodređena i podložna proizvoljnim interpretacijama. Uvelike nastoji slijediti model EZ-a, ali ne konzistentno. Ne uzima dovoljno u obzir dostignutu razinu ustavno-pravnog položaja republike kao država, a posebno je zanemareno postignuće u demokratskom izjašnjavanju građana Hrvatske i Slovenije za definiranje suverene i demokratske državnosti. Neodređena je i neprecizna u pogledu nosilaca pregovora o sudbini jugoslavenskih država. Predloženi „prenos suvereniteta“ apsolutno je neprihvatljiv i izravno je u suprotnosti sa člankom 2. Ustava Republike Hrvatske prema kojem je „suverenitet RH neotuđiv, nedjeljiv i neprenosiv“ te da „Hrvatski Sabor i narod samostalno odlučuju o uređivanu gospodarskih, pravnih i političkih odnosa u Republici Hrvatskoj, kao i udruživanju u saveze s drugim državama“. Iz predložene platforme može se zaključiti da se ne uvažavaju u potpunosti principi neotuđivosti,

⁸³ HDA, UPRH: Magnetofonski snimak šestog sastanka predsjednika republika, odnosno predsjednika predsjedništava republika, održanog u Stojčevcu kod Sarajeva 6.juna 1991. godine. Arh. str. 156-242, trans. str. 0-86.

⁸⁴ HDA, UPRH: Predsjedništvo SRBiH. Dnevni red. Br. 02-011-430/91 od 2.6.1991.

⁸⁵ HDA, UPRH: Predsjednik predsjedništva SR Bosne i Hercegovine i Predsjednik Republike Makedonije. Platforma o budućoj jugoslavenskoj zajednici. Sarajevo, maja 1991. godine.

nedjeljivosti i neprenosivosti suvereniteta članica predložene zajednice jugoslavenskih republika što je *conditio sine qua non* svakog razgovora i mogućeg dogovora o budućoj zajednici. Vlada je zaključila da se predložena Platforma prihvati kao jedna od podloga za nastavak razgovora o uređenju odnosa između država u okviru mogućeg saveza jugoslavenskih država jer je ocijenjeno da Platforma predstavlja kvalitativni pomak u odnosu na dosad iskazivane stavove predstavnika Bosne i Hercegovine i Makedonije.⁸⁶

Budući da su nakon Izetbegovićeve izlaganja svi šutjeli, riječ je uzeo Tuđman: „Mislim da se nismo sastali da ovdje šutimo. Prema tome, razgovor mora početi“. Rekao je da „politička kriza u kojoj se Jugoslavija nalazi, radikalizira sve one elemente koji zaoštravaju tu krizu, unose anarhiju u nju“ i da je „u tom pogledu osobito sprečavanje Ustavne smjene na čelu Predsjedništva Jugoslavije označilo gotovo bezizglednost razgovora“. Spomenuo je da je jedino Hrvatska postupila u skladu s ranijim zaključcima provevši referendum. Izložio je rezultate da je izašlo 84% biračkog tijela od čega se 94% izjasnilo za „suverenu samostalnu Hrvatsku koja jamči građanska prava Srbima i svim drugim nacionalnostima, kulturno pravo, kulturnu autonomiju, i koja može stupiti u savez sa drugim republikama kao suverenim državama“. Za federaciju po prijedlogu Srbije i Crne Gore glasalo je svega 5% birača. Istaknuo je da je u tom referendumu sudjelovalo i preko polovice srpskog pučanstva, „unatoč svemu onom odmetništvu“ te da je „hrvatski Sabor poslije toga donio i odluke da do 15. ovog mjeseca treba raščistiti sa time da li se uopće može, ko je za savez suverenih republika - država, a ko ne i da li se onda u daljem razgovoru može govoriti o problemima rješavanja tog saveza ili pak o razdruživanju“. Iznio je stajalište Hrvatske o daljnjim koracima:

„U svakom slučaju smatram da nas opće prilike obvezuju i da smo dovoljno odgovorni da danas pokušamo dati odgovor na to. Na demokratski način za savez ili za razdruživanje. Daljnje odlaganje je, mislim što se tiče Hrvatske, ne dolazi u obzir jer mi na temelju odluke referenduma i Sabora moramo donijeti u tijeku ovog mjeseca odluke. Prema tome, čini mi se da sa ovog sastanka na to pitanje moramo dobiti odgovor. Ko je za traženje izlaza iz jugoslavenske krize u savezu suverenih republika - država? Ako o tome ne možemo postići

⁸⁶ HDA, UPRH: Vlada RH. Prijedlog stajališta Vlade Republike Hrvatske glede Platforme o budućoj jugoslavenskoj zajednici, koju su predložili Predsjednik Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i Predsjednik Republike Makedonije.

dogovor, onda predlažem da na demokratski način postignemo dogovor kako da pridemo razlazu. A smatram da bismo mogli voditi raspravu, da bi trebali uzeti riječ predstavnici Srbije i Crne Gore, jer je gledište ove četiri druge republike u uslovima tih - ona što se zove konfederalnim osnovama - savez.“

Zatim je Izetbegović rekao da prijedlog koji je podnesen nije bio na Skupštini Bosne i Hercegovine, ali je bio na Predsjedništvu Bosne i Hercegovine gdje je prihvaćen sa 5:2 glasa. Predstavnici Srpske demokratske stranke nisu prihvatili ovaj prijedlog jer u ovakvom prijedlogu to nije federativna Jugoslavija za koju su se oni opredijelili. Izetbegović drži da bi se izlaz trebao tražiti u predloženom pravcu, ali takav izlaz da rješenje „odgovara i srpskom narodu“.

Milošević je rekao da „nekoliko bitnih stvari predstavlja jedan sasvim konstruktivan prilaz“, a to su „pitanja koja se prije svega tiču pojašnjenja da buduća jugoslavenska zajednica ima karakter države“. Za predloženu platformu rekao je da „čini jedan značajan korak da se naš rad nastavi“. Iznio je pet principa na kojima je moguće napraviti kvalitetnu sintezu od kojih je na prvom mjestu da se „Jugoslavija ne ukida i ne prestaje u svom subjektivitetu i kontinuitetu ni u jednom trenutku ustavno-pravne reforme“.

Izetbegović mu je na to odgovorio da su viđenja očito prilično različita. Objasnio je bit koncepta, „da suština koncepta je da se radi o suverenim republikama koje grade državu - najkraće rečeno, državnu zajednicu“. On smatra da se svatko ponečeg odriče: „Milošević bi morao konačno da prevali preko jezika suverene republike, a najvjerovatnije hrvatska strana treba da prihvati princip državne Zajednice, odnosno ono što gradimo da je država i uz jednu ogradu“. Prema njegovu mišljenju, „radi se o jednom polukoraku, jednoj transformaciji Jugoslavije u jedan novi kvalitet. A ne potpunom uklanjanju Jugoslavije što bi vjerovatno velike probleme izazvalo i unutra, pogotovo spolja“.

Bulatović je rekao da u osnovi podržava prijedlog i da je pristalica da „u ovom trenutku pristupimo ovom realnom, zreom političkom kompromisu“. Pojasnio je što piše u predloženoj platformi o tome na koji način uspostaviti buduću državnu zajednicu suverenih republika: „treba paralelno s jedne strane regulisati uzajamna prava i obaveze proistekle iz dosadašnjeg zajedničkog života, a s druge strane utvrditi zajedničke interese, odnosno funkcije buduće Zajednice“. Bulatović smatra da u tekstu ne bi trebalo pisati da se formiraju

zajedničke oružane snage i sistem zajedničke obrane između ostalog i radi očuvanja unutrašnjih granica, jer je jedini slučaj kada su se zaratile dvije članice konfederacije rat Pruske i Austrije 1866. Rekao je i da ako sudionici sastanka misle da se države u konfederaciji mogu zaratiti, onda je se „to teško može uskladiti s ovim što smo do sada prije smatrali da treba da predstavlja karakteristiku jedne državne zajednice“.

Kučan je rekao da što se njega tiče, razumijevajući stavove Slovenije i ove platforme, prihvatljivi su ciljevi koji određuju krug mogućih zajedničkih interesa naroda odnosno njihovih republika. Polazište platforme je suverenitet republika i on se s takvim prilazom slaže, a trebalo bi definirati karakter tog suvereniteta tj. je li on „djelomičan, ograničen, formalan ili potpun“. Za Sloveniju je moguće „samo razumijevanje onog suvereniteta koji znači potpun suverenitet, a taj pretpostavlja i međunarodnu dimenziju, dakle međunarodni subjektivitet“. Rekao je i da „svi oni koncepti preuređivanja Jugoslavije koji ne vode računa o tom realnom interesu svake republike, oni na kraju nisu interesi nikoga“. Stav Slovenije je „da samo suverene države mogu biti subjekt nove zajednice, da republike ili barem Slovenija mora konstituirati suverenu državu i da je to uslov za njeno ulaženje u novu zajednicu“.

Tuđman je rekao da prijedlog Izetbegovića i Gligorova polazi od suverenosti republika, ali „odmah kod toga u tom prijedlogu slijedi zamka, nedosljednost, nelogičnost, suverenost republika koje grade državu. Znači jednu državu“. U vezi s tim dalje je rekao:

„I to je suprotno onome o čemu je govorio Kučan, suprotno prijedlogu - to nije više prijedlog nekakvog vodstva Hrvatske ili Slovenije, to je jasno izražena volja hrvatskog naroda i poslije toga i slovenskog naroda. I budimo onda, pokušajmo sagledati to, taj prijedlog i o čemu se sporimo. Prijedlog takav kakav ste vi podnijeli iz Bosne i Makedonije, on je zapravo na razini čuvanja dostignuća međunacionalnih odnosa po Ustavu iz 1974.godine. Čuvanje tih hibridnih elemenata federalno-konfederalnih koji ne zadovoljavaju nikoga. I predsjednik Milošević je u pravu kad on smatra da, kad je ranije u razgovorima izravno osudio hibridnost tog federalno- konfederalnog Ustava iz 1974, godine i kad i danas govori da se ne mogu mehanički spajati različiti elementi da bi oni onemogućili zapravo funkcioniranje te zajednice u ovom smislu. I prema tome, tu je bit problema, tu je polazište, tu je izvorište i budimo svjesni toga. Ovo što je izložio danas gospodin Milošević, a čemu se u biti

priklonio i Bulatović, osobito svojom argumentacijom o međunarodnoj nemogućnosti priznanja republika itd. svodi se znači na onu tezu i onu težnju stvaranja jedne efikasne federacije - djelotvorne efikasne federacije, a sa tom i takvom, odnosno ta i takva težnja stvaranja efikasne djelotvorne federacije, ona je vraćanje čak međunacionalnih odnosa natrag u odnosu na Ustav 1974. godine i ona je u suprotnosti sa sveukupnim iskustvom, pa i suvremenim stanjem, s jedne strane stanjem ovog što je Kučan sada spomenuo da je to naša politička realnost, potpuno nepovjerenje između republika i naroda Jugoslavije i s druge strane u suprotnosti sa dostignutim stupnjem demokratskog izjašnjavanja naroda u Jugoslaviji koje je došlo podjednako do izražaja u Ustavu Srbije, u plebiscitu Slovenije, u Ustavu Hrvatske i referendumu Hrvatske, u Deklaraciji o suverenosti Makedonije, Prema tome, to što se predlaže u ovoj platformi ne vodi se računa o toj realnosti, a i ovo što zastupaju predsjednik Milošević i Bulatović isto tako ne vodi računa o tome, nego idu, predlažu nešto što se svodi na onu ideju djelotvorne, efikasne federacije. Prema tome, za nas u Hrvatskoj, govorim za Hrvatsku, čuli ste Kučana, takvi predloži koji vraćaju čak unatrag od Ustava 1974. ili pak koji na svoj način konzerviraju to jedno hibridno stanje koje dovodi do nedjelotvornosti i do neprodubljivanja krize zapravo i političke i gospodarske nisu prihvatljivi. Znači, rješenje je moguće na osnovama, na polaznim osnovama suverenosti republika kao država i, znači, ne da oni stvaraju jednu državu nego stvaraju Zajednicu država. I u tom pogledu je neprimjereno pozivanje na slučaj Ukrajine i Bjelorusije jer, molim vas gospodo, podsjetimo se, čak u jednom Sovjetskom Savezu koji je još uvijek bremenit sa komunističkim ustrojem, tamo se stvara Savez suverenih država. I, gospodo, ja sam bio nedavno u Ukrajini i u praksi itd. oni su otišli daleko već i od nas u smislu međurepubličkih odnosa, čak i na tako delikatnom pitanju kao što je vojno. I mi kao da zaboravljamo tu činjenicu da je svijet ne samo u slomu socijalističkog poretka kao takvog, nego i u međunacionalnim odnosima na tom tlu postavio zahtjeve izlaza iz krize i u tom međunacionalnom odnosu u smislu stvaranja Saveza suverenih država. A osim toga, isto tako, još neprimjerenije pozivanje da bi bilo nemoguće međunarodno priznanje

pojedinih republika na slučaju Evropske zajednice. Postoji Evropska zajednica, postoji puna diplomatska međunarodna suverenost onih država koje čine tu Zajednicu. Prema tome, to nisu nikakvi argumenti koji dovode u pitanje naše polazište da treba izlaz iz krize tražiti, znači, na osnovama suverenosti republika kao država i na osnovu novog dogovora, ako je on moguć, o stvaranju zajednice na jugoslavenskom prostoru - suverenih država. I ako se od toga pođe, onda možemo raspravljati o detaljima na ekonomskom, odbrambenom i drugom s tim da stručnjaci ekonomski itd, što se tiče tih prijedloga, smatraju da - koliko god sadrži prihvatljivih pozitivnih elemenata, s druge strane ima i takvih elemenata koji vode, s obzirom na iskustva, negativna iskustva, centralizaciji koja je neprihvatljiva.

Znači, tu smo i pogledajmo još jedanput da je bitni problem u tom shvaćanju jesmo li za suverenost republika kao država, a da to prihvatanje suverenih republika i ravnopravnosti naroda u jednoj državi nezadovoljava i da ono zapravo prikriva mogućnost održavanja sadašnjeg stanja, odnosno produžavanja krize što nije u interesu, ja mislim, ni jedne republike. A što se tiče ovog za šta je i predsjednik Slovenije imao potrebu, vjerojatno zato što ima u jugoslavenskoj javnosti i u međunarodnoj javnosti nekih mišljenja odnosno naklapanja i pokušaja čak i uticaja na rješavanje i unutarnjih i međunarodnih faktora, da bi trebalo ukloniti tobože neke subjektivne zapreke, tj. nas pojedince, pa da bi onda stvari mogle se riješiti. Prema tome, što se Hrvatske tiče da je tu referendum bio odgovor na takva pitanja i da se ne zavaravamo, naša je povijesna odgovornost sviju nas šestorice zajedno i svakog posebice da sagledavajući bit problema pokušamo spriječiti, Ja vjerujem, ja još uvijek čvrsto vjerujem, iako se upravo na Hrvatskoj vode igre koje bi vodile krvoproliću i ako se upravo u Hrvatskoj, recimo juče je vojna policija u civilnim odijelima hapsila ljude po Splitu. Prema tome, u Hrvatskoj se još uvijek vode igre zapleta, krvoprolića, nacionalnog sukoba, izazivanja socijalnih, itd. Ja još uvijek vjerujem u pobjedu našeg razbora, u činjenicu da niko ovdje sjedeći ni sa kakvim potporama jugoslavenske armije ili bilo kakvim drugim nema mogućnosti da nametne svoju volju. Prema tome, sagledajmo i moramo poći od toga da su republike i danas nacionalne države. Prema tome,

da i po mogućnosti obnove Jugoslavije u II svjetskom ratu i po onome na čemu je mogla biti održavana ta zajednica do sada, da je taj elemenat suverenosti republika bio prisutan i da ne možemo ići natrag. Prema tome, ako želimo tu Zajednicu održati u sadašnjim okvirima, moramo poći od polazišta da su one suverene kao države i da tu ne može biti nikhlive dvojbe da se može, da tu ne može biti nikakve dvojbe da se može rješenje tražiti izvan. Ili pak, budimo realni razdružimo se pa ćemo onda za iks, da li za 5 ili 10, ne znam kada doći možda do zaključka da se ujedinitimo. Ali ovakvo jedno stanje kakvo je sada gdje smo svi paralizirani i gdje se, ne samo nepovjerenje, nego jedna iracionalna mržnja razvija do mjere besmislenosti i suludosti je neodrživa i čini mi se, da je u samoj toj činjenici da je stanje došlo do tog stupnja da nas upućuje na to da pokušamo naći rješenje na razini vremena u kome živimo, u Evropi i u svijetu. Toliko.“

Nakon pauze Milošević je rekao da treba obratiti pažnju na točke koje je prihvatila Skupština Republike Srbije. Prvo je potreba da svi garantiraju mir, drugo je „da se odmah donese ustavni zakon ili nekakav sličan jugoslovenski akt kojim će se urediti način ostvarivanja prava na samoopredjeljenje jednako za sve, kako bi narodima koji žele da se izdvoje i formiraju svoje posebne države bilo omogućeno da to učine na miran način bez nasilja. Regulisanje načina ostvarivanja prava na samoopredjeljenje jugoslovenskim aktom, znači ustavnim zakonom jednako za sve isključuje opasnost da se to pravo zloupotrebi i tako povrede jednaka prava drugog ili drugih naroda“. Treće je „da se sprovede referendum jednak u Jugoslaviji, tako da njegovi rezultati daju jasnu sliku o volji građana i naroda Jugoslavije“. Četvrto je da se polazeći od rezultata referenduma pristupi realizaciji volje naroda Jugoslavije i građana, u skladu sa donetim ustavnim zakonom i izvrše razgraničenja“. Peto je da se raspišu i održe slobodni višestranački izbori za Skupštinu Jugoslavije“. Milošević smatra da je jedno od osnovnih pitanja pitanje razgovaraju li o preuređenju Jugoslavije na demokratskim osnovama ili o njezinom ukidanju. On je razumio da „sve vrerne koliko učestvujemo u ovim razgovorima, razumem ih da razgovaramo o preuređenju Jugoslavije na demokratskim osnovama a ne o njenom ukidanju“.

Kučan ga je pitao kako bi se donosio taj ustavni zakon kojim bi se reguliralo pravo na samoodređenje, tko je nosilac kontinuiteta i subjektiviteta Jugoslavije u slučaju da netko želi

otići na osnovi ostvarenog prava na samoopredjeljenje, regulirano ustavnim zakonom i kako bi se referendum u čitavoj Jugoslaviji sproveo, kako bi se utvrđivao njegov rezultat i kako bi on vrijedio.

Milošević je odgovorio da bi Ustavni zakon „mogli doneti na način na koji to propisuje postojeći Ustav, to znači da bismo mi zajedno sa Predsedništvom Jugoslavije koje je, po ustavu nadležan za pokretanje ustavne inicijative, ukoliko bi postigli takav dogovor da pokrenemo tu ustavnu inicijativu pred Saveznom skupštinom i da ga donesemo u jednom relativno, veoma kratkom roku“. Kučan je na to odgovorio da ako nema suglasnosti na Ustavnom zakonu, nema ostvarivanja prava na samoopredjeljenje.

Tuđman je rekao da „pozivanje na referendum u Jugoslaviji znači nepoštivanje već održanog referenduma u Hrvatskoj“ te da „ako gospodin Milošević priznaje pravo naroda na samoodređenje, onda u ime kog načela se to može osporiti proveden referendum u Hrvatskoj ili plebiscit u Sloveniji“. Rekao je i da je u „toj državno-političkoj krizi ipak glavno pitanje međunacionalnih odnosa, a da se ti međunacionalni odnosi i čitava ta kriza veoma zaoštrava i prelama na problemu Bosne i Hercegovine“. Predložio je „da se održi poseban sastanak predsjednika Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske, ili ako hoćete delegacije, posebne, (trojni)“. Rekao je da mu je hrvatska delegacija rekla „da se SDS organizira tako da izdvaja srpske krajeve“ te da je „Krajina već formirana i da želi prekrajanje“. Predložio je:

„Tražimo rješenje u tom smislu, kao što je rekao predsjednik Izetbegović, da ono zadovoljava i Srbiju i Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.“

Milošević se složio s tim prijedlogom te zatim pokrenuo pitanje nepotvrđivanja Stjepana Mesića za predsjednika predsjedništva Jugoslavije:

„A što se tiče problema Predsedništva Jugoslavije, nije problem Ustav, jer je neizborom Stjepana Mesica nije povređen Ustav. Ustav bi bio povređen da je došlo do produžavanja mandata dosadašnjeg predsjednika Predsedništva, a kao što znate Ustav ograničava mandat na godinu dana, do produžavanja nije došlo.“

Tuđman mu je odgovorio da je Stipe Mesić rekao da će on biti prvi i posljednji predsjednik Jugoslavije, ali da se nada da će se pod njegovim predsjednikovanjem postići sporazum o novoj zajednici Jugoslavije.

Milošević je rekao da imaju kolektivnog šefa države kojeg čine „osmorica članova toga Predsedništva“ te da je „predsedništvo u punom sastavu“.

Kučan je rekao da je povrijeđena ravnopravnost republika jer se nepotvrđivanjem člana koji je na redu „u pitanje dovodi izbor demokratske republike koja je tog čovjeka izabrala“, i „neslaganjem s tim takozvanim, ustvari, jednoj republici se reklo ne - vaša odluka ne dolazi u obzir, jer ja lično glasam protiv njega odnosno trojica“. Prema Kučanu, to je „ogromna povreda ravnopravnosti“.

Tuđman se na to nadovezao: „Ne samo povreda ravnopravnosti, nego stavljanje Hrvatske u potpuno ponižavajući položaj i čak... to je politički efekat“.

Gligorov je rekao da se ne mogu oglušavati na to da „danas vrh države uopće ne funkcionira niti se sastaje a mi republike smatramo konstruktivnim dijelovima te zajednice. Vrhovni organ nije u dejstvu, a mi se pravimo, kao da to nije naš posao“. Rekao je i da je „taj čin Skupštinu SFRJ paralizirao“ te da „ona ne može normalno raditi“ jer „armija nema vrhovnog komandanta u dejstvu. Ona formalno ga ima u osmorici članova, ali oni ne mogu efektivno da rade“.

Izetbegović je zamolio Tuđmana da pročita formulaciju točke 3 oko koje se usuglašavaju, što je Tuđman napravio:

„Da je kriza u Jugoslaviji izazvana, prije svega međunacionalnim odnosima, a da se oni naročito oštro prelamaju na tlu Bosne i Hercegovine, da se preporuča sastanak predsjednika tih republika Bosne, Srbije i Hrvatske.“

Uslijedio je kraći razgovor o tome:

Izetbegović: *Jer u svakom slučaju ako je riječ o razgovorima o Bosni i Hercegovini, između dva čovjeka ili tri čovjeka, za nas su povoljniji razgovori od tri čovjeka. Jer se neizbježno moraju voditi razgovori o Bosni i Hercegovini, mi to znamo.*

Milošević: *Da eliminišemo bar neke dileme.*

Izetbegović: *I sva sumnjičenja koja se pojavljuju u vezi sa tim. Da otvoreno razgovaramo o nekim stvarima.*

Tuđman: *Da se stvari ne zamagljuju, ne produbljuju, nego da idemo....*

Izetbegović: Da, to je prihvatljivo. To su uostalom realni problemi i oni su tu, kako da se riješe. Vidjećemo?

Nakon toga su se Milošević i Izetbegović ponovno sukobili u vezi s formulacijom karaktera buduće države. Milošević smatra da buduća Jugoslavija treba imati karakter države, a Izetbegović da treba imati obilježje državne zajednice. Zamolio je Miloševića da prihvati ovaj prijedlog jer je to kompromisni prijedlog koji predviđa uređenje buduće jugoslavenske zajednice kao Saveza suverenih država.

Nakon toga je Izetbegović upoznao sudionike sastanka sa stavom Europske zajednice pročitavši pismo Jacquesa Santera, predsjednika Europskog savjeta i predsjednika Vlade Luksemburga, od 5.6.1991.:

"U ime predsjednika Delora i moje lično ime želim Vam izraziti najiskreniju zahvalnost za otvorenu i iskrenu razmjenu mišljenja koju smo ostvarili sa Vama prilikom Vaše nedavne posjete Beogradu. Te razmjene mišljenja su samo potvrdile poseban karakter veza koje već dugo spajaju Evropsku zajednicu i Jugoslaviju kao i veliki interes koji obostrano polažemo na nastavak i razvoj tih veza.

Rezultati naših susreta su, naravno, bili predmetom vrlo pažljivog izučavanja od strane naših ministara inostranih poslova, na sastanku 3. juna u Drezdenu. Dužnost mi je da Vam još jedanput potvrdim zainteresiranost Zajednice država članica za jedinstvo i teritorijalni integritet Jugoslavije u skladu sa principima KEBS-a i Pariške povelje o novoj Evropi. Uvažavanje tih principa je danas od suštinske važnosti za puno učešće u evropskoj porodici. Tu ne može biti izuzetaka. U tim okvirima upotreba ili prijetnja silom bi bila neprihvatljiva. Kao što Vam je predsjednik Delor i ja imali čast potvrditi u Beogradu, Zajednica pridaje osobitu važnost poštovanju postojećeg institucionalnog okvira što predstavlja poštivanje unutrašnjih granica i smjenu na vrhu zajedničkog Predsjedništva, poštivanje ljudskih prava i prava nacionalnih manjina, traženje putem dijaloga mirnog rješenja za pitanja novog ustrojstva Jugoslavije i produbijavanje procesa demokratskih reformi. U ovom kontekstu potvrđujem vam značaj koji pridajemo nastavku ekonomskih reformi savezne Vlade.

U slučaju da ovi uslovi budu ispunjeni, Zajednica i zemlje članice će biti spremne da pomognu Jugoslaviji i da mobilišu potrebna sredstva za prevazilaženje postojeće krize. Sa ujedinjenom demokratskom Jugoslavijom Zajednica je spremna da produbljuje svoje prijateljske odnose i saradnju.

Žak Santer, predsjednik Evropskog savjeta i predsjednik Vlade Luksemburga.

4.2.2.7. Trojni sastanak u Splitu od 12.06.2014. – predsjednici Tuđman, Izetbegović i Milošević

Prema prijedlogu Franje Tuđmana sa sastanka u Sarajevu, u Splitu je održan trojni sastanak Tuđmana, Miloševića i Izetbegovića. S ovog sastanka iz arhive predsjednika Tuđmana dobio sam samo tri varijante priopćenja. Iz priopćenja punog uobičajenih općenitih fraza može se istaknuti nekoliko stvari. Predsjednici su utvrdili da je za okončanje državno-političke krize SFRJ i za trajno rješenje nacionalnog pitanja u zemlji nužno postaviti i raspraviti pitanje odnosa Hrvata, Srba i Muslimana, kao i Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine, u svim bitnim političkim i državnim apsketima njihova međudnosa i konstitucije u suverene države. Predsjednici su se suglasili o potrebi nastavka višestrukih razgovora na najvišoj državnoj i parlamentarnoj kao i na stručno političkoj razini. Suglasili su se i o potrebi stvaranja uvjeta koji bi uklonili opasnost od teških sukoba među narodima, opasnim i po europsko okruženje. Otvorili su raspravu o teritorijalnom razgraničenju kao sastavnom dijelu započetog procesa razdruživanja i integracija južnoslavenskih država na novim načelima. U interesu trajnog rješenja nacionalnog pitanja Muslimana u Jugoslaviji predlaže se stvaranje bosanske države sa većinskim muslimanskim stanovništvom. Do izražaja je došlo mišljenje da je neophodno uvažiti i interes međunarodne javnosti koja inzistira da se sva pitanja i sporovi u SFRJ , pa i ona najteža, rješavaju na miran i demokratski način.⁸⁷ Izvješće HINA-e ima i rečenicu da se tijekom susreta razgovaralo o Bosni i Hercegovini, među ostalim i o mogućnosti njezine kantonizacije.⁸⁸

⁸⁷ HDA, UPRH: Priopćenje sa trojnog sastanka u Splitu.

⁸⁸ Miroslav Tuđman. Vrijeme Krivokletnika, str. 202.

4.2.2.8. Sastanak predsjednika Tuđmana i Kučana s predsjednikom SIV-a Antom Markovićem od 19.6.1991.

Posljednji transkript koji je deklasificiran za korištenje u svrhu istraživanja bio je sa sastanka predsjednika Tuđmana i Kučana s predsjednikom SIV-a Antom Markovićem.⁸⁹ Na sastanku je bio prisutan i Stipe Mesić. Na razgovoru se razgovaralo o načinu razdruživanja o čemu je govorio Tuđman:

„Dobro ja sam dao inicijativu da se nađemo u ovom smislu ne sa vama kao federacijom nego predstavnici Hrvatske i Slovenije sa predstavnikom savezne vlade da bi smo se dogovorili šta poslije naših odluka krajem mjeseca, a to je za 7-8 dana, kad Hrvatska i Slovenija donesu odluke o osamostaljenju. Možda za tebe kao predsjednika savezne vlade to uopće nije interesantno. Znači da to ne smatramo činom koji se sprovodi u život u sim područjina, nego znači u državno-političkom smislu. Da! To znači osamostaljenje, upravo to, znamo priznajemo u aktu proces razdruživanja, koje može trajati na nekim područjima i mjesec a na nekim i brzo. Prema tome danas bi bilo interesantno da sa saveznom vladom postignemo suglasnost o funkcioniranju federacije u prijelaznom razdoblju.“

Kučan je rekao:

„Jer, rekao je predsjednik taj proces koji mi predlažemo - razdruživanje, koji znači postepeno prenošenje funkcija federacije na republike, na naše dve konkretno, on je potreban ne samo iz praktičnih razloga, nego i iz principijelnih razloga da se ne bi prekinuo normalni tok kruženja roba i kapitala, dakle da život teče normalnim putem.“

Markovića je interesiralo radi li se o otjepljenju ili ne:

„Da li odluka Slovenije je otcepljenje ili nije otcepljenje. Ja moram reći da sam čuo razna mišljenja. Mišljenja koja su govorila - nije otcepljenje nego je

⁸⁹ HDA, UPRH: Stenografske beleške sa razgovora predsednika SIV-a Ante Markovića sa rukovodstvom Republike Slovenije i Republike Hrvatske; 19.6.1991. godine u Beogradu. Strogo poverljivo. Arh. str. 250-301, trans. str. 0-51.

razdruživanje i odluka nije otcepljenje ali je diskontinuitet, prema tome otcepljenje. Ili bolje rečeno: formalno-pravno to neće biti otcepljenje ali suštinski ono to može biti.“

Tuđman je rekao da se radi o prenošenju samo suverenosti na republike i prihvaća pravni poredak. Marković je rekao da takvi zakoni u biti predstavljaju akte otcjepljenja. Tuđman je odgovorio da je to formalno pitanje, jasno je da je cilj izdvajanje, osamostaljenje i taj proces razdruživanja želi se dogovoriti sa saveznim tijelima, kao i razgovarati o udruživanju kao suverene republike. Marković je dalje tijekom razgovora rekao da se davno opredijelio da želi izgraditi i pomoći izgradnju novog sistema koji „predviđa između ostalog i nove odnose koji moraju biti formirani“. Tuđman je rekao da je dosada zastupao, i da misli da će Slovenija prihvatiti „da ne moramo ići najprije na potpuno razdruživanje da bi onda počeli razgovore o budućem savezu. Ne, to može biti istovjetan proces, ali sa stanovišta - želimo suverenost i samo stalnost da bi se kao takvi - ali istovremeno možemo raspravljati“.

Marković je rekao da je dobio najnoviju informaciju sa KEBS-a gdje su dali jednu rezoluciju o Jugoslaviji, gdje ponavljaju ono što su već rekli Delores, Santer, Baker i Bush. Kučan je dodao da su oni nezadovoljni činjenicom da im Milošević ne ide u taj koncept. Oni bi jedinstvo, a jedinstvo znači podršku Miloševiću. Sada ne znaju što uraditi i to im je vrlo teško. Kučan misli da oni idu na smjenu Miloševića, a onda i svih ostalih i ostalim republikama. Tuđman je na to rekao Markoviću da „postoji u i u ovdašnjem i u svjetskom javnom mnijenju da bi pomoću tebe trebalo ukloniti i ovdje prisutne pa i Miloševića, pa da se jugoslavensko pitanje riješi. To je iluzija i to je nemoguće. I ja apeliram na tebe da ne budeš instrument takve politike nego da budeš u duhu svog reformskog demokratskog što si dao da se ta kriza jugoslavenska razreši na taj način....“. Marković je rekao da se slaže. Mesić je rekao da se svijet uzbudio zbog Miloševića. On je dobio veliki apetit pa mu više nisu dovoljni Vojvodina i Kosovo nego treba ići na Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu i Sloveniju. Svi žele ravnopravne odnose, a on ne želi. Tuđman je rekao da Milošević u „najbolju ruku želi Jugoslaviju bez Slovenije“ te da su „suočeni s tim da ako se ne može ostvariti čista hegemonija u smanjenoj Jugoslaviji onda Velika Srbija“. Kučan je rekao da im je Milošević na jednom od razgovora rekao: „Jugoslavija postoji - Srbi žive u istoj državi i živeće u istoj državi: to je Jugoslavija i dobro došli i drugi ali u toj državi“. Na to su mu odgovorili da to nije srsпка država, „niste je vi stvorili i prema tome u njoj ćete živeti i vi i mi ili niko neće živeti“, a on je onda rekao:

„alternativa je - ajmo mi na veliku Srbiju“. Kučan je rekao da svi bježe od pitanja koja je alternativa ako ne uspije udruživanje u neku novu zajednicu. Za Bulatovića je rekao da „možda ne bježi jer nije ni svjestan toga“, a za Gligorova da „bježi jer zna da je pristao na svom saboru na rezoluciju o suverenitetu, a zna da je nije sposoban ostvariti.“ Za sebe je rekao da nema odgovor jesu li sposobni sami živjeti. Na to mu je Tuđman postavio pitanje „zašto jedna Slovenija ne bi mogla sama živjeti ako može jedan Luksemburg ili Cipar?“ te rekao da može živjeti samo je pitanje „je li u prvo vrijeme na istom životnom standardu ili manjem ili višem“. Nakon rasprave o monetarnoj politici i carini, Kučan je rekao koji je cilj sastanka s Markovićem:

„Ono što je po meni bitno, ja sam ti rekao i takav je bio i naš dogovor u subotu sa prijateljima iz Hrvatske, mi ćemo se u subotu ponovo naći da uskladimo još stvari, dakle, ne radi se o otcepljenju, radi se o razdruživanju, radi se o postepenosti, radi se o jednom, kako bih rekao, razumnom procesu gde je nama potrebno da imamo na strani Savezne vlade jednog razumevajućeg sugovornika, mislim da je potrebno to i Saveznoj vladi ako je ona oličenje tog jugoslavenskog interesa...

Dakle pitanje je kako? A to pitanje kako, to je to što govorim: koncilijantno demokratski, postupkom i postepeno, ali zato treba imati partnera.“

Zatim je Kučan ispričao kako je Jacquesu Deloresu i Jacquesu Santeru rekao da potcjenjuju činjenice i da su krivo informirani ako nacionalizme smatraju uzročnikom procesa raskrajanja Jugoslavije, ali da će proces dobiti formu nacionalizma ako što duže ostanu zatvoreni u rješavanju problema.

Tuđman je na to rekao da isto što su govorili Kučanu, govorili su i u Hrvatskoj, da bi trebali ostati u Jugoslaviji radi demokratizacije čitave Jugoslavije. On im je odgovorio:

„Gospodo draga, Hrvatska je te iluzije, da treba živjeti u toj zajedničkoj državi veoma skupo platila, odljevom nacionalnog dohotka od 8%, platila je sa, ne samo demografskim egzodusom, nego i nazadovanjem demografskim, platila je sa jednim općim, u mnogo čemu ne samo zabrinjavajućim nego i katastrofalnim stanjem, i prema tome, postavlja se pitanje, najjednostavnije pitanje, zašto je Srbija zainteresirana po svaku cijenu da održi Jugoslaviju, a

zašto su nesrpski narodi u prvom redu Hrvatska i Slovenija, zainteresirani da steknu status koji im je i dosadašnjim Ustavom bio zajamčen pa čak i jednopartijski režim, kakav je bio komunistički, i autoritet jednog Tita to nije mogao osigurati, nego se padalo sve dublje i dublje. Iz svega toga treba izvući zaključke i koliko god mi moramo voditi računa o mišljenju međunarodnih čimbenika, pa i Evropske zajednice i Sjedinjenih Država i tako dalje, toliko isto tako ne smijemo biti oruđe, jer oni vode politiku svojih interesa, osiguranja svojih sfera utjecaja i to ponekad na bližu, a ponekad na dulju stazu a mislim da smo osobeno mi u Hrvatskoj dokazali da je moguće uskladiti politiku na taj način da ne dođe u sukob sa osnovnim interesima međunarodnog poretka i međunarodne zajednice i da će svijet u današnje doba priznati iz pragmatičnih razloga stvarnost kakvu ćemo stvoriti.“

Kučan je rekao da čita da je SAD u nekom priopćenju prije dolaska Bakera za veći stupanj autonomije republike: „Ovdje je napisano, u tom smislu, onaj stupanj samostalnosti republika koji ne podrazumijeva ukidanje Jugoslavije kao državne zajednice, predstavlja osnov za uspješno razrješavanje jugoslavenske krize. Dakle, republike su odjednom postale teritorijalni dijelovi Jugoslavije koji mogu toliko dobiti od te Jugoslavije koliko ne smeta to Jugoslaviji“.

Tuđman se nadovezao na isto pismo:

„A prije tu, jugoslavenske zajednice, prije je formulirao u prethodnoj rečenici da je Jugoslavija državna zajednica, odnosno zajednička država. I još nešto, znamo iz sasvim pouzdanih izvora, ono što se još ne usuđju napisati, da oni zamišljaju tu buduću Jugoslaviju, u ovim ili onim okvirima, kao takvu zajedničku državu, u kojoj nema federacije, nego u kojoj se sve svodi na regije. To je stvarnost sa kojom smo suočeni i kad ju stavimo u sklop sveukupnog iskustva, ne treba imati nikakve dvojbe. A osim toga i idu izravno, pa i ovo priopćenje, idu zatim, ako nema, ako ne pristajemo na tu smanjenu, bez Slovenije, Jugoslaviju, ko ima dominaciju - Velika Srbija. Ne smijemo se zavaravati da će umjesto Miloševića u Srbiji doći neko drugi, koji će tobože značiti rješenja za jugoslavenski Gordijski čvor.“

Zatim je došlo do rasprave o carini. Marković je smatrao da je osnovni problem u tome da carina ne može biti slovenska nego jugoslavenska, a Kučan je govorio da oni imaju svoju

granicu i žele da bude slovenska. Marković je na to rekao da je to pravi razgovor i da to znači da Slovenija želi otcjepljenje, a ne razdruživanje. Kučan mu je odgovorio da se ne razumiju. Tuđman je na to rekao Markoviću da bi to trebalo prihvatiti: „Razdruživanje jasno teži postupnom i potpunom osamostaljenju na svim područjima“. Marković je rekao da „ako se 26.-oga mijenjaju granice, onda Milan ima pravo, a ako se ne mijenjaju onda nema“. Kučan ga je pitao što misli da će se dogoditi 26.-og, a Marković je na to rekao da to znači otcjepljenje jer ako se kaže samostalna država, onda je to to. Kučan mu je odgovorio da je to njegovo tumačenje. Marković je rekao da svo vrijeme radi na promjeni Jugoslavije i njezinog sustava. Tuđman mu je na to rekao da se ne radi o promjeni Jugoslavije jer nje nema tj. nema je duhovno, a faktički kako-tako, nego se radi o tome je li moguće ovu zajednicu u jugoslavenskim okvirima održati kao savez suverenih država. Marković je pitao mijenjaju li se granice Jugoslavije jer ako se ne mijenjaju, onda režim na granicama ostaje isti. Zatim je uslijedila rasprava o tome:

***Tuđman:** Ante, evo ti jedno pitanje. Od samoga početka smo postavljali da želimo tu zajedniku suverenih jugoslavenskih republika po uzoru na evropsku zajednicu. Da li postoje granice onih država koje stupaju u tu Evropsku zajednicu?*

***Marković:** Molim te, uopće nije u tom pitanje.*

***Tuđman:** Kako nije, u tome je pitanje.*

***Marković:** Izvini.*

***Tuđman:** Bez obzira kakav režim treba da postavite, ali zna se gdje je granica Belgije, gde je Francuske, itd.*

***Marković:** Ali smo rekli da je to proces kroz kojega mi moramo proći. A vi kažete proces, ali izvinite, to je...*

***Mesić:** Isti režim ostaje.*

***Marković:** Ne, ne, kažete to je proces, proces je utolik što vi u krajnjoj liniji sada, ajde ja ću isto to biti toliko otvoren pa da kažem, kao što Milan kaže da se iza ovoga kamuflira ostajanje postojećeg, ja ću reći da ti iza toga procesa kamufliraš zapravo otcjepljenje.*

Pred kraj razgovora Tuđman i Kučan zajednički su objašnjavali Markoviću:

***Marković:** Na taj način ne vrijedi razgovarati. Dovoljni ste onda vi sami sebi.*

Tuđman: *Tu smo došli do jednog principijelnog pitanja odnosa republika i savezne vlade i uopće saveznih tijela. Pravo naroda na samoodređenje. I ko je taj koji će to pravo ograničavati i na koji način i kojim sredstvima,*

Kučan: *To je logika onog zakona o otcepljenju.*

Marković: *Pravite medveđu uslugu procesu kojega želite sami ostvariti, veliku medveđu uslugu. A vi dobro razmislite.*

Razgovor je završio tako da je Tuđman Markoviću rekao da među novinarima postoji javna tajna da je Marković rekao da treba likvidirati Miloševića, Tuđmana i Adžića da bi se Jugoslavija održala:

Tuđman: *Ne samo da je jedan ozbiljan čovjek došao i prenio mi to, nego je to postalo među novinarima javna tajna da si ti kazao da bi se Jugoslavija održala, likvidirati Miloševića, Tuđmana i Adžića, šta se pod tim podrazumijeva, to govore novinari.*

Marković: *Zar ti stvarno misliš da bi ja bio sposoban, pa ja nisam mrava zgazio.*

Tuđman: *Ja ne mislim to, pogledaj u novine. Nakon tih priča najedanput imaš u hrvatskim novinama talambase - Tuđman odlazi, evo ga, možemo lupati po njemu što god hoćemo.*

Marković: *I sve te novine, koje su tobože pod našom kontrolom. Idemo da večeramo.*

Zbog kronologije događaja bitno je napomenuti da se među sastancima šestorice predsjednika republika održao i dvojni sastanak Tuđmana i Miloševića u Tikvešu 15.4.1991. koji je bio nastavak njihova sastanka u Karađorđevu 25.3.1991. S tog sastanka HINA je dala izvješće da se sastanak održao kako bi predsjednici nastavili započete razgovore o odnosima dviju republika te razmotrili rezultate rada zajedničke grupe stručnjaka.⁹⁰

⁹⁰ Miroslav Tuđman. Vrijeme Krivokletnika, str. 200.

4.2.3. Što se vidi iz transkripata

Tvrdnje Stipe Mesića da su sastanci „apsurdni“ i „suludi“ besmisleni su. Ovi sastanci poslužili su Hrvatskoj da procijeni stavove prvenstveno Srbije i jugoslavenske Vlade, a onda i ostalih. Na tim sastancima Hrvatska se pokazala kao strana koja se ne zalaže za jednostrana i agresivna rješenja nego traži mirno rješenje u okviru modifikacije postojećeg stanja, a ako to nije moguće onda će proglasiti samostalnost. Na temelju toga došlo se do okvirne forme referendumskog pitanja o samoopredjeljenju koje će zadovoljavati zaključke dogovorene na sastancima, ali pritom prvenstveno biti usmjereno na interese Republike Hrvatske. Osim toga, Republika Hrvatska se na temelju Tuđmanovih nastupa svijetu pokazala kao razumna država spremna na kompromise i koja traži mirno rješenje koje zadovoljava sve, dok se Srbija preko Miloševića pokazala kao nerazumna država koja nije spremna na kompromise. Tu se dogodio zaokret u svjetskoj politici koji je Hrvatska iskoristila za proglašenje samostalnosti.

4.2.3.1. Traženje mirnog rješenja

Iz transkripata se vidi da je predsjednik Tuđman odigrao vrhunsku igru nudeći savez suverenih država kao primarnu mogućnost, a punu samostalnost kao sekundarnu, ostavljajući vodstvo borbe za punu samostalnost Sloveniji koja je imala prešutni dogovor sa Srbijom da može izaći iz Jugoslavije. Na taj način nije ispao glavni razbijač Jugoslavije za čiji su se opstanak zalagali SAD i tadašnja Europska zajednica, koji su smatrali da su svi jednako krivi za razbijanje Jugoslavije. Osim toga, predsjednik Tuđman je bio taj koji je inicirao pregovore o razrješenju krize, bio prvi domaćin sastanaka šesterice predsjednika i predložio trojni sastanak predsjednika Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije da bi se našlo rješenje koja odgovara i Bosni i Hercegovini. Time je pokazao da nije za ratnu opciju nego za mir i da nema dogovora o podjeli Bosne i Hercegovine sa Srbijom. S druge strane, Milošević je taj koji nije za dogovor, koji provodi agresivna rješenja i kojega je na kraju svijet izdvojio kao glavni problem. Stajališta Tuđmana o Bosni i Hercegovini koja se vide u transkriptima nikako se ne mogu protumačiti kao težnja za podjelom Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije. Transkripti su materijal koji pokazuje neutemeljenost takvih teza.

4.2.3.2. Suprotna stajališta Tuđmana i Miloševića

Iz transkripata se vidi da su Tuđman i Milošević na potpuno različitim stajalištima u pogledu razrješenja krize. Tuđman je za savez suverenih država ili za punu samostalnost, a Milošević

je za novu federalnu Jugoslaviju. Tuđman predlaže da se kriza riješi putem referenduma provedenog po republikama, a Milošević je za rješenje putem jugoslavenskog ustava ili jugoslavenskog referenduma provedenog po narodima. Tuđman je za samostalnost republika, Milošević je za samostalnost naroda. Tuđman želi da svaka republika ima svoju vojsku, Milošević želi jedinstvenu vojsku za cijelu novu Jugoslaviju.

S jedne strane na zajedničkim stajalištima su Hrvatska i Slovenija, s druge Srbija i Crna Gora, a Bosna i Hercegovina i Makedonija su u sredini.

4.2.3.3. Neodrživost teze o nužnosti napada na JNA za vrijeme sukoba u Sloveniji

Određeni akteri hrvatske političke scene, u posljednja dva desetljeća medijskim prostorom širili su tezu da je predsjednik Tuđman trebao donijeti odluku o napadu na JNA u vrijeme kada je JNA ušla u sukob sa slovenskom teritorijalnom obranom jer bi Hrvatska tako osvojila naoružanje i savladala JNA pa do rata u Hrvatskoj ne bi ni došlo. Tu tezu najviše je zastupao general Martin Špegelj. On navodi da je od prosinca 1990. do srpnja 1991. predložio tri cjelovita plana obrane Hrvatske.⁹¹

Prvi plan sastavljen u prosincu 1990. i dogovoren s kolegama iz Slovenije predviđao je radikalan odgovor na vojni udar JNA sa zadržkom od jednog ili dva dana u kojima bi pouzdano ustanovilo te svjetskoj i domaćoj javnosti pokazalo tko je prvi počeo s nasiljem. Na predstavljanju plana državnom vodstvu 27.12.1990. predstavnici MUP-a iznijeli su svoja mišljenja prema kojima je plan neostvariv prvenstveno zbog pomanjkanja ljudstva i oružja, a onda i narušavanja težnji za mirnim rješenjem problema. Predsjednik Tuđman postavio je nekoliko pitanja koja su zapravo predstavljala njegove stavove o tom planu i iz kojih se vidjelo da se s njim ne slaže. Špegelj navodi da mu se činilo kako se predsjednik Tuđman „ozbiljno uplašio mogućnosti da se njegov potpis nađe na toj velikoj mapi“, zapravo karti plana. Špegelj se sjeća da se Predsjedniku „vidjelo na licu da je obuzet strahom i zaokupljen nekim drugim“, ostalima „nedokučivim mislima“ te se Špegelj na temelju toga „usuđuje pretpostaviti da su to bile one koje će u Karađorđevu razrađivati s Miloševićem“. Iz ove Špegeljeve prosudbe vidi se njegova težnja da sastanak u Karađorđevu predstavi kao po

⁹¹ Martin Špegelj. Sjećanja vojnika.

Hrvatsku štetan događaj na kojem su se dogovarale po Hrvatsku štetne stvari.⁹² Već je utvrđeno da ne postoje spoznaje koje bi mogle ukazivati na „razrađivanje štetnih misli“ na tom sastanku, a ni događaji na terenu ne idu u prilog takvim tezama. Ovdje se pojavljuje manipulacija informacijama gdje se nagađanje predstavlja kao činjenica uzimanjem istinitog događaja kao temelja, na koji se onda proizvoljno nadograđuju izmišljene konstrukcije te se na taj način stvori dezinformacija. Takva dezinformacija u javnosti određeni događaj prikazuje nerealno, onako kako se nije dogodio, a to za sobom povlači i stvaranje nerealnih odnosno neistinitih posljedica koje je taj događaj uzrokovao.

Predsjednik je kao glavni razlog za odbacivanje plana naveo ulazak u proces dogovaranja i pregovaranja o preustroju Jugoslavije u konfederaciju što se ne smije dovesti u pitanje. Špegelj se čudio kako to da je Predsjednik izdao zapovijed da se u svrhu uklanjanja kninske pobune izrade čak tri aktivna odnosno operativna plana spremna za trenutnu realizaciju, a sada ne želi jedan preventivan plan za obranu cijele zemlje. Špegelj je pišući memoare „s ovolike vremenske distance“ zaključio da je Predsjednik mirovne pregovore pretpostavio obrani Hrvatske. Špegelj, sudeći po kasnijem razvoju događaja, ni 1990./1991. nije imao sposobnosti strateškog promišljanja za razliku od predsjednika Tuđmana, a kasnije mu taština nije dozvoljavala da prizna svoje zablude.⁹³ Npr. on u svojim memoarima između predstavljanja prva dva plana obrane, a zapravo napada na JNA, spominje probleme u popuni brigada hrvatskih oružanih snaga, nedisciplinu, problematiku malog broja zapovjedno školovanih ljudi u snagama ZNG-a i MUP-a, neorganiziranost, slabo stanje trenutne borbene spremnosti, želje zapovjednika brigada da svoje postrojbe što više popune ljudima koji „nisu zadovoljavali ni minimalne uvjete za takve elitne jedinice“ te „koji nisu smjeli biti ni u jednoj jedinici HV“.⁹⁴ Nije jasno kako je general Špegelj s oružanim snagama u takvom stanju namjeravao napasti JNA radikalnim odgovorom kakav je isplanirao.

Drugi plan nastao je u svibnju 1991. i zapravo je prerađeni dosadašnji plan obrane jer su „u međuvremenu nastale nove, povoljnije prilike za organizaciju obrane“. Sa slovenskim premijerom Janšom bilo je dogovoreno da pristupi potpunoj sinkronizaciji obrambenih planova. Plan je u obje republike završen 17.6.1991. Špegelj kaže da je desetke puta tražio da

⁹² Isto, str. 149-158.

⁹³ Isto.

⁹⁴ Isto, str. 215-217.

se formira zapovjedništvo TO ili HV kao službena ili javna institucija, ali je to bilo uzalud jer se razvoj oružanih snaga morao skrivati pod firmom osposobljavanja policije.⁹⁵ Špegelj nije bilo jasno da u situaciji kada Hrvatska nije samostalna nego je u sastavu Jugoslavije zakonski nije moguće formirati republičke oružane snage. U tim trenucima JNA je bila jedina legitimna vojna formacija na tlu Jugoslavije. Rješenje je trebalo tražiti sukladno tadašnjim političkim i zakonskim prilikama, a to je bila mogućnost jačanja hrvatskog redarstvenika.⁹⁶ Osim toga, od ožujka do lipnja 1991. održavali su se mirovni pregovori šestorice predsjednika republika na kojima se između ostaloga dogovaralo i kako će izgledati ustroj oružanih snaga u mogućoj budućoj zajednici suverenih republika. Jednostrano kršenje pregovora Hrvatsku bi, a ne Srbiju, dovelo na poziciju onih koji opstruiraju pregovore i koriste ih kao masku za agresivna djelovanja.

Treći plan odnosno po treći puta prepravljeni prvi plan je plan koji zapravo nije bio konkretan plan nego „riječ je tek o prijedlozima“ koje je Špegelj predstavio u srpnju 1991. na sastanku s predsjednikom Tuđmanom. Prema tim prijedlozima, Hrvatska je trebala oduzeti oružje JNA napadom najprije na njezina skladišta, a kasnije i na vojarne. Predsjednik je predložio da se plan iznese sutradan na sjednici Vrhovnog državnog vijeća. Špegelj ovdje opisuje da bi se navedeni problemi u oružanim snagama riješili „sređivanjem vojnih snaga, uključivši najstrože stegovne mjere prema razularenim ustaškim bukačima, privatnim vojskama raznoraznih 'vitezova' i paralelnim vojnim formacijama“ pa da „u datom trenutku zauzmemo skladišta i vojarne i provedemo mobilizaciju“.⁹⁷ Za Špegelja je sve to tako jednostavno, kao da se dječaci igraju rata u kvartovskom parku. Da su stvari znatno složenije vidjelo se kroz probleme kasnijih napadnih operacija HV-a poput *Maslenice* i *Oluje*. Špegelj ovdje spominje i nekoliko „katastrofalnih akcija“ koje su pokrenute njemu iza leđa: akciju policije u Borovu Selu, pucanje iz ručnih bacača na kuće i improvizirane srpske barikade, katastrofalni napad na Mirkovce i provociranje u zaleđu Zadra. Čudno je da neuspjesi malih ofenzivnih akcija taktičke razine Špegelju nisu dovoljna opomena da bi se golema katastrofa mogla dogoditi pokretanjem ofenzivne akcije strateške razine na cijelom teritoriju Hrvatske. Pogotovo u kontekstu uspješnih i ofenzivnih i obrambenih akcija iste razine koje je provodila JNA u suradnji sa srpskim odmetnicima npr. u srpnju: blokada prilaza policijskoj postaji na

⁹⁵ Isto, str. 218-221.

⁹⁶ Davor Runtić. Prvi hrvatski redarstvenik. Str. 22.

⁹⁷ Martin Špegelj. Sjećanja vojnika. Str. 239-258.

Plitvicama, napad na selo Čelije kod Vukovara, neuspjeh MUP-a i ZNG-a u Tenji, itd. Špegelj zanemaruje i politička događanja. Hrvatska je 25.6.1991. donijela Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske i Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske. Međutim, posredstvom međunarodne zajednice, radi lakših pregovora o razdruživanju među bivšim jugoslavenskim republikama, Brijunskom je deklaracijom 8.7.1991. utvrđen tromjesečni rok odgode primjene Ustavne odluke od 25. lipnja 1991.⁹⁸ Hrvatska si nije smjela dozvoliti kršenje potpisanih međunarodnih sporazuma u situaciji kada njezin status nije u potpunosti riješen i kada svijet još uvijek nije načisto oko toga tko je agresor, a tko žrtva. Nakon što je JNA krenula u otvoreni rat, svijet je Miloševića i Srbiju proglasio agresorom, tako da je Hrvatska s ojačanom vojskom u rujnu mogla krenuti u ofanzivne akcije prema JNA.

Na sjednici VDV-a 30./31.7.1991. bila je samo jedna točka dnevnog reda: prijedlozi generala Špegelja. Predsjednik Tuđman usprotivio se iznesenim prijedlozima s obrazloženjima da je to avantura s nesagledivim posljedicama jer bi se s hrvatske strane prekinuli politički pregovori, strane sile ne bi pozitivno reagirale, JNA je u tom trenutku prejaka, rat između JNA i Slovenije je dogovoren, hrvatski napad na JNA je pripremljena zamka za Hrvatsku. Na Špegeljevu stranu stao je Stipe Mesić. Nakon što mu plan nije prihvaćen, Špegelj je podnio ostavku.⁹⁹ Da je Špegelj bio u krivu, a Tuđman u pravu pokazali su kasniji događaji. Za upotpunjavanje mozaika ovog događaja nužno je da Vlada RH dopusti uvid u arhiv Predsjednika Tuđmana, poglavito transkript s navedene sjednice VDV-a. Tada bi se mogla utvrditi istinitost Špegeljevih citata njega, Tuđmana i Mesića koje navodi u svojim memoarima.

Zanimljivo je da je Špegelj u siječnju 1992. opravdavao Tuđmanovu odluku da ne prihvati njegov navodni plan, a da je tek kasnije počeo napadati Tuđmana radi toga:

„Jedan od razloga vaše ostavke na mjesto ministra obrane jest neslaganje s Predsjednikom u danima kad se ratovalo u Sloveniji. Vi ste tada predlagali napad na vojarne iako Hrvatska još nije bila napadnuta. Je li se vaš stav u

⁹⁸ Hrvatski sabor. Važniji datumi iz povijesti saborovanja : 25. lipnja – Dan državnosti Republike Hrvatske. URL: <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1771&sec=461>. Pristup 4.10.2014.

⁹⁹ Martin Špegelj. Sjećanja vojnika. Str. 239-258.

međuvremenu promijenio ili i dalje ostajete kod toga da je trebalo napasti vojarne?

Apsolutno ne osporavam ispravnost odluka Predsjednika Republike ni tada ni poslije. Vrhovni zapovjednik, kombinirajući politiku, gospodarstvo itd. i vojnim faktorom, odlučuje o globalnim, ali i konkretnim, pitanjima. U tome spora nije bilo niti će ga biti.“¹⁰⁰

Špegelj nije jedini visoki časnik hrvatskih oružanih snaga koji je tako govorio. Uz njega je bio i general Anton Tus¹⁰¹ koji smatra da je „najveća pogreška što poslije uspješne pasivne blokade u ljeto 1991. nismo zauzeli sve njihove vojarne i skladišta u Hrvatskoj“¹⁰². Tus se izgleda javlja takozvana naknadna pamet jer je u 11. mjesecu 1991. ovako odgovarao na pitanja zašto se ne provede opća mobilizacija, poglavito za oslobođenje Vukovara:

„Proglasenjem opće mobilizacije u Hrvatskoj prekinuli bi čitav privredni tijek, a nama privreda pretstavlja ratni potencijal, jer se moramo opskrbljivati iz vlastitih izvora ili iz ratnog plijena', izjavio je u kontakt-emisiji Hrvatske televizije načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general pukovnik Antun Tus. On je pritom kazao da Hrvatska ne posjeduje vojni potencijal koji bi naoružao sve građane koji podliježu vojnoj obvezi, te da se stoga mobilizacija provodi djelomično i postupno prema situaciji. Odgovarajući na pitanje gledatelja zašto je Hrvatska obrana stalno u defenzivi, general pukovnik Antun Tus izjavio je da je Hrvatska u početnim etapama rata, narastajući sa svojom vojnom snagom imala kombiniranu opciju ofenzive i defenzive, da bi se sada prešlo na krupnije ratne operacije, koje su spriječile postizanje glavnih ciljeva okupatora. Antun Tus naglasio je da se ne smije zanemariti da Hrvatska ratuje s vojskom koja se 40 godina stvarala, obučavala i organizirala.“¹⁰³

¹⁰⁰ Velimir Vukšić. Kako sam očerupao Bele orlove. Globus br. 57 od 10.1.1992.

¹⁰¹ Srećko Jurdana – intervju s Antonom Tusom. Anton Tus svjedok Vukovara. Nacional br. 105, str. 15-17 i 48 od 19.11.1997.

¹⁰² Mladen Pleše - intervju s Antonom Tusom. Antun Tus oficir i džentlmen. Nacional br. 64, str. 15-17 od 5.2.1997.

¹⁰³ Glas Slavonije (HINA). General Tus u kontakt emisiji HTV-a: Mobilizacija postupno. Glas Slavonije br. 14285 od 8.11.1991.

Tus u studenom 1991. kaže da nije moguća provedba opće mobilizacije jer Hrvatska ne posjeduje vojni potencijal koji bi naoružao sve građane te da dosad nije bilo snage za krupnije ratne operacije. Napad na JNA tj. zauzimanje vojarni prema Špegeljevu planu koji je podržavao Tus trebao se dogoditi u lipnju 1991. Zauzimanje vojarni poduzeto je u rujnu 1991. Ako ni nakon toga Hrvatska nema vojni potencijal za krupne ratne operacije, što napad na JNA i zauzimanje vojarni jest, nije jasno kako je takav napad mogao biti uspješno ostvaren u lipnju kada nije bilo gotovo nikakvog naoružanja i sukladno tome daleko manje ljudi pod oružjem nego u studenom. Dio ljudstva i tehnike hrvatske vojske sigurno se istrošio ratovanjem do studenog, ali istrošila se i JNA, a u optičaju je na hrvatskoj strani bilo više i oružja i ljudstva u studenom nego u lipnju.

Njihove teze naknadno je počeo zauzimati i general Karl Gorinšek koji je 1994. rekao da misli da je Špegeljeva teza točna.¹⁰⁴ Koliko su dobre njegove vojne procjene pokazuje i to što je tada rekao da „što se tiče današnjih izgleda za oslobođenje okupiranih teritorija“ nije „siguran u uspjeh kakav je postignut *Bljeskom* u zapadnoj Slavoniji posebice ako se zna da se Srbi i ovdje i u BiH ubrzano vojno reorganiziraju, a Milošević pokazuje da mu nije ni na kraj pameti odreći se Knina ni ostalih ratnih stečevina“. Osim toga, Gorinšek je rekao „nije isključeno ni širenje ratnih ciljeva na jadransku obalu i Slavoniju, sve tamo do Đakova pa i Požeške kotline“. Gorinšek je izražavao i bojazan u vezi s pomoći Bihaću.¹⁰⁵ Samo dvadesetak dana nakon intervjua, operacijom Oluja oslobođen je sav teritorij osim istočne Slavonije koja je tri godine kasnije mirno reintegrirana u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske, a srpska vojska ne da nije proširila ratne ciljeve na jadransku obalu i Slavoniju nego ju je Hrvatska vojska potisnula i iz većeg dijela Bosne i Hercegovine.

Sa Špegeljem se slagao i medijski eksponirani vojni analitičar Fran Višnar (isječci članka):

„Ne upuštajući se previše u političke ocjene, vojni promatrač će bez dvojbe ocijeniti da li je Hrvatska s lipanjskim ratom u Sloveniji propustila povijesnu šansu da se naoruža kako treba i s otetim oružjem tehnički spremnija dočeka rat sa Srbijom i s jugoslavenskom vojskom, koji će inače vrlo teško moći izbjeći

¹⁰⁴ Marinko Čulić - intervju s Karlom Gorinšekom. Imamo veliku Hrvatsku. Feral Tribune br. 513, str. 5-6 od 17.7.1995.

¹⁰⁵ Karl Gorinšek. Prst na okidaču i na čelu. Feral Tribune br. 515, str. 8-9 od 31.7.1995.

ako ne kani dati drugoj strani nesagledive teritorijalne i političke ustupke. Da je vrhovništvo poslušalo Martina Špegelja i upustilo se u ofenzivnu šahovsku partiju, koju je osobno zamislio i predlagao bivši ministar obrane i zapovjednik Zbora narodne garde, odnos snaga danas bi bio drukčiji uz, dakako, nešto više mrtvih i ranjenih na obje strane. Jer, u situaciji kada za ozbiljne pregovore treba vremena (koje hrvatski protivnici zapravo i ne žele), rat je brže rješenje, ali, istodobno, u njemu gine mnogo ljudi.

Da bi operacija započela, vojska je trebala dati valjani povod. Traljavi upad u Sloveniju bio je zapravo poklon s neba: eto, razloga za hrvatsku agresivnost - napadnut je jedini saveznik.

Rezati je, pak, trebalo započeti onda kada je bilo i najpovoljnije: odmah nakon dvodnevnog sloma JNA u Sloveniji.

Trebalo je iste večeri širom Hrvatske izvršiti hitru mobilizaciju i masovnu blokadu svih važnijih vojarni, vojnih skladišta i sanitetskih ustanova, dok bi u odnosu na čisto vojne ciljeve hrvatski minobacački, snajperski i protutenskovski nadzor poprimio oblike ratne bojne gotovosti.

Ipak, Hrvatska bi se naoružala, osobito teškim oružjem, te s većim samopouzdanjem dočekala početak velikog rata, o kojem bi Evropa i svijet imali sasvim drukčije mišljenje, nastojeći ga spriječiti svim sredstvima.“¹⁰⁶

Nevjerojatno je da jedan vojni analitičar piše ovakve stvari. Možda ga je ponijela protutudmanovska atmosfera koja je u dijelu medija rasla od lipnja 1991. i da mu je nadjačala profesionalno prosuđivanje. Cijeli Višnarov članak djeluje kao kratki vojni avanturistički triler loše kakvoće snimljen u holivudskoj B produkciji.

Takva akcija protiv JNA dovela bi do katastrofalnih posljedica. Javlja se tri razloga zašto je to tako.

4.2.3.4. Prvi razlog

Prvi razlog je činjenica da je napad hrvatskih vojnih snaga u nastajanju na JNA bila zamka srpskog i armijskog vodstva koje je željelo:

¹⁰⁶ Fran Višnar. General koji je mogao postati maršal. Globus br. 36 od 16.8.1991.

- a) da Hrvatska ispadne agresor na JNA, a ne obratno,
- b) da JNA iskoristi slabost vojske koja se tek ustrojava i pobijedi je.

O tome svjedoče srpski i armijski čelnici iz tog doba.

Borisav Jović (srpski Predsjednik Predsjedništva SFRJ i predsjednik Miloševićeve Socijalističke partije Srbije) o Miloševićevim planovima:

„Smatrao je da treba to da nas ozbiljno upozori da mi svoju taktiku, ovaj, prilagodimo. Treba vojsku tamo rasporediti oko srpskih prostora, prepustiti Hrvatima da izazovu sukobe i onda zadržati te teritorije.“¹⁰⁷

Veljko Kadijević (general JNA i savezni ministar obrane SFRJ):

„1) Preduzimati radnje i aktivnosti koje će maksimalno omogućiti da se zadatak izvrši funkcijom odvrćanja.

2) Svjesno dozvoliti da neprijatelj prvi napadne i to tako da cijeli svijet vidi ko je agresor i šta hoće. Ovo je ključni stav zbog koga smo često bili kritikovani, čak nazivani izdajnicima i slično. Međutim, nama je bilo potpuno jasno da bi radeći suprotno, kako su inače neki sugerisali, pored ogromnih političkih gubitaka u datim međunarodnim okolnostima, potpuno upali u zamku brze i razorne vojne odmazde koja bi se u prvom redu sručila na Srbiju...

3) Teritorijalnu odbranu maksimalno paralisati u onim djelovima zemlje gdje bi ona mogla poslužiti kao baza za stvaranje vojske secesionističkih republika, odnosno secesionističkih snaga. U tom cilju je sva teritorijalna odbrana razoružana prije nego što su počeli oružani sukobi u Jugoslaviji. Pored toga, preko dijela starešina u Teritorijalnoj odbrani nastojali smo istu maksimalno držati van kontrole secesionističkih političkih rukovodstava. U tome smo djelimično uspjeli, svugdje više nego u Sloveniji. Naravno, da smo teritorijalnu odbranu srpskih djelova u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini upotrebili u dejstvima zajedno sa JNA.¹⁰⁸

¹⁰⁷ BBC: Smrt Jugoslavije. 1. dio, Put u rat. Izdanje Večernjeg lista u suradnji s Continental filmom iz 2008.

¹⁰⁸ Veljko Kadijević: Moje viđenje raspada (1993.), str.93.-94.

Raznim povodima, Tuđman je u nekoliko navrata rekao kako su od njega tražili i predlagali mu da napadne JNA za vrijeme oružanog sukoba u Sloveniji i kako je on to odbio. Ja nisam ni jednom prilikom te njegove izjave komentirao, ali sam smatrao i onda i sada, da bi za nas bilo bolje da nas je tada napao nego kasnije, jer je bilo očigledno da do sukoba mora doći, a vrijeme više radi protiv nas nego za nas, kao i da mi, iz razloga koje sam detaljnije izložio povodom obrazlaganja osnovne zamisli uporabe JNA u ovoj fazi sukoba moramo sačekati napad, a ne prvi napasti.“¹⁰⁹

Milan Aksentijević, general-major JNA i zamjenik zapovjednika 5. vojne oblasti potvrđuje ove navode prebacujući lopticu na hrvatsku stranu:

„Nakon „rata“ u Sloveniji, koji to za nas uopšte nije bio, i nakon našeg povlačenja, postavljen sam na dužnost u Petoj vojnoj oblasti.

Nas zvanična politika želi pretvoriti u okupatorsku armiju, to je onaj recept iz Slovenije po kojem se narod treba okrenuti protiv JNA. Treba reći da je JNA napala, pa onda udri po nevinoj deci vojnicima.

To je čista politika. Treba se pokazati kako Armija napada na zvanične vlasti Hrvatske, a u stvari je obratno.

Mi smo time doneli najplemenitiji i najdalekovidniji potez kada smo povukli jedinice JNA iz Slovenije. Zar ima smisla i zar treba zadržavati nekoga u zajednici koju smatra okupatorskom, koju ne smatra svojom domovinom. Zar ima smisla?

Hrvatski i srpski narod žive ovde. Hrvatska je druga situacija, da je ona etnički čista, kao Slovenija, nitko ne bi rekao ni reć. Osim toga, dislociranjem JNA iz Slovenije nije Slovenija puštena iz Jugoslavije, već smo otvorili mogućnost za razgovore. Jer, Slovenija može napustiti Jugoslaviju tek nakon razgovora, to Evropa traži.“¹¹⁰

¹⁰⁹ Isto, str. 129.

¹¹⁰ Vlado Vurušić. Metak za generala Aksentijevića. Globus br. 39 od 6.9.1991. Str. 5-6.

Branko Mamula, admiral JNA:

„Tuđman je bio mudriji, i dublje je promišljao o tim stvarima od Špegelja. Njemu je bilo jasno da bi to bilo izazivanje JNA. Da se zaratilo u vojarnama došlo bi do strahovitih sukoba. Eventualna provedba Špegeljova plana dovela bi vojsku iz Srbije i Bosne i Hercegovine u Hrvatsku. Ne zaboravite da je u zapadnom dijelu Bosne i Hercegovine u širem području Zagreba bio smješten najveći dio oklopne grupacije JNA. Ta bi vojska svakako djelovala da su vojarne napadnute.“¹¹¹

4.2.3.5. Drugi razlog

Drugi razlog je dogovor Slovenije i Srbije da Slovenija ima dozvolu za izlazak iz Jugoslavije. Za taj dogovor hrvatsko je vodstvo znalo. Kao što se vidi iz transkripata s mirovnih pregovora šestorice predsjednika jugoslavenskih republika, predsjednik Tuđman na dva je sastanka spomenuo taj dogovor na što mu nitko nije replicirao:

„...nije nikakva tajna, nego je javna tajna da za takvu odluku su Slovenci imali i poticaja iz krugova službene beogradske politike, pa među inim čak i armije jer na kraju nije slučajno što je u dane uspostave demokratske vlast u Hrvatskoj teritorijalna obrana Hrvatske potpuno razoružana, a u Sloveniji ne...“ (Split, 28.3.1991.).

„...i, molim, ne samo za nas, za stolom, nego i za širu političku javnost je pomalo jasno da je na svoj način Slovenija dobila (privoljenje?) da ona može ići.“ (Brdo kod Kranja, 11.4.1991.).

O tome svjedoči i Davorin Rudolf, tadašnji hrvatski ministar vanjskih poslova:

„Pojedini slovenski političari misle da im nismo pritekli u pomoć kada je započeo rat u Sloveniji 1991, a mogli smo. Dopustite da pojasnim što se u to vrijeme u nas zbivalo. Kada je u noći 27. lipnja 1991. počela agresija JNA na Sloveniju, premijer Joža Manolić sazvao je hitnu tajnu sjednicu Hrvatske vlade. Premda nenaoružani i bez obučениh

¹¹¹ Novi list, 13.6.2000. Prema: Davor Domazet-Lošo. Hrvatska i veliko ratište (2002.).

vojnih postrojbi, htjeli smo pomoći Slovencima na svaki način. Na sjednici su, sjećam se, držani euforični govori solidarnosti. Nakon sjednice dotrčao je u Ministarstvo vanjskih poslova američki generalni konzul Mike Einik i upitao me što je Vlada odlučila. Odgovorio sam: Vojno ćemo pomoći Slovencima. Nastao je tajac. Amerikanac me gledao gotovo sažalno. Procijedio je: Ma, čime ćete im vi to pomoći? Znao je što imamo. Poslije su pronađeni dokumenti koji potvrđuju da je jugoslavenski armijski vrh jedva čekao angažiranje slabo naoružana Zagreba u slovenskome ratu pa da svom silinom grunu na Hrvatsku.“¹¹²

O tome su svjedočili sami Kučan i Milošević u dokumentarnom filmu *Smrt Jugoslavije*. U filmu se govori da se dva mjeseca prije proglašenja slovenske samostalnosti Milan Kučan iznenadio primivši poziv Slobodana Miloševića, jedinog čovjeka u Jugoslaviji kojega je vojska slušala. Prema naraciji u filmu, to bi bilo u negdje u travnju, ali iz transkripata s mirovnih sastanaka vidi se da je taj dogovor bio poznat i u ožujku. Stvar je u tome da je sastanak Kučana i Miloševića na kojem se o tome razgovaralo održan 24.1.1991. Dalje u filmu ide naracija: „Milošević je Kučanu predložio primamljivu ponudu. Poduprijet će slovensku secesiju ako ga Slovenija zauzvrat podupre u naumu da se dopusti milijunima Srba koji žive diljem Jugoslavije da se odcijepi od svojih republika i ujedine s maticom Srbijom“. Nakon toga kroz intervju govore i Kučan i Milošević:

Milošević: *Slovenačko rukovodstvo je ocenilo da je za Sloveniju bolje da izađe iz Jugoslavije. Da izvrši secesiju.*

Kučan: *Uzeo me pod ruku i rekao: Vidiš da ti svi skupa nemaju pojma što žele. Ne vide rješenje. Dogovorimo se mi dvojica. Ako hoćete vi Slovenci otići, u redu...*

Milošević: *Ali dozvolite onda. Hajde da promenimo jugoslovenski ustav. Da stavimo sve narode u istu poziciju, da uredimo način korišćenja prava na samoopredelenje za sve narode na isti način...*

¹¹² Andrija Tunjić. Hrvatska tone u politički bezdan. Matica hrvatska, Vijenac br. 482. URL: <http://www.matica.hr/vijenac/482/Hrvatska%20tone%20u%20politi%C4%8Dki%20bezdan/>. Pristup 23.8.2014.

Kučan: *Dobro sam poznao Miloševića i vidio sam da s njim čovjek mora biti oprezan. Čim mu pokažeš prst on je spreman zgrabiti te za cijelu ruku.*

Kučan: *Svi smo vidjeli što to znači. Znači da se sprema rat. Razmišljao sam koliko smo vojno na to spremni.*¹¹³

Kučan se prema autorima dokumentarca nije usudio riskirati sve uzdajući se u Miloševićevu riječ pa su Slovenci morali odlučiti hoće li se boriti protiv armije. Nakon što je u Sloveniji počeo vojni sukob, čelnici EZ-a okupili su se na sastanku na vrhu u Luksemburgu. Jedan od njih, premijer Ujedinjenog Kraljevstva John Major rekao je:

*„Glavni cilj je očuvanje jugoslavenske federacije.“*¹¹⁴

Prema daljnjim navodima u filmu, trojka ministara EZ sastala se u Zagrebu s predsjednicima Slovenije i Hrvatske da bi posredovala u smirivanju situacije i nagovorila Sloveniju i Hrvatsku da popuste sa svojim akcijama. Slovenci su pristali na prekid vatre i pregovore, ali borbe su nastavljene. Kadijević je jugoslavenskom predsjedništvu predlagao masovni vojni udar na Sloveniju. Članovi predsjedništva SFRJ bili su spremni odobriti napad. Čekali su mig Srbije, ali Srbija nije htjela napasti Sloveniju punom snagom:

Borisav Jović: *Ja sam tada vrlo jasno rekao da je besmisleno sa Slovencima se ovaj raspravljati i sa Slovencima ratovati jer slovenačka situacija je čista. Oni su ovaj, etnički imaju etnički čistu republiku, nemaju teritorijalne sporove. Jednostavno oni nama apsolutno ne smetaju ništa ako izađu iz Jugoslavije.*

Aleksandar Vasiljević: *I da zbog toga on predlaže da se donese odluka o povlačenju JNA iz Slovenije na nove granice.*

Slobodan Milošević: *Mi nismo želeli da se na bilo kakav način vojno deo Jugoslavije konfrontira sa Slovenijom.*

Borisav Jović: *Zato što kad su Slovenija i Hrvatska zajedno, onda je nama mnogo teško. Kad Slovenija jednom ode, onda sa Hrvatima možemo drukčije razgovarati.*

¹¹³ BBC: Smrt Jugoslavije. 2. dio, Ratovi za nezavisnost. Izdanje Večernjeg lista u suradnji s Continental filmom iz 2008.

¹¹⁴ Isto.

Gianni de Michelis: *Te sam se večeri privatno sastao s Miloševićem. Rekao je nešto što još pamtim: Hrvatska ne može otići tek tako. Ondje živi 600.000 Srba. Tih 600.000 Srba i njihova zemlja mora pripasti nama. Inače ne možemo tek tako pustiti Hrvatsku.*

Slobodan Milošević: *Ako mi ne osporavamo pravo nijednom narodu da izađe iz Jugoslavije, nemoguće je osporiti pravo onim narodima koji žele da ostanu u svojoj postojećoj zemlji, u Jugoslaviji, da ostanu, da žive u Jugoslaviji.*¹¹⁵

Borisav Jović je stav Srbije o dozvoli Sloveniji da izađe iz Jugoslavije ponovio i u dokumentarnom filmu *Dogovoreni rat*:

*„Pošto smo mi u Srbiji smatrali da Slovenija može da se odcepi od Jugoslavije, ako joj je to volja, mirnim putem i da mi nemamo nikakvog, apsolutno, razloga da nju prisiljavamo da živi sa nama, može lako zato što nema nikakvih međunarodnih nerešenih pitanja kao što je to u Hrvatskoj. Onda smo mi smatrali da nju ne treba da uznemiravamo. Ako hoće neka, neka postupi kako god hoće. Neka ode. Kad zatraži otcepljenje mi ćemo to odobriti u Saveznoj skupštini.“*¹¹⁶

Ishodište priča o dogovoru Kućana i Miloševića je njihov sastanak 24.1.1991. u Beogradu. S jedne strane postoje istraživači koji rezultat sastanka interpretiraju na način da je Kućan na tom sastanku podržao Miloševićeve stavove da Srbi trebaju živjeti u jednoj državi i da pravo na otcjepljenje imaju narodi.¹¹⁷ S druge strane postoje istraživači koji isti rezultat sastanka interpretiraju suprotno, da takvog dogovora nije bilo i da suprotna strana krivo tumači

¹¹⁵ Isto.

¹¹⁶ Slađana Zarić i Filip Čolović. Tuđman, Milošević: Dogovoreni rat? Dokumentarni film, Radio-televizija Srbije, 2011. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=Ddy2jjXGnoc>. Pristup 24.8.2014.

¹¹⁷ Sabrina Ramet. The Dissolution of Yugoslavia: Competing Narratives of Resentment & Blame. URL: <http://www.cla.purdue.edu/history/facstaff/Ingrao/si/Team2Report.pdf>. Pristup 28.7.2014. Blaž Zgaga. Kdo je pomagao odpreti vrata pekla in pri tem še zaslužil? 22.2.2014. URL: <http://www.cpns.si/aktualno/kdo-je-pomagalo-odpreti-vrata-pekla-in-pri-tem-se-zasluzil/#more-181>. Pristup 28.7.2014.

Slaven Letica. Cenzurirani predgovor umjesto odgovora Spomenki Hribar. 20.6.2014. URL: <http://www.index.hr/like/clanak/slaven-letica-cenzurirani-predgovor-umjesto-odgovora-spomenki-hribar/755570.aspx>. Pristup 28.7.2014.

Aleksandar Sekulović. Srpsko-slovenačka zavera. 28.2.2011.

URL: <http://www.cpns.si/wp-content/uploads/2014/03/Srpsko-slovenacka-zavera.pdf>. Pristup 28.7.2014.

kontekst izrečenog.¹¹⁸ Oni smatraju da je citat izjave sudionika sastanka prikazan necjelovito, da je na taj način izvučen iz pravog konteksta i da mu je dodijeljen proizvoljni kontekst. Odigravanje i sadržaj sastanka predstavljeni su u beogradskom dnevnom listu Politika dan nakon sastanka¹¹⁹. Naslov članka i dio koji se odnosi na navodni dogovor Slovenije i Srbije sugeriraju da Slovenija uvažava interes srpskog naroda da živi u jednoj državi.

Kučan je ponudio objašnjenje zašto zaključak skupine koja smatra da je postignut dogovor Slovenije i Srbije nije točan:

„I taj je razgovor bio tada u palati Predsedništva u Beogradu. Nakon toga smo mi usvojili jedno saopštenje u kome je bila i ta rečenica da Srbija, dakle srpsko vodstvo, rukovodstvo, nema ništa protiv želje Slovenaca da žive u svojoj državi, a da i mi nemamo ništa protiv toga da Srbi žive u svojoj državi. Naravno, tu je bila i jedan drugi deo rečenice: ne na račun drugih.“¹²⁰

Njegove tvrdnje poduprla je slovenska autorica Spomenka Hribar u polemici s novinarom Blažom Zgagom i Slavenom Leticom:

„Zgaga citira dio službenog izvještaja s tog sastanka dviju delegacija koji se nalazi i u Politikinom članku:

'Srbija poštuje interes Slovenije da na temelju prava naroda na samoopredjeljenje i kroz proces postizanja sporazuma o budućim odnosima republika ostvari neometano ostvarenje prava slovenskog naroda i Republike Slovenije na vlastiti put i opredjeljenje u pogledu budućeg povezivanja s drugim jugoslavenskim narodima odnosno republikama. Slovenija poštuje interes srpskog naroda da živi u jednoj državi i da budući jugoslavenski dogovor taj interes mora poštovati'.“

¹¹⁸ Spomenka Hribar oštro reagirala na tvrdnje suatora trilogije "U ime države": Neke Zgagine tvrdnje su apsurdne! 19.6.2014. URL: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/spomenka-hribar-ostro-reagirala-na-tvrdnje-suatora-trilogije-u-ime-drzave-neke-zgagine-tvrdnje-su-apsurdne/755368.aspx>. Pristup 28.7.2014.
R.I. Druga strana priče o „istini o slovensko-srpskom paktu protiv Jugoslavije i o trgovini oružjem“. 10.3.2014. URL: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/druga-strana-price-o-istini-o-slovenskosrpskom-paktu-protiv-jugoslavije-i-o-trgovini-oruzjem/733158.aspx>. Pristup 28.7.2014.

¹¹⁹ Slovenija uvažava interes srpskog naroda da živi u jednoj državi. Politika br. 27766 od 25.1.1991. Str. 1.

¹²⁰ Isto.

Ona objašnjava da je u siječnju 1991. još bilo nade da je moguće ostvariti određeni “budući jugoslavenski dogovor”, da je slovenska odluka donijeta na plebiscitu bila konačna te da za odluku o samostalnoj državi Slovenci nisu trebali nikakav pristanak ili dozvolu jer je samoopredjeljenje naroda po definiciji autonomno i suvereno. Hribar navodi da ovo nije jedini dio priopćenja, nego da postoje dijelovi i prije i poslije. Navodi dva pasusa koja po njoj objašnjavaju bit *sporazuma* obiju delegacija, a ne *pakta* Milošević-Kučan, prema kojima još uvijek postoji nada u uspostavljanje “treće Jugoslavije” u kojoj bi svi Srbi bili u jednoj državi, što je prema njoj pravi kontekst priopćenja:

„Zajednički je konstatirano da u razrješavanju jugoslavenske krize treba polaziti od prava naroda na samoopredjeljenje, koje ničime ne može biti ograničeno osim jednakim i takvim pravom drugih naroda. Obostrano je donesena ocjena kako pri ostvarivanju tog prava treba uvažavati specifičnosti i razlike u interesima, kao i to da njegovo ostvarivanje ne smije biti na štetu drugih naroda.”

„U razgovoru je bilo konstatirano da nije moguće na jednak način odrediti međusobne odnose svih republika u Jugoslaviji. Novi jugoslavenski dogovor mora zbog toga uvažavati razlike i interese svih jugoslavenskih naroda i republika u nastojanju da se jugoslavenska kriza rješava na miran način i u demokratskom procesu dogovaranja o budućnosti Jugoslavije.”

Osim ovih citata, Hribar daje i navod iz bilježaka o tom razgovoru:

„Interes srpskog naroda da živi u jednoj državi ne ugrožava prava nijednog drugog naroda, ukoliko se radi o saveznoj državi. Ako je to Jugoslavija, sa Slovenijom ili bez nje, to za srpski narod nije problem.”

Kada se Kučanova izjava usporedi s njegovim izjavama na mirovnim pregovorima, zaključak je da Kučan pod narod ne misli na narod u nacionalnom smislu nego narod republike, iz čega proizlazi da Miloševiću ne priznaje pravo da Srbi žive u jednoj državi u smislu da otmu zemlje iz drugih republika i stvore Veliku Srbiju. Sudeći po njegovim raspravama s Miloševićem na tim sastancima, Kučan je o tome imao jednako mišljenje kao i Tuđman – da o osamostaljivanju odlučuju republike, a ne narodi.

Martin Špegelj se čudio kako to da se za vrijeme sukoba dio ratne tehnike JNA uz hrvatsku pomoć odvozi u Bosnu i Hercegovinu ili Srbiju.¹²¹ Odgovor se krije u Odluci Predsjedništva SFRJ sa sjednice od 18.7.1991. koju je potpisao Stipe Mesić u svojstvu Predsjednika Predsjedništva SFRJ prema kojoj „Komande, jedinice i ustanove Jugoslovenske narodne armije prestaće da stacioniraju na teritoriji Republike Slovenije do definitivnog dogovora o budućnosti Jugoslavije. Lični sastav i svu pokretnu imovinu 31. korpusa predislocirati na prostor Republike Srbije, a 14. korpusa na prostor Republike Bosne i Hercegovine. Premeštanje izvršiti u roku od tri meseca od donošenja ove odluke“.¹²² Prema tome, postoji i zapovijed hrvatskog predstavnika na mjestu Predsjednika predsjedništva SFRJ koji je izdao zapovijed o premještanju postrojbi JNA iz Slovenije u Srbiju i BiH. Hrvatski napad na JNA u tom razdoblju bio bi u raskoraku s onim što je zapovijedio hrvatski predstavnik u Predsjedništvu SFRJ i to još na poziciji predsjednika.

Iz prikazanog se vidi da postoje dva tumačenja. Tumačenje da je na sastanku slovenske i srpske delegacije došlo do Kučanove podrške Miloševiću da svi Srbi žive u istoj državi i tumačenje da do nje nije došlo. Cilj ovog rada nije utvrđivanje što se stvarno dogovaralo na tom sastanku. Bitno je da su postojale makar indicije da postoji dogovor da Slovenija smije izaći iz Jugoslavije te da priznaje Srbima pravo da žive u jednoj državi kako je to zamislio Milošević. U slučaju kada neki ili svi igraju političke igre, bitno je misliti na sebe. Hrvatska na čelu s predsjednikom Tuđmanom bila je svjesna mogućih političkih igara Slovenije i Srbije, mislila na sebe i donijela ispravnu odluku da se zbog intervencije JNA u Sloveniji ne ulazi s JNA u rat.

4.2.3.6. Treći razlog

Treći razlog je što su svjetske sile bile za opstanak Jugoslavije i smatrale su da je Hrvatska, odnosno predsjednik Tuđman, jednako odgovorna za njezino raspadanje. U situaciji kada svijet želi opstanak Jugoslavije, traži mirno rješenje, a Slovenija ima dozvolu Srbije za izlazak iz Jugoslavije, napad na JNA bio bi hrvatsko samoubojstvo.

¹²¹ Vuk Đuričić. General Martin Špegelj, prvi hrvatski ministar obrane: Tuđman i Milošević pregovarali su držeći fige u džepu. *Nedjeljna Dalmacija* od 9.11.2001.

¹²² HDA, UPRH: Odluka od 18.7.1991.

Hrvatska je dakle bila u nepovoljnom položaju da napadne JNA. Svijet je bio za očuvanje Jugoslavije, a u Tuđmanu je vidio jednakog krivca za raspadanje Jugoslavije kao što je Milošević. I Hrvatska i Slovenija u bitku za svoje međunarodno priznanje ušle su sa etiketom separatističkih pobunjenika koji razbijaju harmoniju i stabilnost Europe što je ocijenjeno kao anakronizam u odnosu na integracijske procese u Europi i kao opasan presedan za nekontrolirani raspad SSSR-a i oživljavanje „tribalizama“ i iredentizma širom istočne Europe.¹²³ Ni Hrvatska ni Slovenija tada nisu bile samostalne i neovisne države nego je Jugoslavija još uvijek postojala, a JNA je bila njezina regularna vojska. Napad na nju značio bi agresorski napad na regularne snage SFRJ i izdaju mirovnih principa za koje se Hrvatska zalagala i na mirovnim pregovorima šestorice predsjednika republika i na sastancima s predstavnicima SAD-a i EZ-a. Predstavnici Europske misije i Cyrus Vance čak i u listopadu 1991. pritiskali su Hrvatsku govoreći da bi za nju bilo dobro da deblokira vojarne bez obzira što prekid vatre nije uspostavljen jer se u suprotnom JNA daje izgovor za agresiju u smislu deblokade vojarni u svrhu zaštite srpske manjine. Tražili su da Hrvatska potpiše sporazum prema kojem nepokretni objekti JNA i oružje teritorijalne obrane ostaju u Hrvatskoj, a pokretnu imovinu JNA odnosi sa sobom.¹²⁴ Hrvatska u lipnju nije imala dovoljno oružja. Kadijević je rekao da je JNA razoružala hrvatsku teritorijalnu obranu. Hrvatska se oslanjala na oružje koje je ostalo u MUP-u i koje je uspijevala nabaviti uglavnom na crnom tržištu, što se uglavnom svodilo na pješačko naoružanje koje je nedovoljno za uspješni napad na JNA. JNA je s druge strane imala svakakvog oružja za godine ratovanja što se vidjelo po ratovima u Hrvatskoj i BiH do 1996. i ratu na Kosovu 1999. Osim toga, u JNA je služio i jedan broj Hrvata koji su bili na redovnom odsluženju vojnog roka. Sveopćim napadom na JNA, oni bi bili ugroženi od Hrvatske.

Da je odluka o suzdržavanju od napada na JNA i predvođenje u mirovnim procesima bila izrazito mudra pokazuje i činjenica da su u Europi postojale strane koje su Hrvatsku optuživale za pogoršavanje stanja u zemlji u rujnu 1991. kada je Hrvatska blokirala vojarne. U to doba svijet je već proglasio Miloševića i Srbiju agresorom, a Hrvatsku žrtvom te razmatrao priznanje Hrvatske. Ministar vanjskih poslova Nizozemske i predsjednik Ministarskog savjeta EZ-a Hans van den Broek optužio je hrvatske vlasti da je „jedina svrha

¹²³ Mario Nobilo. Pregovarati ili pucati. Globus br. 47 od 31.10.1991.

¹²⁴ Mate Granić. Hrvati u privatnim srpskim konclogorima. Globus br. 53 od 13.12.1991.

blokade vojarni pojačavanje napetosti“ i da te mjere mogu dovesti do propasti mirovne konferencije. Hrvatskoj je zamjerio da ne prihvaća cijeli niz prijedloga koji bi doveli do smirivanja situacije na terenu. Prema tvrdnjama nekih inozemnih agencija, Hrvatsku je nizozemski ministar upozorio da se ne nada da će je itko priznati i da ne računa ni na slanje mirovnih snaga.¹²⁵ Srećom, predstavnici četiri ključne članice EZ-a (spominju se Genscher – Njemačka, De Michelis – Italija, Dumas – Francuska i Eyskens - Belgija) dali su izjave posve suprotne Van den Broekovoj, optuživši JNA da je odgovorna za eskalaciju sukoba. Svijet je tijekom cijeloga rata prijetio Hrvatskoj pri svakoj napadnoj akciji za oslobađanje teritorija što je najviše došlo do izražaja u operaciji *Maslenica*.

O negativnim komentarima na račun Hrvatske zbog napada na vojarne svjedoči i Zdravko Tomac iz SDP-a, potpredsjednik Vlade nacionalnog jedinstva:

„Neki potezi koje smo morali povući - da se naoružamo, da mobiliziramo veliki broj ljudi i praktično proglasimo ratno stanje i da napadnemo kasarne i otmemo oružje - nisu jako dobro primljeni. Vidjeli ste da smo na to dosta štro reagirali. Rekli smo im - ne možete vi, gospodo, od nas očekivati da potpisujemo ono što nam vi savjetujete, a da nas druga strana za to vrijeme napada i da mi na to ne smijemo odgovarati, kako ih ne bismo izazivali. Kao da njih treba izazivati da bi nas napadali. Imate potpuno pravo - ne smijemo imati nikakvih iluzija. Diplomatski se mora raditi na jednoj liniji, a vojno-obraambeno na drugoj.“¹²⁶

4.2.3.7. Što se dobilo odgađanjem napada

Kako je odgađanje napada na JNA išlo Hrvatskoj u korist sažeto je u nekoliko citata iz intervjua koje su dale osobe direktno uključene u tadašnja politička zbivanja.

Zdravko Tomac dao je ocjenu što se dobilo odgađanjem napada na JNA u lipnju, blokadom vojarni i potom napadom u rujnu:

„Kadijević je rekao da vojska djeluje kao jedinstven organizam. Time nam je on dao podlogu da možemo reći: ako je tako, ako se ne radi o dijelovima

¹²⁵ Maroje Mihovilović. Pljuska za Van den Broeka. Globus br. 41 od 20.9.1991. Str. 39.

¹²⁶ Boro Krstulović. Bebićeva naredba bila je velika greška. Globus br. 41 od 20.9.1991. Str. 3-4.

vojske, onda je sve što vojska radi i u Osijeku, i u Vukovaru i drugdje - u sklopu strategije koju vodi vojni vrh. S obzirom da oni vode rat protiv Hrvatske i vrše genocid nad civilnim stanovništvom, onda i mi imamo pravo da napadnemo vojarne, da napadnemo tamo gdje, u datom trenutku ocijenimo da je protivnik najslabiji. Dakle, da ne čekamo da nas napadnu tamo gdje smo najslabiji i da se onda branimo, a da ostale dijelove tog jedinstvenog organizma pustimo na miru. U ova četiri dana, otkako smo donijeli te odluke, mi smo postigli velike uspjehe. Prvo, blokadom svih vojarni oslabili smo vojsku iznutra, zbog čega se ona počela iznutra raspadati. Drugo, rekli smo da znamo da u toj vojsci nisu svi isti. Znamo da mnogi u toj vojsci ne žele snositi odgovornost za one koji su okrvavili ruke. Pozvali smo sve njih da prijeđu na stranu naroda. U vojsci je potom došlo do velikog raslojavanja i mnogi su napustili vojsku i prešli na našu stranu.“¹²⁷

Admiral Davor Domazet Lošo, dva mjeseca nakon što je iz JNA prešao u HV:

„Da smo u tom trenutku i mi napali JNA, tenkovi bi u hipu napustili Sloveniju i obušili se na Hrvatsku. Započelo bi strahovito bombardiranje naših gradova. Ne treba zaboraviti da je prije dva mjeseca Armija imala mnogo veći potencijal nego sada. Prema mojim procjenama, njihov je potencijal u međuvremenu pao za pedeset ili čak šezdeset posto.“¹²⁸

Vođa oporbenog SDP-a Ilica Račan podržavao je Tuđmanovu politiku neagresivnog pristupa prema JNA:

„Mogu, dakle, iz tih kontakata (s predstavnicima SAD-a i tadašnje Europske zajednice; op.a.RD) reći da sam bio svjestan da su za jasnu politiku samostalne suvremene Republike Hrvatske, koja je spremna da uspostavlja s drugim samostalnim republikama kao državama u Jugoslaviji odnose suradnje a ne rata. Za mirovnu politiku Hrvatske mi smo dobijali i dobivali, a i dalje

¹²⁷ Isto.

¹²⁸ Jasna Babić. Zašto sam odbacio šinjel JNA. Globus br. 39 od 6.9.1991. Str. 40-41.

bismo dobivali podršku, ali ne bismo dobivali podršku za neku ratoborniju politiku.

*Sjetite se onih vijesti koje su dolazile u Sabor. Išlo se za izazivanjem nerazumne, brzoplete, radikalne odluke hrvatskoga Sabora, odluke prema eskalaciji rata, sve do najave rata Srbiji i Armiji. Da je do toga rata došlo, pitam vas: tko bi se poslije bavio pitanjem što je sve tome prethodilo? Miloševićeva agresivna, imperijalna, politika došla bi do nekih argumenata u ponašanju hrvatske vlasti kojima bi pokušala naknadno pravdati svoju agresiju.*¹²⁹

S Tuđmanovim odlukama slaže se i Gianni De Michelis koji je bio član delegacije koja je nagovarala Sloveniju i Hrvatsku da popuste:

*„No, odgovornost je, prije svega, na Slovencima, koji odlučili ubrzati svoj proces nezavisnosti jer su bili uvjereni - što je, uostalom, i točno - da je za njih to pitanje jednostavno. Ako malo bolje pogledate, slovensko je pitanje riješeno, uz manje štete, između 25. lipnja i sastanka na Brijunima, 13. srpnja. Dakle, vrlo brzo. No, tada je već bilo jasno, i to smo Slovencima rekli, da ubrzavanjem svoga procesa prisiljavaju Hrvate i Tuđmana da učine to isto. Nemojte zaboraviti da 25. lipnja Hrvatska proglasila nezavisnost, ali da je, istodobno, izjavila da je spremna čekati tri, četiri mjeseca tu odluku i primijeni. Upravo je Slovenija odmah postavila nove table na graničnim prijelazima, a Hrvatska nije. Tudman jako dobro znao kamo bi ga to dovelo.*¹³⁰

Američki politolog Patrick Glynn također se slagao s Tuđmanovim odlukama u vezi s napadom na JNA:

„Politika ustupaka EZ-u bila je presudna za dobijanje priznanja. Mnogi ljudi u Hrvatskoj, čini mi se, zagovarali su politiku vođenja totalnog rata. Mislim da bi to bila katastrofa. Osim što bi bilo mnogo žrtava na obje strane, vojno ne biste uspjeli. Možda nisam u pravu, no teško je procijeniti pravu snagu JNA.

¹²⁹ Boro Krstulović. Komunisti opet osvajaju vlast. Globus br. 36 od 16.8.1991. Str. 7-8.

¹³⁰ Ingrid Badurina i Denis Kuljiš. Ja sam veliki branitelj Tuđmana. Globus br. 68 od 27.3.1992.

Međutim, Hrvatska je bila na rubu toga da je međunarodna javnost proglasi „crnom ovcom“, a Tuđman je pomogao da se ta situacija promijeni.“¹³¹

4.2.3.8. Je li plan za napad na vojarne uopće postojao?

Admiral Davor Domazet Lošo tvrdi da Špegeljev plan osim „u njegovoj glavi“ nije nigdje postojao, da nikada nije razmatran na nekoj od sjednica hrvatske Vlade, niti ga je predsjednik Tuđman odobrio.¹³² Suprotno tome, Šime Đodan još je u prosincu 1992. rekao da je Špegelj iznio jedan plan da se krene u napad na sve vojarne odjednom, ali da je on bio protiv toga jer je prema njegovim grubim procjenama JNA raspolagala s 50 puta većom vatrenom moći od hrvatskih snaga.¹³³ Budući da i sam Špegelj kaže da su to bili tek prijedlozi, a ne konkretan plan te da dosad nije predložen autentični dokument koji bi potvrđivao službeno postojanje cjelovitoga plana, trenutno se može zaključiti da on nije službeno postojao nego ga je Špegelj iznosio usmeno i pismeno u obliku pretpostavki.

4.3. Teza o prodaji / izdaji Vukovara

U nedjelju, 20.listopada 2011. u središnjem Dnevniku HRT-a¹³⁴, povodom 20 godišnjice pada Vukovara objavljen je prilog o tom događaju. Prilog traje od 00.44 do 9.30 minute Dnevnika, a podijeljen je na dva dijela. Prvi dio govori o stradanju na Ovčari, a drugi o pomoći Vukovaru za vrijeme trajanja bitke. U međuvremenu, taj je prilog objavljen na Youtubeu¹³⁵ u dva dijela, zajedno s tonskim zapisima koji su iz priloga na Dnevniku izrezani.

Prilog je sporan zbog manipuliranja tonskim zapisima, transkriptima tih zapisa i svjedočanstvima, čime se sugerira da tadašnje državno vrhovništvo na čelu s predsjednikom Franjom Tuđmanom nije htjelo pomoći Vukovaru, iako je moglo.

¹³¹ Boro Krstulović. Sudbina Hrvatske u rukama je svijeta. Globus br. 69 od 3.4.1992.

¹³² Davor Domazet Lošo. Hrvatski Domovinski rat 1991. – 1995. : strateški pogled. Str.134.

¹³³ Gordana Simonović i Tihomir Dujmović. Imam dvanaest funkcija a jednu plaću. Globus br.52 od 6.12.1991.

¹³⁴ [http://www.hrt.hr/index.php?id=275&tx_ttnews\[tt_news\]=139583&cHash=28aeb479cd](http://www.hrt.hr/index.php?id=275&tx_ttnews[tt_news]=139583&cHash=28aeb479cd). (pristup 26.12.2011.).

¹³⁵ Franjo Tuđman: "Ne dolazi u obzir nikakvo izvlačenje“. <http://www.youtube.com/watch?v=Gq06-qDCbVQ&feature=related>. (pristup 7.1.2012.).

Razgovori Mile Dedakovića, Franje Tuđmana, Gojka Šuška i Antona Tusa. http://www.youtube.com/watch?v=4uXliNne_qQ&feature=related. (pristup 7.1.2012.).

Na početku Dnevnika, urednik Zoran Šprajc nabraja najvažnije teme te kao treću temu najavljuje prilog o pomoći Vukovaru ovim riječima (00.19-00.25):

Je li tragedija mogla biti manja? Vukovar je dao sve za obranu Hrvatske, što je Hrvatska dala za obranu Vukovara?

Sporni prilog počinje u petoj minuti Dnevnika i traje četiri minute i 39 sekundi (4.35-9.14).

Na dva primjera iz ovog priloga, bit će prikazane metode manipulacije pomoću kojih se konstruira laž te kako se takva laž putem medija pretvara u istinu koja se ubacuje u javni informacijski prostor.

4.3.1. Primjer 1: manipulacija „Optužnicom“

U dijelu Dnevnika od 7.24 do 8.00 pušten je tonski zapis Glavaševićevog čitanja teksta koji je u javnosti poznat pod imenom „Optužnica“. Nije sporno da je Siniša Glavašević, novinar i za vrijeme Domovinskog rata urednik Hrvatskoga radija Vukovar i ratni izvjestitelj, pročitao taj tekst. Sporan je način na koji je u Dnevniku prezentirano njegovo čitanje toga teksta. Puštanju snimke prethodi najava autora priloga koji se poziva na tvrdnju generala Tusa da je proboj početkom listopada bila posljednja šansa za Vukovar:

***Hrvoje Zovko:** Posljednja šansa bio je proboj preko Marinaca početkom listopada '91. s 1500 vojnika tvrdi general Anton Tus. Akciju je kaže, zaustavio predsjednik Tuđman zbog pritiska Europe. Tus je odbio zapovijed pa je predsjednik odluku o prekidu akcije prebacio na drugog zapovjednika.*

Zatim slijedi izjava izjava generala Tusa kako je predsjednik Tuđman zaustavio pokušaj proboja u Vukovar preko Marinaca iako se on kao general s time nije slagao:

***Anton Tus:** I meni se javi kroz jedno 15 minuta zapovjednik i ja njemu kažem: „pa, Gorinšek, pa zar si morao to da poslušáš. Pa mogo si mi prije javiti se jer ja ne bi to poslušao. Pa nek me smjenjuju, ali mi dotle bi završili taj posao. A on kaže: „ja sam moro kad je naredio“. To je veći vojnik od mene...*

Nakon toga slijedi sugestivna i neistinita najava Glavaševićevog čitanja „Optužnice“:

Hrvoje Zovko: *Kako su takvu odluku vrha dočekali oni koji su sve nade polagali u proboj, najbolje svjedoči tadašnji glas žrtve iz Vukovara.*

Što je ovdje sporno? Ovaj dio priloga sugestivna je manipulacija koja kroz fragmentarni prikaz znanja o „Optužnici“ želi sugerirati građanima da su Vukovarci u bezizlaznoj situaciji punoj očaja, krivca za svoju situaciju ispravno prepoznali u Franji Tuđmanu i tadašnjem državnom vodstvu. Kao predstavnik tih ljudi, u prilogu se nudi Siniša Glavašević (*glas žrtve iz Vukovara*), što sugerira da je on autor „Optužnice“ i da je ona nastala u Vukovaru.

Sagledavanje dostupnog znanja o „Optužnici“ koje se godinama prije ovog priloga već nalazi u medijima daje potpuno drugačiju sliku o tom događaju. Koje nam je znanje dostupno o „Optužnici“ da bi smo imali potpuniju i objektivniju sliku o njoj? Slijede točke koje temeljem tog znanja demantiraju istinitost priloga.

1.) Siniša Glavašević nije autor „Optužnice“

Nemamo nijedno svjedočanstvo da je Siniša Glavašević napisao „Optužnicu“, ali imamo niz svjedoka koji su neposredno sudjelovali u događajima vezanima uz „Optužnicu“ koji su potvrdili da Siniša Glavašević nije napisao taj tekst:

Vesna Orešković, novinarka Hrvatskog radija Vukovar i suradnica Siniše Glavaševića, u filmu „Zaustavljeni glas“¹³⁶ autorice Višnje Starešine iz 2010. godine svjedoči:

„Nije ju sigurno napisao. To nije njegov stil. On je osoba koja zrači optimizmom.“

Doktorica Vesna Bosanac, ravnateljica vukovarske bolnice u istom filmu kaže:

„Ja ga sada pitam ko je to pisao, ja sam sigurna da ti to nisi pisao i niko od tvojih pa me interesira ko je to pisao. Pa ne može mi reć, jedino mi je rekao da to nije pisao niko u Vukovaru.“

¹³⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=UAJQlm4rq-Q>. (pristup 26.12.2011.).

2.) „Optužnica“ nije nastala u Vukovaru nego je u Vukovar došla iz Vinkovaca

„Optužnica“ je u Vukovar do Glavaševića došla iz Vinkovaca, a poslala ju je Ljiljana Toth, tajnica Mile Dedakovića Jastreba. U prijašnjoj točki imamo svjedočenje Vesne Bosanac da joj je Siniša Glavašević rekao da „Optužnica“ nije pisana u Vukovaru. To potvrđuje Mile Dedaković Jastreb u izjavi objavljenoj u Slobodnom tjedniku 30.12.1991.¹³⁷:

Ja doista ne znam tko je autor Optužnice. Kada bih znao, ne bih imao razloga da ne kažem, ali doista ne znam. Činjenica je da je oko 7 sati Ljilja (Toth) meni pročitala optužnicu koja je bila u rukopisu. Čiji je rukopis, ne znam, nije me niti interesiralo tko je to pisao, nisam imao vremena da idem u toliko detalja. Rekao sam "Ljiljo, ja se s tim u principu slažem, no to se mora poslati u Vukovar, pa neka Vukovar odluči. Ako se oni slažu, neka to pošalju u Sabor. A mi ćemo budući da smo imali bolje veze iz Vinkovaca optužnicu poslati ostalima. Vukovar je potvrdio da se slaže s tim. Onda je to bila samo tehnička stvar."

3.) „Optužnica“ nije nastala zbog neizvršenog proboja i nije pročitana nakon zapovijedi za obustavom pokušaja proboja

U zaglavlju faksirane „Optužnice“ piše:

V U K O V A R Ovaj dokument je faxiran u Zagreb (RADIO DESK ZG YU) iz CO SNO Vinkovci (fax: 056 21266), 09. studenoga 1991. u 12 sati i 57 minuta, dok je trajala opsada Vukovara.

Iz toga se vidi da je „Optužnica“ nastala oko 9.11.1991. U prilogu to izgleda ovako:

¹³⁷ Marijan, Davor. Bitka za Vukovar. Str. 290-291.

Hrvoje Zovko: Posljednja šansa bio je proboj preko Marinaca početkom listopada '91. s 1500 vojnika tvrdi general Anton Tus. Akciju je, kaže, zaustavio predsjednik Tuđman zbog pritiska Europe. Tus je odbio zapovijed pa je predsjednik odluku o prekidu akcije prebacio na drugog zapovjednika.

Anton Tus: I meni se javi kroz jedno 15 minuta zapovjednik i ja njemu kažem: “pa, Gorinšek, pa zar si morao to da poslušáš. Pa mogo si mi prije javiti se jer ja ne bi to poslušao. Pa nek me smjenjuju, ali mi dotle bi završili taj posao. A on kaže: „ja sam moro kad je naredio“. To je veći vojnik od mene...

Hrvoje Zovko: Kako su takvu odluku vrha dočekali oni koji su sve nade polagali u proboj, najbolje svjedoči tadašnji glas žrtve iz Vukovara.

Nakon ovakve najave, pušten je tonski zapis čitanja „Optužnice“.

Pokušaja proboja u Vukovar bilo je više od dva koja se najčešće spominju u medijima, ali ta dva koja se smatraju glavnim pokušajima izazivaju medijske rasprave. Nekoliko proboja pokušano je tijekom listopada u periodu od nekoliko dana. Dana 13. listopada 1991. krenuo je prvi od dva glavna proboja u vezi s kojima se u medijima vode rasprave. Drugi takav pokušaj proboja koji je ujedno bio i zadnji počeo je 12. studenog 1991. Proboj o kojem govore autor priloga Hrvoje Zovko i general Tus datumski odgovara proboju od 12. studenog 1991. jer je to zadnji pokušaj proboja prije pada grada, ali sadržajno pripada proboju od 13. listopada 1991. jer je to proboj koji je temeljem zapovijedi GSHV zaustavljen zbog prolaska konvoja pomoći za Vukovar. Izdavanje zapovijedi o prestanku tog proboja pripisuje se i predsjedniku Tuđmanu i Glavnom stožeru HV i Ministarstvu obrane, a ne samo predsjedniku Tuđmanu. Iz raznih izvješća s terena vidljivo je da se prestanak proboja ne može jednostrano prikazivati negativno jer je hrvatska strana u tom pokušaju proboja imala velike gubitke u ljudstvu i tehnici, a uspjeh proboja je po svemu sudeći bio nemoguć. Ovo pokazuje da su u prilogu dva različita proboja spojena u jedan. Autor priloga i general Tus, pomiješali su fragmente iz dva različita proboja vremenski razdvojena periodom od mjesec dana te sadržajno različita u

događanjima na terenu i onda su te izmiješane fragmente predstavili kao jedan jedinstveni događaj. U knjizi povjesničara Davora Marijana „Bitka za Vukovar“¹³⁸, na temelju dokumenata dokazano je da proboji nisu izvršeni zato što su srpske snage bile prejake, a hrvatske preslabe. Temeljem toga te znanja o svim ostalim probojima koja nam pruža navedeni izvor, otpada teza da proboji nisu izvršeni zato što državni vrh nije imao dovoljno volje za njihovo izvršenje. Za proboj od 13.11.1991. to kaže i vođa tog proboja Mile Dedaković-Jastrebo, u tom periodu zapovjednik Operativne skupine Vukovar-Vinkovci-Županja, u svojoj knjizi „Bitka za Vukovar“¹³⁹:

Kao vojnik i kao čovjek, znajući što se događa u Vukovaru, nisam mogao ne pokušati. Sve je išlo po planu, no neprijatelja se objektivno nije moglo razbiti... odnos snaga bio je suviše neravnotežan da bismo imali izgleda. Oko 16 sati toga dana teška sam srca donio odluku da se proboj obustavi. Na žalost, nismo uspjeli prikupiti dovoljno snaga i sredstava i uslijedilo je ono od čega smo svi strijepili...

Sada je vidljivo da se „Optužnica“ ne može odnositi na posljednji proboj iz studenoga jer se on dogodio nakon nastanka „Optužnice“. Osim toga, ona se ne odnosi prema jednom, točno određenom proboju, nego tretira problematiku organiziranja proboja na općoj razini. U „Optužnici“ u vezi s tim piše:

Optužujem Vas, gospodo sabornici, za trenutak iznenađenja kada su u Vukovar stigli nepobitni materijalni dokazi da Republika Hrvatska raspolaže ljudstvom i svim sredstvima potrebnim za proboj puta te obrane Vukovara, ali ista ne želi upotrijebiti, tj. dostaviti, Zapovjedništvu operativne grupe Vukovar, Vinkovci, Županja, a koja je Zapovjedništvo zahtijevalo za izvršenje zadatka koji je postavljen pred Zapovjedništvo.

Budući da znamo da „Optužnica“ nije nastala u Vukovaru, jasno je da je riječ o propagandnom uratku koji treba izgledati kao da je nastao u Vukovaru. To se vidi iz prve

¹³⁸ Isto. Str. 169-239.

¹³⁹ Dedaković-Jastrebo, Mile; Mirković-Nadž, Alenka; Runčić, Davor. Bitka za Vukovar. Str. 195.

rečenice u kojoj se navodi da su dokazi stigli u Vukovar (...*kada su u Vukovar stigli nepobitni materijalni dokazi...*). Osim toga, ovaj dio jedna je od brojnih rečenica koje počinju s „Optužujem Vas“, a napisan je negdje oko sredine „Optužnice“. Prema tome, ne može se zaključiti da je povod za njezin nastanak „odustajanje“ od proboja kako to sugerira autor priloga.

4.) Glavaševićeve kolegice s Hrvatskog radija Vukovar tvrde da se on s „Optužnicom“ nije slagao

Glavaševićeve kolegice nisu nužno sve bile s njim dok je čitao „Optužnicu“ u eter, ali dio su priče o „Optužnici“. Njima je Glavašević donio „Optužnicu“ koju mu je dao Branko Borković – Mladi Jastreb i od njih tražio mišljenje i savjete. One tvrde da ju je pročitao nevoljko jer je mislio da je to zapovijed iz stožera u Vinkovcima te da nije tip čovjeka koji bi se predao takvom beznađu:

Alenka Mirković Nađ, novinarka Hrvatskog radija Vukovar, u filmu „Zaustavljeni glas“ kaže:

*„Da li je on, da li netko drugi stavio pred mene taj papir i rekao potpiši. Tada sam ja Optužnicu prvi put vidjela. Ja sam to pročitala i reko odmah potpisujem i žvrlj, jel. Međutim to nije prošlo tako ***** (nejasno izgovorena riječ, op.a.). Siniša nije bio za to...to se njemu nije sviđalo...na kraju smo, da skratim priču, na kraju smo svi potpisali.“*

Vesna Orešković, Hrvatskog radija Vukovar, u istom filmu o tome kaže: *„Nije ju sigurno napisao. To nije njegov stil. On je osoba koja zrači optimizmom. Znam kad ju je čitao da je bio baš onako jadan što je vjerovao da to mora pročitati jer je to možda ipak bilo neko naređenje.“*

5.) KOS se bavio izradom ovakvih sadržaja da bi kompromitirao hrvatsko vrhovništvo

Djelatnici službe poznate kao KOS - Kontraobavještajna služba JNA, kao svjedoci na različitim suđenjima priznali su da se KOS bavio slušanjem i presretanjem razgovora

hrvatske strane te izradom montiranih uradaka koje su plasirali u medije da bi kompromitirali hrvatsko vrhovništvo.

Mustafa Čandić, bivši djelatnik Uprave državne bezbednosti poznate kao KOS, na suđenju Slobodanu Miloševiću dana 11.11.2002. svjedoči o operaciji „Opera“¹⁴⁰. Slijede odgovori na tri pitanja tužitelja. U originalu, između prvog i zadnja dva postoji još pitanja i odgovora. Ova tri pitanja i odgovora prikazuju postojanje informacijskog ratovanja u Domovinskom ratu te njegovu primjenu u bitki za Vukovar. Cjelovit dio svjedočenja koji se tiče „Opere“ nalazi se u prilogima.

***Tužitelj Nice:** Isto pitanje u vezi s operativnom akcijom 'Opera'. Da li je postojao neki poseban razlog zašto se to ime koristilo za tu drugu operaciju?*

***Svjedok Čandić:** Pa, 'Opera', to je, rekao sam maloprije, skraćeni naziv 'Odjelenje za propagandni rat'. To je bio viši nivo od operativne akcije 'Labrador', jer je trebao da posluži za djelovanje, za psihološko propagandno djelovanje na čitavom prostoru Republike Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije.*

***Tužitelj Nice:** U redu. Druga kategorija primjera akcije 'Opera' odnosi se na prislušne uređaje. Možete li da nam objasnite, da nam date neki primjer na koji način su oni postavljali te uređaje i u koju svrhu? Što je bila svrha svega toga?*

***Svjedok Čandić:** 'Opera' je imala jako širok asortiman raznih tehničkih sredstava za prisluškivanje i sve im je bilo dostupno, od informacija do tehnike, tako da su mogli da montiraju razgovore odnosno snimke kako to njima ide u prilog, odnosno shodno planu koji je bio napravljen, kao što sam rekao, za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. I uvijek je bilo to skopčano, taj dio*

¹⁴⁰ HRT u 'mreži za fašističku Hrvatsku'

http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/hrt_u_mrezi_za_fasisticku_hrvatsku_/502070.html.

http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/trans/en/021111ED.htm. (pristup na oba izvora 2.1.2012.).

propagandnog djelovanja onoga što se čuje, odnosno pročita, s nečim što se izvede na terenu, a što je u domenu terorističke akcije.

Tužitelj Nice: *Dajte nam jedan primjer. Kako su se prisluškivali razgovori i koja je prava svrha toga bila?*

Svjedok Čandić: *Konkretan primjer prisluškivanja razgovora jeste, evo, navešću primjer razgovora između Mileta Dedakovića Jastreba, branitelja Vukovara i generala Antuna Tusa u Zagrebu. Na osnovu u više navrata prisluškivanih razgovora između ove dvojice, napravljen je jedan razgovor, znači s isječcima, u kome Mile Dedaković Jastreb od Antuna Tusa traži pomoć u naoružanju, a ovaj mu kaže da ne računa ni na kakvu pomoć i da je prepušten sam sebi, da se bori kako zna i umije.*

Čandić je usmjerenje OPERE prema Vukovaru i Zagrebu potvrdio i u video svjedočenju 2014.

Radenko Radojčić, suradnik „odelenja bezbednosti RV i PVO iz Beograda“ i suradnik II. detašmana KOG-a sa sjedištem u Zagrebu, a kasnije UB RV i PVO JNA sa sjedištem u Zemunu, uključen aktivno u rad „Komande RV i PVO u okviru Savjeta za informativno-propagandnu djelatnost“ i tzv. „OPERE“ u Beogradu i šire na području bivše SFRJ, dao je u ožujku i travnju 1994. iskaz djelatnicima SZUP MUP-a RH o aktivnostima sustava sigurnosti bivše JNA u pripremama za agresiju i njihovim aktivnostima tijekom agresije.¹⁴¹ Ovdje se navode dijelovi iskaza vezani uz operaciju „Opera“ i njezino djelovanje vezano uz bitku za Vukovar.

Međutim, znatno sigurnosno - intresantnija je funkcija i namjera "OPERE" u smislu plasiranja dezinformacija i drugih, za ukupni armijski vrh, stavova u

¹⁴¹ http://www.slobodanpraljakk.com/ratni_dokumenti-LABRADOR_IJJAVA_RADENKA_RADOJCICA.html. (pristup 2.1.2012.).

medijski prostor, u bivšoj Jugoslaviji, a napose stranim predstavnicima mas medija.

Iz listopada 1991.g., kao jedan od specifičnih letaka, ja se sjećam letka pod naslovom, "Jastrebova optužnica". Ovo bih detaljizirao. Naime, puk. iz Obavještajnog odelenja RV i PVO, mislim da se zove Stamenković, donio je pukovniku Rakočeviću prijepis teksta kontrole telefonskog komuniciranja Mile Dedakovića "Jastreba" iz Vukovara. Da li je to bio telefonski razgovor ili razgovor uhvaćen radio vezom, ili drugačije, ne znam, ali u svakom slučaju, riječ je o integralnom razgovoru Dedakovića s nekim iz Zagreba. U tom razgovoru Dedaković je tražio pomoć za Vukovar iz Zagreba, optuživši kompletno hrvatsko vrhovništvo, da je prodalo Vukovar. Ja nisam čitao taj razgovor u cjelini. Meni je Rakočević iz tog razgovora napravio jedan izvadak, u kojem su osnovne misli bile, da Vukovar krvari, pijemo vodu iz radijatora i sl., a vi ste u raskošu. Iz ovakvog izvadka sačinili smo tekst, pod naslovom "Jastrebova optužnica", u kojem smo u potpunosti citirali Dedakovićeve riječi sa, naravno, dodatkom, i potrebnom optužujućom konotacijom. U potpisu smo stavili "Odbor za zaštitu Jastreba". Takav tekst prošao je proceduru odobravanja, štampan je u letak i bacan iz aviona, ne znam na koja područja.

Na temelju prikazanog dostupnog znanja o bitki za Vukovar, jasno je da je ovaj dio priloga manipulacija. U njoj su upotrijebljeni klasični mehanizmi dezinformiranja. Dezinformacija je namjerno kriva informacija sa svrhom da onaj koji je daje napakosti onome o kojem je daje; zavođenje u bludnju, obmana (B. Klaić, 1978.)¹⁴². Dezinformacije se proizvode s namjerom da protivnika navedu da promijeni mišljenje te da donosi odluke i prosudbe u korist vlastite štete¹⁴³. Njihov temelj je fragment istinitog događaja koji se izdvoji iz konteksta te se na njega nadograde konstrukcije koje mijenjaju realnost. Obavijest o nekom događaju postaje netočna. Dezinformiranje, odnosno manipulacija informacijama u ovom dijelu priloga sastoji se od:

- a) sugestivnog uvoda koji je činjenično netočan,
- b) pogrešnog imputiranja autorstva „Optužnice“ Siniši Glavaševiću,

¹⁴² Tuđman, Miroslav. Prikazalište znanja. Str. 53.

¹⁴³ Tuđman, Miroslav. Informacijsko ratište i informacijska znanost. Str. 131.

- c) stavljanja „Optužnice“ u pogrešan događajni kontekst,
- d) stavljanja „Optužnice“ u pogrešan vremenski kontekst,
- e) stavljanja „Optužnice“ u pogrešan prostorni (lokacijski) kontekst,
- f) spajanja selektivno odabranih fragmenata iz dva različita događaja i njihovo lažno predstavljanje kao jedan jedinstveni događaj,
- g) izostavljanja postojanja neprijateljskog djelovanja informacijskom propagandom.

4.3.2. Primjer 2: manipulacija tonskim zapisom i transkriptima

Javnosti su dostupni prošireni tonski zapisi i prošireni transkripti razgovora Mile Dedakovića-Jastreba s predsjednikom Tuđmanom, predstojnikom predsjednikovog ureda Hrvojem Šarinićem, ministrom obrane Gojkom Šuškom, načelnikom GS OS RH generalom Antunom Tusom, pukovnikom Karlom Gorinšekom koji je bio neposredno nadređen Dedakoviću te njihovim glasnogovornicima i tajnicima. Ti zapisi dostupni su na portalu 24 sata¹⁴⁴. Njihovi transkripti ranijih su godina objavljivani na internetu, a dostupni su i sada kao na primjer na portalu Dalje.com. Taj portal objavio ih je 18. studenog 2008. u 3.19 sati u dva dijela pod naslovom „Stenogrami iz Vukovara-tajna vukovarske tragedije“¹⁴⁵. Objavljeni transkripti nisu u potpunosti vjeran prijepis razgovora jer su i u njima neki dijelovi izostavljeni, poneka je riječ zamijenjena nekom drugom, negdje ima obrnutog poretka riječi u rečenici, ali te manjkavosti uglavnom ne utječu na kontekst i dojam. Ponegdje je u tim transkriptima napisan dio teksta koji se na snimci ne čuje pa je pitanje odakle potječu ti dijelovi, odnosno postoji li još koji tonski zapis u kojem se to čuje ili je u pitanju intervencija osobe koja je pravila transkript. Zbog toga se može postaviti pitanje vjerodostojnosti i proširenog transkripta i proširenog tonskog zapisa. Ipak, logičnije je, a tako i djeluje, da su prošireni tonski zapisi kraćeni, nego da su kratki zapisi pušteni u Dnevniku šireni dodavanjem razgovora. Zbog toga ćemo proširene tonske zapise smatrati vjerodostojnijima od onih puštenih u Dnevniku.

¹⁴⁴ Poslušajte dramatične snimke: Jastreb traži pomoć Tuđmana. URL: <http://www.24sata.hr/crna-kronika-news/poslusajte-snimke-jastreb-trazi-pomoc-od-f-tumana-245156>. (pristup 26.12.2011.). Razgovori Mile Dedakovića i Franje Tuđmana - CJELOVITE SNIMKE!. http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=IDwDMAcL6vk (pristup 7.1.2012.).

¹⁴⁵ Stenogrami iz Vukovara-tajna vukovarske tragedije. <http://dalje.com/hr-hrvatska/stenogrami-iz-vukovara-tajna-vukovarske-tragedije/204739>. (pristup 26.12.2011.).

Iako nema potvrde jesu li prošireni tonski zapisi cjeloviti i autentični, oni u svakom slučaju pokazuju drugačije stanje stvari od HRT-ovih zapisa. Usporedbom proširenih tonskih zapisa i onih puštenih na HRT-u, vidi se da su zapisi s HRT-a montaža koja baca drugačije svjetlo na događaje nego kada se poslušaju proširene snimke. Takve montaže u kojima se mijenja kontekst i viđenje događaja služe za manipulaciju i plasiranje laži kao istine u javni prostor. Usporedbom tonskih zapisa očita je manipulacija montažom tonskih zapisa i kraćenjem transkripata. Postavlja se pitanje porijekla oba zapisa, a pogotovo onih s HRT-a. Budući da je u slučaju HRT-a u pitanju manipulacija zapisima pomoću koje se mijenja realnost događaja, bitno je saznati odakle potječe ta snimka, tko ju je napravio, kada je nastala, postoji li u arhivi HRT-a proširena snimka i ako postoji, zašto je onda puštena ova skraćena. Autor priloga tvrdi da je razgovore snimao Mile Dedaković Jastrebović, ali ne postoji Dedakovićeva potvrda toga.

4.3.3. Usporedba priloga i cjelovitih razgovora

4.3.3.1. Manipulacija 1

U najavi snimke razgovora između Dedaković i ostalih kaže se da je Dedaković uvijek tražio predsjednika Tuđmana:

***Hrvoje Zovko:** Mile Dedaković Jastrebović cijelo je vrijeme snimao razgovore koje je vodio sa Zagrebom. Uvijek je tražio predsjednika Tuđmana.*

Slušajući potpune tonske zapise i čitajući proširene transkripte koji su dostupni u medijima, vidi se da je to nije istina jer je Dedaković tražio i druge osobe, konkretno generala Antona Tusa i ministra obrane Gojka Šuška. Istina je da nije uvijek tražio predsjednika Tuđmana nego je tražio i ostale.

Primjer iz razgovora Dedaković – Tus

***Mile Dedaković Jastrebović:** Dobro čut ćemo se za pola sata. To je dovoljno da riješite sve. Hvala. Bog. Tus mi treba.*

***Ženski glas:** Tko ga treba?*

Mile Dedaković Jastrebov: Dedaković. Molim, ja se izvinjavam... Dobro večer gospodine generale, Dedaković.

Anton Tus: E...

Primjer iz razgovora Dedaković – Travaš

Mile Dedaković Jastrebov govori svojim u štabu u Vinkovcima: "Šušak mi treba, pa ću ga fino pitati da li smo iskoristili naših 17 milijuna dolara?"

Muški glas: Da vas spojim s njim...

Mile Dedaković Jastrebov: Može, dapače.

4.3.3.2. Manipulacija 2

Nakon najave slijedi snimka razgovora Mile Dedakovića Jastrebova s nepoznatim muškarcem, uz transkript koji se pojavljuje u kadru, koja sugerira da predsjednik Tuđman ne želi razgovarati sa zapovjednikom Dedakovićem:

Mile Dedaković Jastrebov: Halo.

Nepoznati glas: Izvolite.

Mile Dedaković Jastrebov: Gospodine!

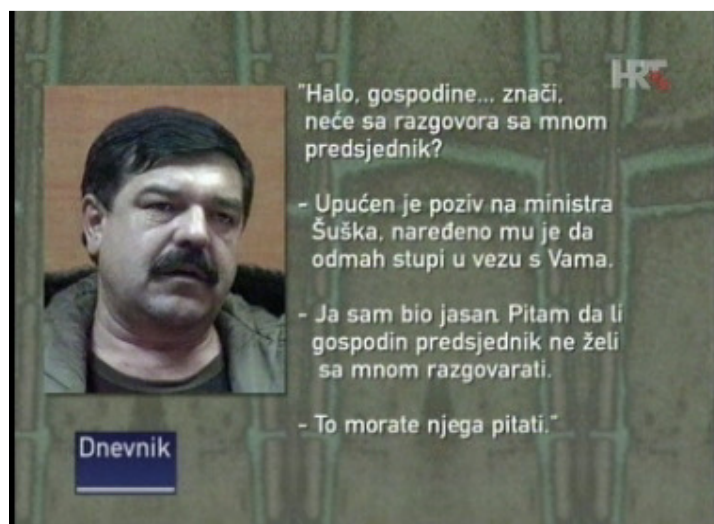
Nepoznati glas: Tu sam.

Mile Dedaković Jastrebov: Znači neće da razgovara sa mnom predsjednik? (Dedaković kaže „da razgovara“, na slici transkripta piše „sa razgovara“, op.a. – slika 4)

Nepoznati glas: Upućen je poziv na ministra Šuška, naređeno mu je da odmah stupi u kontakt s vama. (glas kaže „kontakt“, na slici transkripta piše „vezu“, op.a. – slika 4)

Mile Dedaković Jastrebov: Ja sam bio jasan. Pitam da li gospodin predsjednik ne želi sa mnom razgovarati.

Nepoznati glas: To morate njega pitati.

Slika 4: Dnevnikov prikaz montiranog razgovora Dedaković – Travaš. Izvor: snimka ekrana.

Iz ovako montirane snimke odnosno transkripta, dobiva se dojam da predsjednik Tuđman ne želi razgovarati sa zapovjednikom Dedakovićem koji se nalazi u Vinkovcima, a ne u Vukovaru. Cjeloviti tonski zapis daje nam drugačiju sliku događaja:

Mile Dedaković Jastrebović: *Halo.*

Robert Travaš: *Izvolite.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Gospodine!*

Robert Travaš: *Slušam.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Znači neće da razgovara sa mnom predsjednik.*

Robert Travaš: *Upućen je poziv na ministra Šuška, naređeno mu je da odmah stupi u kontakt s vama.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Ja sam bio jasan. Pitam da li gospodin predsjednik ne želi sa mnom razgovarati.*

Robert Travaš: *To morate njega pitati. To vam ja ne mogu odgovoriti.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Ali zašto je upućen na Šuška kad sam ja tražio predsjednika?*

Robert Travaš: *Zato vjerojatno što je on ministar obrane i zato što on to radi.*

Mile Dedaković Jastreš: *Gospodine, tko je to vama rekao da se ja... da se Šušak meni javi?*

Robert Travaš: *Molim?*

Mile Dedaković Jastreš: *Tko je to vama rekao da se meni Šušak javi?*

Robert Travaš: *Rekao je gospodin Hrvoje Šarinić, predstojnik Ureda.*

Mile Dedaković Jastreš: *Znači on je odlučio da predsjednik ne treba sa mnom razgovarati?*

Robert Travaš: *On je rekao da je razgovarao s predsjednikom i da je tako odlučeno, da.*

Mile Dedaković Jastreš: *Hvala vam lijepo.*

Robert Travaš: *Hvala vama.*

Analiza

Vidljivo je da su iz cjelovite snimke izrezani dijelovi iz kojih se vidi da u pitanju nije situacija u kojoj predsjednik Tuđman ne želi razgovarati sa zapovjednikom Dedakovićem, nego Robert Travaš, pomoćnik Hrvoja Šarinića koji u transkriptu prikazanom na HRT-u nije imenovan, objašnjava da je Hrvoje Šarinić odlučio da poziv ne bude preusmjeren predsjedniku Tuđmanu nego ministru Šušku. Iz toga se također vidi da predsjednik Tuđman s tim nema nikakve veze, što znači da nije istina da predsjednik ne želi razgovarati s Dedakovićem. To potvrđuje i sam Šarinić u kasnijem razgovoru s Dedakovićem što pokazuje prošireni tonski zapis:

Mile Dedaković Jastreš: *...gospodin predsjednik upoznat da sam ja želio s njim razgovarati?*

Hrvoje Šarinić: *Slušajte, ne, ja ga sada nisam uputio jer je, jer sam mislio da možete najefikasnije riješiti problem sa Šuškom. Međutim, ako vi inzistirate, onda ću ja probuditi*

predsjednika sada pa ćete razgovarati s njim, ali sam mislio da možda u ovoj fazi kako je to jedan koliko ja znam jedan operativni problem, ja sam htio, mislio sam da, da ministar obrane može to riješiti sa vama. Evo, tako je bilo.

Usporedbom cjelovitog tonskog zapisa i ovog dijela priloga prikazanog u Dnevniku HRT-a, vidimo da je u Dnevniku puštena montaža kojoj je cilj gledateljstvu sugerirati da predsjednik Tuđman ne želi razgovarati sa zapovjednikom Dedakovićem. To znači da ne želi saslušati zapovjednika obrane Vukovara što mu ima za reći, što u konačnici dovodi do zaključka da ne želi pomoći Vukovaru.

Ovdje je bitno napomenuti da je Dedaković u ovom trenutku zapovjednik operativne zone Vinkovci-Vukovar-Županja, a ne zapovjednik obrane grada Vukovara i nalazi se u Vinkovcima.

Ne zna se odakle potječe skraćeni tonski zapis i tko mu je autor. Urednik Šprajc u svom je obraćanju uredništvu HRT-a u Dnevniku¹⁴⁶ na dan 18.12.2011. rekao da se snimka od ranije nalazi u arhivu HRT-a:

***Zoran Šprajc:** Što se tiče podrijetla audiozapisa korištenih u prilogu oni potječu iz arhive Hrvatske radiotelevizije, a u našem programu već su objavljeni prije šest godina.*

To nam ne govori ništa o pravom porijeklu te snimke. Govori nam samo o njezinom postojanju u arhivu HRT-a, ali nam ne govori tko je kratio originalni tonski zapis, gdje i kada.

4.3.3.3. Manipulacija 3

Drugi dio priloga donosi snimku/transkript razgovora predsjednika Tuđmana i zapovjednika Dedakovića o evakuaciji civila iz Vukovara.

***Hrvoje Zovko:** Od predsjednika Tuđmana tražio je evakuaciju civila. Predsjednik je odbio evakuaciju pod uvjetima JNA.*

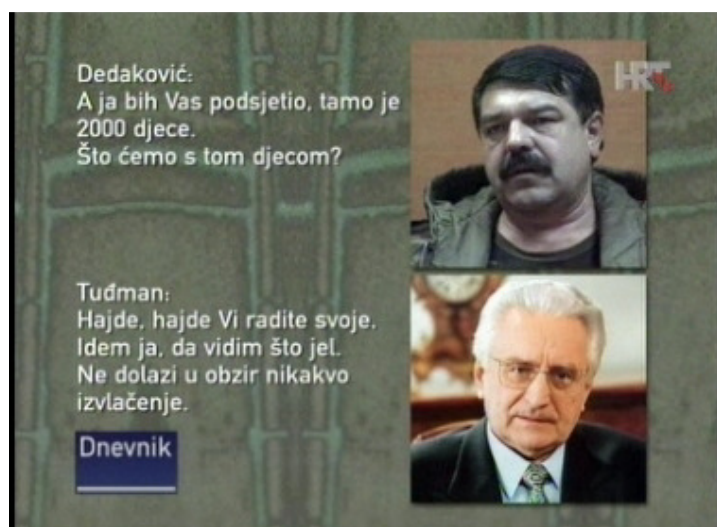
¹⁴⁶ [http://www.hrt.hr/index.php?id=en&tx_ttnews\[cat\]=119&cHash=d7f45f87cb](http://www.hrt.hr/index.php?id=en&tx_ttnews[cat]=119&cHash=d7f45f87cb) (pristup 15.1.2012.)

Mile Dedaković Jastrebović: *A ja bih vas samo mislim podsjetio, tamo je 2000 djece. Što ćemo sa tom djecom?*

Franjo Tuđman: ***** (nerazumljivo; op.a.)

Mile Dedaković Jastrebović: *Molim?*

Franjo Tuđman: *Dobro dobro, *** ** (dvije nerazumljive riječi; op.a.) tu. Hajde hajde, vi radite svoje. Idem ja da vidim šta je. Ne dolazi u obzir nikakvo izvlačenje...(izgovara dalje nešto poput jel, ali nije razumljivo i snimka se tu prekida; op.a.).*

Slika 5: Dnevnikov prikaz montiranog razgovora Tuđman-Dedaković o evakuaciji civila. Izvor: snimka ekrana.

Iz ove snimke jasno se zaključuje da Dedaković podsjeća da u Vukovaru postoje djeca koju bi trebalo izvući, a da Tuđman to odbija te ih praktički osuđuje na smrt.

Iz ovog dijela razgovora izbačen je dio u kojem Dedaković kaže da se slaže s Tuđmanom jer postoje uvjeti koje predlaže JNA, a koji nisu dobri za hrvatsku stranu:

Mile Dedaković Jastrebović: *Ili u protivnom što da radimo? Hoćemo ovaj da izvlačimo to pučanstvo, nećemo?*

Franjo Tuđman: *Ne, ne, ne, ne, ne, ne. Ne. Kako ćete, osim toga, kako ćete ih izvlačiti? Ne? Prema tome...*

Mile Dedaković Jastrebović: *Pa znate koje oni, koje, koje oni hoće uslove gospodine?*

Franjo Tuđman: *Ne. Ne, dolazi u obzir. Jel?*

Mile Dedaković Jastrebović: *Dobro, ja se slažem s vama u tome. A ja bi vas ovaj samo mislim podsjetio, tamo je 2000 djece. Što ćemo sa tom djecom?*

Franjo Tuđman (izgleda da govori nekom tko je s njim u istoj prostoriji): *Tusa mi dajte tamo.* (autoru ovog rada zvuči kao da je izgovoreno „Tusa“, ali moguće da nije)

Mile Dedaković Jastrebović: *Molim?*

Franjo Tuđman: *Dobro, dobro, *** ** (dvije nerazumljive riječi; op.a.) tu. Ajde vi radite svoje. Idem ja da, da vidim šta, jel. Ne dolazi u obzir nikakvo izvlačenje, jel.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Dobro je.*

Analiza

Pozornost treba obratiti na sljedeće dijelove:

Mile Dedaković Jastrebović: *Hoćemo ovaj da izvlačimo to pučanstvo, nećemo?*

Franjo Tuđman: *Ne, ne, ne, ne, ne, ne. Ne. Kako ćete, osim toga, kako ćete ih izvlačiti?*

Mile Dedaković Jastrebović: *Pa znate koje oni, koje, koje oni hoće uslove gospodine?*

Mile Dedaković Jastrebović: *Dobro, ja se slažem s vama u tome.*

Očigledno se radi o mogućnosti izvlačenja pučanstva koje bi se odvijalo prema uvjetima JNA koji za hrvatsku stranu izgledaju nemoguće ili vrlo nepovoljno. Tuđman odlučuje da se prema tim uvjetima ne ide na izvlačenje i pita kako bi se to uopće izvelo, a Dedaković naglašava postojanje takvih uvjeta i odgovara da se slaže s Tuđmanom. Ovaj dio kompletno je izrezan iz snimke puštene u Dnevniku HRT-a. Upravo taj dio mijenja kontekst. S tim dijelom vidljivo je da uvjeti nisu dobri za hrvatsku stranu i da se Dedaković s tim slaže. Prema tome, nije istina da Tuđman prepušta djecu na milost i nemilost JNA kako sugerira prilog, nego postoje naznake da bi to izvlačenje zbog uvjeta JNA ili bilo loše po njih ili je neizvedivo, a Dedaković koji također vidi kakva je situacija s tim se slaže. Ovdje se može zaključiti da se Tuđman brine za civile, a ne da se ne brine.

4.2.3.4. Manipulacija 4

Treći dio priloga donosi razgovor predsjednika Tuđmana i zapovjednika Dedakovića o slanju pomoći za Vukovar.

***Hrvoje Zovko:** Molbe za pomoć slali su do posljednjeg dana.*

***Franjo Tuđman:** To što ste mi sada kazali, jel, dajte mi to lijepo faksom pošaljite.*

***Mile Dedaković Jastrebović:** Eee kad kod mene ne radi faks gospodine predsjedniče.*

***Hrvoje Zovko:** Na kraju je državna komisija na čelu s Josipom Manolićem koju je imenovao predsjednik Tuđman, optužila glavne vukovarske zapovjednike za pokušaj rušenja ustavnog poretka i skinula bilo kakvu odgovornost s države. Branko Borković 20 godina poslije ustraje u borbi da Sabor poništi izvješće te Komisije koje je i dalje na snazi.*

Slika 6: Dnevnikov prikaz razgovora Dedakovića i Tuđmana o pomoći Vukovaru. Izvor: snimka ekrana.

Ovaj dio priloga započinje sugestivnom rečenicom autora priloga da su molbe za pomoć slane do posljednjeg dana, a zatim se pušta dio razgovora Tuđmana i Dedakovića. Iz ovako montirane snimke/transkripta ispada:

- a) da je Dedaković do posljednjeg dana u Vukovaru,
- b) da je Dedaković komunikacijski u gotovo bezizlaznoj situaciji
- c) da je Dedaković nešto rekao Tuđmanu, a prema sugestiji autora to bi trebalo biti nešto u vezi s pomoći Vukovaru,

- d) da Tuđman lakonski odgovara Dedakoviću da mu to pošalje faksom, što ostavlja dojam bezobzirnosti jer ispada da ga okolnosti u kojima se nalaze Dedaković i Vukovar uopće ne zanimaju nego mu je od hitnog djelovanja za spas Vukovara bitnija administrativna procedura.

Prije pogleda u proširene transkripte koji bacaju drugačije svjetlo na ovaj događaj, bitno je objasniti kako je autor priloga manipulativno promijenio prostorno-vremenski kontekst događaja. Naime, Mile Dedaković Jastrebović u trenutcima u kojima se odvija ovaj događaj uopće nije bio u Vukovaru nego u Vinkovcima. U Vinkovce je iz Vukovara došao 11. ili 12. listopada 1991.¹⁴⁷ ¹⁴⁸ te je 16. listopada 1991. postavljen na dužnost zapovjednika Operativne grupe za teritorij općina Vukovar, Vinkovci i Županja¹⁴⁹. Obrana Vukovara pala je 18. studenog 1991. Iz ovih podataka vidimo:

- a) da se razgovor Dedakovića i Tuđmana ne odnosi na posljednje dane prije pada Vukovara kao što sugerira autor priloga, jer se pad dogodio više od mjesec dana nakon ovog razgovora,

- b) da se Dedaković u vrijeme razgovora uopće ne nalazi u Vukovaru.

Cjeloviti tonski zapis pokazuje i drugačiji sadržajni kontekst događaja:

Franjo Tuđman: Halo.

Mile Dedaković Jastrebović: Dobar dan gospodine predsjedniče.

Tuđman: Molim pukovniče.

Mile Dedaković Jastrebović: Da vas samo ja u kratko izvijestim. Oni su krenuli sa jačim snagama pješadije iz pravca Negoslavaca, vojarne i ovaj, Sajmišta.

¹⁴⁷ Davor Marijan: Bitka za Vukovar, str. 178.

¹⁴⁸ Dedaković-Jastrebović, Mile; Mirković-Nadž, Alenka; Runtić, Davor. Bitka za Vukovar. Str. 146.

¹⁴⁹ Isto, str. 152.

Franjo Tuđman: *Da.*

Mile Dedaković Jastreb: *Ovi tenkovi se pokreću i najugroženija je bolnica sad.*

Franjo Tuđman: *Da.*

Mile Dedaković Jastreb: *Plašimo se da će vrlo brzo doći do ovih, skloništa bolničkih, da će tamo prvo biti toga pokolja. A ja sam vas gospodina...Tusa...*

Franjo Tuđman: *Da.*

Mile Dedaković Jastreb: *Ima tu i depeša, tražio neke stvari, oni čak nisu mi ni odgovorili. Da bi nešto tamo napravili, a mogli smo to...ima tamo depeša koju sam poslao.*

Franjo Tuđman: *Meni su jutros kazali da su poslali, da su vam uputili...molim?*

Mile Dedaković Jastreb: *Nisu ništa uputili, gospodine predsjedniče. Ja ne znam čemu to služi da vama kažu jedno, a meni drugo.*

Franjo Tuđman: *Da.*

Mile Dedaković Jastreb: *Oni su vjerojatno vama rekli da su trupe tamo upućuju, da upućuju sve što treba međutim to zaista nije istina. Ja ne znam zašto oni to tako rade, al to nije, ne služi ni Hrvatskoj, ni njima, ni nama. Ja sam danas dobio, ovaj, od gospodina Vekića jednom.*

Franjo Tuđman: *Da*

Mile Dedaković Jastreb: *E to je točno i ništa više.*

Franjo Tuđman: *Da.*

Mile Dedaković Jastreb: *Ništa više.*

Franjo Tuđman: A šta ste još tražili, što su mogli poslati, a nisu?

Mile Dedaković Jastreb: Mogli su poslati... Ja ne bih sada htio preko mobitela da nas prisluškuju znate, ali ovaj ima depeša jedna, ja sam je noćas poslao, znam da se to moglo ostvariti, sigurno.

Franjo Tuđman: Da.

Mile Dedaković Jastreb: Pa gospodin Tus nije ni odgovorio mi ništa. A to je u vezi pukovnika Mačeka.

Franjo Tuđman: Da.

Mile Dedaković Jastreb: Jer sam š njim osobno kontaktirao, on je rekao da to samo može odobriti Tus, nitko drugi.

Franjo Tuđman: Aha. E pa dobro sad ću ja onda nazvat da vidim. Ako je to tako, onda ću ja odobriti, ako ima pa ako nisu poslali jel.

Mile Dedaković Jastreb: To je tako, gospodine predsjedniče sigurno. Ja nemam razloga da u ovim momentima sada vas obmanjujem. Kad znamo u čemu smo, u kakvoj smo situaciji.

Franjo Tuđman: Dobro pukovniče, idem odmah...

Mile Dedaković Jastreb: Da li će moći što da se učini u svezi jutros smo pričali da ovaj dobijemo ovdje one snage i sredstva da idemo da to napravimo? Je li vi to sad razmatrate?

Franjo Tuđman: Da. Dobro.

Mile Dedaković Jastreb: Oćemo moć dobit to?

Franjo Tuđman: *Ha slušajte, ja vam ne mogu reć, ja vam mogu reć da ću im narediti sve ono što imaju, što ste tražili da vam pošalju, ne? A ja sad konkretno vam ne mogu reć da, da vi kažete da sam ja reko, a da, a da ne znam šta. Razumijete, jel?.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Ima tamo akt, gospodine predsjedniče. Točno što smo tražili gospodin Gorinšek i ja prije 15 dana. I gospodin Tus je rekao da će u naredna 5-7 dana to biti sve. (U proširenim transkriptima umjesto riječi „akt“, napisana je riječ „faks“; op.a.)*

Franjo Tuđman: *Da.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Međutim od toga sve, ništa. Ja sad ne znam ovaj, zbog čega...*

Franjo Tuđman: *Dajte mi to, to, to što ste mi sada kazali jel, dajte mi to lijepo faksom pošaljite.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Eee kad kod mene ne radi faks gospodine predsjedniče. Al vidit ću, možda preko Osijeka pošaljem.*

Franjo Tuđman: *Dobro ajde.*

Mile Dedaković Jastrebović: *E.*

Franjo Tuđman: *Da.*

Kasniji razgovor Dedakovića i Gorinšeka otkriva da korištenje faksa uopće nije sporno nego sasvim uobičajeno između sudionika razgovora:

Mile Dedaković Jastrebović: *...te je tražio. (U proširenim transkriptima piše „Tuđman te je tražio“; op.a.)*

Karlo Gorinšek: *Sad sam razgovarao s njim.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Jel ti rekao da onaj faks da pošalješ?*

Karlo Gorinšek: *Molim?*

Mile Dedaković Jastrebović: *Da, da pošalješ faks.*

Karlo Gorinšek: *Faks?*

Mile Dedaković Jastrebović: *Da.*

Karlo Gorinšek: *Ne, nije rekao.*

Mile Dedaković Jastrebović: *E, rekao je da pošalješ onaj faks što si ono od Tusa tražio, sjećaš se? One snage i sredstva svojevremeno kad si bio ovdje kod mene.*

Karlo Gorinšek: *Aha.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Te.*

Karlo Gorinšek: *Pa on je to dobio.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Ma nije dobio, ovaj...*

Karlo Gorinšek: *Kako ne! Pa dobio on...u ono vrijeme. Ja ne znam jel njegovi to bacaju ili nešto drugo. To je ono izvješće bilo...*

Mile Dedaković Jastrebović: *Ma ne izvješće. Ono što si ti tražio zahtjevom da ti se da, da možemo ići taj posao napraviti.*

Karlo Gorinšek: *Aha to.*

Mile Dedaković Jastrebović: *Razumiješ?*

Karlo Gorinšek: *Da, da to je to u tom izvješću dato. Dobro.*

Mile Dedaković Jastreš: *Pa to je rekao da mu odmah faksom proslijediš. I to odmah, kaže. On je tamo na sjednici i dobit će to i da pita ove zašto kako i što može i ne može, znaš.*

Karlo Gorinšek: *Da*

Mile Dedaković Jastreš: *Napravi to, to će nam pomoć puno.*

Iz proširenog tonskog zapisa vidljivo je:

- a) da Dedaković nije u komunikacijski bezizlaznoj situaciji jer telefonski ima mogućnost dogovarati slanje faksa iz Osijeka ako faks u Vinkovcima ne radi,
- b) da se radi o faksu koji je sudionicima razgovora poznat jer je već slan,
- c) da je Tuđman zainteresiran za pomoć Vukovaru i da djeluje po tom pitanju,
- d) da postoji mogućnost da netko Tuđmanu govori jedno, a Dedakoviću drugo pa stvari ne idu kako bi trebalo (ovo ne mora nužno biti tako nego je moguće da je to više interpretacija različitih sugovornika, odnosno da bi to bio razlog zašto stvari ne idu kako bi trebalo, a da stvari zapravo ne idu kako bi trebalo iz niza drugih razloga),
- e) da su i Tuđman i Dedaković svjesni da im se komunikacije prisluškuju i da ne mogu sve dogovarati telefonski.

Da bi promijenio istinu, autor montaže izbacio je dijelove razgovora koji pokazuju:

- a) da Dedaković može slati faks i preko Osijeka ako onaj u Vinkovcima ne radi, što je bitno za doživljaj situacije, odnosno je li ona bezizlazna ili ne,
- b) da je slanje faksa između sudionika razgovora uobičajeno,
- c) da slanje faksa nije Tuđmanova neobjašnjiva i teško shvatljiva dosjetka,
- d) da Tuđman aktivno sudjeluje u pomaganju Vukovaru,
- e) da netko sabotira rad hrvatskih ministarstava, službi i institucija,

f) da neprijatelj prisluškuje komunikaciju.

Da je korištenje faksa bilo običajeno i u Vukovaru te da je Dedaković u vrijeme odvijanja navedenog telefonskog razgovora bio u Vinkovcima objašnjava nasljednik Mile Dedakovića Jastreba na položaju zapovjednika obrane Vukovara – Branko Borković Mali Jastrebo. To 24. listopada 2011. prenosi portal Dnevno.hr¹⁵⁰:

Prisjećajući se odnosa s pokojnim predsjednikom u vrijeme opsada Vukovara, Mladi Jastrebo kaže kako je uvjeren da dr. Tuđman nije imalo cjelovitu informaciju o događajima u gradu.

- Uvjeren sam da su njime manipulirali njegovi suradnici. Možda su to radili zbog straha, jer je Tuđman bio nagle čudi, ili zbog neznanja. S predsjednikom sam bio u vezi, no komunicirali smo samo o strateškim stvarima. Najčešće putem telefaksa i to sve do 18. studenog, dakle do trenutka kada je neprijatelj ušao u grad. Za Tuđmana mogu reći da je ipak bio samo čovjek od krvi i mesa, a ne superman, te da nije mogao sve znati i o svemu odlučivati – kaže Borković.

Dodaje potom da neki mediji danas izvrću činjenice izrugujući se bezrazložno Tuđmanu i njegovim zahtjevima da mu Dedaković faxom pošalje izvještaj s bojišta.

- Jastrebo je u to vrijeme bio u Vinkovcima, a ne u Vukovaru. Tamo je bilo i struje i ostakljenih prozora i telefaksa i telefona, pa ne treba čuditi što je Tuđman tražio da mu izvještaj pošalje faxom – dodaje Mladi Jastrebo.

¹⁵⁰ Borković: 'Optužnica' i danas pogađa metu i zato je se političari toliko boje. http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/audio_borkovic_optuznica_i_danas_pogada_metu_i_zato_je_se_politicari_toliko_boje_/457018.html. (pristup 26.12.2011.).

Najbolju potvrdu da je Mile Dedaković-Jastrebo u Vinkovcima na raspolaganju imao sve sustave komunikacije te da korištenje faksa nije ništa čudno nalazimo u Dedakovićevoj knjizi „Bitka za Vukovar“¹⁵¹:

Razliku u uvjetima rada vukovarskoga i vinkovačkoga zapovjedništva teško je opisati. Telefoni, fax-aparati, sva moguća sredstva veze uključujući i Novakov neprobojni paket-radio, voda...U hotelu „Slavonija“ mogli su se otuširati i pojesti toplo jelo.

Bio je to drugi svijet.

Združivanjem manipulativnih uradaka autora tonske montaže i autora priloga, stvorena je laž koja se ovakvim jednostranim prikazom u udarnom terminu središnjeg Dnevnika HRT-a nameće javnosti kao istina.

Iz analize je vidljivo da se manipuliralo informacijama u svrhu stvaranja realnosti koja nije objektivna i ne odgovara činjeničnoj istini. Metode korištene u ovom dijelu priloga, a sve da bi se konstruirala laž koja će se prikazati istinom, su:

- a) sugestivna najava priloga koja u svom sadržaju ne odgovara istini,
- b) selektivan odabir dostupnih tonskih zapisa pomoću kojeg se dio događaja može prikazati kao zasebna samostalna cjelina,
- c) kraćenje i montiranje tonskih zapisa na način da događaj prikazuju onako kako se u stvarnosti nije dogodio,
- d) prebacivanje odgovornosti i nametanje krivnje za loše stvari sa stvarno odgovorne osobe na osobu koju se ciljano treba prikazati u negativnom svijetlu,
- e) promjena konteksta vremena,
- f) promjena konteksta događaja,
- g) promjena konteksta lokacije.

Primjenom ovih tehnika stvaraju se neistinite obavijesti o događaju koje navode na pogrešne zaključke.

¹⁵¹ Dedaković-Jastrebo, Mile; Mirković-Nađ, Alenka; Runčić, Davor. Bitka za Vukovar. Str. 149.

4.3.4. Reakcije u medijima

Nakon što je ovakva montaža puštena u javni informacijski prostor, došlo je do reakcija s obje strane. Oni koji žele znati punu i pravu istinu i koji inzistiraju na utvrđivanju istine temeljene na stvarnim činjenicama tražili su da se cijela stvar preispita. Oni koji žele manipulirati i nametati lažnu percepciju tvrdili su da je snimka istinita te podupirali usvajanje laži kao istine. Najprije slijede neke reakcije javnih osoba i sudionika bitke za Vukovar koji tvrde da prilog nije istinit.

Miroslav Tuđman

Zbog snimke je žestoko reagirao Miroslav Tuđman, koji kaže da se "Dnevnik HTV-a pretvorio u ekspozituru nekadašnje Kontraobavještajne operacije JNA Opera, koja je i danas, očito, u funkciji predizborne propagande Kukuriku koalicije". Tuđman podsjeća da su ti audiozapisi nastali još u radionici KOS-a, što je dokazano još na suđenju Radenku Radojčiću 1994. M. Tuđman smatra da je "riječ je o najsravnijoj manipulaciji" i traži odgovornost urednika i autora.(Večernji list, 21.11.2011.)¹⁵²

Stjepan Bačić (dopredsjednik Udruge hrvatskih liječnika dragovoljaca 1990.-1991.)

Oštro protestiramo protiv takve uređivačke politike HRT-a, jer se naša televizija ponaša kao da je dio Kontraobavještajne službe JNA (KOS)", rekao je Bačić. Podsjetio je kako je u sinoćnjem prilogu objavljena kombinacija razgovora novinara Siniše Glavaševića i zapovjednika obrane Vukovara Mile Dedakovića Jastreba s prvim hrvatskim predsjednikom Franjom Tuđmanom, po kojem je, kako je rekao, ispalo da se nije htjelo obraniti Vukovar. Bačić je naglasio kako je još 1994. na sudu dokazana ta podvala KOS-a, a što je, kazao je, na sudu priznao i operativac KOS-a Radenko Radojčić. "Nedopustivo je da 20 godina nakon toga uredništvo HRT-a ponavlja priču koja je trebala biti

¹⁵² Miroslav Tuđman: HTV gura uratke KOS-a. <http://www.vecernji.hr/vijesti/miroslav-tudman-htv-gura-uratke-kos-a-clanak-348739>. (pristup 27.12.2011.).

davno završena te da se HRT na neki način uklapa u težnje KOS-a još iz 90-ih", rekao je Bačić. (Portal Hrvatskoga kulturnog vijeća)¹⁵³

Josip Klemm (predsjednik Udruge specijalne policije)

Na novinarsko pitanje je li se dovoljno učinilo u obrani Vukovara, predsjednik Udruge specijalne policije Josip Klemm rekao je kako je 13. listopada 1991. bio sudionik akcije u kojoj se išlo pomoći Vukovaru, a u samo nekoliko minuta poginulo na desetke hrvatskih branitelja i više od stotinu ih je ranjeno. Ocijenio je kako se, vezano uz HRT-ov prilog, radi o pokušaju razbijanja jedinstva hrvatskih branitelja, gdje netko pokušava "izvrgnuti povijesne činjenice određenim neistinama, lažima i komentarima vezanim uz 1991." (Portal Hrvatskoga kulturnog vijeća)¹⁵⁴

Slijede neke reakcije onih koji tvrde da je snimka istinita te objašnjenja zašto te reakcije nemaju argumentacijsku čvrstinu.

Hrvatsko novinarsko društvo

Radi se o politikantskim napadima dijela vijećnika na toga novinara, te na urednika HTV-ovog Dnevnika Zorana Šprajca koji je taj prilog objavio - s jasnom namjerom da onemoguće daljnja novinarska istraživanja o svim okolnostima pada Vukovara i strašnog ratnog stradanja njegovih stanovnika. To je napad na slobodu medija i na novinarske slobode jer istraživanje i objavljivanje istine glavni je novinarski zadatak, bez obzira koga ta istina može kompromitirati.

Ne ulazimo u sukob Programskog vijeća HRT-a i Zorana Šprajca. Ovdje je bitno da HND sugerira da je puštanje spornog priloga istraživanje i objavljivanje istine. Iz dosadašnje analize jasno se vidi da u nastajanju priloga nije bilo nikakvog istraživanja i objavljivanja istine, nego su selektivno odabrani određeni fragmenti događaja i montirani na način da mijenjaju njegov objektivni prikaz.

¹⁵³ Bačić: suspendirati odgovorne na HRT-u. <http://www.hkv.hr/vijesti/mediji/9704-dnevnik-hrt-a-kos-branitelji-konsternirani-.html>. (pristup 27.12.2011.).

¹⁵⁴ Isto

Stjepan Mesić (bivši predsjednik Republike Hrvatske)

*G. Šprajc i njegov kolega Alfier, kao i ekipa TV Dnevnika polazili su od premise da gledatelji imaju pravo na potpunu, istinitu i objektivnu informaciju, kao i od svojega prava da se pred najširoom javnošću obrane od javno izrečenih objeda koje nisu ničim poduprte. (Jutarnji list, 20.12.2011.)*¹⁵⁵

Imamo dokazanu manipulaciju snimkom u vidu selekcije, kraćenja, fragmentarnog prikaza i promjene konteksta, dakle događaj koji je prikazan lažno pa tvrdnja Stjepana Mesića da je gledateljima dana potpuna, istinita i objektivna informacija logički i činjenično netočna.

Grupa intelektualaca (Nadežda Čaćinović, Daša Drndić, Nenad Popović, Žarko Puhovski, Slobodan Šnajder, Velimir Visković i Bogdan Žižić)

*Kao glavni urednik informativnog programa zlorabio je svoje ovlasti jer ih je kaznio iz očito političkih razloga, a povodom priloga o padu Vukovara, a u kojem su emitirane isključivo izvorne snimke i materijali čiji su autori vukovarski branitelji i civili, uključivši Sinišu Glavaševića". (Slobodna Dalmacija, 21.12.2011.)*¹⁵⁶

Imamo dokaze da emitirane snimke nisu izvorne jer su kraćene i montirane. Da su izvorne, onda bi ostale u izvornom obliku, dakle cjelovite. Prema tome, izjava grupe intelektualaca logički je i činjenično netočna.

Ranko Ostojić (ministar unutarnjih poslova)

Kad će više taj Sabor... da se mogu početi mijenjati zakoni protiv slobode i demokracije... i zajedno s njima oni koji provode politički progon... i ubijaju istinu!", napisao je na svom profilu na Facebooku Ranko Ostojić, vjerojatni

¹⁵⁵ Mesića zgrozila Šprajcova smjena: Javna televizija ne smije biti poligon za ispoljavanje paranoidnih konstrukcija frustriranih pojedinaca. <http://www.jutarnji.hr/mesic-o-sprajcovo-smjeni--javna-televizija-ne-bi-smjela-biti-poligon-za-ispoljavanje-paranoidnih-konstrukcija-frustriranih-pojedinaca/994796/>. (pristup 28.12.2011.).

¹⁵⁶ Građanska akcija prosvjeduje pred HRT-om zbog Šprajcove suspenzije <http://www.slobodnadalmacija.hr/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/158889/Default.aspx>. (pristup 28.12.2011.).

*budući ministar policije, komentirajući slučaj Zorana Šprajca. (Večernji list, 20.12.2011.)*¹⁵⁷

Iz ove izjave Ranka Ostojića vidljivo je da se ignorira postojanje proširenog tonskog zapisa i prošireni transkript iz kojih se vidi da je prilog montaža koja gledatelje upućuje na drugačiji zaključak nego što bi to bilo u slučaju uvida u cjeloviti materijal. Programsko vijeće HRT-a prilog je ocijenilo tendencioznim te zatražilo istragu slučaja. Istraga slučaja podrazumijeva i pregledavanje te objavu svih dostupnih materijala što je jedini put prema istinitoj obavijesti o opisanom događaju. Iako imamo potencijalno cjelovite tonske zapise što znači objektivne prikaze događaja te razne dokumente koji pokazuju pravu istinu, Ranko Ostojić situaciju dovodi do apsurdna tvrdnjom da se objavljivanje laži smatra borbom za istinu, a zahtjev za objavljivanjem istine smatra se ubijanjem istine.

Nikola Toth-Feniks (vukovarski branitelj)

*Ma kakva montaža, to je autentična snimka. To su obične gluposti! Miroslavu Tuđmanu sve je vezano uz KOS, a ponajviše obitelj: mama mu je bila tajnica u KOS-u, tata mu je bio KOS-ov kadrovik, kum Josip Manolić bio je oficir KOS-a, a i on sam bio je jedan od čelnika hrvatske obavještajne zajednice. Zar su slučajno kuće Tuđmanovih i Manolićevih baš jedna do druge? Najžalosnije je to što Miroslav Tuđman, inače ugledni intelektualac, istupa s tako banalnim tumačenjima. Bolje da šuti i ne izaziva neke koji bi još štošta mogli reći, da se ne bi otvorila Pandorina kutija', ogorčen je Toth takvim izvrtanjem istine o odgovornosti za pad Vukovara, jer je povremeno i osobno svjedočio razgovorima zapovjednika obrane grada s državnim vrhom te s Jastrebowom dijelio zabrinutost za sudbinu stanovnika grada i njegovih branitelja.(tportal.hr, 23.11.2011.)*¹⁵⁸

Ovdje se nameće pitanje je li komentar o Tothovoj ogorčenosti doista njegov komentar ili novinarski dodatak. Ako je komentar od gospodina Totha, onda je kao prvo čudno kako može

¹⁵⁷ Ostojić o Šprajcovoju smjeni: To je politički progon i ubijanje istine! <http://www.vecernji.hr/vijesti/ostojic-sprajcovoju-smjeni-to-je-politicki-progon-ubijanje-istine-clanak-358112>. (pristup 28.12.2011.).

¹⁵⁸ Snimka razgovora Tuđman-Dedaković je autentična. <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/161215/Snimka-razgovora-Tudman-Dedakovic-je-autenticna.html> (pristup: 26.12.2011.).

biti ogorčen izvrtanjem istine o odgovornosti za pad Vukovara, kao da je ta skraćena snimka cjelokupan i istinit krunski dokaz nečije odgovornosti za pad Vukovara. Kao drugo, ako se zalaže za objavljivanje istine, zašto onda poručuje Miroslavu Tuđmanu da šuti da se ne bi otvorila Pandorina kutija? Valjda je onima koji se zalažu za istinu cilj da se Pandorina kutija, ako postoji, otvori. Ako je taj komentar novinarski dodatak, onda je u pitanju novinarska manipulacija ubacivanjem u tekst nečega što gospodin Toth nije rekao.

Danijel Rehak (predsjednik Društva logoraša)

Oštro se protivimo tim i takvim pritiscima jer želimo saznati istinu, bez obzira koliko je ona bolna, a na osnovi potvrda pojedinih pripadnika 204. vukovarske brigade koji su bili blizu i u štabu brigade, vaš novinar ništa nije pogriješio', napisao je predsjednik Društva logoraša Danijel Rehak u svom dopisu Hrvatskoj televiziji. (T-portal, 24.11.2011.).¹⁵⁹

Nije u potpunosti jasno na koji stožer misli gospodin Rehak. Ako misli na stožer 204. Brigade koji se nalazio u Vukovaru, onda ova izjava sadrži činjeničnu i logičku pogrešku. Stožer 204. brigade bio je u Vukovaru. Ako je bio u Vukovaru, a Dedaković je s Tuđmanom sporni telefonski razgovor vodio dok je bio u Vinkovcima, onda nije moguće da su pojedini pripadnici 204. vukovarske brigade koji su bili blizu stožera i u njemu čuli taj razgovor. Ako je ipak mislio na stožer u Vinkovcima, onda je upotrijebio pogrešnu terminologiju jer je tamo bio stožer Operativne zone Vukovar-Vinkovci-Županja, ali je onda moguće da su pripadnici 204. brigade koji su se nalazili u tom stožeru čuli razgovore.

Drago Hedl (Predsjednik Vijeća časti Hrvatskog novinarskog društva)

Postoji i snimka razgovora kada Dedaković, debelo iza ponoći, zove Hrvoja Šarinića i očajnički ga moli da ga spoji s predsjednikom Tuđmanom zbog užasnog stanja u Vukovaru koji je vapijao za pomoći. Šarinić mu odgovara da predsjednik spava i da ga ne može buditi. Zar te činjenice hrvatska javnost ne smije znati? Kome je u interesu da se one skrivaju. Svi se zaklinju u Vukovar, u

¹⁵⁹ HTV-ov novinar nije pogriješio, želimo istinu o Vukovaru.

<http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/161495/HTV-ov-novinar-nije-pogrijesio-zelimo-istinu-o-Vukovaru.html> (pristup 26.12.2011.).

žrtvu koju je platio taj grad, njegovi branitelji i stanovnici, ali kada se postavi pitanje je li ta žrtva baš morala biti tolika i je li se Vukovaru moglo pomoći, onda neki ne žele odgovor na to pitanje. Kolega Zovko postupio je profesionalno, kao i urednik koji je prilog pustio. (Danas.hr, 22.12.2011.)¹⁶⁰.

Ovdje novinar Drago Hedl ne govori istinu. Prema proširenim tonskim zapisima, razgovori o buđenju predsjednika Tuđmana išli su ovako:

Mile Dedaković Jastrebović: ...gospodin predsjednik upoznat da sam ja želio s njim razgovarati?

Hrvoje Šarinić: Slušajte, ne, ja ga sada nisam uputio jer je, jer sam mislio da možete najefikasnije riješiti problem sa Šuškom. Međutim, ako vi inzistirate, onda ću ja probuditi predsjednika sada pa ćete razgovarati s njim, ali sam mislio da možda u ovoj fazi kako je to jedan koliko ja znam jedan operativni problem, ja sam htio, mislio sam da, da ministar obrane može to riješiti sa vama. Evo, tako je bilo.

Mile Dedaković Jastrebović: To jeste u... operativni, međutim to će postati vrlo brzo, ako ne odrade ti naši operativci, politički problem.

Hrvoje Šarinić: Jer gledajte gospodine Dedakoviću, vi ste pred par dana zvali... i ja sam...

Mile Dedaković Jastrebović: Ne, nisam ja zvao, oprostite.

Hrvoje Šarinić: Ne ne ne mi.

Mile Dedaković Jastrebović: Ne ne ne ne. Mene je gospodin predsjednik zvao, ne ja njega.

Hrvoje Šarinić: Aha, dobro. Onda je bilo obratno, ali ja sam iza toga sa predsjednikom razgovarao i iza toga sam sa Šuškom sam razgovarao. I zamolio Šuška da odmah stupi s vama u vezu što je vjerojatno učinio bio.

¹⁶⁰ Tuđman je prespavao jedan očajnički vapaj Dedakovića. <http://danas.net.hr/intervju-tjedna/page/2011/12/21/0531006.html> (pristup 7.1.2012.).

Mile Dedaković Jastrebović: Pa prije par dana ne.

Hrvoje Šarinić: Jer ja sam njemu rekao: „slušaj Gojko, zvao me“ i tako dalje... „Problem je u tome da nije stiglo ono što je bilo...“

Mile Dedaković Jastrebović: Da.

Hrvoje Šarinić: Onda je on na to meni rekao: „ma šta nije, ja ću sada to urediti“ i tako dalje, „ali nešto je stiglo“ i tako dalje. Dobro. Slušajte! Dajte vi kažete, gospodine Dedakoviću, ako je to tako da vi hoćete sada razgovarati ili mi imamo sutra ujutro... ja sam u, već u osam sati u uredu, ako nije to prekasno da vas sutra nazove predsjednik ujutro, onda ću tako napraviti. Ako ne, ja ću ga probuditi sada.

Mile Dedaković Jastrebović: Čujte... ja, ovaj, vako, zapišite moj broj telefona.

Hrvoje Šarinić: Pa, jel ovaj šta sam vas sad zvao?

Mile Dedaković Jastrebović: Da da.

Hrvoje Šarinić: E, pa imam ga.

Mile Dedaković Jastrebović: Taj

Hrvoje Šarinić: Jest imam. 099..

Mile Dedaković Jastrebović: U kol... u koliko može?

Hrvoje Šarinić: Ja.

Mile Dedaković Jastrebović: Molim? U koliko sati?

Hrvoje Šarinić: Ja ću biti već u osam...u osam i trideset ću vidjeti predsjednika.

Mile Dedaković Jastreb: *Dobro, evo ga, ja ću čekati ovdje.*

Hrvoje Šarinić: *Dobro, onda će on vas...*

Mile Dedaković Jastreb: *Dogovoreno.*

Hrvoje Šarinić: *On će vas sutra ujutro nazvati.*

Mile Dedaković Jastreb: *Dogovoreno.*

Hrvoje Šarinić: *Hvala vam lijepo.*

Mile Dedaković Jastreb: *Hvala, bok.*

Mile Dedaković Jastreb: *Izvolte gospodine.*

Muški glas: *Je li vas dobio gospodin Šarinić?*

Mile Dedaković Jastreb: *Jeste, dogovorili smo se sve. Mnogo vam hvala.*

Vidimo da je Hrvoje Šarinić dva puta nudio Dedakoviću buđenje Tuđmana:

- 1.) *Međutim, ako vi inzistirate, onda ću ja probuditi predsjednika sada pa ćete razgovarati s njim*
- 2.) *...ja sam u, već u osam sati u uredu, ako nije to prekasno da vas sutra nazove predsjednik ujutro, onda ću tako napraviti. Ako ne, ja ću ga probuditi sada.*

Također vidimo da je Dedaković to dva puta odbio. Na prvu ponudu preskočio je odgovor i nastavio razgovor o problemima u Vukovaru, a pri drugoj ponudi očito nije htio da se

predsjednika budi pa je dogovorio da predsjednik njega nazove sutradan ujutro. To je i potvrdio muškoj osobi odmah nakon razgovora sa Šarinićem: „*Jeste, dogovorili smo se sve*“. Također, snimka o kojoj govori Dedaković u rečenici „*Mene je gospodin predsjednik zvao, ne ja njega*“ nije objavljena. Ako ta snimka postoji, treba postaviti pitanje zašto nije objavljena. Ako je Predsjednik zvao Dedakovića u Vinkovce, onda je logično pretpostaviti da je zvao zbog nečega što je smatrao važnim. Spoznaja o čemu se radilo bitna je zbog cjelovite slike o događajima iz tog vremena i utvrđivanja istine.

Ovakav cjeloviti prikaz događaja osporava tvrdnju Drage Hedla. Dragu Hedla odlikovao je predsjednik Josipović povodom međunarodnog dana ljudskih prava. Odlikovao ga je Redom Stjepana Radića za osobit ljudski i profesionalni doprinos borbi za ljudska prava, promicanje pravde i demokracije te otkrivanje istine¹⁶¹. Predsjednik Josipović najomiljeniji je hrvatski predsjednik prema svim javno dostupnim anketama. Ako on odlikuje nekog novinara za otkrivanje istine, a čitatelji za to znaju i pročitaju članak tog novinara o Vukovaru, logično je očekivati da će vjerovati onome što piše smatrajući da je to istina. Naravno, pod pretpostavkom da čitatelji ne znaju kako se opisani događaj stvarno odvijao jer se nisu susreli s drugačijim prikazom događaja. Također, logično je pretpostaviti da ljudi uglavnom ne znaju kako se prikazani događaj stvarno odvijao, jer je njegov pravi prikaz dostupan samo putem snimke koja je dostupna negdje na portalu 24 sata, Youtube servisu i možda još negdje. To mogu znati samo oni koji su je pretraživanjem interneta samostalno pronašli ili ih je netko na nju uputio. Poznavajući ljude oko sebe, na temelju opažanja i znanja o okolini u kojoj se nalazimo, kao i nakon razgovora s raznim ljudima o navedenoj temi, lako je zaključiti da je mali broj onih koji detaljno pretražuju internet i preslušavaju pronađene tonske zapise. Lakše je pročitati obavijest ili samo naslov na portalu ili u novinama, pogotovo ako ih potpisuje novinar odlikovan za promicanje istine i ako je predstavljena zvučnim naslovom poput:

„Tuđman je prespavao jedan očajnički vapaj Dedakovića“.

¹⁶¹ Josipović odlikovao Dragu Hedla. <http://danas.net.hr/hrvatska/page/2011/12/08/0461006.html> (pristup 7.1.2012.).

Ovo je još jedan pokazatelj kako određeni mediji, ali ne samo oni, manipuliraju mišljenjem javnosti plasirajući dezinformacije u javni informacijski prostor. Takve dezinformacije plasirali su mnogi relevantni televizijski, internetski i novinski mediji.

Kada se već spominju naslovi, zanimljivo je vidjeti naslove članaka koji su se kao prvi pojavili na vodećim hrvatskim portalima. Na primjer, najposjećeniji portali u Hrvatskoj u studenom 2011. koji nisu vezani uz novine, prema podacima gemiusAudiencea¹⁶² su: net.hr, tportal.hr i index.hr. Ovi portali ovim redoslijedom zauzimaju ukupna prva tri mjesta među svim portalima. Neposredno nakon priloga Dnevnika HRT-a, ovi portali o njemu donose naslove koji su montirani ili izvađeni iz konteksta i kao takvi upućuju da je nezainteresiranost predsjednika Tuđmana za Vukovar istina o padu toga grada. Već sam pregled naslova pokazuje osnovnu poruku koju šalju najčitaniiji mediji:

TUĐMAN DEDAKOVIĆU 1991.

*Evakuirali biste Vukovar? Fino mi to pošaljite na faks (Danas.hr/Net.hr, 21.11.2011.)*¹⁶³

BOLNA ISTINA IZ AUDIOZAPISA

*Priča o Vukovaru otvorena tek nakon 20 godina (T-portal, 23.11.2011)*¹⁶⁴

*Tuđman na zahtjev da se iz Vukovara evakuiira 2000 djece: "Ne dolazi u obzir nikakvo izvlačenje!" (Index.hr, 21.11.2011.)*¹⁶⁵

Od portala vezanih uz novine, prema istom izvoru najposjećenijih portala najposjećeniji je 24sata.hr (4. ukupno), nakon njega Jutarnji.hr (6. ukupno), a na trećem mjestu je Večernji.hr (8. ukupno).

Portal Jutarnji.hr priklonio se varijanti ranije navedenih portala:

*Tuđmanov odgovor na apel Mile Dedakovića: 2.000 djece je u Vukovaru? Dobro, dobro! Nek su tu! (Jutarnji.hr, 21.11.2011.)*¹⁶⁶

¹⁶² <http://www.audience.com.hr/pages/display/visitors> (pristup 8.1.2012.)

¹⁶³ <http://danas.net.hr/hrvatska/page/2011/11/21/0638006.html> (pristup 8.1.2012.)

¹⁶⁴ <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/161119/O-drami-u-Vukovaru-ne-moze-govoriti-Tudmanov-sin.html> (pristup 8.1.2012.)

¹⁶⁵ <http://www.index.hr/vijesti/clanak/franjo-tudjman-na-zahtjev-da-se-iz-vukovara-evakuiira-2000-djece-ne-dolazi-u-obzir-nikakvo-izvlacenje-/584154.aspx> (pristup 8.1.2012.)

Vidimo da su ovi naslovi koji sugeriraju da je inverzna istina proizašla iz manipulacijskog uratka HRT-a prava istina o padu Vukovara. Iako su to vijesti o objavljenom prilogu, u naslovima nema neutralnih obavijesti o postojanju priloga, nego su naslovi poruke izvađene iz konteksta koje sugeriraju istinitost sadržaja priloga.

Portali 24sata.hr i Večernji.hr imali su ove naslove:

Glavaševićev tekst je zapravo pismo KOS-a iz akcije Opera (24sata.hr, 21.11.2011.)¹⁶⁷

Miroslav Tuđman: HTV gura uratke KOS-a (Večernji.hr, 21.11.2011.)¹⁶⁸

Vidimo da je od šest vodećih portala iz perioda objave priloga, njih četiri privlačilo posjetitelje naslovima koji podupiru inverziju istine, a dva koja spadaju pod istu izdavačku kuću prenijela su reakciju Miroslava Tuđmana. Ovim pregledom naslova vodećih portala u hrvatskom internetskom prostoru vidimo da lagano dominiraju naslovi koji podupiru inverziju istine. Bitno je napomenuti da ovaj pregled naslova ne znači automatski da su i članci napisani u istom tonu. Ovo je samo pregled poruka koje šalju prvoobjavljeni naslovi, a ne članci koji se kriju iza tih naslova, ili svi objavljeni naslovi zajedno s pripadajućim člancima. Analiza sadržaja svih naslova i svih članaka kao i tekstova komentatora vodećih portala može biti zanimljiva tema nekog drugog rada.

Kao protutežu dosad navedenim primjerima pružanja obavijesti koje u sebi sadrže inverziju istine, moraju se istaknuti izjave sudionika bitke za Vukovar koje se tiču navodne izdaje, prodaje i ostavljanja Vukovara na cjedilu, koji su se kasnije potrudili doći do informacija o događajima u to doba. Iz kasnijih razgovora sa sudionicima bitke za Vukovar, otkrilo se da su oni u Vukovaru bili u potpunoj informacijskoj blokadi, a oni u blizini Vukovara u djelomičnoj informacijskoj blokadi, s mislima usmjerenim samo prema Vukovaru. U uvjetima potpune fizičke odvojenosti od ostatka države zbog potpunog okruženja neprijateljskim snagama, uz stalnu smrtnu opasnost i očekivanje pomoći koje nema i uz djelovanje neprijateljske propagandne mašinerije, logično je da su im se nametale misli o izdaji i ostavljanju na cjedilu

¹⁶⁶ <http://www.jutarnji.hr/franjo-tudman-odgovorio-mili-dedakovicu-jastrebu--2000-djece-je-u-vukovaru--dobro-dobro--nek-su-tu-/988845/> (pristup 8.1.2012.)

¹⁶⁷ <http://www.24sata.hr/politika/glavasevicev-tekst-je-zapravo-pismo-kos-a-iz-akcije-opera-243299> (pristup 8.1.2012.)

¹⁶⁸ <http://www.vecernji.hr/vijesti/miroslav-tudman-htv-gura-uratke-kos-a-clanak-348739> (pristup 8.1.2012.)

te negativni osjećaji prema vojnom i političkom vrhu Republike Hrvatske. Zbog okolnosti u kojima su se nalazili, takve stvari ne mogu im se zamjeriti. Nakon izlaska iz Vukovara, kada su u narednim godinama iz raznih dokumenata, svjedočanstava te ostalih izvora doznali stvari koje za vrijeme bitke za Vukovar nisu mogli znati, mišljenje im se promijenilo. To najbolje vidimo u izjavama Mile Dedakovića Jastreba. U ranije spomenutom članku objavljenom u Slobodnom tjedniku 30.12.1991., Dedakoviću je postavljeno pitanje:

Za Ljiljanu Toth se kaže da je autor Optužnice. U toj Optužnici se Tuđman i vlada uspoređuju s četnicima, čak se kaže da su gori od četnika.

Dedakovićev odgovor na to pitanje je ranije navedena izjava o „Optužnici“ koja počinje rečenicom:

„Ova tvrdnja za Tuđmana i vladu ne stoji. No, u odnosu prema Vukovaru, oni nisu bili ništa bolji, jer nisu željeli pomoći“.

Danas Mile Dedaković Jastreb, zapovjednik obrane Vukovara, ima drugačije mišljenje:

Mislim da je najvažnija činjenica da u obrani Vukovara nije bilo izdaje. Istina je da se Vukovar branio kako je mogao. Oružja nije bilo dovoljno ni za Vukovar ni za obranu Hrvatske, to je danas potpuno jasno. S obzirom na to da su emocije danas na onoj razini kada realno možemo sagledati što se događalo i cijela ta slika je ponešto drukčija, normalnija. Nema ništa što nije poznato i što bi o obrani Vukovara davalo neku drukčiju sliku. (Glas Slavonije, 18.11.2009.)¹⁶⁹.

4.3.5. Izjave ostalih sudionika bitke za Vukovar

Marko Babić (junak Trpinjske ceste, zamjenik Blage Zadre, istaknutog zapovjednika obrane Borova Naselja i Trpinjske ceste i suautor dokumentarca Heroji Vukovara)

I kad mi danas dođu neki novinari i počnu pitati zašto je Vukovar pao, dođe mi da zaplačem, ili da im puknem šamar. Vukovar je morao pasti nakon trećeg ili

¹⁶⁹ U obrani Vukovara nije bilo izdaje. http://www.glas-slavonije.hr/vijest.asp?rub=4&ID_VIJESTI=116865 (pristup 31.12.2011.).

petog dana po omjeru snaga, a ne nakon 86 dana. Ti koji postavljaju pitanje zašto je Vukovar pao, to su ljudi koji ne vole Hrvatsku. Odavno je provučena takva teza, pa onda da je izdan, prodan i sl. A nije ni izdan ni prodan.

Predsjednik Tuđman donosio je odluke na temelju procjena svojih vojnih savjetnika, generala Tusa, Stipetića i drugih. Njihove procjene su govorile da se treba utvrđivati crta obrane koja postoji, a da se Vukovaru pomogne koliko god se može, no ne pod svaku cijenu. Moji su otac i majka ubijeni u gradu, još ih nisam pokopao, poginulo mi je i šest rođaka. Dakle, ja sam jedan od stradalnika i ako bi se netko trebao buniti, onda bih ja trebao zbog toga što nam se nije pomoglo. Međutim, i ja bih takve odluke donosio kao i naš vrh. Mi smo tolike gubitke u listopadu nanijeli neprijatelja, cijeli hrvatski narod je na krilima bitke u Vukovaru, razbijena je fama o nepobjedivosti JNA... Možda i nije bio problem skupiti 50.000 vojnika i poslati ih na Vukovar. Ali, zamislite da ih je poginulo pet tisuća i zarobljeno oko 10 tisuća. Da se to dogodilo, praktički već dobivena bitka u stvaranju hrvatske države bila bi izgubljena. Bio bi to preveliki rizik. Srpska vojska bi time povratila moral i krenula dalje. A dr. Tuđman je bio predsjednik Hrvatske i svih Hrvata te je morao donositi odluke u tom trenutku misleći na sve to. Ja se osobno slažem s njegovim odlukama i procjenama. (Hrvatski list, 18.11.2006.)

Vesna Bosanac (ravnateljica vukovarske bolnice)

Degutantno je i ružno da sada u politikantske svrhe ljudi ispiru usta Vukovarom i njegovom obranom, to je prestrašno. Osobno nitko sa mnom nije kontaktirao, a ja mogu reći punu istinu, a to je da se Vukovar branio herojski s onim što je imao i mogao, s ljudima koji su bili hrabri i domoljubni; imali smo u potpunosti podršku i predsjednika Tuđmana i naših tadašnjih ministara u Vladi. Svaki dan smo bili na telefonskoj liniji, činili su sve da pomognu. Sada, dvadeset godina kasnije tražiti komentare od ljudi koji nisu relevantni da ih daju, u najmanju je ruku ružno. (Hrvatski list, 18. 11. 2010.)

Damir Radnić (zapovjednik obrane Bogdanovaca, zadnjeg sela prije Vukovara na liniji pokušaja proboja Nuštar – Marinci – Bogdanovci – Vukovar)

Čini mi se da se, meni osobno simpatični urednik i voditelj središnjeg dnevnika HTV-a, Šprajc ovaj put ipak malo zaletio. Vjerojatno je čovjek ponesen svojim vlastitim uspjehom u virtualnom svijetu (internet portali, forumi, blog....) zaboravio ono osnovno što je učio kada se je počeo uspinjati na novinarskoj ljestvici. Zaboravio je na profesionalnost. Jer da nije onda mu (im) se sigurno nebi dogodilo da za vrijeme prikazivanja HTV-ove istine o Vukovaru zaboravi(e) naglasiti najmanje jedan važan detalj, a to je da se oni famozni telefonski razgovori nikada nisu vodili na relaciji VUKOVAR-ZAGREB, već na relaciji VINKOVCI-ZAGREB!! Što je tada bila ogromna razlika. Mi koji smo tada doista bili u Vukovaru s tim razgovorima uopće nismo imali veze! Stoga je moje mišljenje da nam se je Šprajc poslije tih priloga samo trebao ispričati. I ništa više. (Portal za nezavisnu medijsku kulturu KA-URBANI, 2.1.2012)¹⁷⁰

4.3.5. Montirane snimke razgovora Dedakovića i državnog vrha

Zoran Šprajc dao je neka pojašnjenja o snimkama u Dnevniku¹⁷¹ emitiranom 18.12.2011.:

- a) „...vrhunac su insinuacije da je nesporni prilog montiran u režiji stranih obavještajnih službi“.
- b) „Što se tiče podrijetla audio zapisa korištenih u prilogu, oni potječu iz arhive Hrvatske radiotelevizije, a u našem programu već su objavljeni prije šest godina“

No ovdje nema odgovora na ključno pitanje: tko je montirao snimke? Da Šprajc to nije objasnio ni članovima Programskog vijeća HRT-a objašnjava član tog vijeća Petar Lovrić¹⁷²:

¹⁷⁰ Osoba mjeseca- Damir Radnić: Za Vukovar više nisu letjele ni ptice. http://www.ka-urbani.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1601%3Aosoba-mjeseca-damir-radni-za-vukovar-vie-nisu-letjele-ni-ptice&catid=34%3Aosoba-tjedna&Itemid=53 (pristup 2.1.2012.).

¹⁷¹ HTV Dnevnik, 18.12.2011. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=mpI86DpJUaY>. (24.8.2013.).

¹⁷² Ivan Klarić. SUKOB NA HRT-U Petar Lovrić: Šprajc nam nije odgovorio na pitanja i prekršio je zakon! URL: <http://www.politikaplus.com/novost/48034/sukob-na-hrt-u-petar-lovric-sprajc-nam-nije-odgovorio-na-pitanja-i-prekrasio-je-zakon..> 19.12.2011. (Pristup ostvaren 24.8.2013.).

- Kolega Šprajc nije odgovorio na naša pitanja. Premda je on u svom obraćanju rekao puno toga, na pitanje da li je snimka korištena u prilogu o padu Vukovara premontirana, nije odgovorio.

Odgovor treba potražiti prateći Šprajcovu izjavu da su snimke u programu HTV-a objavljene šest godina ranije. Dana 28.11.2005. emitirana je 375. emisija Latinica pod nazivom „je li Vukovar izdan?“ i u njoj su doista puštene te snimke razgovora Dedakovića i državnog vrha. Međutim, snimke se u nekim dijelovima razlikuju u dužini. Razgovor između Dedakovića i Travaša jednak je u obje emisije, ali ranije u radu dokazano je da je taj razgovor skraćen i montiran pa prema tome to nije odrađeno u Dnevniku od 20.11.2011.

Razgovori između Dedakovića i Tuđmana razlikuju se u tome što su dodatno skraćeni za prilog u Dnevniku što se vidi u tablici 1 i što dodatno vadi razgovor iz konteksta.

Tablica 1. Usporedba različitih snimki iz Dnevnika od 20.11.2011., Latinice od 28.11.2005. i snimke koju zovemo proširenim zapisom.

Latinica 28.11.2005.	Dnevnik 20.11.2011.	Prošireni zapis
Razgovor Mile Dedakovića Jastreba i Franje Tuđmana o evakuaciji djece		
<p>Mile Dedaković-Jastreb: To su snage koje nisu dovoljne da se to napravi sad.</p> <p>Franjo Tuđman: Slušajte, nisu dovoljne, jel?</p> <p>Mile Dedaković-Jastreb: Da.</p> <p>Franjo Tuđman: Mora bit dovoljno ono čime raspolažemo.</p>		<p>Mile Dedaković Jastreb: Ili u protivnom što da radimo? Hoćemo ovaj da izvlačimo to pučanstvo, nećemo?</p>

<p>Mile Dedaković-Jastrebović: Hoćemo ovaj da izvlačimo to pučanstvo, nećemo?</p> <p>Franjo Tuđman: Ne, ne, ne, ne, ne, ne. Ne. Kako ćete, osim toga, kako ćete ih izvlačiti, ne? Prema tome...</p> <p>Mile Dedaković-Jastrebović: Pa znate koje oni, koje, koje oni hoće uslove gospodine?</p> <p>Franjo Tuđman: Ne.</p> <p>Mile Dedaković-Jastrebović: Ha nama je...</p> <p>Franjo Tuđman: Ne dolazi u obzir!</p> <p>Mile Dedaković-Jastrebović: Ja, dobro, ja se slažem s vama u tome.</p> <p>Franjo Tuđman: Ja, ja.</p> <p>Mile Dedaković-Jastrebović: A ja bi vas ovaj samo mislim podsjetio, tamo je 2.000 djece. Što ćemo sa tom djecom?</p>		<p>Franjo Tuđman: Ne, ne, ne, ne, ne, ne. Ne. Kako ćete, osim toga, kako ćete ih izvlačiti, ne? Prema tome...</p> <p>Mile Dedaković Jastrebović: Pa znate koje oni, koje, koje oni hoće uslove gospodine?</p> <p>Franjo Tuđman: Ne. Ne, dolazi u obzir, jel.</p> <p>Mile Dedaković Jastrebović: Dobro, ja se slažem s vama u tome. A ja bi vas ovaj samo mislim podsjetio, tamo je 2.000 djece. Što ćemo sa tom djecom?</p> <p>Franjo Tuđman: Tusa mi dajte tamo.</p> <p>Mile Dedaković Jastrebović: Molim?</p> <p>Franjo Tuđman: Dobro, dobro, *** *** (dvije nerazumljive riječi; op.a.) tu. Ajde vi radite svoje. Idem ja da, da vidim šta, jel. Ne dolazi u obzir nikakvo izvlačenje, jel.</p>
--	--	---

<p>Franjo Tuđman: Tusa¹⁷³ mi dajte tamo.</p> <p>Mile Dedaković-Jastrebović: Molim?</p> <p>Franjo Tuđman: Dobro, dobro, *** *** (dvije nerazumljive riječi; op.a.) tu. Ajde vi radite svoje. Idem ja da, da vidim šta, jel. Ne dolazi u obzir nikakvo izvlačenje, jel.</p>	<p>Mile Dedaković Jastrebović: A ja bih vas samo mislim podsjetio, tamo je 2.000 djece. Što ćemo sa tom djecom?</p> <p>Franjo Tuđman: Tusa mi dajte tamo.</p> <p>Mile Dedaković Jastrebović: Molim?</p> <p>Franjo Tuđman: Dobro dobro, *** *** (dvije nerazumljive riječi; op.a.) tu. Hajde hajde, vi radite svoje. Idem ja da, da vidim šta je. Ne dolazi u obzir nikakvo izvlačenje, jel.</p>	<p>Mile Dedaković Jastrebović: Dobro je.</p>
<p>Razgovor Mile Dedakovića Jastrebovića i Franje Tuđmana o slanju faksa</p>		
<p>Mile Dedaković-Jastrebović: Oćemo moć dobit to?</p> <p>Franjo Tuđman: Ha slušajte, ja vam ne mogu reć... ja, ja vam mogu reć da</p>		<p>Mile Dedaković Jastrebović: Oćemo moć dobit to?</p> <p>Franjo Tuđman: Ha slušajte, ja vam ne mogu reć, ja vam mogu reć da ću im narediti sve ono što imaju, što ste tražili da</p>

¹⁷³ Autoru zvuči kao da je Tuđman govori nekom tko je s njim u istoj prostoriji i izgovara „Tusa mi dajte tamo“.

<p>ću narediti sve ono što imaju, što ste tražili da vam pošalju, ne. A ja sad konkretno vam ne mogu reć da, da vi kažete da sam ja rekao, a da, a da ne znam šta. Razumijete, jel?</p> <p>Mile Dedaković-Jastreb: Ima tamo akt, gospodine predsjedniče.</p> <p>Franjo Tuđman: Ja, dobro?</p> <p>Mile Dedaković-Jastreb: Točno što smo tražili gospodin Gorinšek i ja prije 15 dana.</p> <p>Franjo Tuđman: Ja.</p> <p>Mile Dedaković-Jastreb: I gospodin Tus je rekao da će u naredna pet do sedam dana to biti sve.</p> <p>Franjo Tuđman: Da.</p> <p>Mile Dedaković-Jastreb: Međutim od toga sve, ništa. Ja sad ne znam ovaj, zbog čega...</p>		<p>vam pošalju, ne? A ja sad konkretno vam ne mogu reć da, da vi kažete da sam ja reko, a da, a da ne znam šta. Razumijete, jel?.</p> <p>Mile Dedaković Jastreb: Ima tamo akt, gospodine predsjedniče. Točno što smo tražili gospodin Gorinšek i ja prije 15 dana. I gospodin Tus je rekao da će u naredna pet do sedam dana to biti sve.</p> <p>Franjo Tuđman: Da.</p> <p>Mile Dedaković Jastreb: Međutim od toga sve, ništa. Ja sad ne znam ovaj, zbog čega...</p> <p>Franjo Tuđman: Dajte mi to, to, to što ste mi sada kazali jel, dajte mi to lijepo faksom pošaljite.</p> <p>Mile Dedaković Jastreb: Eee kad kod mene ne radi faks gospodine predsjedniče. Al vidit ću, možda preko Osijeka pošaljem.</p> <p>Franjo Tuđman: Dobro ajde.</p> <p>Mile Dedaković Jastreb: E.</p> <p>Franjo Tuđman: Da.</p>
--	--	---

<p>Franjo Tuđman: Dajte mi to, to, to što ste mi sada kazali, jel, dajte mi to lijepo faksom pošaljite.</p>	<p>Franjo Tuđman: To što ste mi sada kazali, jel, dajte mi to lijepo faksom pošaljite.</p>	
<p>Mile Dedaković-Jastrebović: Eee kad kod mene ne radi faks gospodine predsjedniče.</p>	<p>Mile Dedaković Jastrebović: Eee kad kod mene ne radi faks gospodine predsjedniče.</p>	

Iz usporedbe puštenih snimki vidi se da je snimka iz Latinice bliska proširenoj snimci, a da je snimka iz Dnevnika dodatno skraćena. U obje emisije izostavljen je dio gdje Dedaković govori Tuđmanu da će faks pokušati poslati preko Osijeka što je bitan dio jer daje do znanja da situacija komunikacijski nije potpuno bezizlazna.

Moglo bi se posumnjati da nije ta Latinica trenutak od prije šest godina o kojem govori Šprajc, ali sumnje otklanja voditelj Latinice Denis Latin koji prije puštanja snimki kaže:

„To vas pitam zato što ćemo sad prvi puta javno prikazati ekskluzivne snimke tajno snimanih telefonskih razgovora između gospodina Mile Dedakovića-Jastrebovića sa službenim Zagrebom...“.

Sudeći po Latinovoj izjavi, snimke su u toj Latinici prvi puta javno emitirane na Hrvatskoj televiziji. Nije mi poznato jesu li ranije emitirane na nekoj od lokalnih televizija ili nekom radiju. Bez obzira na televizijsku ili radijsku objavu snimki, razgovori Dedakovića s državnim vrhom prvi su puta objavljeni 30.12.1991. u Slobodnom tjedniku u obliku transkripata¹⁷⁴. Ti transkripti jednaki su proširenim snimkama što znači da je kraćenje i montiranje snimaka nastalo nakon što su objavljeni u Slobodnom tjedniku. Iz tih transkripata se također vidi da je državni vrh nastojao pomoći Vukovaru što znači da su snimke kraćene i montirane s ciljem da se postigne privid da se državni vrh nehajno odnosio prema Vukovaru te da mu nije htio pomoći.

¹⁷⁴ Prva prava istina: tajna vukovarske tragedije. Slobodni tjednik br. 93, 30. prosinca 1991. Tenkovi su ušli u Vukovar gospodine Predsjedniče. Slobodni tjednik br. 94, 8. siječnja 1992.

Da su snimke u prilogu Dnevnika HTV-a namjerno skraćene, a cijeli prilog namjerno montiran na način da se manipulacija pokazuje i emisija RTL Danas od 21.11.2011.¹⁷⁵ koja je objektivno napravljena. U njoj je o izlasku djece iz Vukovara puštena snimka razgovora Dedakovića i Tuđmana o evakuaciji djece u kojoj se čuje kako Dedaković izgovara rečenicu „Dobro, ja se slažem s vama u tome“. Osim toga, puštene su izjave osoba raznih stajališta, generala Antona Tusa koji smatra da su napravljeni loši potezi, Miroslava Tuđmana koji kaže da je predsjednik Tuđman nikada nije zabranio evakuaciju djece, da je vladala informativna blokada, da je KOS slao poruke da je Vukovar žrtvovan te da je 50% naoružanja kojeg je Hrvatska tada imala poslano u Vukovar, zatim Branka Borkovića koji kaže da Vukovar nije žrtvovan, ali da je Tuđman imao krive informacije te Josipa Klemma kao predstavnika HVIDRA-e koji kaže da bi se nešto sigurno napravilo da se moglo napraviti.

Kolika je pristranost u medijskom prikazu okolnosti pada Vukovara govori i vrijeme koje je u spomenutoj Latinici raspodijeljeno gostima emisije, a koje je prikazano u tablici 2:

Tablica 2. Raspodjela vremena po sudionicima emisije Latinica od 28.11.2005.

Sudionik	Broj primljenih pitanja ili poticaja na govorenje	Vrijeme ¹⁷⁶
Nikola Toth-Feniks	3	7m 44s
Predrag Matić-Fred	4	7m 30s
Branko Borković-Mladi Jastrebo	2	5m 21s
Jasna Babić	15	11m 02s
Davor Marijan	4	4m 51s
Stipo Pole	2	4m 23s

Izvor: Transkript 375. emisije Latinica – je li Vukovar izdan? (autor Roman Domović u suradnji s Hrvatskim memorijalno-dokumentacijskim centrom Domovinskog rata, kolovoz 2013.)

Iz ove tablice vidi se da je povjesničar Davor Marijan koji je o bitki za Vukovar u to vrijeme napisao knjigu temeljenu na izvornim dokumentima dobio gotovo dvostruko manje vremena

¹⁷⁵ RTL vijesti. Tko je kriv za pad Vukovara? URL: <http://www.rtl.hr/vijesti/novosti/175662/tko-je-kriv-za-pad-vukovara/>. 21.11.2011. i <http://www.youtube.com/watch?v=JQU550713nM>. (Pristupi ostvareni 27.8.2013.).

¹⁷⁶ U tablici nije navedeno oko 20 sekundi govora kojeg nije potaknuo voditelj nego kojega su nekoliko puta samoinicijativno pokrenuli sudionici u međusobnom razgovoru.

od zagovornika teze o prodaji/izdaji Vukovara Nikole Totha-Feniksa i gotovo trostruko manje od novinarkе Jasne Babić, zagovornice teze o zavjeri državnog vrha protiv zapovjednika obrane Vukovara, s tim da je dobio i četiri puta manje pitanja u odnosu na nju.

4.3.6. „Optužnica“ koju je pročitao Siniša Glavašević

„Optužnica“ koju je pročitao Siniša Glavašević često je korištena kao argument da su predsjednik Tuđman i državno vrhovništvo izdali ili prodali Vukovar. Budući da je Siniša Glavašević zbog svojih radijskih i pisanih izvješća te proznih radova nastalih u prostorijama Radio Vukovara za vrijeme najžešćih napada postao snažan simbol bitke za Vukovar, njegovo čitanje „Optužnice“ u radijski program izjednačava se s autorstvom da dobije na težini. Tvrdnje da je Siniša Glavašević autor teksta mogu se čuti ili pročitati u medijima. Već su spomenute emisije HTV-a „Latinica“ od 28.11.2005. i „Dnevnik“ od 20.11.2011. u kojima se insinuira da je autor „Optužnice“ Siniša Glavašević i da ju je pročitao kao svoj zadnji vapaj koji predstavlja Vukovar, da pokaže kako se državni vrh odnosi prema Vukovaru. Isto se tvrdi i u stranačkom glasilu Hrvatske stranke prava 1861. „Hrvatsko pravo“ u feljtonu o bitki za Vukovar gdje piše, pozivajući se na novinarku Jasnu Babić, da su „urednici hrvatskih medija bili u strahu pred Tuđmanovim režimom koji je nakon pada Vukovara počeo uhićivati vukovarske branitelje i zapovjednike obrane pa se nisu usudili objaviti moralnu optužnicu Siniše Glavaševića koju je napisao u ime hrvatskih branitelja Vukovara“. ¹⁷⁷ Novinar Željko Peratović na svom je blogu objavio faksimil „Optužnice“ i napisao da „iako je na dokumentu potpisan povjerenik Vlade za Vukovar Marin Vidić-Bili, po stilu je izvjesno da je 'očajničku kletvu' sastavio Siniša Glavašević“. Za faksimil Željko Peratović kaže da je „scan fotokopije originala kojeg su nakon okupacije grada i zarobljavanja Marina Vidića Bilog i Siniše Glavaševića zaplijenili četnici iz Borova Sela“, a da se original još uvijek nalazi u Beogradu. U raspravi s čitateljima bloga naveo je da je Ljiljana Toth „ovaj očajnički uradak dobila faksom iz Vukovara u Vinkovce i prosljeđivala ga dalje“. ¹⁷⁸

¹⁷⁷ Vukovar 1991. (3/3) : 18. studenog 1991. – 18. studenog 2006. : Tko su hrvatski branitelji, tko su izdajice? URL: <http://www.hsp1861.hr/vijesti11/05112006-1.html>. (16.11.2006.). (Pristup ostvaren 25.8.2013.).

¹⁷⁸ Željko Peratović. Najava za dan okupacije Vukovara. URL: <http://peratovic.blog.hr/2006/11/1621769908/najava-za-dan-okupacije-vukovara.html>. (16.11.2006.). (Pristup 20.11.2013.).

Dosadašnje istraživanje pokazalo je da Siniša Glavašević nije autor „Optužnice“ i da ju je on nevoljko pročitao. No tko je autor „Optužnice“? Na temelju gradiva u kojem se spominje „Optužnica“ mogu se postaviti dvije hipoteze. Jedna je da je autor KOS koji je imao svoju mrežu među braniteljima Vukovara, a druga da KOS s tim nema veze nego da je autor jedna ili više osoba iz krugova oko oba zapovjednika obrane grada.

Iz memoarskoga gradiva u kojem se nalaze izjave osoba koje su imale posredni ili neposredni kontakt s „Optužnicom“ može se uspostaviti putanja kretanja „Optužnice“ od potencijalnog izvora do Siniše Glavaševića: autor – Ljiljana Toth – Mile Dedaković Jastreba – Branko Borković – Siniša Glavašević – javnost. To se može zaključiti iz izjava osoba koje su neposredno uključene u distribuciju, a možda i nastanak „Optužnice“.

Ljiljana Toth, tajnica Mile Dedakovića Jastreba prva je osoba koja je počela širiti Optužnicu nakon što se ona pojavila u stožeru Operativne grupe Vinkovci-Županja-Vukovar kojom je zapovijedao Mile Dedaković Jastreba. Ona je izjavila da je tekst „Optužnice“ stigao iz Vukovara:

*Ne, ja sam gospodinu Dedakoviću pročitala tekst „Optužnice“ koji je stigao iz Vukovara. Jastreba je rekao da se on u načelu s time slaže, ali da je treba poslati preko Malog Jastreba. Ako se se Mali Jastreba, kao zapovjednik obrane Vukovara, s time složi, onda neka „Optužnica“ ide na sve naslove koje Vukovar traži.*¹⁷⁹

Mile Dedaković Jastreba, zapovjednik obrane Vukovara i kasnije operativne zone Vinkovci-Županja-Vukovar u više je navrata izjavio da ne zna tko je autor „Optužnice“ i potvrdio da mu je tekst pročitala Ljiljana Toth te da su oni taj tekst dalje distribuirali s ciljem da „probude savjest Hrvatske“:

Ja doista ne znam tko je autor Optužnice. Kada bih znao, ne bih imao razloga da ne kažem, ali doista ne znam. Činjenica je da je, oko 7 sati, Ljilja meni

¹⁷⁹ Mojih mjesec dana užasa u lašćinskom kazamatu! Slobodni tjednik br. 97. 29.1.1992. Str. 32-33.

pročitala optužnicu koja je bila u rukopisu. Čiji je rukopis ne znam, nije me ni interesiralo tko je to pisao, nisam imao vremena da idem u toliko detalja. Rekao sam: „Ljiljo, ja se s tim u principu slažem, no to se mora poslati u Vukovar, pa neka Vukovar odluči. Ako se oni slažu, neka to pošalju Saboru“. A mi ćemo, budući da smo imali bolje veze, iz Vinkovaca optužnicu poslati ostalima. Vukovar je potvrdio da se slaže s tim. I onda je to bila samo tehnička stvar. To je jedan od motiva da se Vukovaru pomogne. Nitko nije imao na umu da se ruši vlast. Htjelo se posljednji put, možda na jedan grub način, a možda i nije grub način, uvjeriti vlast u ono što se događa u Vukovaru, da bi mu se pomoglo.¹⁸⁰

S tom optužnicom stvar stoji, ovako: moja tajnica jednom je prilikom donijela taj tekst koji je stigao faksom i pitala me što da radimo s tim. Pročitao sam tekst. Tekst je inače poslan iz Vukovara. Pitali su hoću li ga potpisati. Rekao sam tajnici: faksirajte da se ja s tekstom slažem. Ali, ja ni dan-danas ne znam tko je to napisao. Mogu tek nagađati i pretpostavljati. U svakom slučaju, u to doba emocije su bile uzavrele, ubio bih bio i rođenog brata da spasim Vukovar. Ali nitko od nas, doista nitko, nije razmišljao, a još manje se govorilo o rušenju ustavnog poretka i predsjednika, što nam je kasnije napakirano. Pa mi smo jako dobro znali da je to suluda ideja koja bi išla na ruku Srbima i koji bi nas onda pregazili. Preko optužnice mi smo pokušali probuditi savjest Hrvatske, pokušali smo pokrenuti akciju za spas Vukovara, i to je sva istina o optužnici. Dakle, ja ne vjerujem da je to uradio KOS.¹⁸¹

Alemka Mirković Nad (novinarka Hrvatskog radija Vukovar koja je bila uz Sinišu Glavaševića u trenutcima primitka i čitanja „Optužnice“)

¹⁸⁰ Mile Dedaković-Jastrebović: Ja nemam snage mrziti i osvećivati se. Slobodni tjednik br. 93. 30.12.1991. Str. 11-13.

¹⁸¹ Hrvatska tajna policija učinila me u zatvoru na Lašćini osamdesetpostotnim invalidom. Globus br. 203. 28.10.1994. Str. 47-49.

*Da li je on, da li netko drugi stavio pred mene taj papir i rekao potpiši. Tada sam ja Optužnicu prvi put vidjela. Ja sam to pročitala i reko odmah potpisujem i žvrlj, jel. Međutim to nije prošlo tako **** (nejasno izgovorena riječ, op.a. RD). Siniša nije bio za to...to se njemu nije sviđalo...na kraju smo, da skratim priču, na kraju smo svi potpisali.¹⁸²*

Branko Borković (zapovjednik obrane Vukovara nakon Mile Dedakovića Jastreba)

Optužnica je stigla u Štab u Vukovaru faksom, ali vise ne znam kako, jer naš faks nije radio. Ne znam tko ju je napisao. Nekoliko dana kasnije stigla je i verzija Optužnice na engleskom jeziku. Optužnicu nisam potpisao ni ja ni bilo tko drugi u Vukovaru, niti smo je bilo gdje poslali.¹⁸³

Iz tvrdnji koje pokazuju putanju po kojoj se kretala „Optužnica“ proizlazi nekoliko nejasnoća. Prvo je kontradikcija u izjavama Branka Borkovića. Kao što je navedeno, godine 1992. eksplicitno je rekao da ne zna tko ju je napisao, a 2011. portal Dnevno.hr prenosi njegovu izjavu u kojoj tvrdi da zna tko ju je napisao:

Siniša Glavašević nije čitao pamflete, već tekst koji je napisala i njemu i meni poznata osoba. I ljudi iz Manolićeve komisije znaju tko je pisao 'Optužnicu', što znači da su gluposti tvrdnje da su to sastavljali KOS-ovci ili neke druge obavještajne službe.¹⁸⁴

Drugo, Ljiljana Toth kaže da je „Optužnica“ poslana Branku Borkoviću putem faksa. On potvrđuje da je „Optužnica“ stigla, ali ne zna kako jer faks nije radio. Treće, Branko Borković kaže da je nije potpisao i da je nigdje nije poslao pa tu puca karika koja spaja njega i Hrvatski radio Vukovar odnosno Sinišu Glavaševića. No, postoje tvrdnje da je Branko Borković ipak dostavio „Optužnicu“ Siniši Glavaševiću:

¹⁸² Višnja Starešina. Zaustavljeni glas. Dokumentarni film, 2010.

¹⁸³ Dječje lice izdržalo je đavolje pritiske! Slobodni tjednik br. 96. 22.1.1992. Str. 14-15.

¹⁸⁴ Damir Kramarić. Borković: 'Optužnica' i danas pogađa metu i zato je se političari toliko boje. Dnevno.hr, 24.11.2011. URL: <http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/40374-audio-borkovic-optuznica-i-danas-pogada-metu-i-zato-je-se-politricari-toliko-boje.html>. (Pristup 3.12.2013.).

„Prema kazivanjima bivših djelatnika HRV, kao i nekih branitelja koji su bili upoznati sa stanjem i odnosima u Zapovjedništvu, vrlo je velika mogućnost da je upravo Branko Borković izdao zapovijed Siniši Glavaševiću da pročita Optužnicu u radio program.“¹⁸⁵

Ako je to točno, onda ostaje nepoznato je li Borković Glavaševiću zapovijedio da pročita „Optužnicu“ ili mu je samo dostavio primjerak, a Glavašević ju je pročitao jer je mislio da je to zapovijed kao što kaže Vesna (Vuković) Orešković u dokumentarnom filmu Višnje Starešine „Zaustavljeni glas“:

Znam kad ju je čitao da je bio baš onako jadan što je vjerovao da to mora pročitati jer je to možda ipak bilo neko naređenje.

U obje varijante pitanje je je li Borković mogao zapovijediti Glavaševiću čitanje „Optužnice“ i je li Glavašević imao razloga misliti da bi njezina dostava mogla značiti zapovijed da je pročita. Prema Marku Lončaru, odgovor je potvrđan:

„Branko Borković je mogao narediti Siniši Glavaševiću da je pročita jer je Branko Borković, do 16.11.1991., bio zapovjednik obrane grada, a Siniša Glavašević je, zajedno s tadašnjim glavnim urednikom HRV Josipom Esterajherom, bio član tog istog Zapovjedništva, odnosno izravno podređen, u tom trenutku, Branku Borkoviću.“¹⁸⁶

Nakon dosad prikazanog materijala o „Optužnici“ može se zaključiti da njezin autor nije Siniša Glavašević te da su sugestije iz Latinice od 28.11.2005. i Dnevnika HTV-a od 20.11.2011. koje sugeriraju da je on autor namjerne manipulacije koje za cilj imaju navesti gledatelje na krive zaključke. No, autori i voditelji tih priloga i emisija nisu jedini koji laž o Siniši Glavaševiću kao autoru „Optužnice“ prezentiraju kao istinu. Postoje eksplicitne tvrdnje

¹⁸⁵ Marko Lončar. Činjenice o „Optužnici“ koju je pročitao Siniša Glavašević. National Security and the Future, svezak 11, br. 2-3, 2010. Str. 9-60 (29).

¹⁸⁶ Isto.

da je Siniša Glavašević autor „Optužnice“ i to od osoba koje nisu sudjelovale u bitki za Vukovar, ali su na razne načine bile povezane s njom. Na primjer, Hrvatska stranka prava 1861. u svojim stranačkim internetskim novinama „Hrvatsko pravo“ objavila je tekst o bitki za Vukovar u kojem je u dva navrata napisano da je Siniša Glavašević napisao „Optužnicu“:

Pismenu moralnu optužnicu protiv hrvatskog državnog vrha zbog izdaje Vukovara napisao je novinar Hrvatskog Radio Vukovara Siniša Glavašević, kojega su srpski okupatori, zajedno s tehničarem Hrvatskog Radio Vukovara, Brankom Polovinom, ubili odmah po osvajanju Vukovara, 20. studenog 1991. na poljoprivrednom dobru Ovčara kraj Vukovara, gdje se nalazila masovna grobnica s ubijenim hrvatskim braniteljima i ranjenicima iz vukovarske bolnice.

*Međutim, urednici hrvatskih medija bili su, po svjedočenju novinark Jasne Babić. u strahu pred Tuđmanovim režimom koji je nakon pada Vukovara počeo uhićivati vukovarske branitelje i zapovjednike obrane, pa se nisu usudili objaviti moralnu optužnicu Siniše Glavaševića koju je napisao u ime hrvatskih branitelja Vukovara.*¹⁸⁷

Ovo je dio feljtona o bitki za Vukovar objavljenog u stranačkom glasilu Hrvatske stranke prava 1861. „Hrvatsko pravo“ 16.11.2006. U tom članku izlažu se tvrdnje koje nemaju uporišta u stvarnosti. U ovom tekstu izdvajaju se one koje se najčešće može čuti u medijima:

- da je „Optužnicu“ napisao Siniša Glavašević
- da je povratak djece u Vukovar zapovijedio hrvatski državni vrh
- da se iz snimki koje su snimane u Dedakovićevom stožeru iščitava da je državni vrh ostavio vukovarske branitelje na cjedilu
- da je Tuđman odbio evakuaciju djece
- da je prekid proboja napravljen namjerno da se Vukovar ne oslobodi

¹⁸⁷ Vukovar 1991. (3/3) : 18. studenog 1991. – 18. studenog 2006. : Tko su hrvatski branitelji, tko su izdajice? URL: <http://www.hsp1861.hr/vijesti11/05112006-1.html>. (16.11.2006.). (Pristup 25.8.2013.).

- da je Tuđman u Haagu s Miloševićem dogovorio da se istočna Slavonija navede kao posebni entitet uz Republiku Hrvatsku i da se srpske izbjeglice iz Oluje nasele u Vukovaru
- da je Vukovar reintegriran zahvaljujući Jaquesu Kleinu, a da je sve bilo u Tuđmanovim rukama, Vukovar ne bi bio reintegriran još deset godina.

Većina tog članka praktički je prepričana emisija Latinica od 28.11.2005. o kojoj je već bilo riječi u ovoj disertaciji, što je pokazatelj da je cilj te emisije u jednoj mjeri ostvaren jer su se neistinite tvrdnje izrečene u njoj počele širiti kroz javni informacijski prostor od strane drugih javnih osoba, organizacija i medija.

Čelnik HSP-a 1861. Dobroslav Paraga davao je izjave u vezi s autorom „Optužnice“ ranije, ali nije eksplicitno govorio tko je autor, kao na primjer neposredno nakon događaja s „Optužnicom“, u intervjuu Globusu 3.1.1992.:

*Dedaković nije napisao optužnicu, ali ne želim reći tko je autor. Ne vjerujem da je riječ o podmetanju Jastrebu, nego bih rekao da je na pomalo nespretan način informacija plasirana iz zapovjedništva obrane Vinkovaca. Autor optužnice nije član naše stranke i ne nalazi se u Vinkovcima. Ta se osoba nalazi u vladajućoj stranci, HDZ-u, a da se javno objavi njezino ime, bila bi to prava senzacija. Više od toga vam ne mogu reći.*¹⁸⁸

Dobroslav Paraga pokazao se kao nevjerodostojna osoba, budući da je često davao izjave za koje se pokazalo da nemaju uporišta u stvarnosti. Takva je npr. izjava da je u posjedu snimki razgovora predsjednika Tuđmana i Miloševića u Karađorđevu, ali ne može reći što je zabilježeno na tim snimkama nego će snimke prezentirati našoj i svjetskoj javnosti ako Franjo Tuđman napravi još neki veliki kiks prema njihovoj stranci.¹⁸⁹ Snimka nikad nije objavljena. Budući da Paraga u navedenoj izjavi tvrdi da je autor u HDZ-u, a da je u časopisu njegove

¹⁸⁸ Dobroslav Paraga: I KOS i HOS ruše Tuđmana. Globus br. 56. 3.1.1992. Str. 35-37 (35).

¹⁸⁹ Američkim kongresmenima predočit ću dokaz da je Tuđman s Miloševićem podijelio Bosnu. Globus, br. 102. 20.11.1992. Str. 35-36 (36).

stranke izlazilo da je autor Siniša Glavašević, Paragine izjave o autoru „Optužnice“ ne mogu se uzeti kao vjerodostojne.

Osim insinucija da je „Optužnicu“ napisao netko s hrvatske strane, postoje i izjave da je „Optužnica“ djelo KOS-a. Novinarka Jasna Babić koja je za tjednik Globus pisala članke o bitki za Vukovar, u tri je navrata napisala da je „Optužnica“ djelo KOS-a, s tim da je spomenula dvije „optužnice“ – prvu koju je pročitao Siniša Glavašević i drugu koja se zove „Jastrebova optužnica“ i koja je tiskana na letcima bacana iz zrakoplova po teritoriju Hrvatske. Prvi puta o tome piše u tekstu napisanom 29.11.1991. dakle neposredno nakon događaja s „Optužnicom“, ali u tom se tekstu ipak nagađa, a ne tvrdi da su „optužnice“ djelo KOS-a.

Riječ je o onoj famoznoj „optužnici“ koja je pokazana na zatvorenom dijelu posljednje sjednice Sabora u kojoj se i Vrhovništvo, i Vlada, i sva njena ministarstva vrlo teškim i grubim riječima prozivaju zbog izdaje Vukovara. Istina, njena najpoznatija verzija, upućena svim novinskim redakcijama i stranačkim sjedištima, nije potpisana ni imenom ni pečatom Dedakovićeva ratnog štaba - u potpisu stoji samo „Vukovar“, ali su hrvatskom metropolom počele kružiti glasine kako njezin original, kojeg je vidio taj i taj, nesumnjivo svjedoči o Jastrebovom indentitetu. Globusovi novinari tu originalnu verziju nisu uspjeli pribaviti. Tek smo u Ministarstvu unutarnjih poslova saznali kako je takvih, rekoše „defetističkih“ poruka -bilo vrlo mnogo. Netko ih je slao čak i u MUP-ov operativni centar - u potpisu „Vukovar“, premda je zaglavlje faksiranih tekstova jasno pokazivalo da dolaze iz – Samobora. Međutim, u armijsko-obavještajno podrijetlo one prve, navodno Jastrebove „optužnice“, usmjerene protiv Zagreba i Vrhovništva, počelo se sumnjati tek kad je 18. studenoga u Starom Slatniku otkriven još jedan sličan tekst. Riječ je o letku na kojemu su tiskane gotovo identične optužne formulacije na račun hrvatskih vlasti, ali je u potpisu stajalo: „Odbor za zaštitu Jastreba“. Iz slavonsko-brodske policijske uprave dojavili su republičkom centru da je letak distribuiran iz zraka vojnim helikopterima pa je, dakle, zaključeno da je i ona

*prva optužnica - zajedno s cijelom kampanjom vukovarskih vapaja - proizvod KOS-a, i da su Jastreba i njegovi najvjerniji ratnici zapravo „kosovci“.*¹⁹⁰

Drugi puta, novinarka Babić jasno i nedvosmisleno autorstvo „Jastrebove optužnice“ pripisuje KOS-u:

*Uz letke potpisane s „Odbor za zaštitu Jastreba“, „Tajni stožer HOS-a“, kojima su u studenom i prosincu prošle godine zasuli Hrvatsku (čak prilično uspješno stvarajući raskol između hrvatskog političkog centra i opozicije, metropole i ratom opustošene provincije), dvojica novoregrutiranih stratega armijskog specijalnog rata, učinili su pritom razne nepodopštine čak i državi koja ih je udomila i zaposlila kao špijune.*¹⁹¹

Treći puta obje „optužnice“ jasno i nedvosmisleno pripisuju se KOS-u u tekstu koji se bavi KOS-ovim operativcima Radenkom Radojčićem i Slavkom Malobabićem:

*Doista, sve „optužnice“ s potpisima vukovarskih branitelja upućene na adresu hrvatskoga vrhovništva – njihovo su djelo.*¹⁹²

Kako je od nagađanja došlo do nedvosmislenosti? Pretpostavka je da je to zato što je Jasna Babić u prvoj polovici devedesetih istraživala djelovanje KOS-ovih operativaca, održavala kontakte s njima i doznala detalje koje ranije nije znala.^{193 194}

Srpska medijska strana daje još jedan trag prema autoru „Optužnice“. U knjizi „Vruće veze“ otisnut je transkript telefonskog razgovora Ljiljane Toth i osobe pod imenom Željko prema kojem ispada da i ona i predsjednik Tuđman znaju tko je autor „Optužnice“ jer ona Željku izgovara sljedeću rečenicu:

¹⁹⁰ Tko je zapravo bio Jastreba? Globus br. 51. 29.11.1991. Str. 5-7 (5).

¹⁹¹ Špijunska Opera : Crna ruža procvala u KOS-u. Globus br. 75. 15.5.1992. Str. 34-35 (34).

¹⁹² U Beogradu oslobođeni agenti koji su minirali Židovsku općinu u Zagrebu. Globus br. 113. 5.2.1993. Str. 15.

¹⁹³ Radenko Radojčić. Izjava. URL: http://www.slobodanpraljask.com/ratni_dokumenti-LABRADOR_IJJAVA_RADENKA_RADOJCICA.html. (Pristup 2.1.2012.).

¹⁹⁴ Emisija *Forum* voditelja Tihomira Ladišića. Hrvatska radio-televizija, 2001.

*Jel se, ovaj, Tuđman se živo interesirao, mislim, znao je već kad je naš čovjek došao kod njega, napomenuo je kako se zove onaj koji je napisao optužnicu, samo on to ne može dokazati, znaš...*¹⁹⁵

Autentičnost i integritet ovog tonskog zapisa i pripadajućeg transkripta nisu potvrđeni, a sumnju bude veze autora knjige s KOS-om. Problem je što nema ni datuma, ni vremena, niti konteksta razgovora, a ne postoji ni sigurnost da Ljiljana Toth Željku govori istinu.

Memoarsku građu treba usporediti s originalnim dokumentima iz razdoblja u kojem se odvijao događaj koji se istražuje. To su dokumenti iz Ureda predsjednika Republike Hrvatske, vojnog arhiva itd. Uvid u dostupan dio tih dokumenata pokazuje da je autorstvo „Optužnice“ bilo misterij i službenim organima koji su vodili istragu o njoj. Istrage civilne Službe za zaštitu ustavnog poretka (SZUP) i Sigurnosno informativne službe Ministarstva obrane Republike Hrvatske (SIS) dale su nekoliko tragova. Trag SZUP-a vodio je do izvjesnog Modaleka koji je navodno već pisao slične tekstove za povjerenika Vlade RH za Vukovar Marina Vidića Bilog.¹⁹⁶ SIS je naišao na dva traga. Prema dokumentu „Izvješće o autorima 'Optužnice'“ od 11.11.1991. istu je napisala Ljiljana Toth na traženje Mile Dedakovića Jastreba.¹⁹⁷ U siječnju 1992. SIS je predsjedniku Tuđmanu predao izvješće u kojem navodi više osoba koje su pisale i distribuirale „Optužnicu“. Navode se: dr. Vesna Bosanac, Marin Vidić Bili, Siniša Glavašević, Mile Dedaković, Branko Borković, supružnici Toth, čelnici HSP-a, a posebice Dobroslav Paraga i „za sada neidentificirana tajna organizacija Hrvata u dijaspori (Ljiljana Toth naziva ih 'Bratstvo')“.¹⁹⁸ Davor Marijan nije naveo tko je od navedenih autor, a tko distributor. Prema spoznajama iz memoarskog gradiva za pretpostaviti je da grupa od Siniše Glavaševića do Dobroslava Parage i „Bratstva“ predstavlja distributora. Iz te grupe može se izdvojiti Ljiljana Toth i dodati Vesni Bosanac i Marinu Vidiću Bilom kao mogućim autorima s tim da treba reći da je „Optužnicu“ koja je stigla do Siniše Glavaševića potpisao upravo Marin Vidić Bili.

¹⁹⁵ Milan Vidojević; Dragoljub Bulat. Vruće veze. Beograd : V. Lončar, 2000. Str. 92.

¹⁹⁶ Davor Marijan. Obrana i pad Vukovara. Str. 314.

¹⁹⁷ Isto.

¹⁹⁸ Isto.

U izvješću državne komisije o pripremi i vođenju obrane Vukovara, kolokvijalno nazvanom „Manolićeva komisija“, piše da je Ljiljana Toth tekst „Optužnice“ diktirala iz notesa uz odobrenje Mile Dedakovića Jastreba.¹⁹⁹ To se poklapa s izjavama Ljiljane Toth i Mile Dedakovića Jastreba za Slobodni tjednik.

Zapisnik sa sastanka održanog u Uredu predsjednika RH na dan 20.11.1991. godine ponovno otvara mogućnost da je u cijeli slučaj uključen KOS, a kao mogući autor „Optužnice“ i suradnik KOS-a spominje se Ljiljana Toth.

Ivan Vekić, tadašnji ministar unutarnjih poslova rekao je za Ljiljanu Toth da je se odmah treba lišiti slobode „jer je ona, ako ništa drugo, rukopisac nekakvih stvari, a da ne govorimo da bi mogla biti i nešto drugo“. Predsjednik Tuđman potvrdio mu je da je od njega primio izvješće u kojem stoji „prema dosadašnjim (Vekićevim, op.a. RD) izvještajima, da je ona pisala“.

Predsjednik Tuđman također je izvijestio i o informaciji koju je primio od pomoćnika ministra obrane Stjepana Adanića da KOS u Srbiji javlja da ima sedam svojih ljudi agenata KOS-a u vrhu Hrvatske i Glavnom stožeru te oko stotinu ljudi u gardi i MUP-u. Zatražio je da se „napravi proces gdje ćemo raskrinkati te KOS-ovce u našim redovima“ te da taj proces bude javan da bi se narodu objasnilo o čemu se radi, na način da se prikažu njihova zlodjela i namjere. Dalje slijedi citat koji se odnosi na „Optužnicu“:

*Ja čak sada doznajem ono što je Šeks tu iznio na sastanku da su tražili da se ta optužba protiv Sabora, Vlade, Predsjednika da se pročita u Saboru, da su to dvojica donijeli. Zašto nisu zadržani? Razumijete. Ja se pitam pa što je to? Kao da je to normalno da mi razgovaramo sa ljudima koji traže, ne naše glave, nego traže glavu Hrvatske.*²⁰⁰

¹⁹⁹ Izvješće državne komisije o pripremi i vođenju obrane Vukovara.

URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=119837. (Pristup 20.11.2013.).

²⁰⁰ Zapisnik sa sastanka održanog u Uredu predsjednika RH. 20.11.1991.

Dvojica o kojima govori Predsjednik Tuđman su emisari Mile Dedakovića Jastreba koji su 11. 11.1991. došli kod predsjednika sabora Žarka Domljana, a nakon toga i ministra obrane Gojka Šuška. O tome je govorio Gojko Šušak na 36. sjednici Vrhovnog državnog vijeća održanoj 12.11.1991.:

Optužnicu su pisali, diktirali potpukovnik Dedaković, i njegov zamjenik Tot, i Totova žena je to tipkala i pisala.

Jučer su došli dvojica njegovih emisara, bili su i kod predsjednika Sabora, i došli su i kod mene sa gospođom Stanić i uključio se i Šeks. Ja sam ih pitao: - u ime koga oni govore? Dolje piše samo Vukovar, a nije potpisano, kao, mi ćemo se potpisati nema problema.²⁰¹

No, zavrzlama oko autora ovdje ne prestaje nego postaje još složenija. Na istoj sjednici Žarko Domljan kaže drugačije nego Gojko Šušak:

Ovdje je bilo govora o ovoj optužnici. Dva dijela ima optužnica i izdaja, onaj drugi dio. To je jedan vrlo neugodan dokument. Doduše, on je nepotpisan, ali ljudi s kojima sam ja razgovarao barem priznaju njegovu autentičnost, dakle, ne nijeću to i kažu točno tko je to pisao, a tko nije htio potpisati.

Predsjednik Tuđman je na to pitao što su mu rekli, tko je potpisao, a tko nije htio potpisati, a Domljan je odgovorio da mu je Borković rekao da su oni to pisali u Vukovaru, a da su mu spomenuta dvojica emisara rekli da je „to zapravo pisano u Vinkovcima i da je od Borkovića.“ Na predsjednikov upit gdje je on razgovarao s Borkovićem, Domljan je odgovorio da su razgovarali telefonski i dodao:

Da je to pisano u Vinkovcima, ali to je očigledno usuglašeno jedno s drugim. Borković mi je rekao da su od njega tražili da potpiše i rekao je da je odbio to potpisati, pa da su to radili onda, rekao je 'moji ljudi'- sada, tko je to, ja to ne znam.

²⁰¹ Zapisnik sa 36. sjednice Vrhovnog državnog vijeća. 12.11.1991.

Osim „Optužnice“ koju je pročitao Siniša Glavašević, postoji još jedna „optužnica“ koja se kolokvijalno naziva „Jastrebova optužnica“ (prilog 3, slika 10) kojoj je u potpisu nepostojeći „Odbor za zaštitu Jastreba“ i za koju se pouzdano zna da je djelo KOS-a. Radi se o letku koji je između 15. i 18.11.1991. bacan iz zrakoplova JNA na području od Slavonskog Broda do Nove Gradiške i na području Zaprešića²⁰². O bacanju tih letaka izvještavale su i novine:

„Preksinoć su helikopteri nad brodom Posavinom izbacivali i brojne letke vojno-propagandnog sadržaja.”²⁰³

O nastanku „Jastrebove optužnice“ govorio je Radenko Radojčić, suradnik Odeljenja bezbednosti RV i PVO iz Beograda i suradnik II. detašmana KOG-a sa sjedištem u Zagrebu, a kasnije Uprave bezbednosti RV i PVO JNA sa sjedištem u Zemunu. Odeljenje bezbednosti RV i PVO direktno je koordiniralo rad Odeljenja bezbednosti koja su se nalazila u sastavu VAK-ova. Ona su pak objedinjavala rad Organa bezbednosti po svim jedinicama i ustanovama RV i PVO na svom području. Tako je na primjer Odeljenje bezbednosti 5. VAK-a, koje je imalo sjedište u Zagrebu u Maksimirskoj 63, rukovalo i koordiniralo rad sa Organima bezbednosti u jedinicama RV i PVO Pleso, Lučko, Žažina, Donja Stubica, Vrhnika, Postojna i dr. Odeljenjima bezbednosti u korpusima RV i PVO samo su djelomično bile podređene i takozvane kontraobavještajne grupe (KOG) jer KOG je i direktno surađivao i dobivao naloge od Odeljenja bezbednosti KOG-a u Zemunu koje je bilo nadređeno za tri detašmana KOG-a RV i PVO: I. skopski, II. zagrebački i III. sarajevski. Sjedište II. detašmana KOG-a RV i PVO nalazilo se u zgradi Komande 5. vazduhoplovnog korpusa u Zagrebu u Maksimirskoj 63.²⁰⁴

Radenko Radojčić bio je aktivno uključen u rad Komande RV i PVO u okviru „Savjeta za informativno-propagandnu djelatnost“ i tzv. „OPERE“ u Beogradu i šire na području bivše SFRJ. U ožujku i travnju 1994. dao je iskaz djelatnicima SZUP MUP-a RH o aktivnostima sustava sigurnosti bivše JNA u pripremama za agresiju i njihovim aktivnostima tijekom agresije. Ovdje se navode dijelovi iskaza vezani uz operaciju „Opera“ i njezino djelovanje vezano uz bitku za Vukovar.

²⁰² Marko Lončar. Činjenice o „Optužnici“ koju je pročitao Siniša Glavašević. Str. 40.

²⁰³ Sirevi i leci. Večernji list br. 10.150. 20.11.1991. Str. 7.

²⁰⁴ MUP RH : SZUP : Centar Zagreb. Struktura „Odeljenja bezbednosti i kontraobavještajne grupe“. Ur. br. 511-20-68-94/41-79-2 od 7.6.1994.

Međutim, znatno sigurnosno - intresantnija je funkcija i namjera "OPERE" u smislu plasiranja dezinformacija i drugih, za ukupni armijski vrh, stavova u medijski prostor, u bivšoj Jugoslaviji, a napose stranim predstavnicima mas medija.

Iz listopada 1991.g., kao jedan od specifičnih letaka, ja se sjećam letka pod naslovom, "Jastrebova optužnica". Ovo bih detaljizirao. Naime, puk. iz Obavještajnog odeljenja RV i PVO, mislim da se zove Stamenković, donio je pukovniku Rakočeviću prijepis teksta kontrole telefonskog komuniciranja Mile Dedakovića "Jastreba" iz Vukovara. Da li je to bio telefonski razgovor ili razgovor uhvaćen radio vezom, ili drugačije, ne znam, ali u svakom slučaju, riječ je o integralnom razgovoru Dedakovića s nekim iz Zagreba. U tom razgovoru Dedaković je tražio pomoć za Vukovar iz Zagreba, optuživši kompletno hrvatsko vrhovništvo, da je prodalo Vukovar. Ja nisam čitao taj razgovor u cjelini. Meni je Rakočević iz rog razgovora napravio jedan izvadak, u kojem su osnovne misli bile, da Vukovar krvari, pijemo vodu iz radijatora i sl., a vi ste u raskošu. Iz ovakvog izvadka sačinili smo tekst, pod nasolovom "Jastrebova optužnica", u kojem smo u potpunosti citirali Dedakovićeve riječi sa, naravno, dodatkom, i potrebnom optužujućom konotacijom. U potpisu smo stavili "Odbor za zaštitu Jastreba". Takav tekst prošao je proceduru odobravanja, štampan je u letak i bacan iz aviona, ne znam na koja područja.

205

Kriminalističkom obradom MUP-a RH nad Radenkom Radojčićem utvrđeno je da je „osumnjičeni Radenko Radojčić pripremio sadržaj letaka koji su sačinjeni u studenom 1991. u tzv. 'Operi', pri komandi RV i PVO u Beogradu, a s ciljem izazivanja malodušja, uznemirenja javnosti i dezorganizacije obrane RH, prilikom agresije tzv. 'JNA' na RH“ te da su osim „Jastrebove optužnice“, tijekom studenog 1991. u organizaciji Odeljenja bezbednosti RV i PVO na području Slavonije dijeljeni i letci „Padaj silo i nepravdo – Živjela Sovjetska

²⁰⁵ Radenko Radojčić. Izjava. URL: http://www.slobodanpraljak.com/ratni_dokumenti-LABRADOR_IJJAVA_RADENKA_RADOJCICA.html. (pristup 12.9.2013.).

Hrvatska“ i „Hrvatski vojnici“²⁰⁶ (slike 3 i 2). Da je propagandna aktivnost onih koji su se borili protiv Hrvatske bila jaka vidi se i u slučaju drugih letaka zasad nepoznatih autora koji su bacani po Slavoniji. Takav je na primjer letci nađeni u Našicama, potpisani s „Narodni front Jugoslavije - Vijeće za Hrvatsku“ te letci pronađeni na području Koritne kojima su autori željeli zaplašiti branitelje Hrvatske i oslabiti njihov moral, a demokratski izabranu vlast optužiti za fašizam, pozivajući čak hrvatske branitelje da se pridruže srpskoj strani u borbi protiv fašizma.²⁰⁷

Ako se uspoređi tekst „Optužnice“ koju je pročitao Siniša Glavašević i „Jastrebove optužnice“ vidi se da postoje sličnosti. Ako se kontekst obje optužnice uspoređi s letkom „Hrvatski vojnici“ onda se vidi da je svrha sva tri teksta optužiti vrhovništvo Republike Hrvatske za izdaju. Budući da je utvrđeno da je letke izradio KOS u studenom 1991. kada su i distribuirani, onda se mogu pretpostaviti dvije situacije:

1. Autor „Optužnice“ koju je pročitao Siniša Glavašević nije KOS nego je KOS doznao za nju nakon što je izašla u javnost i nakon toga njezin sadržaj iskoristio za tiskanje vlastitih letaka jednake propagande. Ovo se može pretpostaviti zato što se ta optužnica u javnosti pojavila prije „Jastrebove optužnice“.
2. Autor „Optužnice“ koju je pročitao Siniša Glavašević jest KOS koji je svoju propagandu distribuirao na dva načina putem tri teksta. Ovo se može pretpostaviti zato što je tekst obje optužnice sličan i sadržaji imaju istu propagandu kao i letak „Hrvatski vojnici“ pa stoga postoji mogućnost da sva tri teksta imaju isti izvor.

4.3.7. Zaključak

Pregledom i analizom dostupnog materijala dokazano je da je prilog objavljen na HRT-u manipulacija koja dovodi do pogrešnih zaključaka.

²⁰⁶ MUP RH : PU Zagreb : Odjel ratnih zločina i terorizma. Posebno izvješće, ur. br. 511-19-11-20-K-1522/91 od 6.5.1994.

²⁰⁷ V. Vazdar. Poziv na predaju. / S. Kraml. Leci poslije bombi. Glas Slavonije br. 14280, str. 5 od 5.11.1991.

Ključno pitanje vezano uz „Optužnicu“ je tko ju je napisao. Precizan odgovor na to pitanje nije pronađen.

Ključna pitanja vezana uz skraćene tonske zapise su:

- a) jesu li autentični?
- b) jesu li cjeloviti?

Da bi se znalo jesu li autentični, mora se znati:

- a) tko ih je napravio,
- b) kada su nastali,
- c) gdje su nastali.

Ni samo autentičnost, niti samo cjelovitost ne garantiraju integritet tonskih zapisa i istinitost obavijesti koja se iz njih šalje. Lažna obavijest može se proizvesti i manipulacijom nad izvorom obavijesti i manipulacijom nad sadržajem obavijesti. Budući da su dostupni prošireni tonski zapisi, može se zaključiti da su snimke puštene u Dnevniku HRT-a na dan 20.11.2011. kraćene, što znači da nisu cjelovite. Jesu li autentične, iz javno dostupnih izvora nije moguće utvrditi sa sigurnošću. Usporedbom puštenog priloga koji se sastoji od tih snimki, intervjua, komentara autora priloga i komentara urednika Dnevnika i dostupnog pisano-dokumentacijskog, audio-vizualnog i novinarskog materijala kojem je tema bitka za Vukovar, može se zaključiti da je u javni informacijski prostor pušten jednostran, pogrešan i neistiniti prikaz tadašnje stvarnosti s ciljem kompromitacije tadašnjeg vodstva Republike Hrvatske, primarno predsjednika dr. Franje Tuđmana. Tome u prilog ide i izjava urednika Dnevnika Zorana Šprajca da tonski zapis potječe iz arhiva HRT-a te da je prije šest godina pušten na televiziji. To znači da se manipulacija ne može pripisati površnosti novinara ili žurnosti objave nove vijesti koja nije stigla biti provjerena i detaljno obrađena. Ovo je obavijest o događaju starom 20 godina, predstavljena uz selektivno odabrane fragmentarne materijale stare barem šest godina, unatoč velikom broju arhivske dokumentarne građe koja upotpunjuje obavijest i čini je objektivnom i istinitom.

4.3.8. Teza o prodaji/izdaji Vukovara

Teza o prodaji ili izdaji Vukovara nalazi se u javnom informacijskom prostoru još od kada je trajala bitka za Vukovar osim televizijskim putem širila se i ostalim medijima.

Među prvim je tu tezu počeo širiti novinar Glasa Slavonije Mladen Kevo, nakon konferencije za tisak koju je održao Mile Dedaković Jastrebo:

„Sve se više naime, logičan zaključak kada se na jednoj strani usporede besprimjerna hrabrost i žrtve istočne Slavonije, a na drugoj strani odnos nekih nadležnih službi i ministarstava u Zagrebu da netko zaista 'trguje istočnom Slavonijom'. Srbija je navodno, saznajemo iz dobro obaviještenih izvora 'ponudila Hrvatskoj trampu istočne Slavonije za zapadnu Hercegovinu'.

I za tu 'trampu' neki dečki u Zagrebu su se izgleda zainteresirali, o tome ozbiljno razmišljaju, a ako je sve to točno onda je sasvim logično da Vukovaru pomoć ne stiže, jer njima 'ne odgovara da Vukovar ostane i opstane', njima odgovara da Vukovar padne. Samo tim može se objasniti da više od stotinu hrvatskih tenkova u unutrašnjosti Hrvatske stoji neiskorišteno, dok Vukovar vapi za tenkovima, protuoklopnim i protuavionskim sredstvima.

Sve ovo što pišemo decidirano su nam potvrdili jučer u zapovjedništvu vojnooperativne skupine hrvatske vojske Vukovar, Vinkovci i Županja dodavši da preciznu dokumentaciju o svim zbivanjima i igrama oko Vukovara oni posjeduju i daje ona već... arhivirana na sigurnom mjestu u inozemstvu. Ako Vukovar padne, istina o Vukovaru tako se neće prikriti i toga moraju biti svjesni svi koji o tome razmišljaju. U istom zapovjedništvu su nam rekli da imaju saznanja o tome da su dvije specijalne skupine upućene u istočnu Slavoniju sa zadatkom da likvidiraju ovo zapovjedništvo, a da je mig za isto dan i 'slobodnim strijelcima' na ovom području.“²⁰⁸ (fragmenti članka, op.a.RD)

U Glasu Slavonije bilo je još tekstova kroz koje se provlačila teza o izdaji Vukovara:

²⁰⁸ Mladen Kevo. Tko trguje istočnom Slavonijom? Glas Slavonije br. 14282, str. 5 od 6.11.1991.

„Znači, pitanje da li je za Zagreb Vukovar mrtav grad i dalje stoji. Kao što stoji i odgovor da jest, dokazan tisuću puta.“²⁰⁹

Novinar Nacionala Srećko Jurdana često je promovirao ovu tezu. U njegovim tekstovima nalazi se klasična mitologija kao npr. „Tuđmanova odluka o prekidu proboja u Marince“:

„U analima ratnih kurioziteta ostat će zabilježeno da su hrvatske trupe u listopadu 1991. praktično došle do predgrađa Vukovara (po svjedočenju kompetentnih izvora iz Glavnoga stožera za ulazak u grad trebao im je još maksimalno jedan dan), i da su se s tih položaja odmah dobrovoljno povukle. U kritičnome trenutku, kad je spajanjem snaga proboja sa snagama iz grada cijeli srpski napad mogao biti slomljen, Predsjednik je zaustavio operaciju jer mu je Europska zajednica zaprijetila da će u suprotnom iz Hrvatske povući svoje promatrače (popularne sladoledare). Opredjeljenje za sladoledare, kao iznuđeni znak Predsjednikove dobre volje prema inozemstvu, pretpostavljeno je hrvatskoj vojnoj pobjedi, i to je politička supstanca vukovarske bitke...“²¹⁰

I godinu dana kasnije Jurdana piše isto: “Da je Tuđman postupio kao vođa, da je ignorirao zahtjeve Van den Broeka i vojsci dopustio još samo pola dana djelovanja, ni Ovčare ni Novoga groblja danas ne bi bilo“.²¹¹ Jurdana o tome piše kao da su hrvatske oružane snage šetale od Nuštra do Marinaca te bi tako nastavile sve do Vukovara, a sprske snage su se pritom povlačile bez otpora. I nakon toga opet, kada je u priču ubacio i Zdravka Tomca, tvrdeći da je Tuđman namjerno dopustio pad Vukovar da bi Hrvatska bila priznata:

„Kao potpredsjednik Vlade demokratskoga jedinstva iz 1991. godine, taj trajni funkcionar promjenjive idejne orijentacije formacijski se svrstao među istaknutije sudionike političke predaje Vukovara agresoru, kakvu je snagama otpora nametnuo Franjo Tuđman. U trenutku kad je nacija očekivala da će se

²⁰⁹ B. Divjak. Metropola je pomogla!!! Glas Slavonije br. 14284 od 7.11.1991.

²¹⁰ Srećko Jurdana. Tuđmanovo carstvo grabežljivaca. Nacional br. 105, zadnja stranica od 19.11.1997.

²¹¹ Srećko Jurdana. Vukovar ne smije biti prepušten nekritičkoj obnovi i polaganome zaboravu: Neka 50 metara visoki Vodotoranj, čija je konstrukcija puna rupa od granata, bude spomenik jednoj od najvećih bitaka u hrvatskoj povijesti. Nacional br. 136, str. 12-13 od 24.6.1998.

*njezina Vlada pred svjetskom javnošću pobuniti protiv genocida nad hrvatskim zarobljenicima u Vukovaru - opkoljenome gradu koji je po nalogu vrhovnoga zapovjednika bez adekvatne obrane prepušten srpskoj invazijskoj vojsci - članovi spomenute Vlade kolektivno su izabrali put žmirenja, šutnje i hinjene ignorancije. Tuđmanova fiksacija 1991. glasila je: 'Vukovar mora pasti, da bi Hrvatska bila priznata'...*²¹²

Vrhunac Jurdaninih medijskih manipulacija je plasiranje teze da je pad Vukovara dio Tuđmanova strateškog dogovora – Vukovar za dio Bosne i Hercegovine u zajedničkoj podjeli te zemlje. Tako Jurdana piše da je proboj u Marince zaustavljen „na liniji svoga 'strateškoga' dogovora s Miloševićem“, tj. da je Tuđman „prepustio Vukovar i zarobljenike Srbima, potom zamrznuo stanje okupacije na trećini hrvatskoga teritorija, osigurao uvjete za ekspanziju JNA u Bosni i osudio naciju na desetljeće vojne uprave“.²¹³ To nije bilo prvi puta da Jurdana tako piše. Tri mjeseca ranije napisao je:

*„Strategija 'hrvatske državne politike' 1991. nije, dakle, glasila: obraniti Vukovar, odnosno spriječiti ubijanje zarobljenih boraca, nego se koncentrirala na sprečavanje mogućnosti da pad Vukovara – sa svim popratnim fenomenima – ugrozi dogovorenu suradnju s Miloševićem u predstojećem ratu za podjelu Bosne”*²¹⁴

Za svoje teze koje se temelje na fikciji, koje su u pisanom obliku iznošene kao dezinformacije stvorene pomoću raznih tehnika manipulacije u gotovo svakom broju Nacionala od 1997. do 1998. (je li to oblik patološke fiksacije na predsjednika Tuđmana?) i kojima se manipuliralo javnošću stvarajući lažnu realnost iz Domovinskog rata, Jurdana je u listopadu 1998. dobio nagradu za najboljeg hrvatskog kolumnista.²¹⁵ Nakon toga i dalje je nastavio širiti istu tezu pa

²¹² Srećko Jurdana. Croatiratrans Tomca i Budiše. Nacional br. 247, zadnja stranica od 9.8.2000.

²¹³ Srećko Jurdana. Tuđmanov vatreni konj. Nacional br. 82, zadnja stranica od 11.6.1997.

²¹⁴ Srećko Jurdana. Medijski pokop Ovčare. Nacional br. 69, zadnja stranica od 12.3.1997.

²¹⁵ Srećko Jurdana proglašen najboljim hrvatskim kolumnistom. Nacional br. 154 od 28.10.1998.

tako 2011. u Nacionalu ponovno nalazimo iste teze²¹⁶, iako su u međuvremenu u javnosti izašli dokumenti i knjige koje pokazuju neutemeljenost Jurdaninih teza.

Ivan Zvonimir Čičak izjavljivaio je čak i u stranim medijima da je Vukovar namjerno žrtvovan:

*“Da hrvatski predsjednik Tuđman nije demokrat zna cijeli svijet. Da je namjerno žrtvovao Vukovar Srbima da ubrza priznanje Hrvatske zna svako dijete.”*²¹⁷

Romano Bolković, novinar koji vodi emisiju 2 u 9 u današnje vrijeme također zagovara tezu o prodaji Vukovara. On je 18.11.2013. u svojoj emisiji ugostio vukovarskog branitelja i zamjenika Mile Dedakovića Jastreba Nikolu Totha – Feniksa. Nikola Toth – Feniks jedan je od vodećih zagovaratelja teze da je Vukovar izdan. U toj emisiji je izjavio:

„Pa Vukovar je pušten da padne. Naprosto je pušten da padne.“

„Vukovar je definitivno pušten da padne.“

*„Ostaje činjenica, po meni, da je krv na Tuđmanovim i Šuškovim rukama.“*²¹⁸

Tothove misli su zbrkane i nedosljedne. Njegova retorika sadrži fragmente raznih glasina koje prate bitku za Vukovar. Spominju se navodni autobusi koji su krenuli za Vukovar pa vraćeni, grupa od 200-300 ljudi koja je trebala doći i koja bi imala snagu prodrijeti u Vukovar, granate koje su trebale biti ispaljivane iz Vinkovaca pa postavlja niz pitanja poput „da li je to Europa odigrala?“, „da li su Tuđman i Milošević odigrali?“, zatim da je izdaja Vukovara dio priče u koju je predsjednik Tuđman uključen još od 1998. „da je UDBA sve to skupa napravila da bi opljačkala Hrvatsku“. Toth za svoje tvrdnje ne daje argumente.²¹⁹

²¹⁶ Srećko Jurdana. Vukovar je pao Tuđmanovom odlukom. Nacional br. 837 od 29.11.2011.

²¹⁷ Der Spiegel: Vertreibung als Modell : Zvonimir Cicak über das serbisch-kroatische Doppelspiel im Bosnien-Konflikt, str. 143-145 od 28.6.1993.

²¹⁸ Jabuka TV, emisija „2 u 9“ od 18.11.2013., voditelj Romano Bolković, gost Nikola Toth - Feniks.

²¹⁹ Isto.

Čudno je da Toth sada govori o 200-300 ljudi koji bi imali snagu prodrijeti u Vukovar, a za vrijeme bitke za Vukovar poslao je Branku Borkoviću faks u kojem je napisao sljedeće:

*Što se tiče tvoje teorije; ako se može izići, onda može i ući, to nije logika. Izlaze iz straha i s velikim rizikom. Nećeš reći da su ljudi spremni podnijeti isti rizik da uđu i tada umru. Šta ti misliš: ima li takvih ljudi? Takve nismo pronašli – nijednoga. Ni najhrabriji nisu bili spremni.*²²⁰

Toth ne navodi kada je trebalo ubaciti ljude, ali sudeći po izvješćima koja su pristizala iz Vukovara, to se najviše tražilo u studenom, dakle u vrijeme kada je obrana grada bila na izmaku snaga.²²¹ Ovaj faks ima nadnevak 15.11.1991. u 11.23.

Voditelj emisije Romano Bolković izjavio je da su Tuđman i Šušak 18.11.1991. igrali tenis, a navečer otišli u koncertnu dvoranu Vatroslav Lisinski gdje se obilježavao dan osnutka Herceg-Bosne u Grudama, dok je Vukovar za to vrijeme padao.²²² Ako se pogleda dnevni raspored predsjednika Tuđmana za dan 18.11.1991. onda se vidi da od 8.30 do 13.40 neprekidno ima sastanke, u 13.40 objed, a u 18.00 sjednicu Vrhovnog državnog vijeća²²³. Prema navodima Miroslava Tuđmana, predsjednik Tuđman imao je odmor nakon svakog ručka, a onda pripremu za daljnje aktivnosti. Ako se u obzir uzmu trajanja sjednica od barem sat vremena, za tenis uopće ne ostaje prostora, a za posjet Lisinskom eventualno kasno navečer. Od Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog pokušao sam dobiti raspored događanja na dan pada Vukovara, ali raspored nažalost nije pronađen.

U priču je uvučena i laž Stjepana Mesića da se Tuđman svakodnevno telefonski čuo s Miloševićem:

Romano Bolković: *A jel mogao dogovoriti Tuđman s Miloševićem, recimo, izlazak.*

²²⁰ Branko Borković. Rušitelj ustavnog poretka. Str. 25.

²²¹ Izvješća Josipa Esterajhera za Glas Slavonije.

²²² Isto.

²²³ Tjedni raspored aktivnosti predsjednika Tuđmana od 18.11.1991. do 24.11.1991.

Nikola Toth Fenix: *Jedino, jedino tko je mogao pregovarati, čak ni Šušak nije mogao, jedino je Tuđman mogao pregovarati. Jel puno puta sam naišao u raznim medijima, čak i u Šarinićevoj knjizi piše da se Tuđman vrlo često čuo sa Miloševićem. Negdje sam našao da su se svaki dan čuli. Šta oni imaju, dvije zaraćene strane, dva predsjednika, šta oni imaju svaki dan telefonirati to meni uopće nije jasno. Mogu si prvi dan istelefonirati šta imaju i dalje više nikada, do kraja rata. Oni su se svaki dan čuli na telefon. I sad se ja pitam za Vukovar: da li je to dogovoreno? Zašto je to napravljeno? Jedino je Tuđman mogao pregovarati i to na način...*²²⁴

Visoki državni dužnosnici još i danas bez ikakvih argumenata šire tezu o izdaji Vukovara. Ranko Ostojić, ministar unutarnjih poslova i član SDP-a, nakon što je povodom priloga Dnevnika od 18.11.2011. zauzeo stajalište da se objavljivanje laži smatra borbom za istinu, a zahtjev za objavljivanjem istine smatra se ubijanjem istine, i 2013. iznio je svoje stajalište da je Vukovar 1991. izdan dajući izjavu povodom događanja na obljetnici pada Vukovara:

*'Tužna scena u kojoj se ratni zapovjednici Vukovara moraju probijati u kolonu, da gradonačelnik (Željko) Sabo koji je organizator nije mogao doći do groblja, tu sramotu da ne mogu proći sin Siniše Glavaševića, general (Ante) Kotromanović i Fred Matić - koji je logoraš i čovjek koji je i dan iza 18. studenoga branio Vukovar - to ide na dušu onima koji su i onda izdali Vukovar pa su to napravili i danas, izjavio je Ostojić u Dnevniku RTL-a.'*²²⁵

Ranko Ostojić u obje izjave nije dao nijedan argument koji bi išao u prilog tezi o izdaji Vukovara. Može se zaključiti da mu ta teza služi za dnevno-političke obračune s HDZ-om. Budući da je Vukovar najveća hrvatska ratna rana, takvi postupci su sramotni.

²²⁴ Isto.

²²⁵ Jutarnji list - HINA. Ranko Ostojić: Ovo je sramota za koju su odgovorni oni koji su Vukovar izdali i 1991. Portal Jutarnjeg lista od 18.11.2013. URL: <http://www.jutarnji.hr/ranko-ostojic--ovo-je-sramota-za-koju-su-odgovorni-oni-koji-su-vukovar-izdali-i-1991--/1140602/>. Pristup 30.11.2014.

Kako odgovoriti na ove manipulacije? Zagovaratelji teze o izdaji/prodaji Vukovara nemaju suvislih argumenata i dokaza kojima bi podržali svoje teze nego im se argumentacija svodi na stvaranje konstrukcija. Takvim manipulacijama suprotstavljaju se izvorni dokumenti i svjedočanstva relevantnih sudionika bitke za Vukovar.

Dvoje hrvatskih povjesničara, Ante Nazor i Davor Marijan, detaljno je istraživalo bitku za Vukovar koristeći znanstvenu metodologiju. Nakon proučene ogromne količine dokumenata iz Vojnog arhiva Republike Hrvatske, arhiva iz ureda predsjednika Tuđmana, dokumenata srpske strane koji su pronađeni nakon akcije Oluja i mirne reintegracije područja istočne Slavonije, srpskih dokumenata s Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije, stručnih i znanstvenih radova te medija, došli su do sljedećih zaključaka:

„Radom „Opere“ u hrvatski i svjetski medijski prostor kontinuirano su plasirane laži: o terorizmu nad Srbima ili „izbacivanju Srba iz Ustava“ kao uzroku srpske pobune protiv novouspostavljene hrvatske vlasti, o sustavnim zločinima pripadnika hrvatskih postrojbi nad Srbima, posebnom nad ženama i djecom, **o žrtvovanju Vukovara** radi međunarodnog priznanja Hrvatske ili kao zamjena za Hercegovinu, o dogovorenom ratu i podjeli BiH između Tuđmana i Miloševića, o prodaji Bosanske Posavine ili njenoj zamjeni za jug Dalmacije, itd. **Neke od tih laži** su i danas opstale kao predrasude u korpusu hrvatskog javnog znanja i vrlo često se ponavljaju kao neosporne činjenice, iako **ne postoje ozbiljni dokazi i pokazatelji za takve tvrdnje**“.²²⁶

„Za tvrdnju da je Vukovar izdani grad nije ponuđen dokaz.“²²⁷

„Prve godine XXI. Stoljeća obilježene su kolanjem predsjedničkih transkripata u kojima je isplivalo sve što je moglo kompromitirati Tuđmana. No u tom moru informacija nije objavljeno ništa što bi ukazalo da je on žrtvovao Vukovar.“²²⁸

²²⁶ Ante Nazor. Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, str. 324, 2011. (dijelove istaknuo Roman Domović).

²²⁷ Davor Marijan. Obrana i pad Vukovara, str. 435, 2013.

²²⁸ Isto.

4.4. Mit o „200 obitelji“

U javnom informacijskom prostoru koristi se tvrdnja da je osnova gospodarskog programa predsjednika Tuđmana bio koncept prema kojem će hrvatskim gospodarstvom upravljati određen broj bogatih obitelji. Taj navodni koncept predstavljan je u različitim oblicima, ali u osnovi svakog je određen broj *obitelji* koje je navodno spomenuo predsjednik Tuđman. Broj obitelji s vremenom se mijenjao, a u posljednje vrijeme uvriježio se broj od 200 obitelji. Tvrdnja se upotrebljava za difamiranje predsjednika Tuđmana i njegova vođenja Republike Hrvatske za vrijeme Domovinskog rata. Njome se želi istaknuti da je predsjednik Tuđman gospodarsku moć države i državni novac podijelio među svojim, podobnim ljudima. U ovom radu traži se ishodište te tvrdnje, daje pregled njezina razvoja u medijskom i znanstvenom javnom informacijskom prostoru te utvrđuje ima li ona ikakvu stvarnu podlogu ili je u pitanju podvala koja se pretvorila u mit. Zbog velikog prostora tiskanih i elektroničkih medija te dokumenata, provjera cijelog tog prostora i svih izvora nije moguća. Stoga je ovaj rad mali dio ukupnog doprinosa utvrđivanju autentičnosti sintagme „200 obitelji“.

4.4.1. Kratka kronologija navođenja različitog broja obitelji tijekom devedesetih

Političari, politički komentatori i novinari tijekom godina baratali su različitim brojem obitelji. Broj je varirao od 50 do 500. Tijekom devedesetih najčešće se spominjao broj 100.

Stipe Šuvar (političar) 1994. – 200, 100, „njih nekoliko“ obitelji:

„Već se govori i o samo 200 obitelji koje će na kraju kupiti gotovo čitavu Hrvatsku, pa i o samo 100 obitelji, pa i o samo njih nekoliko.“²²⁹

Goranko Fižulić (saborski zastupnik HSLS-a) 7.7.1995. – 50 ili 100 obitelji:

„...nema barem deset tisuća novih, uspješnih malih i srednjih poduzeća, koja bi mogla poslužiti kao brana totalitarnim političkim tendencijama. Jer ako cijelim

²²⁹ Stipe Šuvar. Pretvorba u bogataše i bijednike. Hrvatska ljevica, 13/1994. (ponovno objavljeno u Šuvarovoj knjizi Hrvatski karusel, 2003.).

*gospodarstvom upravlja samo 50 ili sto obitelji, one će nužno biti blisko povezane s vlastima.*²³⁰

Srećko Jurdana (novinar) 18.12.1996. – 200 obitelji:

*„Voluntarizam i pljačka brane se paravanom nacionalnog interesa, koji je – prema dr. Tuđmanu – sublimiran u strateškom cilju pretvaranja Hrvatske u službeno vlasništvo dvije stotine obitelji, u prvom redu predsjedničke.*²³¹

Radimir Čačić (predsjednik HNS-a) 21.2.1997. – 100 obitelji:

*„Još početkom devedesetih ja sam se zalagao za uvođenje masovnog, narodnog, kapitalizma, kakav danas postoji u Češkoj. Dr. Franjo Tuđman istodobno je rekao: 'Za nekoliko godina Hrvatskom će vladati stotinjak bogatih obitelji'. I bi tako! U što smo se danas uvjerali.*²³²

Ivan Supek (predsjednik HAZU) 30.7.1997. – 100 obitelji:

*„Namjesto bivše kolektivizacije koja je gušila osobnu slobodu i poduzetništvo stvara se na nacionalističkim krilaticama uz diviniziranje države kaotično stanje, s podjelom na stotinu bogatih obitelji i pauperizirani puk.*²³³

Dražen Budiša (predsjednik HSLS-a) 14.1.1998. – 100 obitelji:

„Na temelju zakona o pretvorbi i privatizaciji teško bismo mogli izvući zaključak o intencionalnosti. Ali kad uzmemo u obzir izjave članova vladajuće stranke, pa i samoga predsjednika Tuđmana, da u Hrvatskoj treba stvoriti

²³⁰ Ratko Bošković. Cjelokupno hrvatsko gospodarstvo u rukama je pedeset obitelji blisko povezanih s vlašću! Globus br. 239, 7.7.1995.

²³¹ Srećko Jurdana. Stupovi društva : Dr. Franjo Tuđman (1) : Zagorac Drugi. Nacional br. 57, 18.12.1996.

²³² Davor Butković. Dogovor između Ivice Račana i mene o koaliciji HNS-a i SDP-a trajao je samo 30 sekundi! Globus br. 324, 21.2.1997.

²³³ Ivan Supek. Podjela na bogate obitelji i osiromašeni puk. Nacional br. 89, 30.7.1997. Str. 10.

*stotinu ili ne znam koliko jakih obitelji, onda se dobiva dojam da su kod stvaranja takvoga sloja postojale određene intencije.*²³⁴

Zdravko Tomac (saborski zastupnik SDP-a) 14.1.1998. – 500 obitelji:

„Esdepeovci iz izbora u izbore dobivaju sve više glasova, jer već dulje vremena tvrde da su upravo u vrijeme Domovinskog rata doneseni nemoralni zakoni i propisi koji su omogućili da 500 obitelji zagospodari s više od 50 posto nacionalnog bogatstva Hrvatske.“²³⁵

Mladen Pleše (novinar) 21.1.1998. citira „dvojicu članova najužeg vodstva HDZ-a“ – 100 poslovnih imperija:

„U drugu stratešku odluku s nesagledivo štetnim posljedicama uletjelo se, tvrde naši sugovornici, nakon što je o tomu donesena odluka na najvišem stranačkom i državnom vrhu. - Tamo je odlučeno da hrvatski put u kapitalizam krči stotinjak poslovnih imperija čiji bi vlasnici, proizvodnim kapacitetima i kapitalom, postali kotač zamašnjak cijelog hrvatskog društva.“²³⁶

Ivan Supek 4.3.1998. – 200 ili 300 obitelji:

„Oni koji su prisvojili sebi golemo imanje koje smo svi zajedno stvarali u drugim desetljećima, oni koji odbijaju da polože račun o svojim kontima u inozemnim bankama, kamo su stizali doprinosi iseljenika za obranu domovine, oni koji su se pouzdali da će dvjesto ili tristo bogataških obitelji osigurati stabilnost njihove države - svi oni strahuju od sudnjega dana nakon poraza na izborima.“²³⁷

²³⁴ Srećko Jurdana : Dražen Budiša. Revizija pretvorbe u globalu nerealna je politička opcija: Nisam za to da se diraju one privatizirane tvrtke, bez obzira na način stjecanja inicijalnog kapitala, koje su uspješne. Nacional br. 113, 14.1.1998. Str. 15-17.

²³⁵ Zdravko Tomac. Socijalni nauk crkve i program SDP-a gotovo su identični. Isto. Str. 21.

²³⁶ Mladen Pleše. Visoki dužnosnici HDZ-a optužuju bivšeg premijera Nikicu Valentića i tehnomenedžersku struju

unutar HDZ-a da su glavni krivci za hrvatsku gospodarsku katastrofu. Nacional br. 114. 21.1.1998. Str. 16-17.

²³⁷ Ivan Supek. Policijskim kordonima spriječio je građanstvu pristup na Jelačićev trg. Nacional br. 120. 4.3.1998.

Str. 18.

Snježana Biga Friganović (saborska zastupnica SDP-a) – 7.10.1998. – 200 obitelji:

„Oni koji su najprije najavljivali, a onda radili na tome da se u Hrvatskoj obogati 200 obitelji koje bi vladale zemljom, dok je većina stanovništva osiromašila, nisu tako skromna imovinskog stanja kao što to danas pokazuju njihove imovinske kartice.“²³⁸

Ivan Ninić – (zastupnik SDP-a u Županijskom domu Sabora) 28.10.1998. – 100 obitelji

„Što reći o pretvorbi i privatizaciji koje su provedene po Tuđmanovoj ideji stvaranja stotinu bogatih obitelji kojima su darovane tvornice, a zauzvrat je 700 tisuća radnika izbačeno na cestu.“²³⁹

Đurđica Klancir i Slavica Lukić (novinarke) 12.11.1999. – 100 obitelji:

„Postojali su „izabrani“. Oni su, uostalom, dobili i politički blagoslov: predsjednik Tuđman otvoreno je govorio o stvaranju stotinu bogatih obitelji koje će vladati zemljom.“²⁴⁰

Slaven Letica (sociolog) 17.12.1999. – 200 obitelji:

„Naime, hrvatsko je društvo prožeto osjećajem nepravde ili grijeha struktura koje je donijela Tuđmanova vizija i izjava o fantomskih „200 obitelji“ koje bi trebale postati, i već jesu, većinski vlasnici hrvatskoga gospodarstva.“²⁴¹

Prije 1994. sintagmu o 200 obitelji nisam našao ni u jednom od stotina članaka koje sam pročitao, uključujući one u medijima koji su bili najviše kritični prema dr. Franji Tuđmanu – Globusu, Nacionalu i Feral Tribuneu. Moguće je da ona postoji, ali da je nisam uočio ili da se nalazi u nekom od članaka koje nisam pregledao.

²³⁸ Dragan Đurić. Gotovo nitko ne vjeruje u istinitost podataka koje su zastupnici naveli u svojim imovinskim karticama: Na taj način HDZ želi ublažiti nezadovoljstvo građana zbog bahatosti i beskrupuloznosti državnih dužnosnika. Nacional br. 151, 7.10.1998. Str. 10-11.

²³⁹ Robert Bajruši. Tuđmanov odlazak sigurno ne bi obezglavio hrvatsku državu: Dapače, jedino na taj način zemlju možemo izvući iz prave katastrofe! Nacional br. 154, 28.10.1998. Str. 14-15.

²⁴⁰ Đurđica Klancir i Slavica Lukić. Pretvorbene afere koje su potresale Hrvatsku (1). Globus br. 466, 12.11.1999.

²⁴¹ Slaven Letica. Hoće li nova hrvatska vlast zaista sudski goniti tajkune, ukinuti skupe Predsjedničke dvore i državnu pompu i oživiti gospodarstvo? Globus br. 471, 17.12.1999.

Iz prezentirane kronologije izvučene iz Globusa i Nacionala, vidi se da se u tom razdoblju koristio različit broj obitelji, a dominirao je broj 100. Događalo se da iste osobe spominju različite brojeve u različitim novinskim člancima, da visoki dužnosnici iste stranke spominju različit broj obitelji u kontekstu iste materije te da se umjesto termina „obitelji“ pojavljuju i drugi termini poput „poslovni imperiji“. Dakle, osim što nema konsenzusa oko broja obitelji, nema konsenzusa ni oko subjekta o kojem se radi. Ako je predsjednik Tuđman autor sporne sintagme, a osobe koje je citiraju čule su da je on to izgovorio, onda bi bilo logično da se svi ili barem većina slažu i oko broja i subjekta jer „100 obitelji“ ili „200 obitelji“ nije nekakva dugačka i teško pamtljiva sintagma, čak ni ako se nalazi unutar neke dulje ili komplicirane rečenice, ali je jasno različita. Osim toga, nitko ne navodi ni mjesto ni vrijeme kada je to izgovoreno. Sve to navodi na zaključak da nitko od osoba koje spominju tu sintagmu nikada nije čuo predsjednika Tuđmana da je izgovara, nego mu je automatski imputiraju kada se za to pojavi prigoda jer su je negdje u nekom obliku čuli pripisanu predsjedniku Tuđmanu pa im se učini pogodnom da mu je i oni pripišu.

4.4.2. Od 2000. do danas barata se brojem od 200 obitelji

Od 2000. godine broj obitelji ustalio se na 200, a ostali brojevi praktički se ne spominju. U to doba, među prvima je sintagmu počeo koristiti Feral Tribune. Novinar Srđan Kaić potpisao je članak o deset pojmova koji su u proteklom desetljeću odredili hrvatsku gospodarsku propast. Pod brojem jedan je „pretvorba i privatizacija“, a članak se citira u cijelosti jer je ogledan primjer kako se iz nikada dokazano izgovorene sintagme stvori uvredljiva priča s proizvoljnim, neistinitim i nikad dokazanim elementima:

„Kad je početkom devedesetih umirovljeni general JNA Franjo Tuđman prigrabio vlast, u kuloarima zagrebačkoga Markova trga počela se spominjati sintagma 200 obitelji. Malo je bilo onih koji su u to vrijeme znali dešifrirati tu frazu, a još rjeđi su bili oni vidovitiji koji su obitelj odmah zamijenili s riječju familija.

No, Vrhovnik je svekolikome građanstvu vrlo brzo predstavio svoje viđenje samostalne Hrvatske, onakve Hrvatske kakvu je general u mirovini sanjao, dok

je zaogrnut u dekitu u svojem domu u Nazorovoj ulici lamentirao nad hudom sudbinom političkoga marginalca. Dakle, Hrvatskom će vladati On osobno, uz pomoć svoje partije i “200 obitelji”, 200 brižljivo odabranih Hrvata, novovjekih feudalaca, u čije će ruke novi režim staviti sve ono što su Hrvati stvarali stoljećima.

Kad je masi okupljanoj na Trgu bana Jelačića, koja nije ni sanjala što je u idućim godinama čeka, Franjo Tuđman uskliknuo “imamo Hrvatsku!”, projekt feudalizacije Hrvatske već je bio detaljno razrađen. Dvije stotine feudalaca pripravnika, odabranih samo po jednom kriteriju - odanosti Vrhovniku i državotvornoj ideji – kao zapeta puška čekalo je na početak unosne lutrije, kojoj je režim nadjenulo ime pretvorba & privatizacija. Svehrvatska Imovina najprije je pretvorena u državnu, a onda je razdijeljena tek promoviranim feudalcima, novom hrvatskom plemstvu koje je mladu državu trebalo uvesti u 21. stoljeće.

Hrvatsku su tako u vlasništvo dobili anonimni činovnici mirovinskih fondova, kriminalci koji su za život zarađivali švercom zlata, šoferi kamiona koji su bogatstvo stekli švercom valute, sitni preprodavači na tržnici Dolac, unuci i sinovi, koji su odjednom postali ugledni bankari i sposobni menadžeri..., te cijela bulumenta opskurnih tipova iz polusvijeta, koji su na vrijeme shvatili da kriminal, kojim su se dotad bavili, postaje sastavnim dijelom hrvatske državne politike.

I tako dobismo ono što danas imamo – bankrotiranu državu, upropašteno gospodarstvo, polovicu pučanstva koje živi na samome rubu bijede i ispod nje, 350.000 nezaposlenih i još približno toliko onih koji rade, ali za to nisu plaćeni... Slavno je propao projekt koji je u besanim noćima smislio bolesni um, zadojen idejama svojega španjolskog političkog uzora. U međuvremenu, 200 obitelji premetnulo se u 200 familija, organiziranih na mafljaškim principima; država je opljačkana, a novac je sklonjen na sigurne djevičanske i slične račune. No, Hrvatska još ni propala.”²⁴²

²⁴² Srđan Kaić. Kraha i igara. Feral Tribune br. 746, 3.1.2000. Str.12.

Ovaj članak sadrži sve elemente literarne fikcije koja prati sintagmu o 200 obitelji. Autor članka stvorio je okruženje u kojemu je predsjednik Tuđman došao do ideje o 200 obitelji: „kao general u mirovini utonut u san, zaogrnut u dekicu u svojem domu“. Autor članka pridodao je i karakteristike članovima 200 obitelji: „brižljivo po kriteriju odanosti Vrhovniku i državotvornoj ideji odabrani Hrvati, novovjekni feudalci pripravnici koji su se kasnije pretvorili u familije organizirane na mafijaškim principima“. Poredbeno metaforički predočio je njihov zanos: „kao zapeta puška čekali su početak unosne lutrije“. Opisao ih je epitetima: „anonimni činovnici mirovinskih fondova, kriminalci, šoferi kamiona, sitni preprodavači na tržnici Dolac, bulumenta opskurnih tipova iz polusvijeta“. Koristeći antitezu pojasnio što su postali: „ugledni bankari i sposobni menadžeri“. U aoristu iz toga izveo zaključak: „dobismo ono što danas imamo – bankrotiranu državu, upropašteno gospodarstvo, polovicu pučanstva koje živi na samome rubu bijede i ispod nje“. Otkrio je gdje je novac: „sklonjen na sigurne djevičanske i slične račune“. I na kraju, trijumfirao hiperbolom: „slavno je propao projekt koji je u besanim noćima smislio bolesni um, zadojen idejama svojega španjolskog političkog uzora“.

Imputiranje sintagme o 200 obitelji uz primjenu ovakvih literarnih vještina u žanru fantazije ipak je svojstvena manjini onih koji je imputiraju predsjedniku Tuđmanu. Ono se uglavnom svodi na jednostavne konstrukcije kao u sljedećim primjerima:

Stjepan Mesić (predsjednik Republike Hrvatske) 3.9.2000. – 200 obitelji

„Tuđmanov plan o stvaranju imućne klase od 200 bogatih obitelji koje će voditi Hrvatsku bila je katastrofalna i kriminalna.“²⁴³

Stjepan Mesić (predsjednik Republike Hrvatske) 12.3.2000. – 200 obitelji

„Osim toga, tijekom prvog desetljeća samostalnosti Republike Hrvatske privatizacija je bila opterećena pogrešnim konceptom pretvorbe društvenog vlasništva, a osobito pogubnom idejom o potrebi stvaranja nove hrvatske

²⁴³ Carlota Gall. A Feeble Croatia Is Battling Its Ex-Leaders. New York Times, 3.9.2000.

URL: <http://www.nytimes.com/2000/09/03/world/a-feeble-croatia-is-battling-its-ex-leaders.html>.

Pristup 11.2.2014.

Hrvatska radiotelevizija. Predsjednik Mesić: pokrenuta istraga o članovima obitelji Tuđman. 4.9.2000.

URL: <http://www.hrt.hr/arhiv/2000/09/04/HRT0010.html>. Pristup 11.2.2014.

gospodarske vlasničke elite, koja se trebalo sastojati od 200 odabranih obitelji.“²⁴⁴

Berislav Jelinić (novinar) 3.8.2009. – 200 obitelji:

„Polovinom 90-ih Tuđman je odobrio projekt Ivića Pašalića baziran na Tuđmanovoj ideji o 200 obitelji koje bi vladale hrvatskom imovinom...”“²⁴⁵

Stjepan Mesić 22.6.2011. – 200 obitelji:

„Prema Tuđmanovu nalogu 200 bogatih obitelji trebalo je potaknuti razvoj Hrvatske, no ta svojevremeno zdrava državna poduzeća dodijeljena su za sitne pare špekulantima. Novi vlasnici nisu imali pojma i uništili su ih.”“²⁴⁶

Ivo Jelić (umirovljeni genral bojnik HV-a) 22.4.2013. – 200 obitelji:

„Tuđman je naš najiskreniji političar jer je otvoreno govorio o tome. Lijepo je rekao da će državu dati u vlasništvo 200 obitelji i da smo svi drugi stoka sitnog zuba.”“²⁴⁷

4.4.3. Korištenje sintagme u znanosti

Pregledom nekih radova koji su okvalificirani kao znanstvena djela, što znači da se u obradi teme u njima očekuje primjena znanstvene metodologije, uočljivo je da se po pitanju sintagme „200 obitelji“ nije držalo znanstvene metodologije.

Zoran Malenica, soicolog, u svojoj knjizi „Ogledi o hrvatskom društvu“ koja je zapravo skup

²⁴⁴ Govor Stjepana Mesića kao predsjednika RH na otvaranju 22. Dana hrvatskih odvjetnika. Dostupno preko servisa Internet Archive – Wayback Machine. Pristup: 18.6.2014.

URL: <https://web.archive.org/web/20101219124716/http://predsjednik.hr/Default.aspx?art=10337&sec=717>.

²⁴⁵ Berislav Jelinić. Ivić Pašalić tajni ortak Hypo banke. Nacional, 3.8.2009.

URL: <http://www.nacional.hr/clanak/63969/ivic-pasalic-tajni-ortak-hypo-banke>. Pristup 11.2.2014.

²⁴⁶ Boris Rašeta. Mesić: Tuđman je precijenjen, mogao je svatko biti na čelu. 24.22.6.2011.

URL: <http://www.24sata.hr/politika/mesic-tuman-je-precijenjen-mogao-je-svatko-biti-na-celu-225262>.

Pristup 11.2.2014.

²⁴⁷ Damir Pilić. General bojnik Ivo Jelić: Tuđman i Milošević sreli su se 42 puta dogovarajući stvaranje velike Hrvatske i velike Srbije. Slobodna Dalmacija, 22.4.2013. URL:

<http://www.slobodnadalmacija.hr/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/208188/Default.aspx>.

Pristup 11.2.2014.

njegovih znanstvenih, stručnih i novinskih tekstova, opisujući Tuđmanov gospodarski sustav naveo je da „proces pretvorbe i privatizacije društvenog bogatstva treba iskoristiti za formiranje nove kapitalističke klase koja će omogućiti gospodarski prosperitet Hrvatske“. Na kraju ove rečenice nalazi se oznaka za fusnotu. Znanstveni i stručni radovi u fusnotama pored određenih tvrdnji imaju naveden izvor za datu tvrdnju. To je obično podatak o autentičnom, originalnom, izvorišnom dokumentu ili izjavi, napomena da se citira nekoga tko se na takvo nešto referira ili nekakvo dodatno pojašnjenje. U ovoj fusnoti toga nema nego piše: „Tuđman je taj zadatak u više navrata definirao kao potrebu stvaranja 200 – 300 bogatih obitelji koje će biti okosnica nove kapitalističke klase“. Ta rečenica uopće nije trebala ići u fusnotu jer ne daje nikakvu informaciju o relevantnosti ovakve tvrdnje. Fusnota ovdje očito služi kao maska da članak djeluje znanstveno jer su fusnote uobičajene u znanstvenim člancima. Iz ove fusnote ne može se doznati ni gdje, ni kada, niti u kojem je kontekstu predsjednik Tuđman spomenuo 200 obitelji. Umjesto toga pojavljuje se argumentacijska ništavnost putem takozvanih *weasel words*²⁴⁸ da je predsjednik Tuđman zadatak o stvaranju 200 obitelji definirao u „više navrata“, ne navodeći nijedan navrat.²⁴⁹

Sveučilište Princeton objavilo je u travnju 2013. studiju slučaja (eng. *case study*) o korupciji u Hrvatskoj od 2005. do 2012., što su prenijeli i neki naši mediji.²⁵⁰ Studija je napisana na temelju intervjua koje je autor studije Gabriel Kuris odradio u Zagrebu u studenom 2012. Autor navodi riječi Ive Banca: „Složen utjecaj korupcije iz ratnih vremena, Banac je ironično opisao kao 'kriminalnu privatizaciju'. Zalažući se za elitnu klasu od 200 bogatih obitelji koja će voditi privatizaciju i poticati ekonomski razvoj, Vlada predsjednika Tuđmana nagradila je pristaše unosnom državnom imovinom“. Ova studija napisana je jednostrano, oslanjajući se na izjave osoba koje u javnosti pripadaju krugu kritičara predsjednika Tuđmana, kao što su

²⁴⁸ Riječi i fraze koje stvaraju privid argumentiranog i logičnog zaključivanja, ali su zapravo riječi i fraze pomoću

kojih se maskira nedostatak argumenata i koje nemaju argumentacijsku snagu.

²⁴⁹ Zoran Malenica. Ogleđi o hrvatskom društvu. Golden marketing-Tehnička knjiga : Zagreb, 2007. Str. 103. Zoran Malenica. Dvije Hrvatske. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu : Split, 36, 1999. Br. 1-2, str. 387-400.

²⁵⁰ Gabriel Kuris. Cleaning House: Croatia Mops Up High-Level Corruption, 2005-2012. Princeton University, 2013. URL: <http://www.princeton.edu/successfulsocieties/content/focusareas/AC/policynotes/view.xml?id=226>. Pristup: 11.2.2014.

kh/VLM. Princeton objavio znanstveni rad o povijesti korupcije u Hrvatskoj. Večernji list, 30.4.2013. URL: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/princeton-objavio-znanstveni-rad-o-povijesti-korupcije-u-hrvatskoj-546718>.

Pristup 11.2.2014.

Ivo Banac, Tvrtko Jakovina i Josip Kregar. U studiji se referira i na istraživanja hrvatskih znanstvenika poput Jelene Budak i Duška Sekulića.

Duško Sekulić, sociolog, u svojem znanstvenom opusu ima rad iz 2000. godine u kojem spominje 200 obitelji:

*„U Evropi primjer za nastanak kapitalizma zasnovan na djelovanju kulturne buržoazije predstavlja Rusija, ali i najveći dio Centralne Evrope. Na temelju ovih Kockinih ideja Eyal, Szelenyi i Townsley (1997) razvijaju teoriju o savezu inteligencije i tehnokracije koja uvodi kapitalizam bez kapitalističke klase. Hrvatska varijanta te teorije poznata je teza o “200 bogatili obitelji” koje će uz pomoć države stvoriti jezgru novonastajuće kapitalističke klase.“*²⁵¹

U ovom radu se bez ikakvog dokaza da je to ikad izgovoreno, a pogotovo predstavljeno kao model kapitalizma u Hrvatskoj, „200 obitelji“ proglašava tezom koja je zapravo hrvatska varijanta teorije o savezu inteligencije i tehnokracije koja uvodi kapitalizam bez kapitalističke klase. Hipoteza ili skraćeno teza je znanstvena pretpostavka postavljena za objašnjenje neke pojave koju treba provjeriti i dokazati da bi postala vjerodostojna znanstvena teorija ili znanstveni zakon. Budući da je teorija hipoteza koja je potvrđena činjenicama,²⁵² ostaje nejasno kako je autoru teza o „200 obitelji“ varijanta navedene teorije kad ne postoji njezina činjenična potvrda.

Osim ovakvih radova o pretvorbi i privatizaciji koji u sebi sadrže nestručne i neznanstvene dijelove u kojima se spominje 200 obitelji, postoje i istraživačka djela o tom procesu u kojima nema spomena o 200 obitelji. Na primjer, u djelu „Manageri i privatizacija“ Drage Čengića koje se bavi sociološkim aspektima preuzimanja poduzeća i hrvatskim uključivanjem u taj proces, ne spominju se obitelji u bilo kojem broju iako se hrvatski model pretvorbe i privatizacije detaljno analizira.²⁵³

²⁵¹ Duško Sekulić, Željka Šporer. Formiranje poduzetničke elite u Hrvatskoj. Str. 2.

URL: <http://postjugo.filg.uj.edu.pl/baza/files/173/01-Sekulic-Sporer.pdf>. Pristup 18.6.2014.

²⁵² Ratko Zelenika. Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Str. 114. i 129.

²⁵³ Čengiće, Drago. Manageri i privatizacija. Alinea : Zagreb, 1995

Ako je „200 obitelji“ temelj pretvorbe i privatizacije te gospodarske strategije države, onda je logično očekivati da se u znanstvenim ili stručnim djelima koja opisuju te procese taj temelj detaljno argumentira. U pregledanim djelima u vezi s tim nema nikakve argumentacije.

4.4.4. Korištenje sintagme u publicistici

Richard Schneider, neovisni novinar i suradnik njemačkog tjednika Die Zeit, napisao je knjigu *Mjesto zločina - Hypo Alpe Adria*. U knjizi se navodi izvješće tajne službe u kojem se spominje „200 obitelji“ (osim na tom mjestu, u knjizi se 200 obitelji više nigdje ne spominje), ali ne navodi se nikakav podatak o mjestu i vremenu izricanja te sintagme:

„Izvješće tajne službe tvrdi da je autokratski šef hrvatske države Franjo Tuđman sredinom devedesetih godina zajedno s svojim suradnicima Ivićem Pašalićem, glavnim tajnikom nacionalističke vladajuće stranke HDZ, skovao plan da se „na 200 obitelji prenese pravo raspolaganja hrvatskim državnim vlasništvom.“²⁵⁴

Dalje u knjizi piše da je izvješće napisala Sigurnosno-obavještajna agencija (SOA).²⁵⁵ Richard Schneider referira se na izvješće o Hypo banci kojeg je 2009. na danas ugašenu web stranicu Necenzurirano.com u pdf formatu postavio novinar Domagoj Margetić.²⁵⁶ U tom izvješću piše:

„Polovinom 1990.-ih godina Tuđman je odobrio projekt Ivića Pašalića baziran na Tuđmanovoj ideji o 200 obitelji koje bi vladale hrvatskom imovinom...“

²⁵⁴ Richard Schneider. *Mjesto zločina - Hypo Alpe Adria*. Str. 35. Taj dio knjige dostupan je putem poveznice: http://www.superknjizara.hr/?page=knjiga&id_knjiga=46570. Pristup 11.2.2014.

²⁵⁵ Isto. Str. 39.

²⁵⁶ Domagoj Margetić. Ekskluzivno: U cijelosti objavljujemo strogo povjerljivo izvješće o Hypo banci. 18.9.2009. Stranica je ugašena, ali dostupna na internetskom arhivskom servisu Internet Archive – Wayback Machine:

URL: http://web.archive.org/web/20090922200936/http://www.necenzurirano.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1550&Itemid=1. Pristup: 13.2.2014.

To je jedini dio izvješća u kojem se spominje 200 obitelji. Izvješće nema uobičajeno zaglavlje ili podnožje u kojima obično stoje podaci o entitetima koji su sastavili dokument, nema nikakav potpis, pečat, urudžbeni broj, razinu tajnosti niti ikakav podatak o podrijetlu i autoru izvješća. U nedostatku navedenog, nije moguće krenuti ni u površno utvrđivanje je li izvješće autentično. Bez obzira na to, izvješće je u traženju ishodišta sintagme „200 obitelji“ beznačajno jer ni u njemu nema nikakvog podatka koji bi upućivao na mjesto i vrijeme njezina izricanja.

Darko Petričić napisao je dvije knjige na temu pretvorbe i privatizacije. U prvoj knjizi iz 2000. za koju navodi da je rezultat desetogodišnjeg istraživanja i prikupljanja podataka, izvještaja i dokumenata o hrvatskoj pretvorbi nema spomena o bilo kakvom broju „obitelji“ u dijelovima knjige u kojima on analizira pretvorbu. Broj „obitelji“ spominje se u citatima „ekonomista, sindikata i političara o pretvorbi i privatizaciji“. Tako se citira Izvješće o radu između Drugoga i Trećega kongresa Saveza samostalnih sindikata Hrvatske iz 1998. u kojem se spominje „naglo bogaćenje stotinjak pojedinaca i obitelji u posljednjih 7 godina“.²⁵⁷ I ovdje se vidi da se prije 2000. uglavnom spominjao broj 100. Citira se i stav stranke HSLS o reviziji pretvorbe u kojem se sintagma o 200 obitelji imputira predsjedniku Tuđmanu: „Na kraju se ipak pokazala točnom Tuđmanova teorija o 200 obitelji koje će biti nosioci 'gospodarskog napretka' i koji bi bili predvodnici hrvatske varijante kapitalizma.“²⁵⁸ Nije navedeno vrijeme objave HSLS-ova teksta, ali sudeći po dijelovima teksta u kojima se spominju „prvi krug pretvorbe od 1991. do 1998.“, „protekli desetogodišnji period“ i „početak od prije 10 godina“ može se zaključiti da je napisan barem 2000. To se slaže s praksom da se broj 200 spominje nakon 2000.

U drugoj knjizi iz 2009. sintagma o 200 obitelji prišivena je predsjedniku Tuđmanu odmah u prvoj rečenici uvoda:

„Zabrinjavajuća objava prvog hrvatskog predsjednika o 200 odabranih

²⁵⁷ Darko Petričić. Kriminal u hrvatskoj pretvorbi. Str. 123-15.

²⁵⁸ Isto. Str. 307-313.

*pojedinaца ili obitelji koje upravljale cijelom zemljom, moramo konstatirati da se obistinila.*²⁵⁹

Isto se ponavlja i u poglavlju o kriminalu u pretvorbi i privatizaciji:

*„Kasnije će predsjednik Tuđman objaviti njegovu koncepciju gospodarskog uređenja zemlje po kojoj bi 200 pojedinaca – obitelji trebalo upravljati cjelokupnim Hrvatskim nacionalnim bogatstvom.”*²⁶⁰

U istom poglavlju autor spominje i „Tuđmanovu patološku koncepciju“ temeljem koje su „odabranim pojedincima koji će voditi hrvatsko gospodarstvo generirani hrvatski tajkuni koji su trebali postati gospodari Hrvatske“.²⁶¹ Navodi se i mjesto gdje se kreirala strategija pretvorbe: „U uredu Predsjednika republike Franje Tuđmana kreirala se strategija pretvorbe sukladno njegovoj čuvenoj ideji o 200 obitelji“.²⁶² U poglavlju o kriminalu u bankarskom sektoru sintagma „200 obitelji“ naziva se „čuvenom tezom i idejom bivšeg predsjednika Franje Tuđmana iz devedesetih godina o 200-injak odabranih hrvatskih porodica koje će preuzeti kompletno hrvatsko gospodarstvo“ koja „postaje jasnija u analizi menadžerskih kredita“.²⁶³ U poglavlju o mafiji u Hrvatskoj sintagma se spominje kao „bolesna ideja prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana o odabranih 200 pojedinaca odnosno familija koje će upravljati kompletnim životom zemlje“. Iako knjiga obiluje fusnotama u kojima se navode izvori za razne navode, citate i reference, za navode o „Tuđmanovih 200 obitelji“, „Tuđmanovoj patološkoj koncepciji“, „čuvenoj tezi i ideji“ i „bolesnoj ideji“ nema fusnote ni bilo kakvog drugog navođenja izvora sintagme koja se u ovoj knjizi tako često koristi i opisuje navedenim izrazima. I sam autor navodi da „200 odabranih često spominje u knjizi kako bi pokazao koliko su događaji bili kontrolirani“.²⁶⁴ Također se ne navodi ni izvor iz kojega se vidi da se strategija pretvorbe prema ideji o „200 obitelji“ kreirala u uredu Predsjednika. Stoga je neobično da autor kurzivom ističe kako je predsjednik Tuđman

²⁵⁹ Darko Petričić. Hrvatska u mreži mafije, kriminala i korupcije. Str. 5.

²⁶⁰ Isto. Str. 121.

²⁶¹ Isto. Str. 125.

²⁶² Isto. Str. 127.

²⁶³ Isto. Str. 174.

²⁶⁴ Isto. Str. 317.

obznanio tu svoju navodnu ideju: „Tuđman svoju ideju o 200 bogatih pojedinaca *najavio*, već ju je *objavio*. Dakle, nije mogao izdržati da ne informira javnost o svojem planu, ali obznanio ga je kad su pozicije već bile zauzete, i kad je mrežna struktura organiziranoga kriminala već bila postavljena“. Umjesto da napiše kada i gdje je predsjednik Tuđman objavio javnosti tu ideju, on zaključuje da „200 odabranih nije najvjerojatnije Tuđmanova ideja, već je to samo kopija postojećih poluilegalnih formacija“, uspoređujući sintagmu o „200 obitelji“ sa navodom iz knjige *Komitet 300 – hijerarhija zavjerenika* u kojoj autor te knjige John Coleman spominje 300 utjecajnih međusobno povezanih pojedinaca koji utječu na političke, financijske i ekonomske događaje u cijelome svijetu.²⁶⁵ Ta knjiga i njezin autor svrstavaju se u žanr teorija zavjere. Darko Petričić ovom je usporedbom možda najbolje objasnio kamo zapravo spada sintagma o „200 obitelji“.

4.4.5. Korištenje sintagme u političkom spektru traje i danas

Profesor Nikola Vuljanić, jedan je od osnivača stranke Hrvatski laburisti i bivši hrvatski zastupnik u Europskom parlamentu.²⁶⁶ Piše tekstove na internetu u kojima često spominje predsjednika Tuđmana i „200 obitelji“:

*„Ako se prisjetimo, prvi je predsjednik Republike Hrvatske izjavio trijumfalno dvije stvari. Prvo da imamo Hrvatsku. Nije, doduše rekao tko to ima Hrvatsku, ali to je postalo jasno iz druge izjave. U drugoj je izjavi rekao da će 200 obitelji u Hrvatskoj postati superbogato i da će te obitelji podijeliti hrvatsko bogatstvo i njime upravljati, pa će Hrvatska postati bogatom zemljom. Ako povežemo te dvije izjave stvar je jasna. Bogaće će postati obitelji koje su po volji Predsjedniku i njegovoj ekipi (uključujući i obitelji iz Predsjednikove ekipe) i oni će imati Hrvatsku.“*²⁶⁷

*„Čini mi se da to više nije ni onih famoznih 200 Tuđmanovih obitelji, oni su se već davno namirili, to je čak puno manje.“*²⁶⁸

²⁶⁵ Isto. Str. 295.

²⁶⁶ Nikola Vuljanić. O meni. URL: <http://www.nikolavuljanic.eu/o-meni.html>. Pristup 14.1.2014.

²⁶⁷ nvuljanic. Ispunjena obećanja. 20.4.2010. URL: <http://pollitika.com/ispunjena-obecanja>. Pristup 14.1.2014.

²⁶⁸ Nikola Vuljanić. Kod nas isti debilizam, čiji je stari bio ustaša, a čiji partizan. URL: <http://www.nikolavuljanic.eu/blog/106-kod-nas-isti-debilizam-ciji-je-stari-bio-ustasa-a-ciji-partizan.html>

„Na početku se nije trebalo previše brinuti. Bilo je prostora za 200 bogatih obitelji koje su radile što požele, a ostalim odabranima s partijskim iskaznicama i rodbinskim vezama su se namještali poslovi i davale povlastice. Ispalo je da obitelji ima i malo više od dvjesto, a privilegiranih i više nego članova glavnih stranaka.“²⁶⁹

„Radnici (radnička klasa, ako vas taj klasni vokabular zabavlja) su svi oni kojima su Tuđmanovih 200 ili 500 obitelji oteli sve što se u ovoj državi moglo oteti, sve što nije bilo baš zakovano.“²⁷⁰

„Nije im se događalo to i to. Događala im se pljačka. Najprije im je Veliki vođa rekao da je vrijeme slobode i da stave hrvatsku pušku na hrvatsko rame. To je obavljeno. Onda su hrvatske tvornice i hrvatske banke i sve to skupa, prestale biti društvenim vlasništvom (vlasništvom radničke klase, komiteta, koga već) i postale vlasništvo hrvatske države. Što je bilo sjajno jer je to naša država. Onda je Veliki vođa rekao da će to sve preuzeti 200 obitelji koje će od ove naše države napraviti rat na zemlji. Dok drugi s hrvatskim puškama na hrvatskim ramenima brane hrvatsku grudu.“²⁷¹

Profesoru Vuljaniću poslao sam poruku putem e-pošte na adresu navedenu kao kontakt na njegovoj web stranici, još u vrijeme dok je bio zastupnik u Europskom parlamentu.²⁷² Zamolio sam ga da me u svrhu pisanja doktorske disertacije uputi na originalnu izjavu Franje Tuđmana o 200 obitelji u slučaju da mu je poznata, budući da je tu izjavu više puta spomenuo u svojim tekstovima na internetu. Odgovor nisam dobio.

Pristup 14.1.2014.

²⁶⁹ Zoran Milanović: "Kad narastem bit ću premijer" Tomislav Karamarko: "Kad narastem učlanit ću se u demokratsku stranku". URL: <http://www.nikolavuljanic.eu/blog/81-zoran-milanovic-kad-narastem-bit-cu-premijer.html>. Pristup 14.1.2014.

²⁷⁰ Blažo Davidović. Nikola Vuljanić, laburista : Stvorili smo državu, uništili društvo - pljačke, vođe i čopori . 20.09.2011. http://www.dayline.info/index.php?option=com_content&task=view&id=19608&Itemid=195. Pristup 14.1.2014.

²⁷¹ Isto.

²⁷² Nikola Vuljanić. Kontakt informacije. URL: <http://www.nikolavuljanic.eu/kontakt.html>. Pristup 14.1.2014.

4.4.6. Negiranje sintagme

Borislav Škegro, potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske za ekonomska pitanja od 1993. do 2000. i ministar financija Republike Hrvatske od 1997. do 2000. tvrdi da predsjednik Tuđman nikad nije spomenuo 200 obitelji. U članku o privatizaciji kojeg je napisao za konferenciju „Izazovi dugoročnog razvitka Hrvatske u konkurentnom okruženju“ koja se u lipnju 2007. održala u Zagrebačkoj školi ekonomije i menadžmenta, Škegro je napisao:

„Gotovo kao apodiktčki stav danas ćete od mnogih ljudi čuti priču o tobožnjem programu HDZ-a i predsjednika Tuđmana o uspostavljanju 200 bogatih obitelji kao poželjnom ishodu hrvatske privatizacije. Već sam naveo da sam od 1993 do 2000 bio u samom vrhu vlasti. Nikada u tih osam godina nisam ni od koga u vlasti, a pogotovo ne od Franje Tuđmana, čuo nešto makar i samo slično spomenutoj tezi. Da ne govorim da ni u ludilu ne bih mogao sudjelovati u takvom nečemu. Pišući ovaj osvrt, ne vjerujući do kraja čak ni vlastitom sjećanju, koje možda ima značajke selektivnosti, intervjuirao sam na ovu temu petero ljudi - dva bivša premijera iz tog razdoblja, zatim dva najbliža politička suradnika pokojnog predsjednika i jednog istaknutog bivšeg dužnosnika «onih službi». Pitao sam ih – dobro, odakle priča o Tuđmanu i 200 obitelji? Ja to nikada nisam čuo. A vi? Iskreno, nakon toliko godina, recite - da li je to bio neki neobavezan razgovor uz kavu, ili je to bila neka šala, možda čak još jedan primjer nekakvog tajnog zločinačkog pothvata? Odgovor sviju bio je jednak – nikada za takvo što nisu čuli, osim kao podmetanje Tuđmanu i HDZ-u. Upravo suprotno, podsjetili su me, Tuđman se zalagao za podjelu dionica stradalnicima, kupnju po povlaštenim uvjetima zaposlenima i ranije zaposlenima, promovirao je tzv. narodni kapitalizam u kojem će vlasnički participirati milijuni građana. Svejedno, u procesu tzv. detuđmanizacije nastala je i fama o projektu «200 obitelji» (naravno, pripadnika HDZ-a).“²⁷³

²⁷³ Borislav Škegro. Kako je privatizacija spasila hrvatsku. 18.06.2007
URL: http://kolumne.savjest.com/kolumna.php?s_vjest_id=85. Pristup: 7.2.2014.

Miroslav Tuđman, sin predsjednika Tuđmana također negira da je izjava istinita:

„Tuđmanovu ulogu u privatizaciji najbolje izražava izraz o dvjesto obitelji. To on nikada nije rekao.“²⁷⁴

Miroslav Kutle, osoba koja je u javnosti prepoznatljiva kao jedan od najpoznatijih hrvatskih tajkuna devedesetih, tezu o 200 obitelji negirao je u intervjuu za Radio federacije BiH, što je prenijela Slobodna Dalmacija:

„Na pitanje novinarkе smatra li se žrtvom HDZ-ove politike i sustava '200 bogatih obitelji' kako je to, navodno, zamislio Franjo Tuđman, odgovorio je da ta priča u službenom sustavu nikada nije izrečena.

- U ratu je postojala ideja da se ključne hrvatske vrijednosti i imovina ne rasproda na brzinu. Ako je i bila ideja o skupini koja će upravljati cjelokupnom imovinom Hivatske, ja ne spadam u tu kategoriju, jer sam 98 posto dionica kupio na tržištu i berzi, kazao je Kutle.“²⁷⁵

Milan Jajčinović, komentator i kolumnist Večernjeg lista, sintagmi o 200 obitelji posvetio je jedno poglavlje svoje knjige „Od Jugoslavije do Euroslavije“.²⁷⁶ On piše da „gotovo od početka višestranačke Hrvatske sintagma o 200 bogatih obitelji slovi za polit-ekonomski model prvoga hrvatskog predsjednika, kao neki filozofsko-teorijsko-ezoterijski model dr. Franje Tuđmana. Zapravo, mnogima kao zamjerka, i njegova krivnja. Pa i za mogući 'put u propast' “. Također piše i da još od vremena kad je skovan i promoviran izraz 'tajkun' koji se koristi kao sinonim za 200 obitelji, „ta odrednica već od tada slovi kao Tuđmanov nacionalni političko-filozofsko-gospodarsko-ezoterijski model, ali i kao negativni politički mit“.²⁷⁷ Prenosi članak iz Vjesnika od 29.6.2000. da je HDZ u Saboru predložio da Vlada u roku od

²⁷⁴ Dražen Stjepandić. Izjava o 200 obitelji pripada Vesni Pusić, a ne mom ocu. Tjedno.hr, 21.11.2011. URL: http://www.tjedno.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=582:izjava-o-200-obitelji-pripada-vesni-pusi-a-ne-mom-ocu&catid=71:naslovne-teme-1&Itemid=46. Pristup 11.2.2014.

²⁷⁵ Kutle o Sanaderu: Ne postoji provizija od 20 posto, već reket. Slobodna Dalmacija, 14.2.2011. URL: <http://www.slobodnadalmacija.hr/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/129408/Default.aspx>. Pristup 15.2.2014.

²⁷⁶ Mit o 200 bogatih obitelji. Str. 183-189.

²⁷⁷ Milan Jajčinović, str. 184-185.

60 dana mora objaviti popis 200 najbogatijih hrvatskih obitelji, da je rijetko koji HDZ-ov prijedlog prihvaćen tako brzo i jednoglasno te da su HDZ-ovi motivi jasni – bivša vladajuća stranka želi demistificirati tezu o stotinjak bogatih obitelji u Hrvatskoj koje je stvorila vladavina Franje Tuđmana, jer je uvjerena da ta teza apsolutno nije točna. Predsjednik saborskog Odbora za financije i državni proračun Jadranko Mijalić smatrao je da posao nije moguće obaviti u cijelosti jer je „mnogo lakše utvrditi tko ima koliko nekretnina, nego novca deponiranog u bankama“, da „postoji diskreciono pravo banke da ne objavljuje te podatke“ i da je „posebno teško otkriti koliko novca hrvatski građani drže u bankama izvan zemlje“. Smatrao je da HDZ tim prijedlogom želi steći političke poene i da se radi o pamfletu, a da zastupnici koji su glasovali za tu odluku podilaze javnosti. Mijalić je također smatrao da je Vlada u jednu ruku nasjela na trik HDZ-a jer je vrlo teško identificirati najbogatije, da je prihvaćanje takvih prijedloga čisti politički voluntarizam i da će svi takvi pokušaji hvatanja vještica ostati bezuspješni. HDZ-ov zastupnik Ivan Šuker na to je odgovorio da je inicijativa pokrenuta „zbog toga da se konačno raščisti teza koju vladajuća šestorka nameće kako je Tuđmanova politika bila da se stvori 200 bogatih obitelji“ i „neka se konačno utvrdi tko su ti ljudi“. Članak završava rečenicom: „Premda je ideja o „200 bogatih obitelji“ ostala na razini usmene predaje, tj. nigdje nije bila u Tuđmanovim tekstovima i govorima teorijski utemeljena, ona je ne samo slovila za Tuđmanovu, nego i kao njegov napatuk za praktično djelovanje politički mu bliskih.“²⁷⁸

Radimir Čačić promijenio je mišljenje koje je imao 1997. U intervjuu iz 2014. za portal Index, rekao je da predsjednik Tuđman to nikada nije rekao ni napisao:

„Pobornik ste tržišne ekonomije. Kako se u to uklapa Tuđmanov plan o 200 bogatih obitelji koje će vladati hrvatskim gospodarstvom?“

*To je medijska floskula, mislim da on to nikad nije rekao niti pisao o tome.“*²⁷⁹

²⁷⁸ Vjesnik, 29.6.2000. Citirano prema: Milan Jajčinović, str. 186.

²⁷⁹ Martina Pauček Šljivak. Čačić za Index: Vrijeme je za otkaze u javnom sektoru i smanjenje poreza poduzetnicima. 28.7. 2014. URL: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/intervju-cacic-za-index-vrijeme-je-za-otkaze-u-javnom-sektoru-i-smanjenje-poreza-poduzetnicima/762476.aspx>. Pristup 28.7.2014.

4.4.7. Moguća ishodišta sintagme „200 obitelji“

Pretraživanjem interneta i pisane literature u potrazi za ishodištem sintagme o 200 obitelji pojavljuju se neka objašnjenja odakle ona potječe. Istiću se tri: jedan kao dio teksta kolumne s portala Tinolovka-news, drugi koji se pojavljuje na forumima gdje su autori anonimne osobe predstavljene nadimcima i treći kao izjava bivšeg ratnog guvernera Narodne banke Pere Jurkovića.

Moguće ishodište 1:

„Prvi predsjednik je usporedio Hrvatsku s Amerikom, ponovimo, bila je 1990, godina, Amerika je bila ideal slobode za Hrvatsku. Američko gospodarstvo počivalo je i počiva na obiteljskim tvrtkama, većim ili manjim poduzećima koja su kroz desetljeća u vlasništvu obitelji, legalnom vlasništvu, te je takvu usporedbu napravio Tuđman s Hrvatskom konstatiravši da bi najbogatiji Hrvati na isti način trebali pokrenuti Hrvatsku. I znate što? On to prvi puta nije rekao u Hrvatskoj, nego u Americi.“²⁸⁰

Za ovo ishodište nisam našao relevantne informacije koje bi dodatno objasnile o čemu se radi. No ovdje se na kraju krajeva ni ne spominje 200 obitelji koje bi upravljale hrvatskim gospodarstvom, nego se model američkoga gospodarstva koristi kao uzor prema kojemu bi trebalo pokrenuti hrvatsko gospodarstvo.

Moguće ishodište 2:

„Nenad Ivanković je kao dopisnik Vjesnika u Bonnu početkom 90-ih intervjuirao Tuđmana i uspoređivao Hrvatsku s Japanom u kojem 200 obitelji kontrolira cijelo gospodarstvo - a kasnije se to izvlačilo iz konteksta“.²⁸¹
„Što se tiče 200 obitelji - to je bilo izvlačenje iz konteksta. Nenad Ivanković tadašnji dopisnik Vjesnika iz Njemačke je intevjuirao Tuđmana i usporedio

²⁸⁰ Ivana. Beogradska veza: Mokri snovi Miloša Vasića o 'Tuđmanu i 200 bogatili obitelji'.

Tinolovka-news, 25.3.2013. URL: <http://tinolovka-news.com/vijesti-hrvatska/44008-beogradska-veza-mokri-snovi-milosa-vasica-o-tudmanu-i-200-bogatih-obitelji>. Pristup 11.2.2014.

²⁸¹ Maxxxcom. Portal *Croportal.net*, forumska tema: „200 odabranih obitelji“ je besmislica i populistička glupost, str. 1 od 29.9.2009. URL: <http://www.croportal.net/forum/politika/200-odabranih-obitelji-je-besmislica-i-populistica-glupost-52985/>. Pristup 11.2.2014.

*Hrvatsku s Japnom u kojem stvarno 200 obitelji kontrolira cijelo gospodarstvo. Na to je Tuđman dao neki bezvezan odgovor "što je dobro za Japan možda je dobro i za Hrvatsku" Kasnije su nastali mitovi.*²⁸²

Iz ovog primjera moglo bi se zaključiti da je predsjednik Tuđman u najmanju ruku bio sudionik razgovora u kojem se spominjalo 200 obitelji. Budući da se na temelju toga mogu slagati razne konstrukcije, ovo ishodište provjerio sam s Nenadom Ivankovićem telefonski i putem e-pošte. On se ne sjeća da je ikada s predsjednikom Tuđmanom razgovarao o potrebi da „200 obitelji“ preuzme ključnu ulogu u hrvatskom gospodarstvu, no budući da je kao dopisnik iz Bonna napisao nekoliko tisuća izvještaja, članaka i komentara, dopušta mogućnost da je ponešto promaklo njegovu sjećanju. Godine 2000. napisao je knjigu o predsjedniku Tuđmanu i u njoj tematizirao sve bitne teme o kojima je s njim razgovarao te vjeruje da bi se sjetio nečega tako važnog, to više što se taj mit o „200 obitelji“ provlačio i nakon njegova povratka u Hrvatsku 1996. Ivanković kaže i da „Tuđman nije bio okupiran gospodarskim problemima, nego problemima koji su se ticali oslobođenja zemlje te stvaranja države. U tom smislu, čak da je negdje i spomenuo tih famoznih 200 obitelji, to bi bilo bez značenja, jer se iza toga nije skrivao nikakav projekt, a time i nikakva politička volja da se on ostvari. To nedvojbeno potvrđuju i imena današnjih vlasnika najvećih i najvažnijih hrvatskih tvrtki.“ Što se tiče osobnog spominjanja 200 obitelji, Ivanković ne vjeruje da je to spominjao, poglavito ne u kontekstu Japana, jer mu Japan u to vrijeme nije bio nikakav osobit primjer, pa ni metafora. Smatra da bi mu vjerojatno, kao bitna, ostala u sjećanju njegova uloga u stvaranju tog mita, pa bi se barem toga sjećao.²⁸³

Ovi primjeri s forumskih rasprava pokazuju tragičnu komunikaciju hrvatskih političara s javnošću po pitanju sintagme „200 obitelji“. Dok se anonimne osobe na forumima trude argumentirati svoje tvrdnje navođenjem podataka o izvoru izjave ma koliko točni bili, osobe koje vode državu ili informiraju javnost putem javnih medija to ni ne pokušavaju.

²⁸² Minardi. Portal *Osiijek031.com*, forumska tema: Na cestovnom mostu otkrivena natpisna ploča [Vijesti OSTV-a], str. 5 od 4.8.2009. URL: <http://www.osijek031.com/viewtopic.php?t=20795&start=60>. Pristup 11.2.2014.

²⁸³ Nenad Ivanković. 200 obitelji. Privatna poruka putem e-pošte od 3.9.2014.

Moguće ishodište 3:

„Iako ne tvrdim da Tuđman nije mogao zaustaviti privatizaciju, on nije znao za neke oblike privatizacije, nisu mu bili predloženi. On ne snosi dio krivnje kao svi drugi koji su tada sudjelovali u rukovođenju gospodarstvom. Kad je spomenuo tih dvjesto bogatih hrvatskih obitelji, prilikom posjeta Podravini, Koprivnici i Bilokalniku, to mu je izvučeno iz konteksta. S obzirom na vrlo pozitivnu ulogu hrvatskog plemstva, rekao je da bi bilo i danas dobro da u Hrvatskoj imamo dvjesto bogatih obitelji i tvrtki, spomenuvši pritom obitelj Drašković i druge. S njim je tada bio nekadašnji ministar i ambasador Janko pl. Dobrinović Vranjani. On nije mislio da to sad treba biti metoda pauperizacije većeg dijela stanovništva i stvaranja tih tajkuna. Tuđman se nije borio za tajkunizaciju.“²⁸⁴

U ovoj izjavi Pere Jurkovića navode se bitne informacije kao što su prigoda i kontekst u kojima je predsjednik Tuđman navodno spomenuo 200 obitelji. No izjava svejedno ima ozbiljnih nedostataka. Nije naveden datum prigode tako da je teško otkriti kada se to dogodilo. Iz izjave se ne saznaje je li Pero Jurković osobno čuo predsjednika Tuđmana da to izgovara ili se poziva na nečije svjedočanstvo. Osim toga, navodi se da mu je to izvučeno iz konteksta te da to nije bila ideja vezana uz stvaranje tajkuna. Iz te izjave može se zaključiti da predsjedniku Tuđmanu 200 obitelji nisu bile temelj modela hrvatskoga gospodarstva, odnosno da bi to bile obitelji koje bi upravljale hrvatskim gospodarstvom. Budući da je autor ove izjave preminuo, nije moguće direktno provjeriti dodatne detalje. Novinar i publicist Mladen Pavković, osoba koja je na glasu kao dobar poznavatelj povijesnih i aktualnih zbivanja u Podravini, Koprivnici i Bilokalniku, rekao je na to da „nikad nije čuo ni pročitao da je Tuđman govorio o 200 bogatih obitelji“.²⁸⁵

Osim ova tri ishodišta, postoje još neki tragovi. Davor Štern, ministar gospodarstva, energetike i trgovine od 1995. do 1997. izjavio je:

²⁸⁴ Ivica Radoš. Tuđman izbliza : svjedočenja suradnika i protivnika : Pero Jurković, str. 84.

²⁸⁵ Ivica Radoš. Hrvatske kontroverze, str. 71.

„Vraćamo se na Ivicu Todorčića i Luku Rajića, oni su uvijek u sjeni, nikad nisu bili članovi HDZ-a, nisu aktivni članovi Stranke, ali su uvijek bili blizu - financiraju jedne, druge, treće, četvrte. Bili uz Tuđmana, zabavljali ga, pa su bili s drugima, sad su s ovima, odlaze u lov, druže se. Koliko znam, Zubaka nisam nigdje vidio. Tuđman je njih „pušio“ zato što je u njima vidio stup hrvatskog gospodarstva i dvjesto bogatih obitelji, nije vidio što oni rade. S Predsjednikom sam o tome imao sukob mišljenja; on je stvarno zagovarao bogate obitelji u Hrvatskoj. Mislim da je u načelu to ispravno, svaka država mora imati nekakvu svoju posjedničku klasu ili svoju buržoaziju, međutim, smatrao sam da se tu mora naći ravnoteža između stranog kapitala, stranih i domaćih kapitalista, privlačenja stranih investicija i istodobnog stvaranja domaće buržoazije.“²⁸⁶

Budući da u ovoj izjavi nema nikakve informacije preko koje bi se sintagma mogla pripisati predsjedniku Tuđmanu, dakle informacije o događaju, mjestu, vremenu i kontekstu u kojem je to izgovoreno, nazvao sam Davora Šterna na telefon. Rečeno mi je da je izašao te sam dobio adresu e-pošte i prijedlog da mu se javim na nju. U poruci sam ga zamolio da mi u svrhu istraživanja za doktorsku disertaciju odgovori na četiri pitanja ako zna nešto o tome, budući da je on jedina živa relevantna osoba na koju sam naišao u istraživanju, koja je sintagmu pripisala predsjedniku Tuđmanu. Uz citat njegove izjave iz knjige, ostavio sam svoju adresu e-pošte i broj mobitela. Četiri postavljena pitanja su:

1. Gdje, kada i u kojem kontekstu je predsjednik Tuđman spomenuo "200 obitelji"?
2. Je li to bilo u službenoj ili neformalnoj prigodi?
3. Je li to ikada bio njegov službeni model hrvatskoga gospodarstva?
4. Postoji li nekakav dokaz toga u vidu pisanoga zapisa, audio ili video snimke?²⁸⁷

Povratnu poruku kao ni telefonski poziv nisam dobio.

No, Štern u novinarskom istraživanju ove teme koje je proveo novinar i publicist Ivica Radoš kaže da Tuđman nije duhovni otac domaćim tajkunima. Tuđman nije bio ekonomist, njega je zanimala država te je mislio da se ekonomijom trebaju baviti ljudi koji su vični tome.²⁸⁸

²⁸⁶ Ivica Radoš. Tuđman izbliza : svjedočenja suradnika i protivnika : Davor Štern. Str. 85.

²⁸⁷ Roman Domović. Zamolba za sudjelovanje u istraživanju. Privatna poruka od 5.9.2014.

U istom istraživanju Franjo Gregurić, predsjednik Vlade nacionalnog jedinstva 1991. – 1992. navodi da „nikad iz usta pokojnog predsjednika Tuđmana“ nije čuo izjavu o 200 bogatih obitelji, nego „200 bogatih kompanija koje su u privatnom vlasništvu“.²⁸⁹ Tu je i Tomislav Družak, predsjednik Hrvatskog fonda za privatizaciju 1997. – 1998. koji smatra da je „tezu u kojoj se kolokvijalno govori o 200 obitelji koje bi trebale ili mogle upravljati gospodarskim sustavom zemlje“, „neki novinar očito izvukao iz nekog govora“.²⁹⁰

U svim primjerima citiranim u ovom radu, vidi se da osobe koje zagovaraju istinitost izjave o 200 obitelji ne navode ni mjesto, ni vrijeme, ni kontekst nastanka izjave niti bilo kakvu informaciju kojom bi se moglo utvrditi ili barem naslutiti njezinu autentičnost. Jedan dio izjava međusobno se ne podudara u broju obitelji. Ponekad se spomine 100, ponekad 200, a postoji i slučaj gdje je ista osoba najprije tvrdila da je predsjednik Tuđman spomenuo 200 obitelji, a kasnije je rekla da misli da on to nika nije rekao ni napisao. U jednom osobnom pokušaju kontakta nisam dobio odgovor na pitanja upućena na adresu e-pošte. Osim u broju, izjave se ponekad razlikuju i u subjektu. Najčešće se spominu obitelji, ali i kompanije te gospodarska vlasnička elita.

Za razliku od njih, osobe koje zagovaraju njezinu neistinitost izjave o 200 obitelji u nekim izjavama navode moguće mjesto i kontekst u kojem je sintagma može bitno nastala, uz tvrdnju da je sintagma izvučena iz konteksta. Problem u ovoj skupini je što se navodi potpuno razlikuju i ne podudaraju se ni u čemu, a nedostaju i bitni detalji koji bi potvrđivali autentičnost bilo same izjave o 200 obitelji, bilo njezina svjedočanstva. Od osobe iz ove skupine kojoj sam postavio pitanje putem telefona i e-pošte, dobio sam odgovor i telefonski i putem e-pošte.

4.4.8. Zaključak

U nijednoj izjavi raznih javnih osoba, u nijednom znanstvenom radu i u nijednoj publicističkoj knjizi u kojima se dr. Franji Tuđmanu imputira autorstvo sintagme o 200

²⁸⁸ Ivica Radoš. Hrvatske kontroverze, str. 75.

²⁸⁹ Isto, str. 72.

²⁹⁰ Isto, str. 73.

obitelji, a koje su istražene, nije pronađeno ni mjesto, ni vrijeme, ni kontekst, niti ikakva informacija iz koje bi se mogla barem naslutiti barem naznaka potvrde da je predsjednik Tuđman njezin autor i to u kontekstu da bi tih 200 obitelji upravljalo hrvatskim gospodarstvom. Pronađena je samo jedna potencijalno relevantna izjava u kojoj se navodi lokacija i prigoda u kojoj je navodno spomenuto „200 obitelji“, ali u njoj se tvrdi da je to izvađeno iz konteksta te da se ne radi o modelu hrvatskoga gospodarstva prema kojem bi tih 200 obitelji upravljalo hrvatskim gospodarstvom. Izjave osoba koje zagovaraju tezu da je predsjednik Tuđman spomenuo 200 obitelji kao i izjave osoba koje to negiraju bilo parcijalno bilo u potpunosti, međusobno se razlikuju u više detalja: broju obitelji, subjektu radnje, opisu događaja u kojem je izjava nastala i kontekstu.

Da bi se autorstvo teze o 200 obitelji koje bi upravljale hrvatskim gospodarstvom moglo pripisati predsjedniku Tuđmanu, nije dovoljno imati samo ovakve izjave raznih osoba jer one ne sadrže provjerljive informacije pomoću kojih bi se to moglo izvesti. Nužno je da je netko čuo dr. Tuđmana da to izgovara i da je taj događaj zabilježen autentičnom i integritetski očuvanom audio ili video snimkom, ili da je netko našao autentičan i integritetski očuvan dokument na kojem to piše, potpisan autentičnim potpisom predsjednika Tuđmana, ili da postoji intervju s predsjednikom Tuđmanom u kojem je to izrečeno, ili eventualno izjave iz prve ruke od više osoba, koje se podudaraju u ključnim detaljima. Takav dokaz trebao bi biti dostupan u javnom informacijskom prostoru. Javnosti je dostupna velika količina citata predsjednika Tuđmana koji su preuzeti iz raznih transkripata, dokumenata, radio-televizijskih emisija te snimki sastanaka i sjednica. Logično je očekivati da temelj gospodarske strategije Hrvatske u obliku teze na koju se poziva toliko ljudi koji uglavnom pripadaju Tuđmanovoj oporbi, postoji zabilježen u nekom obliku na nekom mediju i da postoji barem jedan direktan svjedok toga koji bi o tome cjelovito svjedočio. Budući da u tolikom raznovrsnom materijalu nije pronađena potvrda da je teza izrečena niti se javio direktni svjedok s cjelovitim svjedočanstvom, sintagma o 200 obitelji koje bi upravljale hrvatskim gospodarstvom ne može se pripisati predsjedniku Tuđmanu.

4.5. Teza Ive Josipovića da je prepolovljen broj Hrvata u Bosni i Hercegovini zbog hrvatske politike devedesetih

Jedno od prvih službenih putovanja Ive Josipovića u funkciji predsjednika Republike Hrvatske nakon što je 18.2.2010. položio prisegu za Predsjednika Republike Hrvatske bilo je u Bosnu i Hercegovinu. Tamo je u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine u Sarajevu optužio vlastitu državu kojoj predsjedda da je njezina politika sudjelovala u stradanjima i podjeli Bosne i Hercegovine što se vidi iz dva citata prenesena iz toga govora:

„Politike koje su devedesetih – bilo to iz zloćudnosti, neznanja, arogancije ili ludosti – vjerovale da je rješenje za Bosnu i Hercegovinu – podjela, posijale su u Bosni i Hercegovini ali i u svojim zemljama zlosretno sjeme. Zavedeni su narodi i pojedinci požnjeli rat, smrt i sakaćenje stotina tisuća, milijune raseljenih, uništena gospodarstva, uništene obitelji, a ovdje u Bosni i Hercegovini ostavili za sobom rastrgano tkivo jednoga nedvojbeno posebnoga društvenog i kulturnoga bića utemeljenog na multietničnosti i multikonfesionalnosti. Duboko žalim što je i Republika Hrvatska svojom politikom u devedesetim godinama prošlog stoljeća tome doprinijela. Duboko žalim što je takva hrvatska politika doprinijela stradanjima ljudi i podjelama koje nas i danas muče. Došlo je novo doba, doba u kojemu odlučno treba prepoznati pogreške prijašnjih vremena, i hrabro kročiti novim putem, putem koji će trajno u regiji donijeti mir, stabilnost i prosperitet.

Politike koje su u devedesetim godinama vidjele rješenje u podjeli i razdvajanju, u supremaciji jednih na drugima, u isključivanju drugoga, u nepoštivanju ljudskih prava, u sili i nasilju, u nepravdi i namjernom širenju straha, moraju biti jednom i zauvijek napuštene. Za novo doba treba nam nova politika.“²⁹¹

²⁹¹ Govor Ive Josipovića u Parlamentarnoj skupštini BiH, 14.4.2010.

URL: <http://predsjednik.hr/2010/govor-predsjednika-josipovica-u-parlamentarnoj-skupstini-bih/>.

Pristup: 28.3.2014.

Nakon posjeta Bosni i Hercegovini, otputovao je u mađarski grad Pečuh na sastanak s predsjednikom Srbije Borisom Tadićem i predsjednikom Mađarske Laszлом Solyomom. Za vrijeme tog događaja, komentirao je osudu svoje izjave u Bosni i Hercegovini koja je došla od niza političkih stranaka, bivših i aktualnih političara i branitelja iz Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.²⁹² U tom komentaru izgovorio je još dvije optužbe za Hrvatsku i njezinu ulogu u ratu u Bosni i Hercegovini:

„Izrazio sam žaljenje. Pogledajte tekst govora, zaista ne znam zašto komentiraju moju izjavu oni koji je nisu ni pročitali. Ostajem pri žaljenju zbog pogrešne politike koja je doprinijela stradanju u BiH, a doprinijela je stradanju i hrvatskog naroda. Da je ta politika išta vrijedila, broj Hrvata u BiH ne bi bio prepolovljen.”²⁹³

Ja sam siguran da dolazi vrijeme da će izabrani politički predstavnici svih naroda priznati pogreške koje su bile, a one nisu bile samo jednoga naroda i jedne države već konglomerat loših politika koje su zemlje s područja bivše Jugoslavije uvele u krvavi rat.”²⁹⁴

Da je broj Hrvata u Bosni i Hercegovini prepolovljen, u ime predsjednika Ive Josipovića rekla je i njegova izaslanica za jugoistočnu Europu (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Republika Kosovo i Republika Srbija) Romana Vlahutin na okruglom stolu koji je 15. rujna 2011. u Zagrebu organizirala Udruga bosanskih Hrvata "Prsten" na temu „Položaj hrvatskog naroda u

²⁹² Jutarnji list. HDZ: Hrvatska politika nije poznjela rat, smrt i sakaćenje. 16.4.2014.

URL: <http://www.jutarnji.hr/hdz--hrvatska-politika-nije-poznjava-rat--smrt-i-sakacenje-/721480/>.

Pristup 28.3.2014.

Anita Malenica : Večernji list. Bivši premijeri: Agresorska politika Hrvatske u BiH je laž! 16.4.2010.

URL: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/bivsi-premijeri-agresorska-politika-hrvatske-u-bih-je-laz-127204>.

Pristup 28.3.2014.

Hercegbosna.org. Dragovoljci i veterani Herceg Bosne: Odbacujemo Josipovićevu ispriku. 15.4.2010.

URL: <http://www.hercegbosna.org/vijesti/bih/dragovoljci-i-veterani-herceg-bosne-odbacujemo-josipovicevu-ispriku-899.html>. Pristup 28.3.2014.

²⁹³ Željka Rački-Kristić : Večernji list. Da je ta politika išta vrijedila, broj Hrvata u BiH ne bi bio prepolovljen. 16.4.2010. URL: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/da-je-ta-politika-ista-vrijedila-broj-hrvata-u-bih-ne-bi-bio-prepolovljen-126910>. Pristup 28.3.2014.

²⁹⁴ Dnevno.hr (HINA): Josipović: Hrvatska politika u BiH iselila je polovicu Hrvata. 16.4.2010.

URL: <http://dnevno.hr/vijesti/hrvatska/2172-josipovic-hrvatska-politika-u-bih-iselila-je-polovicu-hrvata.html>.

Nikola Patković. Josipović: Ne bi se prepolovio broj Hrvata, da je valjala hrvatska politika u BiH. 16.4.2010.

URL: <http://www.jutarnji.hr/ivo-josipovic--da-je-tadasnja-hrvatska-politika-prema-bih-valjala--broj-hrvata-tamo-se-ne-bi-prepolovio/721718/>. Pristup na oba članka 28.3.2014.

Bosni i Hercegovini, stanje - perspektive“. Ona je u svom govoru istaknula kako se radi o temi od vitalnog interesa Republike Hrvatske jer je danas broj Hrvata u BiH prepolovljen.²⁹⁵

Dakle, prema predsjedniku Republike Hrvatske Ivi Josipoviću, hrvatska politika smanjila je broj Hrvata u Bosni i Hercegovini za pola što znači da srpske i bošnjačko-muslimanske ofenzive na područja Bosne i Hercegovine u kojima su živjeli Hrvati nisu imale bitnu ulogu u smanjivanju broja Hrvata. Barem on to nije uzeo u obzir u ovim izjavama. Osim ako ne misli da je hrvatska politika njih potaknula na ta djela i da za rat nije kriv Slobodan Milošević koji je u ime velikosrpske ideje pokrenuo agresorske osvajačke ratove protiv Hrvatske, Bosne i Hercegovine te Kosova, nego je kriv konglomerat loših politika zemalja s područja bivše Jugoslavije iz čega se može iščitati da su za rat svi podjednako krivi pa tako i Hrvatska. Budući da su takve teze u suprotnosti s rezultatima istraživanja relevantnih hrvatskih i stranih znanstvenika²⁹⁶ koji koristeći znanstvenu metodologiju istražuju te događaje, treba provjeriti istinitost tih teza. Tim više što su rezultati navedenih istraživanja bili poznati u vrijeme kada je Josipović davao svoje izjave. Josipovićeve tvrdnje o uzrocima sukoba na prostoru bivše Jugoslavije tj. konglomeratu loših politika i krivnji Hrvatske demantirane su u navedenim znanstvenim istraživanjima. Osim toga, Josipović nije naveo nijedan konkretan argument ili dokaz, nego je samo reciklirao znanstveno odbačene teze. Stoga će se ovaj rad prvenstveno osvrnuti na tvrdnju da je zbog hrvatske politike broj Hrvata u Bosni i Hercegovini prepolovljen.

4.5.1. Je li broj Hrvata u Bosni i Hercegovini prepolovljen?

Ivo Josipović rekao je da je hrvatska politika u Bosni i Hercegovini kriva za to što je broj Hrvata u njoj prepolovljen. Prema izvješću Državnog zavoda za statistiku Bosne i Hercegovine o rezultatima popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava iz 1991., u Bosni i Hercegovini 1991. bilo je 760.852 Hrvata²⁹⁷ ili 17.38% (u daljnjem tekstu prošireni popis). Iz toga je izdvojen popis stanovništva na privremenom radu

²⁹⁵ Udruga bosanskih Hrvata "Prsten": Okrugli stol. 4.11.2011.

URL: <http://www.udruga-prsten.hr/posts.aspx?PageID=102&cmsID=26>. Pristup 26.6.2014.

²⁹⁶ Ivo Lučić (2003 i 2013.), Charles Shrader (2004.), Nikica Barić (2005.), Davor Marijan (2003. i 2006.), Ante Nazor (2008. i 2011.).

²⁹⁷ DZS RBiH. Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. : Nacionalni sastav stanovništva : Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991. Statistički bilten br. 234. Sarajevo, 1993. Str. 7.

u inozemstvu i prema njemu je izvan Bosne i Hercegovine 91.498 Hrvata.²⁹⁸ U konačnici to daje broj od 669.354 ili 15.29% Hrvata u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu korigirani popis). U trenutku Josipovićeve izjave noviji popis stanovništva u Bosni i Hercegovini nije bio napravljen pa se postavlja pitanje odakle njemu podatak da se broj Hrvata u toj zemlji prepolovio. U to doba dostupne su bile barem tri procjene:

- **Stipe Šuvar** objavio je 1996. u časopisu *Hrvatska ljevica* rezultate istraživanja demografskih promjena na tlu bivše Jugoslavije u kojem se najviše bavio demografskim promjenama u Bosni i Hercegovini. O tome je govorio u intervjuu za tjednik Globus:

„U posljednjem broju „Hrvatske ljevice“ bavite se demografskim promjenama na tlu bivše Jugoslavije od početka njezina raspada do danas. Što vas je ponukalo da se pozabavite tom uvijek osjetljivom temom?

Želio sam da se kao znanstvenik koji je i prije istraživao migracije i bavio se sociodemografskim pojavama, osvrnem na posljedice etničkih čišćenja koja su se dogodila i još se događaju. A upravo zbog toga što je tema, kako kažete, osjetljiva zaslužuje da se rasvijetli.

BiH je izgubljena domovina za više od polovice Srba i Hrvata, te trećinu Muslimana. Nacionalističke politike njihovih domovina prouzročile su međusobno istrebljenje i razgraničenja, te svaki narod zatvorile u svoj rezervat.“²⁹⁹

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu u svojem fondu nema primjerke časopisa *Hrvatska ljevica* iz 1996. nego samo katalošku zabilješku o postojanju toga časopisa. Članci iz toga časopisa objavljeni su u Šuvarovoj knjizi *Hrvatski karusel*. U jednom od dva članka iz 1996. u kojima se prezentiraju demografski podaci nema konkretnih podataka o broju Hrvata u Bosni i Hercegovini, a za razne ostale demografske podatke koji se daju navedeno je da se

²⁹⁸ DZS RBiH. Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. : Građani RBiH na privremenom radu – boravku u inostranstvu. Statistički bilten br. 235. Sarajevo, 1994. Str. 8.

²⁹⁹ Vlado Vurušić. Jugoslavija je spasila Hrvate od srpske nacionalne ekspanzije: da nije bilo nje, danas bi u Hrvatskoj živjelo više od milijun i pol Srba! Globus br. 280 od 19.4.1996.

radi o aproksimativnim podacima dobivenim iz popisa stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1991. i dostupnim podacima o izbjeglicama, a slijedom mapa razgraničenja između dva entiteta i kontrole teritorija od strane HVO i hrvatske policije te Armije BiH i muslimanske policije.³⁰⁰ U drugom članku piše da je Hrvata u Bosni i Hercegovini „oko 400 tisuća“. Brojevi koji se u tom članku izlažu dobiveni su odokativnom procjenom, a ne nekom istraživačkom metodologijom, što se vidi iz dijelova rečenica u kojima se brojevi spominju: „teško je reći, koliko sada ljudi živi, onako kako živi, u Herceg-Bosni...“, „možda je to približno 350 tisuća ljudi...“, „Muslimana-Bošnjaka je sada na teritoriju Republike Srpske možda najviše...“, „po svojoj prilici, sada je na području pod vlašću Alije Izetbegovića i kontrolom Armije BiH živi oko milijun i 200 tisuća Muslimana-Bošnjaka...“, „teško je reći što se sve dogodilo i s brojnim Jugoslavenima...“.³⁰¹ Budući da se u Šuvarovom slučaju radi o aproksimativnim i odokativnim podacima, oni se ne mogu uzeti kao vjerodostojni.

U posljednjem citatu nazire se sličnost Šuvarove i Josipovićeve teze (Šuvar: „nacionalističke politike Srbije i Hrvatske prouzročile su razgraničenja...“; Josipović: „politike u devedesetim godinama vidjele su rješenje u podjeli i razdvajanju...“) te podudarnost brojeva jer obojica tvrde da se broj Hrvata smanjio za pola. Ovdje se ne insinuira da Josipović koristi Šuvarove podatke, nego se prikazuje slično razmišljanje ljudi sa slične ili iste strane ideološkog svjetonazora o istoj stvari.

- **Agencija Ujedinjenih naroda za pomoć izbjeglicama** (United Nations High Commissioner for Refugees - UNHCR) napravila je 1996. procjenu stanovništva Bosne i Hercegovine i prema njemu Hrvata je 1996., dakle neposredno nakon rata, bilo je 571.317. Prema toj procjeni, broj Hrvata smanjen je za 189.535 ljudi odnosno 24.9%. prema proširenom popisu, a 98.037 ljudi odnosno 14.6% prema korigiranom popisu.³⁰² To ne da nije pola Hrvata manje, nego nije ni trećina, nego približno četvrtina prema proširenom popisu i približno sedmina prema korigiranom popisu.

³⁰⁰ Stipe Šuvar. Hrvatski Karusel : Svatko leti svome jatu. Str. 457-460.

³⁰¹ Isto : Etnički očišćena Herceg-Bosna, Republika Srpska i muslimansko-bošnjački ostatak Bosne i Hercegovine. Str. 466-469.

³⁰² UNHCR. Statistical Package for Bosnia-Herzegovina. Sarajevo, 1996.

- **Ilijas Bošnjović**, demograf, profesor Ekonomskog fakulteta u Sarajevu i znanstveni savjetnik Ekonomskog instituta u Sarajevu, proveo je 2001. istraživanje prema kojem je u Bosni i Hercegovini na dan 31.3.2001. bilo 519.478 Hrvata.³⁰³ Prema tom istraživanju, broj Hrvata smanjen je za 241.374 ljudi odnosno za 31.7 %. prema proširenom popisu, a 149.876 ljudi odnosno 22.4% prema korigiranom popisu. To opet nije pola nego približno trećina prema proširenom popisu i približno petina prema korigiranom popisu.

Osim ovih procjena, postojala je izjava Stjepana Mesića na suđenju Tihomiru Blaškiću u Haagu na Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije. Mesić je kao svjedok tužiteljstva 19.3.1998. odgovarao na pitanja Blaškićeva odvjetnika Nobila:

„Nobilo: U glavnom ispitivanju rekli ste da je zbog katastrofalne politike Franje Tuđmana, i ovo je slobodna interpretacija, 500.000 Hrvata pobjeglo iz Bosne i Hercegovine, je li to točno?

Mesić: Ne samo zbog toga. Svakako najvažniji razlog bila je srpska agresija, a drugi razlog je politika Franje Tuđmana.

Nobilo: Od tih 500.000, je li najveći broj bio iz srednje Bosne?

Mesić: Ne znam sve brojeve... (dio prve rečenice odgovora, op.a.RD)

Dakle ta politika doprinijela je egzodusu, a ne samo srpska agresija.“³⁰⁴ (zadnja rečenica odgovora, op.a.RD)

Nije poznato odakle Mesiću broj od 500.000 Hrvata koji su pobjegli iz Bosne i Hercegovine, ali sam kaže da ne zna sve brojeve što upućuje na zaključak da ne barata s cjelovitim i pouzdanim informacijama. O Mesićevu svjedočenju pred haaškim sudom napisana je opsežna studija u kojoj je za njegovo svjedočenje zaključeno da predstavlja krivokletstvo.³⁰⁵ S

³⁰³ RBiH : Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice. Revidirani osnovni dokument koji predstavlja dio izvještaja države članice Bosne i Hercegovine. 2010. URL: <http://www.mhrr.gov.ba/pdf/ljudskaprava/core.pdf>. Pristup 29.3.2014.

³⁰⁴ ICTY. Predmet IT-95-14-A. Svjedočenje Stjepana Mesića od 19.3.1998. Transkript, str. 7270 i 7271.

³⁰⁵ Miroslav Tuđman. Vrijeme krivokletnika, 2006.

obzirom na to i budući da Mesić u svojem svjedočenju ničim ne podupire brojku od 500.000 pobjeglih Hrvata, pozivanje na ovu brojku bilo bi potpuno besmisleno.

Budući da je Josipović izjavu dao 14 godina nakon rata, u razloge za smanjivanje broja nekog naroda u Bosni i Hercegovini trebaju se uzeti i migracijska kretanja građana Bosne i Hercegovine te broj umrlih u odnosu na broj rođenih nakon rata jer su ti podaci u međuvremenu postali dostupni. No logično je pretpostaviti da je primarni i najveći uzrok za smanjivanje broja nekog naroda u Bosni i Hercegovini rat koji je osim izbjeglištva donio i povećanu smrtnost za vrijeme rata te manji natalitet za vrijeme rata i nakon njega. U izvješću Federalnog zavoda za statistiku Bosne i Hercegovine iz 2008. ovako se tumače migracijska kretanja:

„U 1990-im godinama u Bosni i Hercegovini migratorna kretanja su direktna posljedica ratnih dešavanja. U poslijeratnom periodu, od 1996. godine do danas, migratorna kretanja su praćena povratkom raseljenih lica u predratna ili druga mjesta stanovanja u Bosni i Hercegovini i povratkom izbjeglica iz inostranstva u predratna ili druga mjesta stanovanja, te novim odlascima u inostranstvo u potrazi za boljim životom i radnim mjestima

Prirodni priraštaj stanovništva Federacije BiH u poslijeratnom periodu je u stalnom padu. Stopa prirodnog priraštaja Bosne i Hercegovine u 1991. bila je 7,8 promila. U istoj godini pripadajuća stopa prirodnog priraštaja za Federaciju Bosne i Hercegovine bila je 8,9 promila. Ratni period 1992 – 1995. godine praćen je značajnim padom prirodnog priraštaja, a posljedice toga su vidljive prema podacima o broju djece upisane u prve razrede osnovnih škola u školskoj 2000/2001 godini. Te godine je u prvi razred upisano je 25607 djece, a u 1997/1998, koja uključuje djecu rođenu u predratnom periodu, 32854; dakle za 22% manje. Stopa prirodnog priraštaja u Federaciji Bosne i Hercegovine sa 8,9 u 1996. godini opala je na 1,3 promila u 2006. godini. Podaci o mortalitetu pokazuju da opšta stopa mortaliteta ostaje ista ili se lagano povčava zbog sve većeg učešća starog stanovništva. Treba imati na umu da ova stopa ne uzima u obzir starosne grupe stanovništva. Smrtnost

dojenčadi je važan indikator standarda i zdravstvenih usluga jedne zemlje. Stopa je u stalnom padu, u 1997. godini iznosila je 13 promila, a u 2006. godini 9,5 promila (izračunato na 1000 živorođenih).“³⁰⁶

U izvješću Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine iz 2010. navodi se „da je rat u Bosni i Hercegovini ostavio ogromne posljedice na demografsku sliku BiH“:

„Poginulo je na desetine hiljada ljudi, među kojima je veliki broj djece, a oko 8.000 hiljada osoba zvanično se vode kao nestale. Također, kao posljedica rata, povećana je stopa mortaliteta s jedne, a smanjenjen prirodni priraštaj, s druge strane, što je rezultiralo destruiranom biološkom reprodukcijom stanovništva u BiH.

Sveukupna izmjena demografske slike stanovništva u odnosu na posljednji popis iz 1991. godine, rezultat je ratne kataklizme, prinudnih migracija kao posljedice progona, uništavanja domova, tako da je raniji broj, sastav i raspored populacije u BiH znatno izmjenjen.

Stopa nataliteta 1991. godine je bila 14,8 promila, stopa mortaliteta 7,0 promila, pa je prirodni priraštaj imao umjerenu vrijednost od 7,8 promila. U periodu 1996-2007 dolazi do daljneg pada nataliteta, mortalitet raste tako da je stopa prirodnog priraštaja u 2007. godini iznosila 0,1 promil. Stopa ukupnog fertiliteta je 1,194 promila što je ispod nivoa jednostavne reprodukcije stanovništva. Kritična vrijednost ukupne stope fertiliteta kojom se osigurava jednostavna reprodukcija stanovništva iznosi 2,1 (prosječno djece po jednoj ženi u fertilnoj dobi).“³⁰⁷

³⁰⁶ RBiH : Federacija Bosne i Hercegovine : Federalni zavod za statistiku. Stanovništvo federacije bosne i hercegovine 1996 – 2006. URL: <http://www.fzs.ba/Dem/stanovnistvo-bilten110.pdf>. Str. 10 i 12. Pristup 29.3.2014.

³⁰⁷ RBiH : Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice. Revidirani osnovni dokument koji predstavlja dio izvještaja države članice Bosne i Hercegovine. 2010. Str. 6. URL: <http://www.mhrr.gov.ba/pdf/ljudskaprava/core.pdf>. Pristup 29.3.2014.

Iz ovih izvješća vidi se da je izmjena demografske slike najvećim dijelom posljedica ratnih zbivanja. Stoga je bitno vidjeti kako su na izmjenu demografske slike utjecala ta ratna zbivanja. Treba vidjeti iz kojih su se područja Bosne i Hercegovine Hrvati iselili, koliko ih je u toj državi bilo prije iseljenja, koliko ih je sada i koji su mogući uzroci iseljenja.

Kod korištenja podataka o povećanju ili smanjenju broja osoba na nekom području treba biti vrlo oprezan. To pokazuje sukob ekspertiza sa slučaja „Prlić i ostali“ koji se u Haagu vodi na Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije. Grupa autora napravila je demografsku ekspertizu na zahtjev tužiteljstva.³⁰⁸ Na zahtjev obrane, napravljena je kritička analiza te ekspertize u kojoj je zaključeno da ekspertiza tužiteljstva „predstavlja tipičan primjer statističke konstrukcije temeljene na brojnim proturječjima, fantazijskim istraživanjima i izrabljivanjima metodologije, koja su u oštrom kontrastu sa svim pravilima statističke i demografske struke i znanosti. Korištenje metodološki nedosljednih izvora podataka nedopustivo je niske kvalitete, a neodgovarajuća primjena standarda statističkih i demografskih metoda otvorila je mogućnost da „statistika“ ovisi samo o potrebama statističara. Takva „statistika“ rezultirala je procjenama cilja, razmjera i naravi migratornih kretanja i etničke strukture, koje ne zadovoljavaju minimum statističke pouzdanosti. Kao rezultat, elaborat nije prihvatljiv kao znanstveni ili stručni elaborat ili kao doprinos objektivnom ispitivanju i statističko-demografsko objašnjenje analiziranih pojava i događaja“.³⁰⁹ Pretresno sudsko vijeće uvažilo je kritiku i odbacilo ekspertizu tužiteljstva uz obrazloženje da „korišteni izvori, koji pokrivaju period vremenski previše udaljen od datuma koje pokriva Optužnica, potpuni nedostatak informacija o datumima promjene mjesta boravka u periodu od 1991. do 1997.-1998. i o razlozima za kretanje stanovništva u tom periodu, kao i statističke metode koje je koristila Ewa Tabeau onemogućavaju da Vijeće prida bilo kakvu dokaznu vrijednost Trećem izvještaju Ewe Tabeau“.³¹⁰

³⁰⁸ ICTY: Predmet IT-04-74-PT. Ewa Tabeau, Marcin Zoltkowski, Jakub Bijak, Arve Hetland demographic unit, Office of the prosecutor, ICTY. Ethnic composition, internally displaced persons and refugees from eight municipalities of herceg-bosna, 1991 to 1997-98. : Expert report for the case of Jadranko Prlić et al. (IT-04-74-PT), 17.1.2006.

³⁰⁹ ICTY: Predmet IT-04-74-PT. Svetlana Radovanović. Expert report : Critical analysis of OTP expert reports in Prosecutor v. Prlić et al. (IT-04-74-PT), 19.10.2008.

³¹⁰ ICTY: Predmet IT-04-74-T. Pretresno vijeće III. Presuda : tom 1 od 6, 2459/78692 TER od 3.10.2014.

4.5.2. Stvarni razlozi izbjeglištva

Izbjeglištvo Hrvata, ali ne samo njih može se pratiti putem njihova prihvata u Hrvatskoj. Početak rata u Bosni i Hercegovini obilježile su napadne operacije srpskih snaga na jugu, jugoistoku, istoku i sjeveru Bosne i Hercegovine u travnju 1992. Napadnuta su i neka područja središnje Bosne i Hercegovine. Posljedica toga bila je da su u Hrvatsku stigli prvi valovi izbjeglica iz bosanskih mjesta Ravno, Kupres, Foča, Višegrad, Zvornik, Ključ, Bijeljina, Brčko, Bosanski Brod, Derventa, Prijedor, Jajce i Kotor Varoš. Broj izbjeglica iz Bosne i Hercegovine u prosincu 1992. bio je 402.768.³¹¹

Drugi val izbjeglica iz Bosne i Hercegovine počeo je stizati 1993. zbog daljnjih napada srpskih vojnih snaga, ali i zbog muslimansko-hrvatskog sukoba.

Treći val izbjeglica dogodio se u zadnjim mjesecima 1993. kada su u Hrvatsku stigli ostaci nesrpskog stanovništva sjeverozapadnih dijelova Bosne, područja koje su okupirale srpske snage. Tijekom 1994. u Hrvatsku je ušlo više od 30.000 Hrvata i Bošnjaka-muslimana iz Banje Luke, Prijedora i Kotor Varoši. U kolovozu 1995. kod sela Davor na rijeci Savi, zadnja veća grupa ljudi prešla je bosansko-hrvatsku granicu. Taj čin etničkog čišćenja bila je srpska osveta za poraz u vojno-redarstvenoj operaciji Oluja zbog čega je još 22.000 izbjeglica ušlo u Hrvatsku u manje od mjesec dana. Između 1992. i 1995. Hrvatska je prihvatila i zbrinula više od 500.000 izbjeglica iz Bosne i Hercegovine i tako osigurala osnovne preduvjete za preživljavanje Bosne i Hercegovine kao države te preživljavanje velikog dijela njezina stanovništva.³¹²

Tu se dolazi i do Josipovićeve „supermacije jednih nad drugima“. Srpski pokušaj osvajanja Hrvatske pa onda i Bosne i Hercegovine ne izaziva sporove i dokazan je u ranije navedenim znanstvenim istraživanjima. No muslimansko-hrvatski rat u srednjoj Bosni i Hercegovini u javnosti često se tumači kao posljedica hrvatske agresije na Bosnu i Hercegovinu, što je teza koju osim bošnjačkoga vodstva za vrijeme rata, još i danas zagovara i dio hrvatskih političara

³¹¹ Ivica Kostović, Neven Henigsberg, Miloš Judaš. Hrvatska uloga u rješavanju humanitarne krize, 2001. u Bosni i Hercegovini. National Security and the Future, svezak 1, 2001.

URL: http://www.nsf-journal.hr/issues/zbornik_s1/kostovic.htm. Pristup 22.6.2014.

³¹² Isto.

kao na primjer ministrica vanjskih poslova Vesna Pusić³¹³ i bivši predsjednik Stipe Mesić³¹⁴, a sudeći po izjavama, na njihovom je tragu i aktualni predsjednik Ivo Josipović. Djela u kojima je analiziran i sintetiziran dostupan materijal o tom ratu pokazuju da je taj rat posljedica težnje bošnjačko-muslimanskoga vodstva da teritorij koji su izgubili od Srba nadomjestite teritorijem Hrvata. Srbi su svojom agresijom istjerali tisuće Bošnjaka-muslimana iz njihovih obitavališta, a oni su onda između ostaloga pobjegli i u područja u kojima su bili nastanjeni pretežno Hrvati. S civilima su u većinski hrvatska područja došli i bošnjačko-muslimanski vojnici koji se nisu uspjeli oduprijeti srpskim snagama pa su se povukli zajedno s civilima.³¹⁵

Mark Almond, britanski povjesničar sa Sveučilišta Oxford, kao svjedok obrane u slučaju *Kordić i Čerkez* na suđenju u Haagu izradio je ekspertizu s posebnim osvrtom na muslimansko-hrvatski sukob u srednjoj Bosni i Hercegovini. On argumentirano tvrdi da „nije postojala skrivena zavjera predsjednika Tuđmana i niza dužnosnika HDZ-a Hrvatske i Bosne i Hercegovine o zločinačkoj i kriminalnoj podjeli Bosne i Hercegovine u dogovoru sa srbijanskim predsjednikom Miloševićem“.³¹⁶ Njegov zaključak o uzroku muslimansko-hrvatskog sukoba je sljedeći:

„Iako su Muslimani od proljeća 1992. dobili status žrtve srpske agresije, to nije značilo da su muslimanske postrojbe uvijek postupale s najvišom razinom čuvanja ljudskih prava i imovine drugih naroda. Nažalost, u njihovu radikaliziranom i očajnom stanju, muslimanske postrojbe i izbjeglice su prihvatile liniju manjeg otpora, pa su počele smatrati središnju Bosnu, dobrim dijelom naseljenu Hrvatima, pogodnim područjem na kojem mogu nadoknaditi

³¹³ Igor Lasić. Vesna Pusić: Hrvatska je bila agresor!!! 27.4.2010.

URL: <http://www.javno.ba/regije/vesna-pusi-hrvatska-je-bila-agresor.html>. Pristup 2.5.2014.

³¹⁴ Govori Stipe Mesića dok je bio predsjednik RH bili su objavljeni na web stranici *predsjednik.hr*, ali je stranica u međuvremenu redizajnirana i govori su maknuti. Prijašnje stranice dostupne su na internetskom servisu Wayback Machine - Internet Archive:

<http://web.archive.org/web/20101219082718/http://predsjednik.hr/Default.aspx?sec=711>. Pristup 2.5.2014.

³¹⁵ Ivica Kostović, Neven Henigsberg, Miloš Judaš. Hrvatska uloga u rješavanju humanitarne krize u Bosni i Hercegovini. National Security and the Future, svezak 1, 2001.

URL: http://www.nsf-journal.hr/issues/zbornik_s1/kostovic.htm. Pristup 22.6.2014.

³¹⁶ ICTY: Predmet IT-95-14/2:Kordić i Čerkez. Expert report of Mark Almond, 4.6.2000. Citat preuzet iz hrvatskoga prijevoda dr. Nikice Barića: Vještački nalaz : Mark Almond. Časopis za suvremenu povijest, svezak 36, br. 1, 2004. Str. 145. URL: <http://hrcak.srce.hr/103323?lang=hr>. Pristup 22.6.2014.

strašne gubitke koje su im nanijeli Srbi u istočnoj i sjevernoj Bosni. Iz perspektive povjesničara i uzimajući u obzir sve raspoložive dokaze u vezi s raspadom Jugoslavije i izbijanjem hrvatsko-muslimanskog sukoba u središnjoj Bosni, čini se da je potpuno neutemeljeno tvrditi da je postojala dobro prikrivena hrvatska strategija o podjeli Bosne.“³¹⁷

Osim putem predane ekspertize, Almond je i osobno u sudnici objašnjavao uzroke muslimansko-hrvatskoga sukoba. Na pitanja odvjetnika Christophera Browninga i suca Richarda Maya da pojasni svoj koncept u vezi s tim sukobom, odgovorio je da je povrh svega navedenog bila srpska strategija da se stvore uvjeti za muslimansko-hrvatski sukob s ciljem da svjetska javnost prihvati srpsku tezu da nisu samo Srbi odgovorni za rat i zločine, nego i Muslimani i Hrvati. Srbima je to bilo bitno zato što je svjetska javnost za sukobe smatrala odgovornim samo njih.³¹⁸

Autor ovom ekspertizom pokazuje i neutemeljenost zaključaka ekspertize svjedoka otpužbe **Robertu Donie**, povjesničara sa Sveučilišta u Michiganu, koji uzrok muslimansko-hrvatskog sukoba pripisuje hrvatskoj strani.³¹⁹ Donia nema relevantnih argumenata za svoje teze jer uglavnom koristi izmišljene konstrukcije tj. nikad dokazane događaje poput dogovora predsjednika Tuđmana i Miloševića u Karađorđevu o podjeli BiH, novinarske vijesti i citate izvađene iz konteksta. Almond za teze Roberta Donie kaže:

„Čini se da profesor Donia interpretira razvoj stanja u HDZ-u BiH na pojednostavljeni način, kako bi potvrdio tvrdnju o unaprijed smišljenom Tuđmanovom planu agresije na BiH. Nadam se da sam dokazao da je HDZ vodio politiku koja je bila puno složenija od toga. Zanimajući politiku koju

³¹⁷ Isto, str. 146.

³¹⁸ ICTY: Predmet IT-95-14/2:Kordić i Čerkez. Transkript sa suđenja, str. 21424-21427.

³¹⁹ ICTY: Predmet IT-95-14/2:Kordić i Čerkez. Statement of Expert Witness Robert J. Donia Pursuant to Rule 94 bis (A). Dostupan u hrvatskom prijevodu dr. Nikice Barića: Vještački nalaz : Robert J. Donia. Časopis za suvremenu povijest, svezak 36, br. 1, 2004. Str. 71-106.

URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=151902. Pristup 22.6.2014.

*su vodili Muslimani, profesor Donia i tužiteljstvo prikazuju ove događaje na pogrešan način.*³²⁰

Davor Marijan, povjesničar s Hrvatskog instituta za povijest također je napisao ekspertizu s osvrtom na muslimansko-hrvatski sukob. On također vidi problem zauzimanja hrvatskih prostora od strane muslimanskih izbjeglica, izazvanih srpskim osvajačkim pohodima:

*„Veliki problem muslimansko-hrvatskih odnosa izazvala je treća, srpska strana, svojim osvajačkim pohodima i etničkim čišćenjem. Ogromne mase prognanika i izbjeglica slijevale su se s područja pod nadzorom VRS na muslimansko-hrvatska područja. Dio ih je otišao u Hrvatsku i dalje u inozemstvo, dok je za oružje sposobna populacija muškaraca uglavnom ostala. Na taj način narušena je etnička struktura što je naročito na miješanim područjima srednje Bosne dovelo do novog odnosa snaga između Hrvata i Muslimana“.*³²¹

Charles R. Shrader, američki vojni povjesničar, objavio je 2003. ekspertizu o tom sukobu, a hrvatsko izdanje izašlo je 2004. To znači da je predsjednik Josipović u vrijeme davanja svoje izjave mogao biti upoznat s ovim materijalom. Shrader je u svojem zaključku napisao:

*„Cjelovito sagledan dostupni dokazni materijal doista potvrđuje da su snage vlade Bosne i Hercegovine predvođene Muslimanima bile agresor u muslimansko-hrvatskom građanskom ratu od studenoga 1992. do ožujka 1994. Jedino je Armija BiH raspolagala potrebnim sredstvima, imala nužnog motiva i bila uopće u prilici izvesti sveobuhvatnu kampanju protiv hrvatske zajednice u srednjoj Bosni.“*³²²

³²⁰ ICTY: Predmet IT-95-14/2. Expert report of Mark Almond., 4.6.2000. Citat preuzet iz hrvatskoga prijevoda dr. Nikice Barića: Vještački nalaz : Mark Almond. Časopis za suvremenu povijest, svezak 36, br. 1, 2004. Str. 145. URL: <http://hrcak.srce.hr/103323?lang=hr>. Pristup 22.6.2014.

³²¹ Davor Marijan. Vještački nalaz: o ratnim vezama Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1991.-1995.). Časopis za suvremenu povijest, svezak 36, broj 1, 2004. Str. 235.

³²² Charles R. Shrader. Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni : vojna povijest 1992.-1994. Str. 242.

Osim toga, Shrader je usporedbom podataka o ljudstvu ABiH i HVO-a u srednjoj Bosni i Hercegovini zaključio da je omjer bio 1:3 u korist ABiH, s tim da je ABiH imala na raspolaganju velike pričuvne snage, a HVO je angažirao cjelokupno ljudstvo.³²³ To znači da HVO nije imao snage za stratešku napadnu operaciju, budući da je prema suvremenoj vojnoj doktrini za napadne operacije potreban omjer u ljudstvu minimalno 3:1, realan 5:1, a poželjan 7:1. Omjer 1:3 jedva je dovoljan za obranu. Nakon što mu je ekspertiza objavljena, Charles Shrader rekao je za američki multimedijски servis Voice of America da su „Hrvati u središnjoj Bosni bili žrtve muslimanskog napada, a jedan od razloga za to bio je plan da nova Bosna i Hercegovina bude država u kojoj će dominirati muslimani“ te da informacije koje je pročitao ukazuju na to da je „Izetbegović imao aspiracije ka stvaranju prve muslimanske države u Europi. Njegov poziv stranim 'mudžahedinima' čini ovu tvrdnju vjerodostojnom. Smatram da je to bio krajni cilj“. U članku Charles Shrader kaže i „da su 'mudžahedini' stigli u središnju Bosnu u prosincu 1992. ili siječnju 1993. godine, stvarajući atmosferu terora, napadajući i vršeći protunapade. Situacija je zbog tih – kako ih je nazvao – terorističkih akcija postala još užasnija za sve strane u sukobu, dodatno pridonoseći međusobnoj netrpeljivosti između muslimana i Hrvata. Charles Shrader zaključuje da je takvo stanje navelo Hrvate da jačaju svoju obranu, te se – prema njegovoj formulaciji – “aktivno brane.”³²⁴

Josip Jurčević, povjesničar s Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, poziva se na zaključke Charlesa Shradera u svojoj ekspertizi³²⁵ koju je na traženje obrane generala Slobodana Praljka i na odobrenje sudskoga vijeća u pisanom obliku dostavio haškom sudu u sklopu procesa protiv Jadranka Prlića, Bruna Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića.³²⁶

³²³ Isto, str. 52.

³²⁴ Glas Amerike. Shrader: 'Bošnjaci su bili agresori, Hrvati su se branili'. 4.2.2004. URL: <http://ba.voanews.com/content/a-37-a-2004-02-04-12-1-86000737/1160287.html>. Pristup 2.5.2014.

³²⁵ ICTY. Predmet IT-04-74-T. Josip Jurčević. Ekspertiza za potrebe MKSJ: BOSNA I HERCEGOVINA 1990. – 1995. GODINE. Str. 143. (*Slobodan Praljak's submission of the expert report of Dr. Josip Jurčević – Annex A*).

³²⁶ Josip Jurčević. Završne riječi u Haagu: u ključnom procesu protiv RH. Portal Hrvatskoga kulturnog vijeća od 16.2.2011. URL: <http://www.hkv.hr/izdvojeno/vai-prilozi/i-lj/jurevi-josip/7744-prof-dr-sc-josip-jurevi-zavrne-rijei-u-haagu-u-kljunom-procesu-protiv-rh.html>. Pristup (15.6.2014.).

Milan Gorjanc, direktor Centra vojnih škola Slovenske vojske u Ljubljani na položaju brigadira, podnio je ICTY-u ekspertizu o vojnim pitanjima na zahtjev Milivoja Petkovića i Slobodana Praljka. On je u svojem zaključku napisao: „S obzirom na gospodarsko i prometno značenje Središnje Bosne i Sjeverne Hercegovine vojno bi bilo opravdano da Armija BiH:

(i) osigura potpunu kontrolu nad područjem Konjica koje je iznimno važno zbog sljedećih okolnosti:

1/ u zaleđu je Sarajeva i stoga iznimno važno za pripreme i izvođenje bilo kakve vojne operacije oslobođenja Sarajeva;

2/ zbog blizine Sarajeva, vojne infrastrukture iz vremena Jugoslavije i komunikacijskih pravaca područje Konjica bilo je najpovoljnije za smještaj vojnog zapovjedništva koje bi rukovalo vojnim operacijama;

3/ Konjic je bio najvažnija komunikacijska točka na pravcu Sarajevo-Jablanica-Mostar-Jadransko more;

4/ u Konjicu je postojala tvornica IGMAN, u kojoj se proizvodila municija za lako pješačko oružje;

(ii) osvoji Vitez i iznimno važnu tvornicu eksploziva u tom gradu koristi za potrebe vlastitog naoružanja;

(iii) ostvari punu kontrolu nad gradovima u kojima se nalaze značajni objekti vojne industrije – Bugojno, Travnik, Novi Travnik;

(iv) ostvari punu kontrolu nad komunikacijskim pravcem iz Srednje Bosne preko Jablanice i Mostara do Jadranskog mora i tako osigura uvjete za kontinuiranu i nesmetanu opskrbu.“

Osim toga, Gorjanc je opisao i što je sve ABiH napravila do trenutka eskalacije muslimansko-hrvatskog sukoba 30.6.1993.:

- ostvarila kontrolu na području Konjica, a snage HVO i hrvatsko stanovništvo bili izolirani u dvije enklave
- presjekla komunikaciju između Kiseljaka i Busovače, čime je započet proces stvaranja malih hrvatskih enklava na prostoru Srednje Bosne,
- u lipnju stekla potpunu kontrolu nad područjem Travnika,

- u lipnju stekla potpunu kontrolu na području Kaknja.³²⁷

Teško bi se moglo zaključiti da su ove akcije posljedica obrambenog, a ne napadačkog vojnog djelovanja.

Nakon Josipovićeve izjave oglosio se Sulejman Tihić, predsjednik političke stranke *Stranka demokratske akcije* (SDA) iz Bosne i Hercegovine (čiji je prvi predsjednik bio bivši predsjednik Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović) te Predsjedavajući Doma naroda Parlamenta Bosne i Hercegovine, i rekao:

*“U najtežim vremenima u Bosni i Hercegovini bi bilo i gore i teže da nije bilo Republike Hrvatske koja je prihvatila izbjeglice, pomagala im, a i dijelovi zemlje oslobođeni su na temelju sporazuma Izetbegovic-Tudman”.*³²⁸

Izjavu Ive Josipovića iskoristio je tadašnji ministar vanjskih poslova Srbije Vuk Jeremić da u ime Srbije optuži Hrvatsku za „patnje i podjele“ u Bosni i Hercegovini:

*„Također smo ohrabreni njegovim izrazom dubokog žaljenja u Parlamentu BiH zbog toga jer je hrvatska politika pod Tuđmanom vodila ljudskim patnjama i podjelama - rekao je Vuk Jeremić, ministar vanjskih poslova Srbije, danas u Anconi.”*³²⁹

Sukladno obrađenome materijalu, ne može se zaključiti da je „pogrešna politika“ Hrvatske devedesetih doprinijela stradanju ljudi u Bosni i Hercegovini, da je radila na podjeli, da je Hrvatska dio konglomerata loših politika i da je zbog nje broj Hrvata u Bosni i Hercegovini prepolovljen. Osim ako se ne želi reći da je hrvatska politika uzrokovala nastajanje velikosrpskih pretenzija na susjedne zemlje i bošnjačko-muslimanske težnje da svoj teritorij

³²⁷ ICTY: Predmet IT-04-74-T. Milan Gorjanc: Izvještaj vojnog eksperta : doktrina općenarodne obrane i druga vojna pitanja relevantna za postupanje vojske tijekom rata u Bosni i Hercegovini. 18.9.2009.

³²⁸ Sandra Veljković. Tihić: BiH bi u ratu još gore prošla da nije bilo pomoći Hrvatske. Večernji list od 23.4.2010. URL: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/tihic-bih-bi-u-ratu-jos-gore-prosla-da-nije-bilo-pomoci-hrvatske-130714>. Pristup 22.6.2014.

³²⁹ Snježana Pavić. Napali Vuka Jeremića jer je pohvalio Ivu Josipovića. Jutarnji list od 5.5.2010. URL: <http://www.jutarnji.hr/napali-vuka-jeremica-je-pohvalio-ivu-josipovica/756219/>. Pristup 22.6.2014.

izgubljen u srpskim napadima nadomjesti hrvatskim teritorijem te ako se ne teži izmišljanju brojeva da bi se navedene teze pomoću njih pojačale. Zato se može zaključiti da bi broj Hrvata u Bosni i Hercegovini još više opao da nije bilo hrvatske politike devedesetih koja se suprotstavila osvajačkim pohodima najprije srpske, a zatim i muslimansko-bošnjačke politike. Također se može zaključiti da izjave poput Josipovićevih idu prvenstveno u korist Srbiji koja je pvela agresorske ratove protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine jer „u konglomeratu loših politika nema agresije, posebno ne velikosrpske, jer su to bili, kako piše Boris Tadić³³⁰ u Wall Street Journalu, jugoslavenski građanski ratovi“.³³¹ Prema Hrvatskom jezičnom portalu Novog Libera, konglomerat je nakupina ili smjesa raznovrsnih elemenata, a u prenesenom značenju koegzistencija različitih osoba, neusklađenih ideja, kultura, vjera i slično.³³² Dakle, prema Josipoviću, rat u Bosni i Hercegovini nije posljedica srpske agresije nošene velikosrpskom ideologijom nego smjese ili koegzistencije neusklađenih ideja. Svi su jednako ili približno jednako krivi. Ivo Josipović trebao bi javnosti dati na uvid informacije na temelju kojih je oblikovao ovakve svoje izjave.

4.5.3. Naknadne procjene broja Hrvata u Bosni i Hercegovini

U organizaciji Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine predstavljena je knjiga *Stanje katoličkih župa na području Bosne i Hercegovine između 1991. i 2011. godine*. Prema podacima Katoličke Crkve, 1991. na području cijele Bosne i Hercegovine živjelo je ukupno 835.170 katolika, u većini Hrvata. Prema podacima Biskupskih ordinarijata Bosne i Hercegovine iz siječnja 2011., dobivenim tijekom božićnog blagoslova obitelji od 31.12.2010., broj katolika pao je na 441.432 odnosno 52.85% u odnosu na 1991. što znači da se broj katolika smanjio za 393.738 odnosno 47.15%. U paragrafu koji daje pregled broja katolika, u zadnjoj rečenici broj katolika od 441.432 poistovjećuje se s brojem Hrvata: „Broj katolika Hrvata danas u BiH manji je nego što je bio prije sto godina: 1913. – 458.999., 2011. – 441.432“. Na području entiteta Federacije Bosne i Hercegovine, 1991. bilo je 659.400 katolika, uglavom Hrvata, a na dan 31.12.2010. njih 429.508 što znači da im se broj smanjio za 229.892 odnosno 34.86%. Na području entiteta Republike Srpske broj katolika je sa

³³⁰ Boris Tadić, predsjednik Republike Srbije od 2004. do 2012.

³³¹ Mladenka Šarić. Josipović u konglomeratu loših politika. Portal Dalje.com od 21.4.2014. URL: <http://dalje.com/hr-hrvatska/josipovic-u-konglomeratu-losih-politika/302964>. Pristup 27.7.2014.

³³² Hrvatski jezični portal Novog Libera. URL: <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>. Pristup 7.7.2014.

152.856 spao na 11.924 što znači da ih je s tog prostora nestalo 140.932 odnosno 92%.³³³ Broj od „835.170 katolika, uglavnom Hrvata“, veći je od broja Hrvata prema službenom popisu iz 1991. i to za 74.318 Hrvata u slučaju proširenoga popisa i 165.816 u slučaju korigiranoga popisa. Takva razlika nije zanemariva, no nepoznato je kako je do nje došlo. Ovaj popis ne može biti relevantan za stručno ili znanstveno istraživanje budući da je nepoznata metodologija kojom je Katolička Crkva izrađivala statistiku, da se radi o popisu katolika, a ne Hrvata (iako je sigurno da su većina tih katolika Hrvati) i da mu primarna svrha nije utvrđivanje broja i nacionalne strukture stanovništva. Za ovaj rad, unatoč nekim otkrivenim metodološkim pogreškama, za popis stanovništva iz 1991. relevantan je Službeni popis stanovništva Državnog zavoda za statistiku Republike Bosne i Hercegovine jer je poznata metodologija³³⁴ po kojoj se radio i predstavlja službene podatke nadležne državne institucije. No čak i da se podaci Katoličke Crkve uzimaju kao relevantni, Katolička Crkva govori o smanjivanju stanovništva kao posljedici ratnih djelovanja srpskih i bošnjačko-muslimanskih snaga, a ne hrvatske politike devedesetih, tako da je u cjelini gledano Josipovićeve izjave u suprotnosti i s tim podacima. Procjene Katoličke Crkve o 400.000 iseljenih Hrvata iz Bosne i Hercegovine zbog napada srpske i bošnjačko-muslimanske vojske na većinski hrvatske krajeve crkveni predstavnici spominju još od sredine devedesetih.³³⁵

Na ove podatke Katoličke Crkve pozvala se i američka kongresnica Janice Hahn u svojoj rezoluciji koju je predala Zastupničkom domu Kongresa Sjedinjenih američkih država, kojom traži da predsjednik Barack Obama imenuje posebnog predstavnika za Balkan koji bi procijenio provedbu Daytonskog sporazuma u Bosni i Hercegovini. Ona je navela da je „broj bosanskih Hrvata pao sa 820.000 prije rata na oko 460.000 preostalih danas, kako je izvijestila Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini“.³³⁶

³³³ Stanje katoličkih župa na području Bosne i Hercegovine između 1991. i 2011. godine. Biskupska konferencija BiH, Sarajevo 2011. Str.17-57.

³³⁴ RBiH : Federalni zavod za statistiku. Popis stanovništva 1991. i stariji. Metodološka objašnjenja za popis stanovništva za 1991. URL: <http://www.fzs.ba/Dem/MethodPopisiB.htm>. Pristup 26.6.2014.

³³⁵ Mare Bulić-Mrkobrad. Kaznit će dragi Bog svakog onog oporbenog političara i crkvenu osobu koja ne zna da su napaćeni Hrvati u Bosni pretrpjeli deset puta veći zulum od Muslimana nego od Srba. Globus br. 294. od 26.7.1996.

³³⁶ Janice Hahn. 113th CONGRESS, 2d Session. H. RES. 705 od 31.7.2014. URL: <https://www.govtrack.us/congress/bills/113/hres705/text>. Pristup 12.8.2014.

Agencija *Prizma istraživanja* provela je krajem 2012. godine istraživanje javnog mnijenja na uzorku od 1.563 građana Bosne i Hercegovine. Glavni cilj istraživanja bio je da se utvrdi utječe li i u kojoj mjeri način postavljanja pitanja o etničkoj i nacionalnoj pripadnosti na to u kojem će se postotku građani izjasniti kao pripadnici tri konstitutivna naroda odnosno kao „ostali“.³³⁷ Prema ovom istraživanju u kojem su ispitanicima postavljena tri različita načina istoga pitanja, Hrvatima se izjasnilo 8.2%, 10.6% i 8.8 % ispitanika s tim da su u agenciji zaključili da „treće pitanje, poluotvoreno pitanje sa modalitetima odgovora koji se čitaju zapravo daje najtočniju sliku o etničkoj, odnosno nacionalnoj strukturi ispitanika, odnosno građana“. To je otprilike pola u odnosu na prijeratni popis. Međutim, agencija je dala i neka objašnjenja u vezi s ispitivanjem kao na primjer: „Ovi rezultati pokazuju da ispitanici, odnosno građani iz sva tri konstitutivna pokazuju slične znake 'zbunjenosti' oko izjašnjavanja vezano za svoju etničku, odnosno nacionalnu pripadnost. Mišljenja smo da toj zbunjenosti značajno doprinosi i javna diskusija koja je koncentrisana na političke, a ne na stručne, odnosno metodološke aspekte problema.“ i „Ovo istraživanje je dizajnirano tako da se ukupan uzorak od 1563 ispitanika randomizirano dijelio na tri podjednaka poduzorka u okviru kojih su postavljena tri različita načina istog pitanja. Zbog toga je maksimalna greška uzorka za svako pitanje veća nego na ukupnom uzorku od 1563 ispitanika. To je pogotovo slučaj u analizi pojedinih modaliteta odgovora, gdje je uzorak još više smanjen. Ovo je potrebno imati u vidu kako se ne bi donosili neki dalekosežni zaključci koji se ne mogu poduprijeti nalazima i metodologijom istraživanja korištenom u ovom istraživanju“.

Grupa stručnjaka iz Bosne i Hercegovine napravila je svoje procjene strukture stanovništva BiH na temelju preliminarnih rezultata popisa stanovništva iz 2013. Dr. Hasan Zolić koji je dio skupine rekao je da su u analizi koristili sve podatke do kojih su došli, od službenih podataka Agencije za statistiku BiH pa do rezultata ankete i drugih istraživanja. Prema toj procjeni, broj Hrvata u BiH je 553.000. To je smanjenje od 27.3% u odnosu na prošireni popis

³³⁷ Prizma istraživanja. Saopštenje za javnost: Rezultati ispitivanja javnog mnijenja o etničkom, odnosno nacionalnom izjašnjavanju građana na predstojećem popisu stanovništva u BiH. 14.2.2013. URL: <http://www.prismresearch.ba/download/PRISM%20RESEARCH,%20Saopstenje%20za%20javnost,%20Rezultati%20istrazivanja%20o%20etnickom%20izjasnjavanju%20na%20popisu%20stanovnistva,%2015.02.2013.pdf>. Pristup 22.6.2014.

i 17.3% u odnosu na korigirani popis. To ponovno nije pola Hrvata manje.³³⁸ Ovu procjenu ne treba uzimati kao relevantnu. Relevantni će biti službeni rezultati popisa stanovništva iz 2013.

Nakon što sam pretražio izvore na temelju kojih bi se moglo reći da se broj Hrvata u Bosni i Hercegovini smanjio za pola i to pod utjecajem hrvatske politike, nisam našao nijedan relevantan izvor koji bi išao u prilog Josipovićevoj izjavi. Stoga sam u srpnju 2014. uputio poruku predsjedniku Josipoviću putem obrasca za kontakt na web stranici *Predsjednik.hr*. Zamolio sam da me se uputi u izvor podataka na temelju kojega je predsjednik Josipović rekao da je broj Hrvata u Bosni i Hercegovini prepolovljen. Odgovor nisam dobio. Nakon mjesec dana poslao sam novu poruku u kojoj sam naveo da pišem doktorsku disertaciju o medijskim manipulacijama u vezi s Domovinskim ratom, da je njegova izjava u dijelu javnosti doživljena upravo tako i da stoga želim istražiti istinitost tog podatka i izjave. Odgovor ni ovaj put nisam dobio.

4.5.4. Razrada

Ivo Josipović u svojim je izjavama prebacio dio krivnje za sukobe na prostoru bivše Jugoslavije na Hrvatsku, barem po pitanju događaja u Bosni i Hercegovini, te izjednačio agresora i žrtvu iznošenjem informacija koje nisu dostupne ni znanstvenoj, ni stručnoj, niti širokoj javnosti. Postavlja se pitanje zašto predsjednik jedne države daje ovakvu izjavu kojom optužuje vlastitu državu i na leđa joj stavlja teško breme? Ratni događaji u Bosni i Hercegovini previše su složeni da bi se hrvatski predsjednik olako razbacivao optužujućim tezama o hrvatskoj ulozi u njima.

Svojom izjavom Ivo Josipović u javnost je odaslao obavijest jer su obavijesti značenja što se pridružuju informacijama ili podacima o činima, djelima i iskazima. Kriteriji za procjenu kvalitete obavijesti su točnost, potpunost i dostupnost. U ovom slučaju nijedan od ovih kriterija nije zadovoljen što znači da obavijest nije kvalitetna. Točnost nije zadovoljena jer nema ni relevantnog istraživanja, ni procjene koji pokazuju da je broj Hrvata u Bosni i Hercegovini prepolovljen, niti djela koje bi nedvojbeno dokazivalo hrvatsku krivnju za to.

³³⁸ Dnevni avaz. U BiH živi 48,4 posto Bošnjaka, 32,7 Srba i 14,6 posto Hrvata. 3.9.2014. URL: <http://www.avaz.ba/clanak/133681/u-bih-zivi-48-4-posto-bosnjaka-32-7-srba-i-14-6-posto-hrvata>. Pristup 3.11.2014.

Potpunost nije zadovoljena jer su iz događaja (rat na području Bosne i Hercegovine) izvučeni fragmenti (opadanje broja Hrvata i hrvatsko sudjelovanje u vojnim i političkim događajima) pa su događaji nepotpuno opisani, čime je otvorena mogućnost slaganja neistinitih konstrukcija stavljanjem fragmenata u drugačiji kontekst ili nadodavanjem netočnih informacija kao što je i napravljeno. Dostupnost nije zadovoljena jer Ivo Josipović nije otkrio izvor informacija prema kojima ispada da je broj Hrvata u Bosni i Hercegovini prepolovljen i da je za to kriva hrvatska politika devedesetih. Postoji i subjektivni kriterij za procjenu kvalitete obavijesti, a to je pouzdanost. Ona je mjera primjene obavijesti, tj. je li ona dovoljno pouzdana da se može primijeniti kao sredstvo za postizanje određenoga cilja. Ako se obavijest primjenjuje kao sredstvo za postizanje određenoga cilja, onda se kvaliteta takve obavijesti dalje vrednuje preko uporabljivosti obavijesti odnosno koje su sve opcije na raspolaganju primatelju obavijesti koji na temelju nje donosi odluke, i korisnosti, odnosno procjene koliko je obavijest bila učinkovita u postizanju određenoga cilja nakon što je bila iskorištena u donošenju odluka.³³⁹ Takva je procjena subjektivna jer ono što nekome može ispasti korisno, nekome drugome može ispasti beskorisno ili štetno i obratno. U ovom slučaju, obavijest Ive Josipovića bila je korisna npr. Vuku Jeremiću koji ju je odmah iskoristio da povećanjem hrvatske krivnje za događaje u Bosni i Hercegovini umanju srpsku krivnju. Za Hrvatsku takva izjava ne može biti korisna nego isključivo štetna jer Hrvatsku izjednačava s agresorom na temelju dezinformacija.

S obzirom na razvoj događaja nakon danih izjava, dok se ne dogodi predočavanje informacija koje idu u prilog Josipovićevoj izjavi, nema osnove prema kojoj bi se moglo zaključiti da on raspolaže relevantnim informacijama koje podupiru njegovu izjavu, a koje nisu dostupne ni znanstvenoj, ni stručnoj niti široj javnosti nego samo njemu i eventualno njegovim suradnicima. U prilog tome idu njegove reakcije na kritike, u kojima se dosad nije potrudio opravdati svoje izjave niti ih je korigirao sukladno javno dostupnim informacijama, nego ih je jednako dezinformirajuće branio, a nije odgovorio ni na dvostruku zamolbu za predočenjem izvora informacija u svrhu znanstvenog istraživanja.

³³⁹ Teoretske postavke obavijesti preuzete su od: Miroslav Tuđman: Prikazalište znanja, 2003., str. 45-48. i Miroslav Tuđman: Informacijsko ratište i informacijska znanost, 2008., str. 119-132.

4.5.5. Zaključak

Nije pronađen relevantan podatak prema kojem je broj Hrvata u Bosni i Hercegovini smanjen za pola i nije pronađena relevantna analiza prema kojoj je broj Hrvata u Bosni i Hercegovini smanjen za pola zbog hrvatske politike devedesetih. Pronađeni su podaci prema kojima broj Hrvata u Bosni i Hercegovini nije prepolovljen nego je veći od pola i pronađene su relevantne analize prema kojima za pad broja Hrvata u Bosni i Hercegovini nije odgovorna hrvatska politika devedesetih nego srpska agresija na Bosnu i Hercegovinu te muslimansko-bošnjačka agresija na dijelove Bosne i Hercegovine u kojima su obitavali Hrvati.

Unatoč podacima koji su Ivi Josipoviću bili na raspolaganju i koji su mu davali ako već ne sigurnost onda barem naznake da bi mu teze mogle biti pogrešne, on je svoje teze svejedno plasirao i branio. Time je nastavio politiku svoga prethodnika Stjepana Mesića u optuživanju vlastite države za događaje koji se nisu dogodili ili ako su se dogodili, za njih nije kriva hrvatska politika devedesetih. Sudeći po potpunom zanemarivanju rezultata stručnih i znanstvenih istraživanja koja pokazuju da su mu teze pogrešne te upozorenja na isto, može se zaključiti da je Ivo Josipović pokazao da mu nije bitan istinit prikaz ratnih događanja u Bosni i Hercegovini i uloge Republike Hrvatske u njima, nego da mu je bitno nametanje svjetonazora prema kojemu Hrvatska u ratnim događajima u Bosni i Hercegovini dijeli krivnju s jedinim stvarnim agresorom - Srbijom.

Ivo Josipović trebao bi javnosti prezentirati informacije odnosno dati na uvid izvore podataka pomoću kojih bi argumentirao svoje teze i poništio relevantnost informacija koje opovrgavaju njegove teze, a čiji je pregled dan u ovom radu. Dok se to ne dogodi, može se smatrati da njegove teze nisu istinite tj. točne, nisu potpune i nisu dostupni izvori informacija kojima je baratao te se stoga može zaključiti da se radi o dezinformacijama odnosno protuobavijestima jer se dogodila namjerna obmana javnosti iznošenjem neistinitih, nepostojećih i izmišljenih informacija. Njegovo višekratno ponavljanje izložene teze ide u prilog zaključivanju da je Ivo Josipović namjerno plasirao dezinformaciju s ciljem da javnost dovede u zabludu ne samo osobno nego i preko izaslanice. U slučaju da informacije koje podupiru njegove teze ne postoje odnosno da on ne zna za njih, Ivo Josipović trebao bi javno korigirati svoje izjave.

5. Zaključak

Predmet istraživanja ove doktorske disertacije bile su informacijske operacije u medijskom prikazu Domovinskog rata. Postavljena je hipoteza da se u javnom informacijskom prostoru provode informacijske operacije koje konstruiraju izmijenjenu, lažnu realnost događaja iz Domovinskog rata koja treba postati sastavni dio korpusa javnoga znanja o Domovinskom ratu.

U svrhu dokazivanja hipoteze analizirane su objave raznih medija te uspoređene s dosad prikupljenim znanjem o događajima iz Domovinskog rata. Osim toga, dobivenim pristupom dosad nedostupnom dijelu arhiva predsjednika dr. Franje Tuđmana otkriveni su novi, dosad neobjavljeni dokumenti i pomoću toga nove spoznaje. Provedeno istraživanje i dobiveni rezultati prikazani su putem uvoda i pet cjelina.

U **uvodnom dijelu** objašnjeni su razlozi postojanja informacijskih operacija, postavljena je hipoteza te prikazana metodologija i plan provođenja istraživanja u svrhu dokazivanja istinitosti hipoteze.

U **prvoj cjelini** istraživanja utvrđena je važnost informacije kao čimbenika koji doprinosi statusu strana koje su uključene u borbu za prevlast na tržištu i geopolitičkoj sceni. Zaključeno je da je važno pravilno upravljati informacijama da bi se iz njih izvukla maksimalna korist te da je jednako važno koristiti mjere obrane od gubitka informacija koje bi pomogle konkurenciji. Osim toga, istaknuta je uloga diplomacije kao sredstva za širenje utjecaja koje zajedno s razinom sposobnosti i mogućnosti upravljanja informacijama predstavlja alat ili oružje za ostvarivanje dominacije.

Nakon toga opisan je informacijski prostor unutar kojeg se informacijske operacije odvijaju. Utvrđeno je da se informacijski prostor sastoji od tri povezane dimenzije koje su u neprestanoj interakciji s individualcima, organizacijama i sustavom, a to su fizička, informacijska i kognitivna dimenzija. Svaka od dimenzija opisana je putem svojih glavnih karakteristika.

Potom je objašnjeno što su to informacijske operacije. Dani su pregled njihova nastanka i proces njihova razvoja te je utvrđeno koje su njihove građevne jedinice. Prikazom pojmova „tvrda“ i „meka“ moć objašnjen je način ostvarivanja dominacije putem vlastitog utjecaja. Nadalje, objašnjena je razlika između informacijskih operacija i specijalnih operacija odnosno upravljanja percepcijom te je zaključeno da je zajednička stavka takvim akcijama vršenje utjecaja na nekoga te da se takve operacije skupno može nazvati i operacijama utjecaja.

Informacijske operacije usmjerene su prema protivničkim informacijama, informacijsko-komunikacijskom sustavu, osobama i kognitivnim procesima i odvijaju se u svrhu preuzimanja nadzora nad djelovanjem i donošenjem odluka protivnika kako bi protivnik djelovao u korist provoditelja informacijskih operacija. Pritom protivnik donošenjem takvih odluka može štetiti sebi. Za vrijeme provođenja informacijskih operacija osigurava se primjerena razina zaštite vlastitih informacija, kognitivnih procesa, informacijsko-komunikacijskih sustava i osoba. Od nekadašnjega korištenja u vojne svrhe, informacijske operacije postale su dio i civilnoga društva, ponajprije borbe za političku i gospodarsku prevlast. Informacijske operacije strateške su operacije koje za cilj imaju trajno ili što dulje utjecati na promjenu sadržaja i organizacije korpusa javnoga znanja protivnika. Cilj specijalnih operacija je plasirati dezinformaciju da bi se trenutačno zavarao protivnik što se najčešće odvija tajno ili prikriveno. Specijalne operacije mogu dovesti i do trajne promjene korpusa javnoga znanja protivnika te su stoga specijalne operacije podskup informacijskih operacija.

U **drugoj cjelini** istražene su dezinformacije. Utvrđeno je da je moguće izmijeniti originalnu poruku koja ide od pošiljatelja prema primatelju na način da se smanji originalni informacijski sadržaj ubacivanjem svojeg informacijskog sadržaja, ali tako da se originalnu poruku ne promijeni u potpunosti. To se postiže tehnikama manipulacije informacijama, a kao temeljna tehnika objašnjena je tehnika fragmentarnog prikaza događaja i vađenja određenog dijela argumentacijskog materijala iz konteksta. Na taj način moguće je argumentirati u svoju korist iako to ne bi bilo tako kada bi bio prikazan cjelovit materijal u pravom kontekstu. Dana je definicija dezinformacija da su to namjerno pogrešne informacije plasirane sa svrhom obmane primatelja tj. da se primatelja dovede u zabludu. Prikazan je temeljni mehanizam stvaranja dezinformacije - dezinformacija se sastoji od fragmenta istine na koji se nadoda lažna

konstrukcija i onda sve prezentira kao cjelovita istina. Utvrđeno je i da postoji razlika između namjerno i nenamjerno plasirane lažne informacije. U prvom slučaju radi se u dezinformaciji, a u drugom slučaju o pogrešnoj informaciji.

Budući da je laganje često kontraproduktivno, utvrđeno je i korištenje spina gdje nema laganja nego se istina prezentira selektivno. Spin se isto postiže tehnikama manipulacije, ali ne uz pomoć dodavanja lažnih konstrukcija nego prikazivanjem gledišta istine koje se želi iskomunicirati. To se postiže npr. uskraćivanjem cjelovite informacije ili naglašavanjem određenog dijela koje može biti manje bitno ili potpuno sporedno.

U **prvom dijelu treće cjeline** utvrđen je teorijski okvir provođenja informacijskih operacija u medijskom prikazu Domovinskog rata. Najprije je utvrđeno tko su nositelji informacijskih operacija u hrvatskom medijskom prostoru. S jedne strane nalaze se mediji, interesne grupacije i javne osobe iz medijskoga, političkoga i znanstvenoga kruga koji proizvode dezinformacije vezane uz događaje iz Domovinskog rata te ih ubacuju u javni informacijski prostor da bi javnosti nametnuli svoju realnost nekog događaja koja nije objektivna i činjenično istinita. To su prvenstveno krugovi proizašli iz političkih komunističkih struktura bivše Jugoslavije odnosno Socijalističke Republike Hrvatske, zatim pripadnici krajnje desnice, osobe ideološki nesklone predsjedniku Tuđmanu i plaćenici. Neki od njih imaju pokrovitelje ili donatore koji ih financijski podupiru, kao i pokrovitelje u smislu političke moći koja im je podrška u djelovanju, poglavito u vidu inozemnih centara moći.

Domovinski rat temelj je suvremene samostalne i neovisne Hrvatske. Predsjednik Tuđman bio je uspješni začetnik i proveditelj političke platforme o samostalnoj i neovisnoj Hrvatskoj te vrhovni zapovjednik OSRH za vrijeme Domovinskog rata. Stoga upravo Domovinski rat i predsjednik Tuđman predstavljaju glavne mete napada putem informacijskih operacija.

Nadalje, prikazano je da su se, nakon što je postalo jasno da se Jugoslavija ne može održati, počele javljati ideje o obnovi Jugoslavije u nekom novom obliku. Početkom dvijetisućitih počela je dominirati ideja „Zapadnog Balkana“ odnosno „regije“ što predstavlja čvrstu povezanost država bivše Jugoslavije, ali bez formiranja nove države. Ideja je ukratko opisana kao „bratstvo bez jedinstva“. Nositelj ovog programa i njegov glavni operativac u Hrvatskoj

postao je 2000. novoizabrani predsjednik RH Stjepan Mesić. Geopolitičkom svrstavanju Hrvatske u okvire „Zapadnog Balkana“ protivio se predsjednik Tuđman pa su zagovaratelji toga koncepta njegovu vladavinu proglasili autoritarnom, izjednačavali s Miloševićevom i pokrenuli niz medijskih operacija za svrgavanje predsjednika Tuđmana s vlasti. Medijske operacije provodile su se već od početka devedesetih, a financirali su ih prvenstveno strani, ali i domaći donori koji su tražili rezultate.

U **drugom dijelu treće cjeline** objašnjena je metodologija provođenja informacijskih operacija. Ona se naslanja na četvrti analitički dio u kojem je u hrvatskom javnom informacijskom prostoru utvrđena prisutnost brojnih elemenata koji su građevne jedinice provođenja informacijskih operacija u hrvatskom javnom informacijskom prostoru. Prisutnost brojnih elemenata koji su građevne jedinice provođenja informacijskih operacija u hrvatskom javnom informacijskom prostoru dovodi do zaključka da se u njemu provode informacijske operacije koje konstruiraju izmijenjenu, lažnu realnost događaja iz Domovinskog rata koja treba postati sastavni dio korpusa javnoga znanja o Domovinskom ratu.

Plasiranjem dezinformacija stvara se lažna slika o nekom događaju. Provođitelji informacijskih operacija kvalitetan prihvrat tih dezinformacija na strani primatelja osiguravaju:

1. količinom dezinformacija,
2. širinom medijskog prostora s kojeg one dolaze,
3. snagom autoriteta medija s kojeg dolaze,
4. snagom autoriteta autora koji ih potpisuju,
5. snagom autoriteta javnih osoba koji ih podupiru.

Provođenje informacijskih operacija odvija se prema shemama unutar mrežno-piramidalne strukture – shemi spuštanja i shemi penjanja. U takvoj strukturi dezinformacije cirkuliraju od „vrha“ prema „dnu“ sheme i po širini sheme na svim razinama, tako da nastaje vertikalno-horizontalna integracija komunikacijskog procesa u kojem se u javnost plasiraju dezinformacije. U svhu postizanja jačeg efekta, provodi se raspršivanje izvora dezinformacija na više točaka što je u ovom radu definirano kao granulacija dezinformacijskih točaka.

S druge strane postoje mediji, interesne grupacije i javne osobe iz medijskoga, političkoga i znanstvenoga kruga koji u javni prostor plasiraju nemontirane priloge, argumente koji se baziraju na autentičnim i integritetski očuvanim dokumentima svih vrsta, cjelovitim svjedočanstvima i znanstvenim istraživanjima. Zanimljiva tema nekog drugog istraživanja bila bi usporedba ove dvije strane, odnosno pronalaženje realnoga broja relevantnih medija te otkrivanje koliki broj njih teži manipulaciji, a koji objektivnosti. Pregledom članaka i medija koji su objektivno prenijeli obavijest o spomenutim događanjima nametnuo se zaključak da većina relevantnih medija u Hrvatskoj manipulira istinom o Domovinskom ratu. Mediji koji se trude biti objektivni kvalitetan prihvrat svojih informacija osiguravaju istim tehnikama kao i suprotna strana, ali je njihov prihvrat slabiji jer su im slabije prve tri točke. Definirani su uvjeti koje informacijske operacije moraju zadovoljiti da bi bile uspješno plasirane i provedene. Na kraju su popisane metode za uspješno plasiranje informacijskih operacija ili njihovog podskupa specijalnih operacija odnosno upravljanja percepcijom

U **četvrtoj cjelini** analizirano je pet primjera medijskih slučajeva za koje se može zaključiti da predstavljaju informacijske operacije ili specijalne operacije/upravljanje percepcijom kojima se želi zlonamjerno utjecati na javno znanje o Domovinskom ratu.

U prvom primjeru analiziran je slučaj podmetanja izmišljenih karata o podjeli Bosne i Hercegovine u javni informacijski prostor od strane tjednika Globus. Utvrđeno je da je u tri članka u razdoblju od šest mjeseci stvorena iluzija o postojanju autentičnih karata s pregovaračkoga stola hrvatskih i srpskih pregovaračkih timova eksperata o mogućnostima podjele Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije, koje su se pojavile u političkim kuloarima. Karte je u stvarnosti nacrtao grafički urednik Globusa na temelju članka kojeg je napisao Slaven Letica i koji se sastoji od niza tehnika manipulacije informacijama, a koji je potpisan s „ekspertni tim“ koji je sastavljen da bi analizirao „dogovor u Karađorđevu“. Također je utvrđeno da se održavanje stvorene iluzije u medijskom prostoru odvija i danas.

U drugom primjeru analizirana su stajališta predsjednika republika SFRJ o ustavno-pravnoj krizi na pregovorima od ožujka do lipnja 1991. Analiza je obavljena prvenstveno nad dotad neobjavljenim i za potrebe ovog istraživanja deklasificiranim dokumentima iz Ureda predsjednika Tuđmana. Analizom tih dokumenata te ostalog dostupnog materijala opovrgnute

su teze da je hrvatska politika devedesetih zajedno sa Slobodanom Miloševićem dijelila Bosnu i Hercegovinu, prvenstveno na sastanku u Karadorđevu 25.3.1991., da su pregovori koje je hrvatski predsjednik Franjo Tuđman vodio sa srbijanskim predsjednikom Slobodanom Miloševićem bili besmisleni pa čak i „apsurdni“ i „suludi“, da je predsjednik Tuđman trebao donijeti odluku o napadu hrvatskih snaga na JNA kada se JNA sukobila sa slovenskom teritorijalnom obranom i da predsjednik Tuđman nije tražio mirno rješenje nego da je imao jednako agresivna stajališta kao i Slobodan Milošević.

U trećem primjeru analizirana je teza o prodaji odnosno izdaji Vukovara od strane hrvatskog državnog vodstva. Polazišna točka bio je prilog središnjeg Dnevnika HTV-a od 20. listopada 2011. Utvrđeno je da se u tom prilogu nizom tehnika manipulacije lažirala autentičnost tonskog zapisa Glavaševićeva čitanja teksta koji je u javnosti poznat pod imenom „Optužnica“. Također je utvrđeno da se manipuliralo tonskim zapisima razgovora između zapovjednika obrane Vukovara Mile Dedakovića-Jastreba i hrvatskog državnog vodstva. Analizirane su i reakcije ostalih medija, medijskih djelatnika, političara i raznih organizacija na taj prilog, kao i neki drugi slučajevi manipulacija informacijama na istu temu. Pregledom i analizom dostupnog materijala dokazano je da je prilog objavljen na HRT-u manipulacija koja dovodi do pogrešnih zaključaka. Dokazano je i da je neodrživa teza o prodaji odnosno izdaji Vukovara te da se ta lažna teza provođenjem informacijskih operacija od 1991. do danas sustavno nameće kao istina.

U četvrtom primjeru analizirana je sintagma „200 Tuđmanovih obitelji“. Analiza izjava kojima su javne osobe predsjedniku Tuđmanu imputirale ideju o 200 bogatih obitelji koje bi upravljale hrvatskim gospodarstvom pokazala je nekonzistentnost u izjavama jer se one međusobno razlikuju u bitnim detaljima kao što su broj obitelji, subjekt radnje, opis događaja u kojem je izjava nastala i kontekstu. Potraga za ishodištem mita krenula je u tri smjera koja su se iskristalizirala kao put do mogućeg ishodišta. Utvrđeno je da ne postoji nikakav pisani ili audovizualni dokument koji bi sintagmu o 200 obitelji vezao uz predsjednika Tuđmana niti se pojavio direktni svjedok s cjelovitim svjedočanstvom. Također nije pronađeno ni mjesto, ni vrijeme, ni kontekst, niti ikakva informacija iz koje bi se mogla barem naslutiti barem naznaka potvrde da je predsjednik Tuđman autor sintagme. Iz toga je proizašao zaključak da u ovom trenutku nema osnova da se ta sintagma pripiše predsjedniku Tuđmanu.

U petom primjeru analizirana je izjava Ive Josipovića u funkciji predsjednika Republike Hrvatske da je broj Hrvata u Bosni i Hercegovini prepolovljen zbog hrvatske politike devedesetih. Analizirana su sva dostupna istraživanja u kojima se ispitala demografska slika Bosne i Hercegovina do izjave Ive Josipovića. Utvrđeno je da nema relevantnog istraživanja ni procjene koji pokazuju da je broj Hrvata u Bosni i Hercegovini prepolovljen. Analizom dokumenata objavljenih na Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije te istraživanja relevantnih povjesničara, utvrđeno je da nije točno da je hrvatska politika devedesetih odgovorna za odlazak Hrvata iz Bosne i Hercegovine. Analizom izjave pomoću kriterija za procjenu kvalitete obavijesti utvrđeno je da Ivo Josipović nije ispunio ni kriterij točnosti, ni kriterij potpunosti niti kriterij dostupnosti obavijesti nego je dezinformirao javnost.

U **petoj cjelini** postavljen je zaključak.

Iz cjelokupnog rada proizlazi zaključak da se u javnom informacijskom prostoru provode informacijske operacije koje konstruiraju izmijenjenu, lažnu realnost događaja iz Domovinskog rata koja treba postati sastavni dio korpusa javnoga znanja o Domovinskom ratu. Time je potvrđena postavljena hipoteza.

Istraživanje je pokazalo da se informacijske operacije provode pomoću niza tehnika manipulacije informacijama. Temeljna tehnika je proizvodnja dezinformacija - namjerno pogrešnih informacija plasiranih sa svrhom obmane primatelja tj. da se primatelja dovede u zabludu. Pomoću nje dobiva se inverzija istine kojom se istina pretvara u laž, a laž u istinu. Ona se efektno postiže plasiranjem dezinformacija koje mijenjaju sadržaj i kontekst događaja te sprječavaju objektivnost, cjelovitost i istinitost obavijesti. Tehnike kojima se proizvode dezinformacije i pomoću njih inverzija istine, a koje se najviše ističu su: selektivan odabir fragmenata događaja odnosno odabir samo onih informacija koje idu u prilog tezama onih koji vrše manipulaciju uz istovremeno zanemarivanje svega što im ne ide u prilog, spajanje selektivno odabranih fragmenata iz više različitih događaja i njihovo lažno predstavljanje kao jedan jedinstveni događaj odnosno zasebna samostalna cjelina, tajenje informacija koje daju cjelovit i objektivan prikaz obavijesti odnosno tajenje informacija koje obaraju teze onih koji vrše manipulaciju, sugestivne najave i tekstovi koji sadržajno ne odgovaraju činjeničnoj istini,

kraćenje i montiranje audio zapisa na način da događaj prikazuju onako kako se u stvarnosti nije dogodio, prebacivanje odgovornosti i nametanje krivnje za loše stvari sa stvarno odgovorne osobe na osobu koju se ciljano treba prikazati u negativnom svijetlu, manipulacija naslovom u odnosu na tekst, prezentiranje jedne moguće opcije iako ih ima više, nagađanje prezentirano kao činjenica, korištenje riječi i fraza pomno odabranih da stvore privid snažne, jasne i argumentirane komunikacije tzv. *weasel words*, promjena konteksta vremena, promjena konteksta događaja, promjena konteksta lokacije, logičke pogreške.

Istinito i objektivno informiranje ne može u svojem temelju imati dezinformacije. Dezinformacije stvaraju lažnu sliku o nekom događaju. Ako se u javni informacijski prostor želi unijeti istina, onda je unositelj sam najprije mora prihvatiti takvom kakva ona jest. Istina koja ide u javni informacijski prostor ne smije biti izmijenjena ignoriranjem činjenica, žrtvovana osobnim interesima i prilagođena širenju vlastitih iluzija od strane onih koji se tih iluzija zbog svojeg svjetonazora ne žele riješiti.

Dokumenti iz Ureda predsjednika RH Franje Tuđmana koje sam dobio na uvid upotpunjuju sliku realnosti i događaja iz Domovinskog rata te istovremeno pokazuju neistinitost teza pomoću kojih se stvara lažna realnost o događajima iz Domovinskog rata, dezinformacija i pogrešnih informacija koje su produkt informacijskih operacija. Umjesto metodologije proizvodnje dezinformacija koja teži produciranju laži, relevantna mora biti znanstvena metodologija koja teži spoznaji činjenica. Umjesto selektivnog, fragmentarnog i konstrukcijskog pristupa obradi informacija, relevantan mora biti cjelovit, sustavan, pouzdan i precizan pristup. Da bi to bilo moguće, nužno je da se znanstvenicima omogući pristup dokumentima iz vremena stvaranja hrvatske države, poglavito iz arhiva predsjednika Tuđmana.

Popis kratica

ABiH	Armija Bosne i Hercegovine
AVNOJ	Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
BiH	Bosna i Hercegovina
CZ	Centar Zagreb
DZS	Državni zavod za statistiku
EZ	Europska zajednica
GSHV	Glavni stožer Hrvatske vojske
HAZU	Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
HHO	Hrvatski helsinški odbor
HINA	Hrvatska izvještajna novinska agencija
HDA	Hrvatski državni arhiv
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
HND	Hrvatsko novinarsko društvo
HNS	Hrvatska narodna stranka
HSLŠ	Hrvatska socijalno-liberalna stranka
HRT	Hrvatska radio-televizija
HTV	Hrvatska televizija
HV	Hrvatska vojska
HVIDRA	Udruga hrvatskih vojnih invalida Domovinskog rata
HVO	Hrvatsko vijeće obrane
ICJ	<i>International Court of Justice</i>
ICTY	<i>International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia</i>

IO	Informacijske operacije
JNA	Jugoslavenska narodna armija
KEBS	<i>Konferencija za evropsku bezbednost i saradnju</i>
KOG	Kontraobavještajna grupa
KOS	Kontraobavještajna služba
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organisation</i>
NDH	Nezavisna Država Hrvatska
OPERA	<i>Odelenje za propagandni rat</i>
OSRH	Oružane snage Republike Hrvatske
PU	Policijska uprava
RBiH	Republika Bosna i Hercegovina
RH	Republika Hrvatska
RV i PVO	Ratno vazduhoplovstvo i Protivvazdušna odbrana
SAD	Sjedinjene Američke Države
SAO	<i>Srpska autonomna oblast</i>
SDA	Stranka demokratske akcije
SDP	Socijaldemokratska partija Hrvatske
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIV	Savezno izvršno vijeće
SO	Specijalne operacije
SOA	Sigurnosno-obavještajna agencija
SR	Socijalistička republika
SSNO	<i>Savezni sekretarijat za narodnu odbranu</i>

SSSR	Savez sovjetskih socijalističkih republika
SUP	Sekretarijat unutrašnjih poslova
SZUP	Služba za zaštitu Ustavnog poretka
TO	Teritorijalna obrana
UB	<i>Uprava bezbednosti</i>
UNHCR	<i>United Nations High Commissioner for Refugees</i>
UPRH	Ured predsjednika Republike Hrvatske
URL	<i>Uniform Resource Locator</i>
VAK	<i>Vazduhoplovni korpus</i>
VDV	Vrhovno državno vijeće
VRS	Vojska Republike Srpske
ZNG	Zbor narodne garde

Popis slika

Slika 1.	Odnos informacijskih i specijalnih operacija.....	10
Slika 2.	Shannonov shematski prikaz komunikacijskog procesa.....	12
Slika 3.	Dijagramski prikazana struktura argumentacije Globusova članka.....	36
Slika 4.	Dnevnikov prikaz montiranog razgovora Dedaković – Travaš	154
Slika 5.	Dnevnikov prikaz montiranog razgovora Tuđman – Dedaković o evakuaciji civila	157
Slika 6.	Dnevnikov prikaz razgovora Dedakovića i Tuđmana o pomoći Vukovar..	159
Slika 7.	Manipulacija slikom „Siroče“.....	277
Slika 8.	Globusova karta o podjeli Bosne 1	278
Slika 9.	Globusova karta o podjeli Bosne 2	278
Slika 10.	Letak "Jastrebova optužnica"	279
Slika 11.	Letak "Hrvatski vojnici"	280
Slika 12.	Letak „Padaj silo i nepravdo!“	281

Popis tablica

Tablica 1.	Usporedba različitih snimki iz Dnevnika od 20.11.2011., Latinice od 28.11.2005. i snimke koju zovemo proširenim zapisom 182
Tablica 2.	Raspodjela vremena po sudionicima emisije Latinica od 28.11.2005 187

Izvori i literatura

1. Akrap, Gordan. *Informacijske strategije i operacije u oblikovanju javnog znanja*. Doktorska disertacija. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2011.
2. Almond, Mark. *Expert report*. ICTY, 2000. Prijevod: Nikica Barić. *Vještački nalaz Mark Almond*. // Časopis za suvremenu povijest. Svezak 36, br.1, str. 143-176, : 2004.
3. Babić, Matija. *Povijest Indexa*. Službeni blog Matije Babića. 1.12.2006. URL: <http://matijababic.blogger.index.hr/post/povijest-indexa/111039.aspx>.
4. Barić, Nikica. *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995*. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
5. Biskupska konferencija BiH. *Stanje katoličkih župa na području Bosne i Hercegovine između 1991. i 2011. godine*. Biskupska konferencija BiH : Sarajevo, 2011.
6. Cambridge Dictionaries Online. URL: <http://dictionary.cambridge.org>.
7. Cauman, Leigh S. *Uvod u logiku prvog reda*. Zagreb : Jesenski i Turk, 2004.
8. Čengić, Drago. *Manageri i privatizacija*. Alinea : Zagreb, 1995.
9. Dedaković-Jastrebo, Mile; Mirković-Nadž, Alenka; Runtić, Davor. *Bitka za Vukovar*. Vinkovci : Vinkovačke jeseni d.o.o. i F.W.T. d.o.o., 1997.
10. Domazet-Lošo, Davor. *Hrvatski Domovinski rat 1991. – 1995. : strateški pogled*. Zagreb : Udruga Hrvatski identitet i prosperitet, 2010.
11. Domazet-Lošo, Davor. *Hrvatska i veliko ratište*. III. izdanje. Zagreb : Udruga Sv. Jurja, 2002.
12. Domović, Roman; Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata. *Transkript 375. emisije Latinica – je li Vukovar izdan?*, 2013.
13. Domović, Roman. *Zamolba za sudjelovanje u istraživanju*. Privatna poruka Davoru Šternu od 5.9.2014.
14. Donia, Robert J. *Statement of Expert Witness*. Prijevod: Nikica Barić. *Vještački nalaz : Robert J. Donia*. // Časopis za suvremenu povijest. Svezak 36, br.1, str. 71-106, 2004.

15. European Commission. *Zagreb Summit Final Declaration*. 24.11.2000.
URL:
<http://www.esiweb.org/pdf/bridges/bosnia/ZagrebSummit24Nov2000.pdf>
Pristup 25.6.2015.
16. Fallis, Don. *A Conceptual Analysis of Disinformation*. // iConference 2009. University of North Carolina at Chapel Hill.
17. Garfield, Andrew. *The Offence of Strategic Influence: Making the Case for Perception Management Operations*. // Journal of Information Warfare. Svezak 1, br.3 (2002.), str. 30-39.
18. Gorjanc, Milan: *Izveštaj vojnog eksperta : doktrina općenarodne obrane i druga vojna pitanja relevantna za postupanje vojske tijekom rata u Bosni i Hercegovini*. United Nations ICTY Court Records, 2009.
URL: <http://icr.icty.org/>.
19. Hodge, Carole. *Velika Britanija i Balkan : od 1991. do danas*. Zagreb : Detecta, 2007.
20. Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava. *Vojna operacija Oluja i poslije : izvještaj*. Zagreb : Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, 2001.
21. Hrvatski jezični portal. URL: <http://hjp.novi-liber.hr>.
22. HTV Dnevnik, 18.12.2011. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=mpI86DpJUaY>.
(Pristup ostvaren 24.8.2013.).
23. Hutchinson, B; Warren, M. *Information Warfare : Corporate Attack and Defence in a Digital World*. Butterworth-Heinemann, 2001.
24. Ivanković, Nenad. *200 obitelji*. Privatna poruka Romanu Domoviću od 3.9.2014.
25. Jajčinović, Milan. *Od Jugoslavije do Euroslavije*. Zagreb : Večernji list, 2013.
26. Jeruzalemska Biblija. *Psalam 14,1*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
URL: <http://riznica.ihj.hr/philocgi-bin/navigate.pl?Cijelihr.205>.
Pristup 7.1.2012.
27. Joint Chiefs of Staff. *Information Operations*. Joint Publications 3-13, 2012.,
Incorporating Change 1, 2014.
URL: http://fas.org/irp/doddir/dod/jp3_13.pdf. 27.2.2015.
28. Jurčević, Josip. *Ekspertiza za potrebe MKSJ: BOSNA I HERCEGOVINA 1990. – 1995. GODINE*. United Nations ICTY Court Records.
URL: <http://icr.icty.org/>.

29. Kadijević, Veljko. *Moje viđenje raspada*. Beograd : Politika, 1993.
30. Klarić, Ivan. *SUKOB NA HRT-U Petar Lovrić: Šprajc nam nije odgovorio na pitanja i prekršio je zakon!* URL: <http://www.politikaplus.com/novost/48034/sukob-na-hrt-u-petar-lovric-sprajc-nam-nije-odgovorio-na-pitanja-i-prekrasio-je-zakon>. 19.12.2011. (Pristup 24.8.2013.).
31. Kostović, Ivica; Henigsberg, Neven; Judaš, Miloš. *Hrvatska uloga u rješavanju humanitarne krize u Bosni i Hercegovini*. // National Security and the Future. Svezak 1, 2001.
32. Kuljiš, Denis. *Još poneka o Miri Furlan : Odgovor Nikici Bariću*. 4.3.2008. URL: <http://blog.dnevnik.hr/vaseljena/2008/03/1624366920/denis-kuljis-jos-poneka-o-miri-furlan.html>. Pristup 29.1.2014.
33. Kuris, Gabriel. *Cleaning House: Croatia Mops Up High-Level Corruption, 2005-2012*. Princeton University, 2013.
34. Letica, Slaven. *Obećana zemlja*. Zagreb : Globus International : Atlantic Paper : OKC, 1992.
35. Lenczowski, John. *Cultural Diplomacy, Political Influence, and Integrated Strategy*. // Strategic Influence : Public Diplomacy, Counterpropaganda and Political Warfare. Washington : The Institute of World Politics Press, 2008.
36. Lončar, Marko. *Činjenice o „Optužnici“ koju je pročitao Siniša Glavašević*. National Security and the Future, svezak 11, br. 2-3, 2010. Str. 9-60.
37. Lučić, Ivo. *Karađorđevo: politički mit ili dogovor?* Časopis za suvremenu povijest. Svezak 35, broj 1, 2003.
38. Lučić, Ivo. *Uzroci rata : Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*. Despot Infinitus d.o.o. : Zagreb, 2013.
39. Malenica, Zoran. *Dvije Hrvatske*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu : Split, 36, br. 1-2, str. 387-400, 1999.
40. Malenica, Zoran. *Ogledi o hrvatskom društvu*. Golden marketing - Tehnička knjiga : Zagreb, 2007.
41. Marijan, Davor. *Bitka za Vukovar*. Zagreb – Slavonski brod : Hrvatski institut za povijest, 2004.
42. Marijan, Davor. *Obrana i pad Vukovara*. Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2013.
43. Marijan, Davor. *Sukob HVO-a i ABiH u Prozoru, u listopadu 1992*. // Časopis za suvremenu povijest. Svezak 38, br. 2, 2006.

44. Marijan, Davor. *Vještački nalaz: o ratnim vezama Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1991.- 1995.).* // Časopis za suvremenu povijest. Svezak 36, br. 1, 2003.
45. Merriam-Webster Dictionary. URL: <http://www.merriam-webster.com>.
46. *Minutes of the Meeting between President Franjo Tuđman, Richard Holbrooke, General Wesley Clark and Peter Galbraith, 18 August 1995.* ICJ: Case Concerning The Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia) : Reply of the Republic of Croatia : Volume 5 : Annex 145.
47. Nazor, Ante. *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih.* Zagreb : Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2011.
48. Nye, Joseph. *Soft Power : The Means of Success in World Politics.* 2004. New York : Public Affairs, 2004.
49. Orie, Alphons; Kinis, Uldis; Gwaunza, Elisabeth. *Presuda : svezak I od II.* Predmet IT-06-90-T. United Nations ICTY Court Records, 15.4.2011. URL: <http://icr.icty.org/>.
50. Paul, Crhistopher E. *Information Operations - Doctrine and Practice: A Reference Handbook .* Praeger Security International : Westport, 2008.
51. Petričić, Darko. *Kriminal u hrvatskoj pretvorbi.* ABAK-US.d.o.o. : Zagreb, 2000.
52. Petričić, Darko. *Hrvatska u mreži mafije, kriminala i korupcije.* Argus media d.o.o. : Zagreb, 2009.
53. Prizma istraživanja. *Saopštenje za javnost: Rezultati ispitivanja javnog mnijenja o etničkom, odnosno nacionalnom izjašnjavanju građana na predstojećem popisu stanovništva u BiH.*
54. Radoš, Ivica. *Hrvatske kontroverze.* Večernji list d.o.o. : Zagreb, 2014.
55. Radoš, Ivica. *Tuđman izbliza : svjedočenja suradnika i protivnika.* Profil international : Zagreb, 2005.
56. Radovanović, Svetlana. *Expert report : Critical analysis of OTP expert reports in Prosecutor v. Prlić et al. (IT-04-74-PT).* 19.10.2008. URL: <http://icr.icty.org/>.
57. Ramet P., Sabrina. *The Dissolution of Yugoslavia: Competing Narratives of Resentment & Blame* Purdue University College of Liberal Arts. URL: <http://www.cla.purdue.edu/history/facstaff/Ingrao/si/Team2Report.pdf>.

58. Rašeta, Boris. *Sve što ste oduvijek htjeli znati o Arkzinu, a niste imali koga pitati*. Originalno objavljeno u ljetopisu srpskog kulturnog društva Prosvjeta, Zagreb, 1996., Svezak I.
URL: <http://arkzin.net/wia/Boro18.htm>.
59. Reid, R.P. *Waging Public Relations: A Cornerstone of Fourth-Generation Warfare*. // Journal of Information Warfare. Svezak 1, br.3 (2002.), str. 51-64.
60. Republika Bosna i Hercegovina. Federacija Bosne i Hercegovine. Federalni zavod za statistiku. *Stanovništvo federacije bosne i hercegovine 1996 – 2006*. Sarajevo, 2008.
61. Republika Bosna i Hercegovina. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice. *Revidirani osnovni dokument koji predstavlja dio izvještaja države članice Bosne i Hercegovine*. Sarajevo, 2010.
62. Riegert, Kristina. *Know Your Enemy, Know Your Allies: Lessons Not Learned from the Kosovo Conflict*. // Journal of Information Warfare. Svezak 1, br.3 (2002.), str. 79-93.
63. Rhodes, Aaron. *Ten Years of Media Support to the Balkans : An Assesment*. Media Task Force of the Stability Pact for South East Europe, 2007.
64. RTL vijesti. *Tko je kriv za pad Vukovara?*
URL: <http://www.rtl.hr/vijesti/novosti/175662/tko-je-kriv-za-pad-vukovara/>. 21.11.2011. i <http://www.youtube.com/watch?v=JQU5507I3nM>. (Pristupi ostvareni 27.8.2013.).
65. Runtić, Davor. *Prvi hrvatski redarstvenik*. Zagreb : Udruga Prvi hrvatski redarstvenik, 2003.
66. Schneider, Richard. *Mjesto zločina - Hypo Alpe Adria*. Jesenski i Turk : Zagreb, 2011.
67. Sekulić, Duško; Šporer, Željka. *Formiranje poduzetničke elite u Hrvatskoj*. // Revija za sociologiju. 31, 1-2; 1-20, 1999.
68. Sekulović, Aleksandar. *Srpsko-slovenačka zavera*. Beograd, 2011. Pristup 28.7.2014.
URL: <http://www.cpn.si/wp-content/uploads/2014/03/Srpsko-slovenacka-zavera.pdf>.
69. Sela, Ylber; Shabani, Lirim. *The European Union Politics in the Western Balkans*. // The Western Balkans Policy Review, Svezak 1, br. 2 (2011).
70. Shannon, E. Claude. *A Mathematical Theory of Communication*. // The Bell System Technical Journal. Svezak 27, str. 379–423 i 623–656, 1948.

71. Shrader, R. Charles. *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni : vojna povijest 1992.-1994.* Golden marketing – Tehnička knjiga : Zagreb, 2004.
72. Smarandache, Florentin, Vlăduțescu Stefan, Nicolescu Adrian. *Disinformation as an intentional and legal failure of communication.* // Current communication difficulties, str. 9-25, 2014.
73. Starešina, Višnja. *Zaustavljeni glas.* Dokumentarni film, 2010.
74. Špegelj, Martin. *Sjećanja vojnika.* Zagreb : Znanje d.d., 2001.
75. Šuvar, Stipe. *Hrvatski karusel.* RAZLOG d.o.o. : Zagreb, 2003.
76. Tabeau, Ewa; Zoltkowski, Marcin; Bijak, Jakub; Arve Hetland demographic unit; Office of the prosecutor; ICTY. *Ethnic composition, internally displaced persons and refugees from eight municipalities of herceg-bosna, 1991 to 1997-98. : Expert report for the case of Jadranko Prlić et al. (IT-04-74-PT).* United Nations ICTY Court Records, 2009. URL: <http://icr.icty.org/>.
77. Tuđman, Miroslav. *Informacijsko ratište i informacijska znanost.* Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2008.
78. Tuđman, Miroslav. *Prikazalište znanja.* Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2003.
79. Tuđman, Miroslav. *Vrijeme krivokletnika.* Zagreb : Detecta, 2006.
80. UNHCR. *Statistical Package for Bosnia-Herzegovina.* Sarajevo, 1996.
81. Valenta, Anto. *Podjela Bosne i borba za cjelovitost.* Vitez (BiH) : HKD Napredak, 1991.
82. Vidojević, Milan; Bulat, Dragoljub. *Vruće veze.* Beograd : V. Lončar, 2000.
83. Vukovar 1991. (3/3) : 18. studenog 1991. – 18. studenog 2006. : *Tko su hrvatski branitelji, tko su izdajice?*
URL: <http://www.hsp1861.hr/vijesti11/05112006-1.html>. (16.11.2006.).
(Pristup 25.8.2013.).
84. Zapisnik sa razgovora predsjednika republika i predsjednika predsjedništava republika, održanog 28. ožujka 1991. u vili "Dalmacija" u Splitu. (Arh. str. 37-312, trans. str. 1-276.).
85. Zapisnik sa sastanka predsjednikov republik in predsednikov predsedstev republik na brdu pri Kranju, dne 11.4.1991. (Arh. str. 51-146.).
86. Zapisnik: Četvrti sastanak na predsjedatelite na republikite i predsjedatelite na predsjedateljstvata na republikite (magnetofonski beleški), Ohrid, 18. april 1991. godina. (Arh. str. 179-328, trans. str. 0-149.).

87. Zapisnik: Magnetofonske bilješke sa petog sastanka predsjednika predsjedništava i predsjednika republika, održanog na Cetinju 29. aprila 1991. godine. (Arh. str. 2-98, trans. str. 0-96.).
88. Zapisnik: Magnetofonski snimak šestog sastanka predsjednika republika, odnosno predsjednika predsjedništava republika, održanog u Stojčevcu kod Sarajeva 6. juna 1991. godine. (Arh. str. 156-242, trans. str. 0-86.).
89. Zapisnik sa razgovora predsjednika SIV-a Ante Markovića sa rukovodstvom Republike Slovenije i Republike Hrvatske; 19.6.1991. godine u Beogradu. Strogo povjerljivo. Arh. str. 250-301, trans. str. 0-51.
90. Zelenika, Ratko. *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Rijeka : Ekonomski fakultet u Rijeci, 1998.
91. Zimmermann, Warren. *Origins of a Catastrophe : Yugoslavia and Its Destroyers*. Times Books, 1999.
92. Williams, A H Patricia. *Information Warfare: Time for a redefinition*. // Proceedings of the 11th Australian Information Warfare and Security Conference. Perth : Edith Cowan University, 2010. Str. 36-44.

Tiskani mediji, internetski portali i osobne internetske stranice

24sata
Croportal
Dayline
Feral Tribune
Globus
Hrvatska radiotelevizija
Index
Nacional
Necenzurirano
New York Times
Nikolavuljanic
Predsjednik
Politika
Savjest
Slobodna Dalmacija
Tinolovka-news
Tjedno
Večernji list
Vjesnik

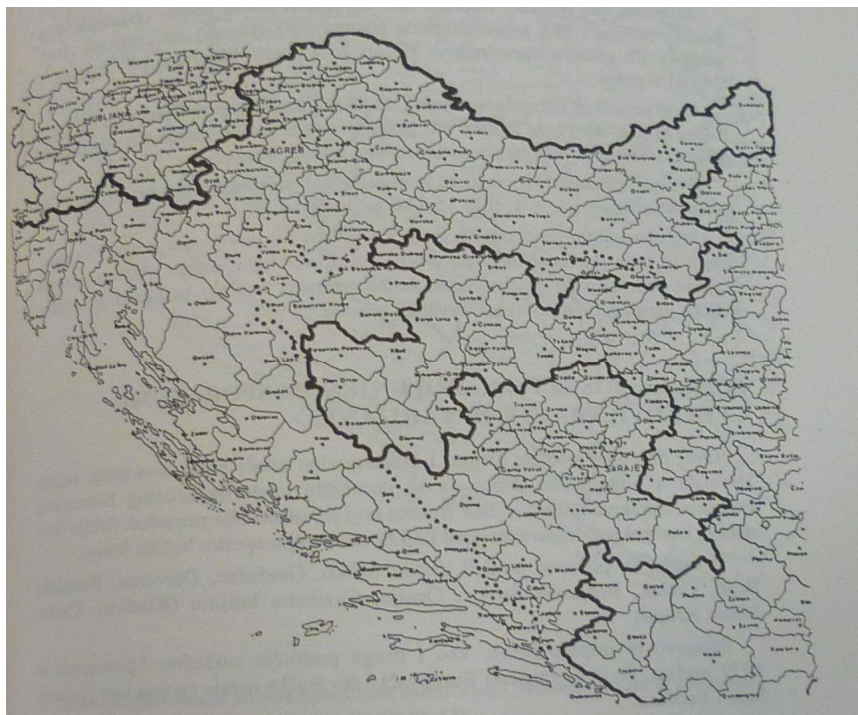
Prilozi

Prilog 1 (slika 7)

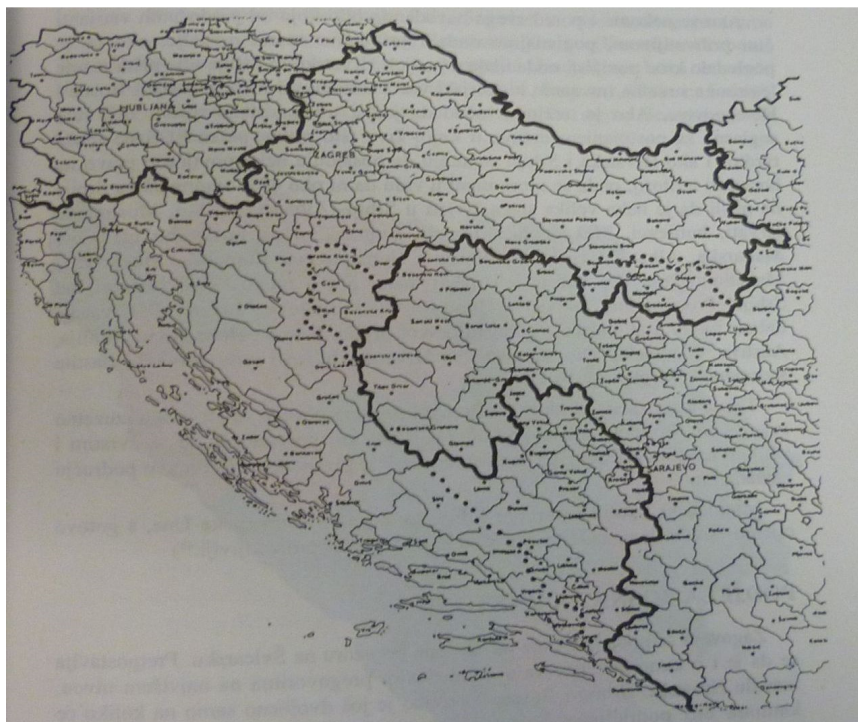

Slika 7: Manipulacija slikom "Siroče". Izvori: Večernje novosti i internetska stranica Narodnog muzeja u Beogradu.

Prilog 2 (slike 8 i 9)

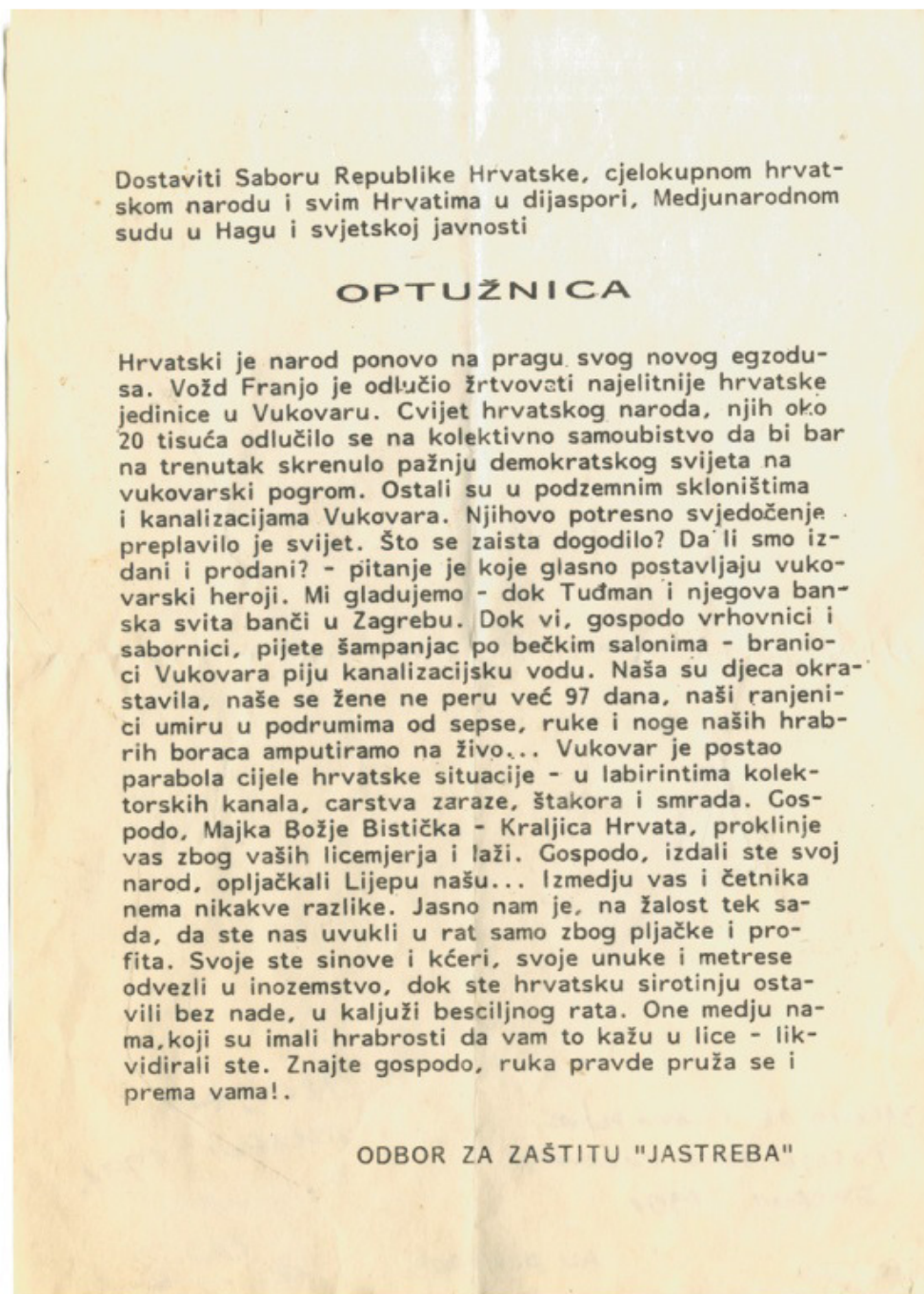

Slika 8. Globusova karta o podjeli Bosne 1. (Izvor: Anto Valenta. Podjela Bosne i borba za cjelovitost).

Slika 9. Globusova karta o podjeli Bosne 2 (Izvor: Anto Valenta. Podjela Bosne i borba za cjelovitost).

Prilog 3 (slike 10, 11 i 12)

Slika 10. Letak "Jastrebova optužnica". Izvor: Muzej Brodskog Posavlja.

HRVATSKI VOJNICI !

Iz hrvatskog nacionalnog korpusa izuzeta je ne samo Herceg-Bosna, već i dio Like, dio Bukovice, dio Slavonije, dio Posavine, Kordun, Banija, Vukovar . . . Hrvatski gradovi Dubrovnik, Split, Osijek, Šibenik, Zadar . . . su opkoljeni. Srbska okupatorska vojska je još u Zagrebu, Rijeci, Istri, Gorskom Kotaru . . . Z A S T O ? T K O J E K R I V ?

IZDAJA

*To je pošast
koja se širi po hrvatskim rovovima !*

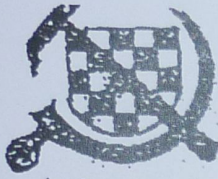
Uz nadčovječanske borbe i proliveno more hrvatske krvi osvajali smo srbske vojarne, zarobili ogromne količine najmodernijeg naoružanja. Cijela nam je Europa pomogla - dobili smo oružje velike razorne moći, došli su nam u pomoć instruktori iz inozemstva. Mislili smo - MORAMO POBIJEDITI . Ali, onda kad smo bili najbliži ostvarenju tisućljetnog hrvatskog sna - došla je IZDAJA ! U Glavni Stožer Oružanih snaga uvukao se naš krvni neprijatelj - KOS . Preuzeli su Stožer, vrbovali Vrhovništvo. Svi ti bivši srbo-komunistički časnici, generali, cijela KOS-ova mreža, svi su oni radili protiv nas dok smo mi ginuli. Danas pak, ruka koja je ponosno nosila hrvatski stijeg i hrvatsku strojnicu, vezana je sada "hrvatskim lisicama" i strpana u "hrvatske uze". Hrvatska se danas još jedino može odbraniti u Zagrebu.

HRVATSKI VOJNIČE !

Ti koji krvariš pod svakodnevnom kišom srbske tanadi, vrati se odmah u Zagreb, da djelatnom borbom pomogneš protiv izdaje koja se prijeteci nadvila nad Lijepu našu. Jer dok Ti krvariš, dok Tvoji najbliži ginu u strašnom pogromu, dok u plamenu nestaju Tvoja sela i gradovi, Stožer i Vrhovništvo prodaju za konferencijskim stolom sve ono za što se Ti boriš. Vrati se dok još nije dockan !

GLAVNI ODBOR ZA SPAS HRVATSKE

Slika 11. Letak "Hrvatski vojnici". Izvor: Muzej Brodskog Posavlja.

PADAJ SILO I NEPRAVDO !

ŽIVJELA SOVJETSKA HRVATSKA !

Nad našu domovinu Hrvatsku nadvio se opet oblak opasnosti. Samo nam je dalekovidost naših voljenih vodja i čelnika da rat koji nam je nametnut djelatno iskoristimo za obnovu i izgradnju Nove Sovjetske Hrvatske - zemlje radnika, seljaka i poštene inteligencije. Uvodjenje radne obaveze, uspostavljanje društveno-političkog sistema potpune socijalne jednakosti i pravde, borba protiv kulaka i drugih profitera kao i druge mjere ratnog komunizma održavaju naša dugogodišnja stremljenja koja i sada pridonosimo na oltar Domovine. U međunarodnom okruženju bivših i sadašnjih kolonijalnih sila svijeta u kojem se našla Domovina, pod stalnim atacima srpskog imperijalizma koji djeluje u sprezi sa unutrašnjim i vanjskim neprijateljem, hrvatsko svjetlo se uspješno probilo u mrak Europe - tamnice malih naroda nagrađene trulim liberalizmom. Nova komunistička pravda rađa se sad ovdje na našem tlu, u mističnom jedinstvu našeg znoja i krvi. Rat i dolazak mlađe demokracije u Hrvatskoj učinili su ono što 45 godina korumpiranog i gnjilog jugo-nazovi komunizma nisu uspjeli postati: svi konačno svi jednaki.

Zna se da svaki Hrvat ima jednaki želudac, zna se da svako izgladnjelo hrvatsko dijete vrijedi jednako svojoj Majci Domovini, zna se da svaki poginuli hrvatski sin jednako boli njegovu Hrvatsku Matu. Zar je onda pravo da dok se jedni šire u ogromnim kućerinama na Jadranu, dok imaju svoje vlastite tvornice, kule i gradove i dok zgrću ratne profite, drugi poput sinjih kukavica tamaraju iz svojih toplih domova i ginu, ginu, ginu? Hrvatske žrtve moraju biti pravedno raspoređene među sve Hrvate. Nama je potrebna

JEDNA DRŽAVA - JEDAN NAROD - JEDNA PARTIJA - JEDAN VODJA!

MI NISMO NIŠTA - NAŠA HRVATSKA JE SVE!

ŽIVIO NAŠ VOLJENI VODJA I NAJVEĆI SIN NAŠEG NARODA FRANJO TUĐMAN !

KOMUNISTIČKA SEKCIJA HDZ

Slika 12. Letak „Padaj silo i nepravdo!“ Izvor: MUP RH - Posebno izvješće.

Životopis autora

Roman Domović rođen je 13. rujna 1973. u Zagrebu, Republika Hrvatska. Osnovnu i srednju školu završio je u Zagrebu. Maturirao je 1992. u X. prirodoslovno-matematičkoj gimnaziji – smjer fizika. Nakon mature upisao je studij fizike na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu odakle 1994. prelazi na studij informacijskih znanosti i fonetike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Zbog odlaska na služenje vojnog roka u Hrvatskoj vojsci prvu godinu počeo je slušati 1995.

Godine 1991. za vrijeme srednje škole bio je pripadnik odreda Narodne zaštite grada Zagreba, a tijekom 1995. sudjelovao je u obuci ročnih vojnika u 40. pukovniji veze u Samoboru.

Za vrijeme apsolventske godine u listopadu 2000. zaposlio se u Vipnetu gdje je sedam godina radio kao trener u odjelu za kontakte s korisnicima i član tehničkog tima u pododjelu zaduženom za ISP i GSM problematiku vezanu uz tehnologiju i usluge. Kao predstavnik Vipneta sudjelovao je na četiri stručna skupa odnosno sajma gdje je prezentirao tehničku stranu mobilnih usluga. Kroz program Vipnetove edukacije zaposlenika završio je program stručnog usavršavanja za sistemskog i internetskog administratora u IT Centeru u Zagrebu. U međuvremenu je 2005. diplomirao informacijske znanosti i fonetiku.

U prosincu 2007. prešao je iz Vipneta na Tehničko veleučilište u Zagrebu gdje se zaposlio kao asistent na informatičko-računarskom odjelu. U studenom 2011. postao je predavač na istom odjelu. U akademskoj godini 2009./2010. upisao je Poslijediplomski doktorski studij informacijskih znanosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Autor je šest znanstvenih radova iz područja informacijskih znanosti:

1. Domović, Roman. *Stajališta predsjednika republika i predsjednika predsjedništava republika o ustavno-pravnoj krizi SFRJ na pregovorima od ožujka do lipnja 1991.* // National security and the future. 14 (2013 (2015)) , 3-4; 9-100.
2. Domović, Roman. *Autentičnost sintagme „200 obitelji“.* // National security and the future. 14 (2013 (2014)) , 2; 19-44.
3. Domović, Roman. *Prepolovljen broj Hrvata u Bosni i Hercegovini zbog hrvatske politike devedesetih – informacija ili dezinformacija?* // National security and the future. 14 (2013 (2014)) , 2; 45-69.
4. Domović, Roman. *Tehnike informacijskih operacija: Globusove karte o podjeli Bosne i Hercegovine.* // National security and the future. 14 (2013 (2014)), 1; 57-84.
5. Domović, Roman. *Inverzija istine – metoda ostvarivanja dominacije u javnom informacijskom prostoru.* // National security and the future. 11 (2010 (2012)), 2-3; 61-108.
6. Domović, Roman; Duk, Sanja. *Information Management in Contact Center by Establishing and Using Intermediate Information Point.* Pre-conference proceedings of the Special Focus Symposium on 9th ICEKS: Information, Communication, and Economic Sciences in the Knowledge Society. Skup: InterSymp-2010; 22nd International Conference on System Research, Informatics and Cybernetics, Baden-Baden, Njemačka, 2-6.8.2010. (Osvojena nagrada **Outstanding Paper Contribution Award** u kategoriji Information, Communication, and Economic Sciences).